

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10104

AMERIKE IN DER YIDISHER
LITERATUR

Yitshak Elhanan Rontsh

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יצחק אלחנן ראַנטש

אמעריקע

אין דער

יידישער

ליטעראטור

ארויסגעגעבן פון

י. א. ראַנטש בוך-קאָמפּאָני

ניו-יאָרק, 1945

America in Yiddish Literature

AN INTERPRETATION

By ISAAC E. RONTCH

Copyright, 1945

Printed in the United States of America

By MARSTIN PRESS, Inc., Pres.: I. LONDON, 228 E. 45th St., New York 17, N.Y.

א י נ ה א ל ט

זייט	
7	אמעריקע אין יידישן ראמאן
22	א. ראכאי
55	שלום צש
89	דוד פינקי
94	פּרץ הירשביין
100	לאמעד שאפירא
107	כאווער פאווער
116	אמעריקע אין דער יידישער ליטעראטור
128	לידער אנטאלאגיעס
142	סאציאלע דיכטער
162	ש. מיללער און משה באַרנשטיין
168	שלמה שוואַרץ און סילוויא גובערמאן
175	אמעריקע אין דער מעמואַרן-ליטעראטור
203	דער נעגער אין דער יידישער ליטעראטור
251	נעגער - ביבלאָגראַפיע

באגריסונג פון בוך-קאמיטעט

עם פרייט אונדז צו זען י. א. ראַנטשעס אַרבעט „אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראַטור“ אין בוך-פאַרם. אַזוי ווי עס האָט זיך ניט געפונען קיין פאַרלאַנג, וואָס איז געווען פאַראַינטערעסירט דאָס דאָזיקע בוך אַרויסצוגעבן און אַזוי ווי מיר, אַ גרופע ליכטהאַבער פון ערנסטן יידישן וואָרט, האָבן געהאַלטן, אַז „אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראַטור“ איז ניט בלויז צייטיק, נאָר פון גאָר גרויסער וויכטיקייט פאַרן יידישן לייענער, — האָבן מיר אויף זיך אַליין גע-נומען די אויפגאַבע צו שאַפן לייענער פאַרן ווערק.

דער אַפרוף איז געווען בעסער ווי מיר האָבן דערוואָרט. עס זיינען אָנגעקומען באַשטעלונגען פון אַלע טיילן לאַנד.

דערלויבט מיר, אַלס דער פאַרזיצער פון בוך-קאמיטעט, אויס-צודריקן אַ האַרציקן דאַנק צו די אַלע, וואָס האָבן געהאַלפן אין דער דאַנקבאַרער אַרבעט; אַט-די אַלע אומבאַקאַנטע פריינט, וואָס זיינען אַ דאַנק דער געמיינזאַמער טעטיקייט געוואָרן אונדז נאָענט. מיר פאַרהאַפן, אַז איצט, ווען דאָס בוך איז אַרויס, וועלן זיי ווייטער פאַרזעצן די גוטע אַרבעט און העלפן פאַרשפרייטן די גאַנצע אויפ-לאַגע.

אין נאָמען פון דער גרופע און פון אַלע לייענער וויל איך ווינטשן אונדזער חשובן און ליבן י. א. ראַנטש אַ סך יאָרן פון פרוכטבאַרער ליטעראַרישער טעטיקייט. מיר שאַצן אָפּ זיין טאַ-לאַנט און זיינע פאַרדינסטן פאַר אונדזער ליטעראַטור. מיר וועלן אויך אויף ווייטער זיין גרייט צו פאַרשפרייטן זיינע ווערק. זאָל ער זיי נאָר שאַפן.

וואָלף ווייס,

פאַרזיצער.

אמעריקע

אין יידישן ראמאן

דער ראמאן דארף אונדז געבן א קווערשניט פון יידישן לעבן אין דער ליטעראטור. דאס איז אי די פאפולערסטע פארם, אי, אין דער זעלבער צייט, דער פרואוורשטיין פארן שרייבער. דורך דעם ראמאן הייבן זיך די שטאפלען פון דער ליטעראטור. ער איז דער באראמעטער פאר דער שעפערישער ספערע. ער איז דער חוט השדרה פארן לייענער. אויב דער לייענער קערט זיך אפ פון לייענען א ראמאן, איז דאס א סימן קריזיס פאר דער ליטעראטור, האט ער אָנגעוואוירן דעם אפעטיט פארן „ברויט־מיט־פוטער שטאף“.

ווען עס דערגרייכט שוין צו אזא קאטאסטראפאלן מצב, דאן דארף מען שטעלן דעם געהעריקן דיאגנאז — ווער איז דער חולה, דער שרייבער צי דער לייענער?

דער יידישער ראמאן אין אמעריקע דארף ערשט געשריבן ווערן. דאס, וואס איז פאראן, לייגט פון א דוחק אין די נייטיקסטע „וויטאָל מינען“. די שרייבער האבן אין זייערע ווערק געגעבן אן אנעמיש בילד פון היגן לעבן. דער לייענער, וואס האט זיך איינגעכירגערט דא, דער לייענער, וואס האט איבערגעלעבט אלע געבורט־ווייען פונם היגן נייעם, ניט פארשטענדלעכן לעבן, האט אפט געזוכט אן ענטפער, א באשייד אין זיין ליטעראטור. דער שרייבער איז דאך דער וואָס ווייסט, וואָס פאר־שטייט, וואָס איז דער מייסטער־אָרויסברענגער.

און ווער איז דער לייענער? אונדזער יידיש לייענער איז מערסטנס אין קיין שול ניט געגאנגען, קיין ליטעראטור־קורסן ניט שטודירט. ער איז אן אויטאדיראקט. ער האט זיך געפרואווט אליין דערציען אין פראצעס פון לייענען. ער איז געוויינלעך א פראגרעסיווער ארבעטער, א מיטגליד פון א יוניאן, א קליינבירגער, אמאל אויך א פראפעסיאנאל. ווען איז אויפגעקומען ביי אונדז אין לאַנד דער ליטערארישער ראמאן

(אין קעגנזאץ צום שונדערראמאן) ? ש. ניגער, אין אן ארטיקל וועגן
קאברנים „אימיגרנטן“, האט אט וואס געשריבן :

„... שוין אין יאר 1909 האט זיך אין דער ניו־יארקער „ווארהייט“
און דערנאך אין א באזונדער אויסגאבע געדרוקט קאברנים א ראמאן
„אימיגרנטן“ — און דאס איז, אויב איר האב קיין טעות ניט, געווען
דער ערשטער פרוואו אין דער יידישער ליטעראטור צו געבן א ברייט
בילד פון דעם אמעריקאנעם יידישן לעבן אין דער פארם פון א ראמאן.
דער פרוואו איז ניט געלונגען.“ (ש. ניגער, „שמועסן וועגן ביכער“,
ז. 215.)

און ש. ניגער באמערקט, אז אויך אין 1913 איז נאך ניט געווען
אזא ראמאן, בשעת ס'איז ארויס דוד אינגאטאווס „אין קעסל־גרוב“.
וועגן דעם היגו ליינער האט מ. אלניו גערעדט, ווען ער האט גע-
שריבן וועגן דער גרופע „יונגע“, אין איינע פון זיינע לעצטע ארבעטן.
ער האט געזאגט :

„זיי (די יונגע) האבן אונטערגעשאצט דעם פראלעטארישן מאסן-
ליינער, וועלכער האט סוף־כל־סוף געבילדעט דעם ראשו ורבו פון זייער
ליינער־עולם און וועלכער האט זיי גענערט א פערטל יארהונדערט מיט
זיין באוואונדערונג, ליבשאפט און מאטעריעלע מיטלען.“ („יידישע קול-
טור“, נומ. 11—12, 1939.)

און אויך היינט־צוטאג קאן מען קומען צום אויספיר, אז א ליינער
איז פאראן, נאך דער ראמאן אין ניטא.

דאס יידישע לעבן איז שטארק באאיינפלוסט געווארן פון דער אר-
מיקער אמעריקאנישער סביבה. מיר האבן אייבערגענומען גוטע און
שלעכטע מידות, איי געגעבן דאס בעסטע, וואס מיר האבן מיטגעבראכט
מיט זיך פון דור־דורות. דאס איז די געשיכטע פון אלע אימיגרנטן
דא אין לאנד. אין א קליינער מאס איז אויך אונדזער היגע ליטעראטור
אנגעשטעקט געווארן מיט אמעריקאנישקייט. אייבערהויפט איז דאס חל
אויף דער פאעזיע. דער „אינזיכזום“ איז געווען דער רעזולטאט פון דער
אימאזשיסטישער ריכטונג פון עימי לאועל, ה. ד. און פלעטשער אין דער
אמעריקאנער גאס. אין די לידער פון אלע אונדזערע גרופעס פילט זיך
שטארק דער איינפלוס פון וואלט וויטמאן, קארל סאנדברוג, מעסטערס
און ראבינסאן.

אז אויסנאם איז אבער אונדזער ראמאן. דער אמעריקאנער ראמאן-

ניסט האָט כמעט ניט געוויקט אויף אונדזערע שרייבער, כאָטש, ווי פאקטן באַווויזן, האָבן אַ צאָל ראַמאַניסטן אונדזערע געפרוואונט דער־שיינען פאַרן ענגלישן עולם מיט איבערזעצונגען — נאָר אַז דערפאַלן. שלום אַזש האָט אויסגענומען מיט זיינע ניט־אַמעריקאַנישע ראַמאַנען („דריי שטעט“), נאָר ער איז דורכגעפאַלן מיט היגע טעמעס. דאָס זעלבע האָט פאַסירט מיט דוד פינסקין.

וואָלט אונדזערע ראַמאַניסטן זיך אָפגעלערנט פון זייערע אַמערי־קאַנישע קאַלעגן, וואָלטן מיר איצט געהאַט אַ מאַסן־לייענער אין אונדזער ליטעראַטור. די אַמעריקאַנער האָבן זיך געגראָבן אין די טיפע שיכטן פון היגן לעבן. זייערע ווערק זיינען אָפט גענומען געוואָרן פון ברויזנדיקן, היינטיקן, ניט פון עברדיקן לעבן. אַמעריקאַנער ראַמאַנען האָבן געשאַפן געשיכטע, ווייל זיי זיינען געווען געשיכטע, ווייל זיי זיינען געוואָרן גע־שיכטע. זיי זיינען אָפט געווען די שטורמטרעגער פון די באַלדיקע געשע־ענישן, די וואַרטזאָגער אין נאָמען פון דעם בעסטן, פראַגראַעסיוויסטן פון זייער דור. איז דאָס ניט פאַקטיש די העכסטע דעגראַדירונג פון געדרוקטן וואַרט?

„אַנקל טאַמס קעבין“ האָט געמאַכט אַ רעוואָלוציע אין מוחות פון מיליאָנען אַמעריקאַנער און איז געווען די טרייב־קראַפט צום באַפֿרייאַונג־קאַמף פאַר די נעגערס דאָ אין לאַנד. טאַלסטאָי, וואָס איז געווען זייער קאַרג אויף לויבווערטער וועגן שרייבער, האָט געהאַלטן, אַז „אַנקל טאַמס קעבין“ באַלאַנגט צו דער קליינער צאָל אמתע קונסטווערק אין דער לי־טעראַטור. דער יונג־פאַרשטאַרבֿענער פּרענק נאָריס האָט באַווויזן צו אַנט־בלויזן פאַר אונדז די רויבערישע גענג פון ניריקן אויפגעקומענעם גרויס־קאַפיטאַליסט דאָ אין לאַנד, אין זיינע ווערק „מעקטינג“ און „אַקטאַפּוס“. אפּטאָן סינקלער האָט אויפגערודערט דאָס לאַנד און דעם גאַנצן מלוכה־אַפּאַראַט מיט זיין מעכטיקער אַנקלאַגע קעגן די פֿלייש־מאַנאַטן אין „דזשאַנגל“ (1906). דזשעק לאַנדאָו האָט געוויזן דעם וועג פאַרן נייעם סאַציאַלן ראַמאַן מיט זיין „מאַרטין אידען“ (1909). טעאַדאָר דרייער, סינקלער לואיס, שערוואַוד אַנדערסאָן, העמינגוועי, דאָס פּאַסאַס, קאַלדוועל, סטיינבעק, אַלבערט האַלפּער, האַוואַרד פעסט — אַלע האָבן נאַכגעפאַלגט די רעוואָלוציאַנערע טראַדיציע פון דער היגער ליטעראַטור, צו זען דעם אמת פון לעבן און אים קאַנען אַרויסברענגען פּולבליטיק און אַז מורא.

אט ערשט נעכטן האבן מיר דערזען א שטיק אמעריקאנער לעבן, וואס האט אונדז אויפגערודערט ביזן גרונט און וואס וועט זיך באהעפטן מיט דער אמתער געשיכטע פון לאנד. איד מייז די דריי פאלגנדיקע ראמאנען: דושאן סטיינבעקס „די טרויבן פון צאָרן“, ריטשארד רייטס „נעיטוו סאָן“ און אלבערט מאַלצעס „אנדערגראונד סטרים“. דער ערשטער באַהאַנדלט די פאַרמער־פּראָבלעם, דער צווייטער — די נעגער־פּראָבלעם, און דער דריטער — דעם היגן פאַשיזם, ווי אַ דירעקטער רעזולטאַט פון גרויס־קאָפיטאַלס מעטאָדן.

ווי מיר זעען, זיינען די וויכטיקסטע ראמאנען אין דער אמעריקאנער ליטעראטור געווען געווידמעט דעם אַסטוועלן לעבן פון זייער צייט. דאָס איז אויך אמת אין אַלע ליטעראַטורן פון דער וועלט.

און וואס איז וועגן היגן יידישן ראמאן? דער באָדן איז געווען גינסטיק פאַר זוערק מיט דראַמאַטישן אינהאַלט, מיט כּרויז פון קאַנג פּליקטן, מיט אַנזאַג פון נייעס און מיט אינטערעסאַנטע, כּרייטע טעמעס. דער שרײַבער האָט פּאַקטיש געזען אויסגעשפּרייט פאַר זיינע אויגן שוואַרץ ערדיקע, פּרוכטבאַרע ניט־צעאַקערטע פעלדער, וואָס האָבן געוואַרט אויף זייער מייסטער. עס איז דאָך ניט כּלויז געווען 60 יאָר יידישע מאַסדן אימיגראַציע פון מזרח־אײראָפּע. עס איז געווען 300 יאָר יידישע אימירגראַציע, וואָס פאַר אַ רייכער מאַטעריאַל פאַר אַ ראַמאַניסט! רייכער פון וועלכער ס'איז פּאַנטאַזיע איז די געשיכטע פון יידן דאָ אין לאַנד. פון אַלע ווינקלען פון דער וועלט זיינען מיר אַהער געקומען. צום ערשטן מאָל איז אונדזער געשיכטע האָבן אַלע אונדזערע „פאַרלאָרענע שבּטים“ זיך דאָ באַגעגנט אונטער איין דאָד. דער שפּאַניאַל מיטן סירישן יידן, דער יאַהודי מיטן סיבירער יידן; דער שוואַרצער ייד מיטן אירלענדישן יידן . . . מיר האָבן געהאַלפּן בויען אמעריקע. דער קליינשטעמלידיקער פּוילישער ייד איז דאָ געוואָרן דער בויער און גענעראַל פון אַרבעטער־באַטאַליאָנען, פון יוניאָנס; דער געוועזענער ישיב־בֶּחור איז דאָ געוואָרן דער אייגנטימער פון הימל־ראַצערס. דער זיידענער יונגערמאַנטישן פון דער היים איז דאָ גרויט מקריב צו זיין זיין לעבן אין קאַמף קעגן דער כּרוטאַלער הערשאַפט פון גרויס־קאָפיטאַל.

וואס האט דער יידישער ראמאניסט געטאן? צו וועלכע טעמעס האט ער זיך צוגערייט? וואס פאר א גרויסע ווערק האט ער געשאפן?

וואו איז זיין „אנקל טאָמס קעבין“, זיין „פינאַנסיר“, זיין „נעיטיוו סאַן“ ?
וואו איז זיין „ריזן פון דער ערד“ פון ראָלואַרג, די טרילאָגיע וועגן דריי
דורות נאַרוועגישע אמעריקאַנער, וואָס איז דערשינען אין 1925 און האָט
געהאַט 44 אויפלאַגעס ?

איד טראַכט, אַז ווען מען זאָל איבערזעצן אונדזערע ראַמאַנען אויף
ענגליש, פאַרן אמעריקאַנער עולם, וואָלטן זיי באַקומען זייער אַ טרויעריק
בילד וועגן אונדזער היגן לעבן. פון די פינף מיליאָן יודן דאָ איז לאַנד,
זיינען מסתם אַ 90 פּראָצענט פשוטע אַרבעטער. די איבעריקע 9 פּראָ-
צענט — געשעפטסלייט און פּראָפּעסיאָנאַלן, און בלויז 1 פּראָצענט —
גרויסקאַפיטאַליסטן. אין אַן ענלעכער פּראָפּאָרציע האָבן מיר געדאַרפט
דערוואַרטן דעם טיפּאַזש אין היגן יידישן ראַמאַן. וואָס זעען מיר אָבער
אין דער ווירקלעכקייט ?

דער אב. קאהאַניזם, וואָס האָט פאַרשעמטיקט אונדזער יידיש געזעל-
שאַפטלעך לעבן, אַפּעלירנדיק צו די נידעריקע אינסטינקטן פון די מאַסן,
האַט זיך אויך אַריינגעוואַרעמט אין דער ראַמאַן-ליטעראַטור. אב. קאהאַנס
ראַמאַן „דהי ראַיז און דעיוויד לעווינסקי“ איז דערשינען אין 1917. און
אַט דער „דעיוויד לעווינסקי“ טיפּ גייט אונרז נאָך ווי אַ שאַטן אין אונ-
דזערע יידישע ראַמאַנען. „דעיוויד לעווינסקי“ איז דערשינען אין ענגליש.
ביי אַ דעמאָלסדיקן סאַציאַליסט, וואָס האָט געהאַט רעספּעקט פאַר זיך
און זיין פּאַרטיי, האָט דאָס פנים געדאַרפט פּלאַמען פון חרפה פאַרן
ווערק פון זיין רעדאַקטאָר און פירער. אין „דעיוויד לעווינסקי“ איז
פאַקטיש פאַרקערפערט דער אב. קאהאַניזם מיטן גאַנצן צען-שאַטאָקסן
אַלרייטניקזום, וואָס איז היינט דער שאַנדפּלעק פון דער ריינער יידישער
גאַס. דער אַרעמער ישיבה-בחור, דערהיים אַרבעט זיך דאָ אַרויף,
ווערט אַן עקספּלואַטאַטאָר און גייט אויף געיעג נאָך פאַרהייראַטע פרויען
און — בלייבט אַן אַלטער בחור. די לעבעדיקע שילדערונגען פון אימי-
גראַנטישן יידישן לעבן האָבן דעם בוד געשאַפן אַ נאַמען, דער העלד פון
ראַמאַן איז אָבער געבליבן דער סימבאָל פון אַלעם, וואָס פאַרקערפערט
איז זיך דעם אב. קאהאַניזם. איר האָט דעם נאַקעטן שונד, מיט וועלכן
ס'איז אנגעפילט יעדער נומער „פאַרווערטס“, „טאַג“ און „מאַרנז זשור-
נאַל“ (זע זייערע טעגלעכע ראַמאַנען אין פאַרזעצונגען). איר האָט דאָ
דעם אַפשיי פאַר דעם געלמ-זאַק (זע זאַלאַוויטשעס אַרטיקלען אין „פאַר-

ווערטס", וואו ער פארכלינעט זיך פון ליבע צום ארויפגעארבעטן גביר, צום סוקסעס-מענטשן, וועלכן ער באשרייבט אפט). פונקט ווי אב. קאהאן האט ניט ליב געהאט, האט ניט פארשטאנען און ניט געוואלט וויסן פון ארבעטער-קאמף ביי אונדז אין לאַנד, אזוי האָבן די יידישע ראַמאַניסטן אין זייערע ווערק פאַרזען דעם עלעפאַנט און געזען די פליג אין יידישן לעבן . . .

אין 1917 איז געווען „דעיוויד לעווינסקי“, אין 1918 האט מען אונדז מוכה געווען מיט „אַנקל מאַזעס“. שלום אַש איז גאַר אַ גרויסער טאַלאַנט. „אַנקל מאַזעס“ איז אַ וויכטיק ווערק. גאַר ס'איז די זעלבע פאַרהערלעכונג פון דעם זעלבן דעיוויד לעווינסקי טיפּ.

ש. אַש האַט געזען פאַר זיך און סימפּאַטיזירט מיט די „צוויי טויטע“, וואָס פאַרן אַהיים שטאַרבן — איינער פון די פיינסטע קאַפיטלען אין בוך. ער איז אַליין איינער פון די קוזמינער לאַנדסלייט, וואָס האַט מורא פאַר אַנקל מאַזעס, גאַר איז מקנא זיין „גרויסקייט“. פאַראַן אַ סטרייק, פאַראַן פראַכטפולע שילדערונגען פון שטייגער-לעבן, גאַר די גאַנצע אויפמערק-זאַמקייט פון מחבר איז געווינדעט דער פיגור „אַנקל מאַזעס“.

דעיוויד לעווינסקי, אַנקל מאַזעס — צוויי בלוטזויגער פון יידישע ארבעטער. זייערע מחברים ווייזן אַרויס ווינציק פראַטעסט קעגן זייערע העלדן און אויפן ליינער ווירקט דאָס, ווי עס ווירקט אַ גענגסטער-מואווי אויף קינדער. זיי ווייסן, אַז דער גענגסטער איז דער שלעכטער, גאַר זיי האַלטן אים פאַר אַ העלד . . .

לעאַן קאַברין האַט אין זיינע דערציילונגען אונדז געגעבן אַ שטיק ניי יידיש אַמעריקע, אין זיינע ראַמאַנען אַבער האַט ער נאַכגעפאַלגט די ניט-נאַבעלע טראַדיציע פון דעיוויד לעווינסקי און אַנקל מאַזעס. זיין פאַפולערסטער ראַמאַן איז „אַרע די באַרד“. זוער איז ער? אַז אַלרייט-ניק, אַ פּעדלער, וואָס איז רייך געוואָרן דורך לאַנד-ספּעקולאַציע. אַנקל מאַזעס האַט חתונה מיט אַ קינד ממש. אַרע די באַרד שטייט ניט אַפּ פון דער טראַדיציע. ער נעמט אויך גאַר אַ יונג מיידל. דאָ האָבן מיר אויך ארבעטער-טיפּן, סאַציאַליסטן, גאַר אַרע די באַרד איז „סופּרעם“.

דוד פינגסקי האַט אין דערהיים געזען אייזיק שעפּטלען, אין אַמעריקע האַט ער זיך פאַראינטערעסירט מיט אַרנאָלד לעווענבערג. אַרנאָלד לע-ווענבערג, דער העלד פון ראַמאַן אונטער דעם נאַמען, איז רייך, לעבט

איבער די לעצטע מלחמה ווי א פאציפיסט און — קאן זיך ניט צופאסן קיין מידל. דא האבן מיר ווידער א פאר ארבעטער־טיפו, לעבלאז גע־שילדערט. די הויפטזאך איז אבער דאס לעבן פון פוסטעפאסטניס. איר זעט אויך, אז פינסקי האט אנגעוואוירן דעם חוש פאר דער יידישער שפראך, און ער איז אין דער הינזיכט געגאנגען אויף צוריק.

א צווייטער שרייבער, וואס האט אויך אריינגענומען די לעצטע מלחמה ווי א טעמע פאר זיין ראמאן, איז ה. געלבוים. זיין „מרדכי עטינגער“ איז א שפעטערדיקע אויפלאגע פון דעיוויד לעווינסקי, אַנקל מאזעס, ארע די באַרד, אַרנאָלד לעווענבערג. דער ראמאן שטייט אויף א סך שטאַפּלען העכער קינסטלעריש ווי פינסקיס. נאָר די טעמאַטיק איז דאָ אַז ענלעכע. מרדכי עטינגער איז רייך, גאָר רייך. זיין פלימעניק אַלדד, דער סאַציאַליסט, קומט קיין אַמעריקע און זעט זיך מיטן רעד־דאָקטאר פון ניינטן שטאָק און יענער גיט אים די ערשטע לעקציע אין „אַמעריקאַניזאַציע“. רעזולטאַט? אַ גאַנץ לאַגישער. ער וואַרפט אַראָפּ פון זיך זיין סאַציאַליזם, ווי מען וואַרפט אַראָפּ אַן אַפּגענוצטן בגד. ער נעמט איבער דעם פעטערס געשעפטן און איז אַלראַיט. ה. געלבוים איז אַ מיטאַרבעטער פון היגן „פאַרווערטס“ און ווייסט גענוי די ליניע. דאָ האָט איר די העלדן פון אונדזערע ראַמאַנען: לעווינסקי, אַנקל מאַזעס, ארע די באַרד, אַרנאָלד לעווענבערג, מרדכי עטינגער — יעדער איינער אַז אַרויפגעאַרבעטער, אַ רייכער. די יידישע ליטעראַטור האָט סאַרווירט דעם איין פּראַצענט, ניט דעם 99 פּראַצענט פון דער יידישער באַפעלקערונג. די אויסגערעכנטע העלדן האָבן געלעבט אין אַ זועלט פון רעאַליטי. סטרייקס, מלחמה, ניו־יאָרק. די גרויסע געשעענישן פון לעבן זיינען ניט מער געווען ווי אַרנאַמענטן, סטאַטיסטן אין דער לעבנס־דראַמע פון די „גרויסע“ נעמען פון די העלדן.

ווער איז דער יידישער לייענער? אַ פּראַגרעסיווער אַרימער אַרבע־טעראַינטעליגענט. קאַנען אים אַזעלכע טיפן באַפרידיקן גייסטיק? קאָן ער האָבן חשק צו לייענען נאָר און נאָר וועגן די לעווינסקיס וכדומה?

דער יידישער ראַמאַניסט האָט פאַרטריבן דעם יידישן לייענער.

איז אַן אַנדער ריכטונג זיינען אַוועק די יינגערע יידישע ראַמאַניסטן, די מאַדערנערע: יוסף אַפּאַטאַשו, דוד איננאַטאַוו, א. ראַבאַי, ברוד

גלאזמאן, כאווער פאווער. טאלאנט איז פאראן לרוב. וואס פארא רא-
מאנען האבן זיי געשאפן?

דוד אינגאטאווס „אין קעסלגרויב“ האט געמאכט א רושם אין זיין
צייט. עס האט זיך געפילט אין אים דער יוגנט-פולס. ער האט געשיל-
דערט אין אים דעם יונגען אריבערגעקומענעם יידישן אינטעליגענטישן
ארבעטער. אינגאטאווס האט א נאמען געגעבן דעם פארלאג זיינעם „אמע-
ריקע“. ברור איז אבער געקראכן אויף די גלייכע ווענט אין זיינע רייד
און אין זיינע מעשים. אינגאטאווס האט זיין העלד געקוילעט אן א מעסער.
ער האט אים דערהרגעט אין ניין מאס רייד.

ענדלעך איז דערשינען אינגאטאווס „אויף ווייטע וועגן“, א ווערק
אין דריי בענד. דער מחבר האט זיך פארמאסטן אויף א ברייט שטיק
יידיש לעבן — פון די עס-עולמניקעס ביז דער רוסישער רעוואלוציע.
דער העלד פון ראמאן, בערמאן, האט ניט אומזיסט אזוי שטארק בא-
נייטערט ב. ריוויקינען, וואס האט וועגן אים אָנגעשריבן שיר ניט
א גאנצן חיבור. בערמאן איז א ראדיקאל, א יוניאן-מווער, א קעמפער,
הייסט עס, נאר אז אד און ווי וואלט געווען דער ארבעטער-כאווענונג
צו האבן אזעלכע בערמאנס אין איר שפיץ. ער אנטלויפט פון ערשטן
קלאפ. ער לויפט אזש צו די ווייטע אמעריקאנער פרעירים, און ווען ער
קומט אין בארירונג מיט עכטע אמעריקאנער, לויפט ער נאך ווייטער,
ווייל סיי אין „קעסלגרויב“, סיי אין „אויף ווייטע וועגן“ זיינען אינגא-
טאווס גויים גארניט גוט צו יידן. גויים שלאגן זיך, האבן קיין הערצער
ניט. ער לויפט און לויפט, ביז ער דערלויפט צוריק צום גאט פון ישראל.
ער וויל פאראייניקן רעליגיע מיט סאציאלזם. אינגאטאווס איז באמת
א נביא. ער האט אומבאוואוסטזיניק פאראויסגעזען, ווייזט אויס, אז
ווען עס וועט קומען א קריזיס-צייט, וואו מען דארף האבן שרייבער מיט
קלארע קעפ און ליכטיקע אויגן, וועלן די ווארט-זאגער, אויף וועמעס
טרייסט-ווארט דער ליינער ווארט, אנטלויפן אין בית-המדרש אריין;
דארט איז אונדזער פלאץ. שטייט ניט מיט וכיידע פיס אויף דער ערד
און קעמפט פאר אייער מענטשן-רעכט, נאר אנטלויפט — צוזאמען מיט
ב. ריוויקינען, מיט ש. ניגערן, מיט ה. ליוויקסן.

דער לייט-מאטיוו פון אינגאטאווס „אויף ווייטע וועגן“ איז אויס-

געדריקט אין בערמאנס רייד: „ . . . הייליג זיינען מיר, און הייליג איז דאס ארט וואו מיר שטייען — זוויל מיר זיינען יידן.“ פאראן דארט א סך רייד וועגן סאציאלזם, פאראן שילדערונגען פון ארויפגעארבעטע סאציאליסטן, וואס ווערן עקספלאטאטאראס (בערנ-שטיין). פאראן אויך אן אנדרייט אויף די רעקעטיריוניאנס (ווילק). נאר איבער אלעם הערשט דער טיפ בערמאן. אפילו גערטרוד, די אמעריקא-נער געבוירענע, די פארליבטע אין בערמאנען, איז אויך אן אראפגע-בראכטע אויף דער היגער זינדיקער ערד פון אינגאטאום פאנטאזיע אליין, ניט פון לעבן.

אינגאטאוו קאן שרייבן. זיין שפראך איז מוזיק. ער איז באשאנקען מיט אן עכטן טאלאנט. וואסזשע האט ער אבער געמאן? ער פארטרייבט דעם לייענער מיט זיינע הייליקייטן, מיט זיינע מדרשים, מיט זיין ש"ס און פוסקים. ער שרייבט פאר א לייענער וואס איז שוין ניטא און וועט שוין מער ניט זיין.

אינגאטאוו איז א פראקטישער מענטש אין טאג-טעגלעכן לעבן. גלויבט ער טאקע באמת, אז א יודישער אינטעליגענטער ארבעטער וועט האבן געדולד און חשק צו לייענען זיין שטאף? גלויבט ער טאקע, אז זיין בערמאן האט א האפט אין יודישן לעבן אדער אין דער יודישער ליטעראטור?

י. אפאטאשו האט א מאסע דערציילונגען אויף אמעריקאנישע טע-מעס. אלס רעאליסט האט ער, נאטירלעך, געמוזט זען און דערפילן דעם ארום. כאטש דאס בעסטע ווערק זיינס איז וועגן מעבר הים („פוילישע וועלדער“), האט ער אבער געשאפן צוויי ראמאנען פון היגן לעבן. „היברו“ איז דערשינען אין בוד-פארם אין 1920. דער צווייטער גרעסער רער ראמאן „ארום גרענד סטריט“ איז דערשינען אין בארקאווער מלכודת פארלאג אין 1929 (אין זיינע געזאמלטע ווערק הייסט דאס בוך „די טענצערין“ — א מער צוגעפאסטער נאמען).

„היברו“ דעקט פאר אונדז אויף א משיקאווען ווינקל פון לעבן פון די היברו-לערער אין די תלמוד-תורות, מיט די פרעזידענטן און קינדער-מארטירער, וואס מע שטאפט דארט מיט קליאטשע. דער ראמאן לאזט איבער א פיינלעכן אייטרוק. די לערער זיינען אנטוישטע, פארלוירענע מענטשן, די פרעזידענטן זיינען אַנקל מאזעסעס און לעווינסקים.

„ארום גרענד סטריט" איז שוין א ראמאן פון א גרעסערן פארנעם. דאס איז „א שטיק יידיש לעבן אין די יארן 1910-1911". דער שרייבער באגלייט זיינע העלדן פון דער שיף, וואס ברענגט זיי אהער פון פוילן, און באזעצט זיי גלייך אויף גארעק סטריט. די בילדער פון ערב־רב אויף דער שיף זיינען מייסטערהאפטיק ארויסגעבראכט. וואס ווייטער מיר קומען אבער אריין אין ניריאַרק, וואס לענגער מיר געפינען זיך אין דער היגער אטמאספערע פון די העלדן, אלץ גענאטיווער ווערן זיי. נאטירלעך איז פאראן דער טיפ פון אַלאַיאַטיניק (איובי) מיט אַ זויב, וואס גלויבט אין קריסטשען סייענס. מיר זעען פאַר זיך צוויי דורות, נאָר קיינער קאן זיך ניט איינוואַרצלען. מיר האָבן דאָ ר' שבתיו, דעם הייליקן יידן, וואס אַנטלויפט אין אַ הייל קיין נירדזשוירזי (בכלל האַלטן די העלדן אין אַלע היגע ראַמאַנען אין איין אַנטלויפן). שבתיו שטאַרבט מיט אַ שרעקלעכן טויט. זיין קאַפּ ווערט אַפּגעשאַקט פון אַן אייזנבאַן. דאָס בוך עפנט זיך אַזוי פאַרבנרייך און פּולבליטיק און פאַרענדיקט זיך ניט נאָ טירלעך און סעקאַנד־עוועניר־מעסיק. אומזיסט פּראַוווט ב. גראַבאַרד פּלוצלונג מאַכן פון אַפּאַטאַשן אַ ראַמאַנטיקער. ער שרייבט :

„דער סימבאָל פון אַן אַפּגעשאַקטן קאַפּ פון אַן אייזנבאַן, כּשעת דער קאַפּ האָט זיך געריסן צו די הימלען און צו גאָט, איז סימבאָליש און באַראַקטעריסטיש פאַר די כּוחות, וואָס האָבן זיך געראַנגלט אין אַמעריקע. אַבער בעסער, דער קאַפיטאַליזם איז געווען שטאַרקער פון די אינטעליגענטע אידעאָליסטן." (ב. גראַבאַרד, אַ פּערטלייאַרהונדערט, עסיי וועגן דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע, נ. י., 1935)

וואָס גראַבאַרד מיינט מיט דעם איז זייער ניט קלאַר, ווי ס'איז ניט קלאַר בכלל וואָס ער איז מבטל די גאַנצע יידישע ליטעראַטור אין לאַנד און געפינט בלוין דריי שרייבער, וואָס זיינען ווערט זיין עסיי—אַפּאַטאַשן, ליוויק און לעיעלעם.

שכּנא עפשטיין, איז דער פאַררעדע צו „ארום גרענד סטריט", שטעלט אַ פאַר האַרבע פּראַגעס צום בוך, וואָס ער האָט געהאַלפּן אַרויס־געבן. ער זאָגט :

„איז דאָס אַלץ דאָס יידישע לעבן אין אַמעריקע? קיין אַנדרייט אפילו ניט אויף דעם ברויזיקן קאַמף, פּול מיט מסירת נפש, פאַר אַ ניי לעבן, גראַד ארום גרענד סטריט אין די יידישע קוואַרטאַלן . . . עס

שטעלט זיך נאר ארויס, אז ניו-יאָרק . . . שוויבלט און גריבלט דורכאויס מיט רעליגיעזע משוגעים, מיט צעדולטע נפשלעך."

ברוד גלאַזמאַן איז דורכגעדרונגען אין זיינע ווערק מיט אַמעריקאַנישקייט, מיט דער היגער סצענע. איבערהויפט פילט זיך דאָס אין זיינע דערציילונגען, וועלכע זיינען דער בעסטער מידיאום פון זיין שאַפן. די ראַמאַנען זיינע זיינען אויסגעצויגענע דערציילונגען, ניט ראַמאַנען. איר האָב איבערהויפט אין זיינע זיין „אויף אַן אינזל", אַ בוך פון 435 זייטן, צו וועלכן מען דאַרף האָבן אַן אייזערנעם געדולד דורכ-צולייענען.

דו איז אַן אַרבעטער, אַ פאַרבער, אַן אינטעליגענט, וואָס איז פאַר-ליבט אין אַ מיידל ראַיא, וואָס האָט חתונה פאַר אַ געזונטן, מוסקולירטן חברהמאַן און זי שרייבט אַלץ ראַמאַנטישע בריוולעך צו דנען, וואָס וואוינט אין סטעטן איילענד (אַ טייל פון ניו-יאָרק) מיט זיין חבר קודראָוו. גלאַזמאַן מאַכט פאַר אונדז בילדער פון די אויסטערלייט און פישערלייט ביים ברעג — זאָכו, וואָס זיינען ניי אין אונדזער ליטעראַטור. מאַנאַט, אַ שרייבער, אַן עלטערער בחור, הויבט אַן לערנען טאַנצן, שפילן מאַנ-דאַלינע, „איז געוואָרן ציניש בלאַזירט אין זיינע רייד, סקעפטיש וועגן דעם ענין ליטעראַטור בכלל און וועגן יידישער ליטעראַטור בפרט. לסוף פאַראינטערעסירט אין דער אַרבעטער-באוועגונג, איז ער געוואָרן אַן אַנגעזעענער טוער, אַן אַרגאַניזאַטאָר אין עפעס אַ „בראַדערהוד" פון אַן אַמעריקאַנער יוניאָן" (ז. 163). דער זעלבער מאַנאַט אַרגאַניזירט ליסלים פאַבריק אויפן אינזל. אין מיטן סטרייק ברענט די פאַבריק, טעלעפאָנען-דראַטן זיינען געווען איבערגעשניטן — די פּאַליציי פון אַרומיקן שטעטל זוכט אַרום מאַנאַטן, ווי דעם שולדיקן, נאָר, ווי עס ווייזט אויס, האָט דער באַלעבאַס אַליין געהאַט אַ חלק אין דער שרפה.

דער קלימאַקס פון ראַמאַן איז אַזוי אומנאַטירלעך, ווי עס זיינען די מערסטע העלדן אין יבֿוד. איר זעט פאַר זיך אַן אַרבעטער, וואָס איז גייסטיק ניט קיין אַרבעטער. גלאַזמאַן צייכנט פאַר איר אַ יוניאָן-אַרגאַניזאַטאָר, וואָס קיין יוניאָן-אַרבעטער וועט אים ניט אנערקענען ווי אַזאַ ס'איז אַ פּאַנאָווייליק בוך, וואָס פאַרטרייבט דעם לייענער.

אויך אַ ראַבאָי איז ניט קיין ראַמאַנען-שרייבער. אַלע זיינע ווערק זיינען לאַנגע דערציילונגען. ער פאַרמאַגט אַ מעלה, וואָס די דערמאַנטע

שרייבער האבן ניט — ער איז פשוט, ניט געקינצלט און זוכט ניט קיין אויסטערלישטן פאר זיינע טעמעס. די מערסטע ווערק זיינע זיינען אויטאָ-ביאָגראַפֿיש. ער האָט אַרײַנגעבראַכט אין אונדזער היגער ליטעראַטור אַ פּרײַשקײט פון דער אַמעריקאַנער וועסט, אַ נײַעם טיפּאַזש, אַ ריח פון אַלפּאַלפּאַ. זײַן נאַלדנבאַרג און ווײַנבוים, זײַן אײזיק און אַנדערע העלדן זײַנען אײדיליש און עפֿיש אין דער זעלבער צײַט. וואָס ס'איז נײַטאָ בײַ אַנדערע ראַמאַנען־שרײַבער בײַ אונדז אין לאַנד, איז דאָ בײַ אים שפּעדיק. ער מאַלט אַ געזונטן פּאַלקס־מענטשן, אַ פּאַזיטײַוו טײַפּ. דער גרויסען חסרון ראַבאָים באַשטײט אין נײַט געבן אונדז בײַז אײַצט אַ ראַמאַן פון ייִדישן אַרבעטער־לעבן.

אַ פּײַנעם עקספּערײַמענט אין דער ריכטונג פון אַן עכט־אַמעריקאַנישן ראַמאַן האָט געמאַכט ב. דעמבלין אין זײַן „וועסט סאַיד“, וואו עס ווערט געשיקלערט אין שאַרפע שטריכן די ירידה פון אַן עכטן אַמעריקאַנער, וועמען דער קרויז מאַכט פאַר אַ תּושב אין די כאַלופּעס פון „הואווער־וויל“. דער ראַמאַן איז אַבער צו סקיצירט, אַז ער זאָל האָבן אַ דויער־האַפּטיקן ווערט. ער איז נײַ מיט זײַן סוזשעט, נאָר צו באַגראַנעצט אין דער קאַנווע. דער שרײַבער האָט געהאַט פאַר זיך אַ מעגלעכקײַט צו אַנטױקלען פון „וועסט סאַיד“ אַ גאָר אײַנטערעסאַנטן ראַמאַן פון נײַט ייִדישן לעבן.

דער ייִנגסטער ראַמאַנען־שרײַבער בײַ אונדז איז כאַווער פּאַווער (ג. אײַנבינדער). זײַן „קלינטאַן סטריט“ איז אַרויס אין 1937, אין 338 זײַטן. נאָר אַזױ ווי „אַרום גרענד סטריט“ האָט אונדז נײַט געגעבן קײַן בולט בילד פון דער אײַסטי־סאַיד, אַזױ האָט אונדז כאַווער פּאַווער נײַט געגעבן קײַן אמתדיק בילד פון קלינטאַן סטריט. אַרעמקײַט, נײַט פּלאַדען־אַן פּאַרשידענע קראַנקהײַטן, נאָר אַרעמקײַט שאַפט אױך גע־זונטע קאַמפּס־טײַפּן, נײַט בלוז געגנסטערס און אונטערוועלטניקעס. אַפּאַטאַשום „אונטערוועלט“ האָט אױך צו טאָן מיט דער אײַסטי־סאַיד און דער נאַמען „אונטערוועלט“ איז אַ פּאַלשער. פאַרוואָס אונדזערע שרײַבער מוזן זען נאָר דאַס געגאַטיווע, נײַט־טײַפּישע פון ייִדישן לעבן און זײַ קאַנען נײַט זען אַ שטיק אמתדיק לעבן, איז אַן עסק פאַר פּסיכאָ־אַנאַליטיקער.

כאַווער פּאַווער איז אַן אַרײַגעלעך און אַ קערנדיקער טאַלאַנט. ער

באזיצט די קונסט פון פארכאפן דעם ליינער, וואס ער זאל אים ניט דערציילן. ניטא קיין נודנע שורה אין זיין שרייבן. זיין „קלינטאן סטריט“ פארמאגט אין זיך א וואונדערבארע פשמות, אפילו אין די טראגישסטע זייטלעך פון בוך. כאווער פאווער קאן אינטואיטיוו די איסט-סאיד. דער היינטיקער ראמאנען-שרייבער דארף אבער אויך זיין סאציאל און פאר-שעריש. (אידער טאלסטאי האט געשאפן זיין „מלחמה און פרידן“ האט ער פארבראכט יארנלאנג אויף שטודירן די עפאכע, וועלכע ער האט געשילדערט.)

איך ווייס ניט פארוואס די ארויפגעארבעטע נכרים און די היגע געבוירענע יידישע גענגסטערס האבן זוכה געווען פאראייביקט צו ווערן אין אונדזערע ראמאנען. אויך לעאן קאברין האט זיך ניט געקאנט באגיין אן דעם גענגסטערטום. זיין ראמאן „אויף ווילדע וועגן“ איז דערשינען אין 1925 (פארלאג קאברין, 350 זייטן). דער דאזיקער ראמאן איז שלעכטע שונד. די אנטוויקלונג פון שלמהקע — קיד סעם — ווילי; זיין פארפירן דאס גרינע ארבעטער-מידל פעני אין שאנד-הייזל אריין, זיין פארליבן זיך אין איר אויף אן אמת — אט די וואזשנע טעמע איז אי אויסגעוועפט, אי פארטאטשנע ארויסגעבראכט געווארן. וואס עס פאר-דרייט אויך אין, וואס אט-די אלע ראמאניסטן ווייסן, אן זייערע ליינער וועלן זיין ארבעטער, וואס זיינען סימפאטיש צום סאציאליזם — נו, פלעכט מען אריין אין די דאזיקע ראמאנען מיר-ניט-דיר-ניט א מלאך הגואל א סאציאליסט. יאנקל דער סאציאליסט אין „אויף די ווילדע וועגן“ איז עפעס אזא צוגעטראכטע פארזעניש, וואס רופט ארויס חוזה, ניט קיין אפשיי.

אויב דער ענטפער אויף די גענגסטער-ראמאנען איז, אן זיי זיינען געדרוקט געווארן אין טעגלעכע צייטונגען, אן זיי זיינען געמיינט צו זיין שונד, דאן דארף זיך א שרייבער ווי קאברין שעמען זיי ארויסצולאזן אין בוך-פארם.

מיר רוכט זיך, אן דאס פראבלעם: וואו איז אהינגעקומען דער יידישער בוך-ליינער, קאן לייכט געלייזט ווערן, ווען מע זאל פארענט-פערן די פראגע: וואו איז אהינגעקומען דער יידישער ראמאן?
די דעיוויד לעווינסקיס, אנטל מאזעסעס, ארנאלד לעווענבערגס, די שבתים און די דנס און די בוטשים זיינען ניט רעפרעזענטאטיוו פארן

יידישן מאסן-לעבן אין אמעריקע. אונדזערע טאלאנטן זיינען ניט מיך-
דערוויכטיקער ווי די קינסטלער אויף דער ניט-יידישער גאס. אש און
אפאטאשו און איגנאטאוו האבן אנגעוואוירן דעם באַרן אונטער די פיס.
זיי זיינען אנטלאפן פון לעבן — איז דער לייענער פון זיי אנטלאפן. דאס
גאט-זוכעניש איז א פארשווענד פון צייט, ענערגיע און גאט-געבענטשטן
טאלאנט.

צו שרייבן א ראמאן פון יידישן לעבן אין אמעריקע פאָדערט זיך
פריער פון אלעם א געזונטער צוגאנג צום לעבן. דער דאקטאר, וואָס
קומט צו א חולה קראַנקערהייט, אָז גלויבן אין זיינע כוחות צו היילן דעם
קראַנקן, אָדער מיטן אנזאָג צום קראַנקן, אַז עס איז פאַר אים קיין רפואה
ניטאָ, אַזאָ דאָקטאר איז ניט קיין היילער. דער פעסימיוס פון אונדזערע
ראַמאַנען-שרייבער, דאָס ניט קאַנען זען דאָס לעבן מער ווי פון אייגענעם
פאַרקאַפּטשעטן פענסטער אַרויס, איז שעדלעך פאַר אונדזער ליטעראַטור,
איז פאַלש פון אַלע שטאַנדפּונקטן.

אונדזערע שרייבער קאַנען ניט דאָס אמעריקאַנער יידישע לעבן.
איד ווייס ניט צי זיי זיינען פויל אַרויסצוגיין און שטודירן, איד ווייס
ניט צי זיי האבן מורא פאַר דער נייער צייט — איין זאך איז קלאַר פאַר
מיר: א גרויסע עוולה ווערט באַגאַנגען קעגן די יידישע פאַלקס-מאַסן
מצד די אויסדערוויילטע, מצד די שרייבער. דער לייענער האָט מיט רעכט
אַנגעוואוירן זיין צוטרוי, זיין ליבע צום שרייבער, וואָס דינט אים ניט,
וואָס וויל איבערגעבן זיין קראַנק געמיט אויפן ערלעכן געזונטן יידישן
לייענער.

איד בין די טעג געווען אין אַן אַפטיילונג פון דער עפנטלעכער
ביבליאטעק, אין איינע פון די געדיכטסטע יידישע געגנטן אין ניו-יאָרק.
דאָרט געפינט זיך אַ גרויסע קאַלעקציע פון יידישע ביכער, וואָס ווערן
אויך געגעבן פריי אַהיים. איד האָב דאָרט געפונען די ווערק פון אונ-
דזערע וויכטיקסטע יידישע שרייבער, נאָר צו מין פאַרוואַנדערונג האָב
איד געזען, אַז כמעט אַ גאַנצע פאַליצע פאַרנעמט אַ שרייבער, וואָס האָט
מיט דער קינסטלערישער ליטעראַטור זייער אַ קנאַפע שייכות. די ביבליאָ-
טעקאַרין האָט מיר דערקלערט, אַז דער שרייבער ווערט געלייענט מער
ווי אַש און איגנאטאָוו און אפאטאָשו און פינסקי צוזאַמענגענומען.
דער נאָמען פון מחבר איז שאול ספיר. די נעמען פון זיינע ראַמאַנען:

„שמשון הגבור“, „דער פרינץ פון מצרים“, „משה הכינוס אייניקלעך“, „אסתר המלכה“, „פערציק יאָר אין מדבר (אַרטיגעלעך ביבלישער ראָ-מאַן)“ א.א.

סטימטש ? גאַר פשוט. עלטערע יידן און יידענעס, אונדזערע זיידעס און באַבעס, קוויקן זיך מיט זיי. און וואָס הערט זיך מיט די יידן אין די פערציקער יאָרן ? די קלאַקמאַכער, די פאַריער, די קלינקערעמער, די אינטעליגענטן ?

דעם ענטפער קאָן מען געפינען אין דעם אינהאַלט פון די אויבן-אַנאַליזירטע ביכער-

דער ליענער איז דאָ. ער וואַרט אויף אַ פרישן קערנדיקן, געשמאַקן ראַמאַן.

א. ראבאי

א

פון אלע יידישע שרייבער, וואס האבן באשריבן דאס היגע לעבן, איז א. ראבאי דער געזינטסטער און דער אמעריקאנישסטער. אנהייבנדיק מיט ז. ליבינען און לעאן קאברניען און ענדיקנדיק מיט כאווער-פאווערן און פרץ הירשביינס טרילאגיע פון זעכציק יאר יידיש לעבן אין אמעריקע („בבל“, דערשינען אין 1941), האבן אונדזערע שריפטשמעלער — דער-ציילער, ראמאניסטן און פאעטן — זיך געווידמעט מער צו די שאטנדיקע ווי צו די העלע זייטן פון היגן יידישן און אלגעמיינעם לעבן.

אז עס איז געווען אויף וואס זיך צו באקלאגן, קאן קיינער ניט דער-ווידערן; אז דער יידישער, ווי יעדער אימיגראנט, האט מיטגעמאכט קאלטס און ווארימס ביז ער האט זיך דא געקאנט איינבירגערן, איז עלעמענטאר. די ליטעראטור וואלט זיך ניט דערהויבן צו איר אויפגאבע, אויב זי וואלט ניט ריכטיק אפגעשפיגלט דאס לעבן און די ליידן פון איר צייט.

די זאך איז אבער וואס אונדזערע ליטעראטן זיינען צופיל פארכאפט געווארן אין דער מעשה; זיי האבן צוליבן וואלד די ביימער ניט געזען. זיי זיינען אליין געבליבן אימיגראנטן מיט אן אימיגראנטישן קוק אויף אמעריקע, בעת דא האט זיך אנגעהויבן איינפונדעווען א ניי, א זיכער, געזונט און אנדערשדיק לעבן. די שרייבער זיינען געווען צופיל פארנומען מיט קוקן אויף צוריק און זיי האבן די שפראצן פון די יונגע היגע שטאמען ניט באמערקט, ווי זיי האבן זיך ניט אינטערעסירט מיט די טעמעס וועגן דעם, ווי אמעריקע האט געווירקט אויף דער יידישער באפעלקערונג ניט בלויז אין ניו-יארק, נאר אין די פארווארפנסטע טיילן פון לאנד. די היגע ליטעראטור איז געבליבן אן ערב-ליטעראטור, א נאר-וואס אויסגעפאקער-

וועמע, א ליטעראטור וואס איז א סך ווייטער פון עליס-איילאנד ניט דער-
גאנגען, העכסטנס ביז קלינטאן סטריט און אומגעגנט.

שלום אש, דער ריז, האט זיך פארנומען אויף ברייטע לייונטן. אים
האט גערעגט די לאגע פון די שטעטלעך, וואס האבן זיך דא איבערהאנד-
פלאנצט: לענטשנע, קוזמין, קרושנעוויץ. דוד אינגאטאוו פון „יונג-
אמעריקע“, האט זיך ניט אריינגעווארפן ווי א גוטער שווימער, מיטן
שטראם, נאך זיין פרישקייט און יוגנט איז אוועק אויף „ווייטע וועגן“ פון
דער פאנטאזיע, ווייט פון דער היגער ווירקלעכקייט. ברוד גלאזמאן איז
געבליבן געשטראנדעט, אן אנטרונגענער אויף אן איינזאמען „אינזל“. פריץ
הירשביין, וואס האט אזוי פאעטיש אויפגענומען די נייע שיינקייטן פון
לאנד, די טיכן און בערג, האט זיך אבער דערשראקן פארן מענטשן און
איז זיי דערוען א „בבל“; און כאווער-פאווער איז ווייטער פון „קלינטאן
סטריט“ מיט זיינע לאנדסלייט ניט אוועק.

איין אויסנאם איז געווען א. ראבאָי. אן אויסנאם אין אלע פרטים.
ווען זיין ייד איז געקומען קיין אמעריקע האט ער דערפון קיין טראגעדיע
ניט געמאכט. זיינע „ניין ברידער“ זיינען געווען געזונטע בעסארטלעך
יונגען און זיי האבן ווינציקוואס געבענקט נאך זייערע געלאזענע טראדי-
ציעס און מנהגים. און אז דאס לעבן דא האט געפאדערט זיך באטייליקן
איז סטרייקס, האבן זיי אפילו געגן אייגענעם טאטן געסטרייקט. און אז
די שטאט איז נמאס געווארן, האט מען זיך גענומען זוכן אן אויסוועג
אויפן לאנד. מען האט געקוקט פאראויס, ניט אויף צוריק; מען האט
געוואוסט, אז מען דארף בויען און זיך איינארדענען און זיך צופאסן
און אריינפאסן און ליב באקומען דעם היינט און ניט טוליען זיך, אין
א מאמענט פון אנטוישונג, צום אויסגעלאָשענעם נעכטן.

ראבאָים העלד איז דערפאר ניט געבליבן שטעקן, ווי דער העלד פון
די מערסטע אנדערע יידישע דערציילער, אויף דער איסט-סאייד אין ניו-
יאָרק. ער איז געווארן א „יידישער קאובאָי“ אין דער וועסט; א פארמער
איז ניו-ענגלאַנד; א סטודענט איז דער פאַרס-שול אין וואודבאָי, ניו-
דזשורזי.

אמת, ווען ראבאָי וואלט פארמאגט אשם טעמפערמענט און
נשמהדיקייט, זיין אלזויטיקייט און וויכקייט, וואלטן מיר געוואונען מער
פארשיידנארטיקייט, מער אינטערעסאנטקייט פון טעמאטיק. ראבאָי איז

שטארק באגרענעצט אין אויסוואַל פון זיין טיפאזש. אַלע ווערק זיינע זיינען אויטאָביאָגראַפֿישע. ער שרייבט וועגן דעם וואָס עס איז אים צום נאָענטסטן. און דאָס זיינען: ער און זיינע ברידער; ער און זיינע איבערלעבונגען; ער און זיינע באַליבטע שטומע באַשעפּענישן — די פּערד און לאַשיקלעך.

אונדזער ליטעראַטור איז אָבער ניט קיין אַרימע ליטעראַטור. יעדער שרייבער האָט עפּעס צוגעטראָגן אַזעלכעס וואָס צוזאַמען באַקומט זיך אַ דייכער טיש מיט אַ פּאַרשיינדאַרטיקן אויסוואַל. ראַבאָי האָט צו אים צוגעטראָגן די אַמעריקאַנער פּירות, געזינטסטע שפּייז, וואָס אַנטהאַלטן כל־ערליי וויטאַמינען.

ב

ווען מיר לייענען איבער ראַבאָים „ניין ברידער“ און „דער אידישער קאַובאָי“, באַקומען מיר דעם תּמציט פון זיין אויטאָביאָגראַפֿיע, ווייסן מיר גענוי זיין לעבנסגאַנג. איין זאך וואָרפט זיך אין די אויגן אַרײַן: וואָס ווייטער ראַבאָי איז — אין זיין שאַפּן — פון ניריאַרק, — אַלץ אינטערעסאַנטער און רייכער איז טאַלאַנט ווערט ער. דערפּאַר איז „דער אידישער קאַובאָי“ בעסער אָנגעשריבן ווי „די ניין ברידער“. פּאַרקערט איז דאָס מיט שלום אַשן. ווען ער, שלום אַש, רירט זיך צו צו אַ טעמע פון אויסער ניריאַרק, ווען ער שרייבט וועגן יידישן לעבן אויפן לאַנד, איז ער קינסטלעריש הילפּלאַז. איד האָב איז זינען זיין לענגערע דערציילונג „דער רוף פון שטאַט“ (90 זייטן). ווען ראַבאָי קומט אַרויס אויפן פּעלד, קומט ער צוריק פון דאַרט אַ ליטעראַריש־פּרישער און עס דערוואַרט אונדז אַ בליענדיק ווערק פון זיין פּען. כדי צו שעפּן דאָס אַמעריקאַנישע אין ראַבאָים שאַפּן, וועלן מיר צוגיין צו זיינע שריפטן. די מערסטע פון זיי זיינען טאַקע געבויט אויף אַמעריקאַנער טעמאַטיק.

„די ניין ברידער“ איז אַרויס אין בוד־פּאַרם אין 1936 (פּאַרלאַנג „אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער־אַרדן“, ניריאַרק, 316 זייטן). ס'איז אַ געשיכטע פון אַ יונגער יידישער משפּחה, וואָס האָט איבערגעוואַנדערט אַהער פון בעסראַביע. עס באַקומט זיך גלייך דער איינדרוק, אַז ראַבאָי וויל זיך ניט אַפּשטעלן אויף די איבערוואַנדלונגען, וואָס דער אימיגראַנט

מאכט דורך. ער איז פאראינטערעסירט דעם אריבערנעקומענעם גלייך איינצוארדענען דא און אים צו באפעסטיקן. דערפאר פעלט לחלוטין די עמאציאנעלקייט, וואס איז אזוי אנזעבאר ביי אנדערע שרייבער, וואס רירן זיך צו צו דער זעלבער טעמע. ראבאָי דערציילט פשוט און פראַסט. אַפט דוכט זיך אויס, אַז עס איז צו פראַסט.

מ. אַלגיז האָט אין זיין עסיי וועגן א. ראבאָי (ראבאָי, צום 30- יאָריקן יוביליי פון זיין ליטעראַרישער אַרבעט, „אידישע קולטור“, נאָוו-דעצ. 1939) זיך אָפגעשטעלט אויף ראבאָים צו איינפאכע שילדערונגען אין זיינע לעצטע שאַפונגען. ער נעמט טאקע „די ניין ברידער“ אַלס אַ מוסטער. אַלגיז קומט צום פאַלגנדיקן אויספיר :

„אין זיין שטרעבונג אויסצומיידן „ליטעראַרישקייט“ דערגייט ראבאָי אַפט צו אַ מין רעאַליסטישן פראַטאַקאָליזם. זיינע שילדערונגען קענען אַמאָל באַטראַכט ווערן ווי רעפּאַרטאַזש.

„ . . . ראבאָי איז איבערצייגט, אַז וואָס דיטלעכער ער וועט געבן די שטריכן, אַלץ בולטער וועט אַרויסטרעטן די זאך אָדער די פיגור. אויבנאוווּ קאָן זיך ראַכטן, אַז דאָס ברענגט אַרײַן אַ מין פראַזאָאִיזם. דאָס איז אָבער ניט דער פאַל. דאָס איז אַ באַזונדערע, זייער אינטערעסאַנטע אייגנשאַפט פון ראבאָים שאַפן, דער עיקר פאַר די לעצטע יאָרן.“

אין דעם פרט באַנוצט זיך ראבאָי מיטן זעלבן מעטאָד ווי אַ צאָל אַמעריקאַנער ראַמאַניסטן. מען קאָן געפינען דעם סאַרט „פראַטאַקאָליזם“ אין די ווערק פון סינקלער לואיס, אפּטאן סינקלער, טעאָדאָר דראַיזער, דאָס פאַסאַס, א.א.וו.

ס'איז אַ פאַרם, וואָס געפינט זיך נאָך אין אַן עקספּערימענטאַלער סטאַדיע. ביי ראבאָי אין „די ניין ברידער“ איז זי אַפט ניט געלונגען, דערפאַר ווייל זי איז ניט באַהויבט פון אינהאַלטרייכקייט, פון קינסטלערישן אַטעם, נאָר פון פאַקטאַלאַגיע, וואָס פאַראַינטריגירט ניט דעם לייענער, ווייל זי דערציילט אים ניט קיין נייעס, ווייל זי דערהויבט אים ניט צו דער שטופע פון פאַרטיפן זיך און דערפרישונג.

אין טייל שטעלן פילט זיך אַ געאייילטקייט, ווי ראבאָי וואָלט דעם לייענער וואָס גיכער וועלן דערברענגען צום הויפּט-העלד — אייזיק.

אַט, לַמשלָ, גייט דער אַמעריקאַניזירטער זון מאַריס מיטן טאַטן, וואָס איז נאָר-וואָס געקומען קיין אַמעריקע, איבער די קראַמען אויף דער

איסט־סאיד איינקויפן קליידער און שיד. פארן טאטן איז יעדער קרעמער — א ייד א לאנדסמאן און ער וויל זיך מיט אים פאנאנדעררעדן. דא וואלט ראכאי אונדז געקאנט לאזן זיך איינהערן צו א פאר שמועסן צווישן פאטער און די קינדער. נאר ראכאי האט קיין צייט ניט און עס באקומט זיך פאלגנדיקער ניט־צופרידנשטעלנדיקער פאראגראף :

„מאריס האט געהאט צרות מיטן פאטער. אין יעדער קראם איז געווען דאס אייגענע. עס האט זיך באלד אנגעהויבן א מעשה: פון וואנען איז א ייד, א. א.ו." (ז. 369).

משמעות, אז ראכאי האט אין זינען געהאט די ווירקונג אויפן לייענער, איבער אלץ. ער, דער לייענער, האט זיך גענוג אנטעליטן אין דער ליטעראטור פון די לאקראצדיקע באשרייבונגען וועגן דעם נייעם יידישן אימיגראנט, אויף וועלכן די שרייבער האבן פארגאסן טראגישע טרערן. ראכאי וויל אונדז באווייזן, אז פארקערט, דער אימיגראנט אליין באטראכט זיין קומען אהער ניט פאר קיין טראגעדיע און ער האט לחלוטין קיין צייט ניט און קיין השגה ניט צו גריבלען זיך אין דעם וואס ער האט געלאזן אין דער אלטער היים.

ווי אנדערש איז ראכאים צוגאנג צו שלום אשם, ווען עס האנדלט זיך וועגן די אריבערגעקומענע קינדער. ניטא ביי ראכאין קיין „יאסעלער“, קיין קראנקהאפט־קייט.

„אין בלאק האט מען לעווען גערופן „רעד לואי“, דערפאר וואס ער האט געהאט רויטע האר. און באצקלען האט מען גערופן „קיד אסקאר“. זייער רעפוטאציע איז געוואקסן פון טאג צו טאג — ערשטנס דערפאר, וואס זיי ביידע זיינען געווען געזונטע יינגלעך: א קלאפ האבן זיי געקאנט דערלאנגען אויפן „גרינעם“ שטייגער. און צווייטנס דערפאר, וואס עס האט געקלונגען איבערן בלאק, אז זיי האבן זיבן ברידער.“ (ז. 39).

ראכאי פירט אונדז אריין אין יידישן שאפ. די ברידער זיינען אר־ בעטער. קיינער באוויינט זיי ניט. זיי אליין באדויערן זיך ניט. אפילו דער שרייבער צווישן זיי (אייזיק), וואס דארף נאך א טאג שווערער ארבעט אין שאפ, זיך אוועקזעצן אין חדר מיוחד שרייבן, ניט אויך אין ערגעץ ניט אנצוהערן, אז מען זאל רחמנות האבן אויף זיין בינדער דאליע. פארקערט, ער ווערט, ווען מען דארף, דער אנפירער פון סטרייק. אויב ער פארלאזט פארט דעם שאפ, איז דאס דערפאר, ווייל מען האט אים

געשטעלט אויף דער שווארצער ליסט און זייענדיק יונג ציט אים צו א נאָרמאַל לעבן, אַ לעבן אויף געזונטע יסודות, און ער פאַלגט זיין חבר און פּאַרט אַוועק אין דער אַגריקולטור־שול אין וואַרדבאַן זיך אויסלערנען פאַרמער־י.

ג

עס קומען פּאַר אַ צאָל דראַמאַטישע געשעענישן אין „די ניין ברידער“, נאָר ראַבאָי דערציילט אַלץ אַזוי געלאַסן און פּראָסט, אַז דער ליינער ווערט ניט מיטגעריסן. ס'איז אַבער ניט דערפאַר, וואָס ראַבאָי לעבט ניט איבער די סיטואַציעס, נאָר וויל זיין אַביעקטיווקייט איז אַ באַשטימטער מעטאָד פון שרייבן.

וואָס דאַרף מען מער, ווי די געשיכטע פון דעם ווי אַ זון קומט דערקלערן אַ סטרייק ביים טאַטן אין שאַפּ און אַרונטערנעמען זיינע ברידער. אַן אנדער באַס קומט זיך אַננעמען פאַרן טאַטן דעם באַס. עס ווערט אַ געשלעג. די ברידער האַלטן מיטן ברודער. דער פּאַטער האַלט מיט די קינדער, כאַטש ער איז מלאַ רציחה אויפן זון דעם בונטאָוושטיק, מיט וועלכן ער וועט זיך „אַפּרעכענען“ — ער וועט אים קאַטעווען מיט אַ רימען, ווען ער וועט זיך לייגן שלאָפּן . . .

די סצענע איז איבערגעגעבן געוואָרן כמעט באַריכטמעסיק, ווי אַ צייטונג פאַרצייענונג. ראַבאָי איז אַבער תמיד דער קינסטלער, דער קינסטלער פון איינפאַכקייט און זיינע טיפּן פאַרגעסן זיך ניט. זיין „הוישקעלע“ און דער פּאַטער און די מאַמע אין „ניין ברידער“ קומען אַרויס בולט, הגם ראַבאָי מאַכט ניט קיין אַנשטרענגונג זיי אַרויסצושיילן פון די איבעריקע העלדן פון בוד.

די שעפּער אין „די ניין ברידער“ זיינען ניט פון די געהויבענע שעפּער מיט אַ סך מאַשינען, מיט פיל הענט. עס זיינען מער משפּחה־שעפּער. ראַבאָי איז פאַראַינטערעסירט אין דעם בעל־מלאַכה, מער ווי אין באַלעבאָס אַדער אין שאַפּ. איבערהויפּט אין געזונטן אַרבעטער, וואָס איז קאַמפּלֶססטיק און קוקט ניט אויף צוריק, צום שטעטל. די סטרייקס אין „ניין ברידער“ זיינען אויך ניט פון די אַרגאַניזירטע קאַמפּן. אַלץ איז נאָך אין אַ מיז פּרימיטיוון צושטאַנד. דאָ ווערט אַפּגעשפּיגלט פּאַקטיש דער אַנהייב פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין אַמעריקע.

אזוי ווערט אויך פארציכנט קינסטלעריש די ליטערארישע קאפע, דער טיפ שרייבער, פון וועלכע עס איז שפעטער אויסגעוואקסן די גרופע „יונגע“.

ווי א פראטעסט געגן ביידע — געגען דער ניט־ארגאניזירטקייט פון יידישן ארבעטער און געגן דעם ציניזם פון דער ליטערארישער קאפע, קלייבט זיך ראבאי אויס די אגריקולטור־שול. ער באשליסט צו ווערן אן ערד־ארבעטער.

אין דער אגריקולטור־שול אין וואודבאָן באַנגענט זיך אייזיק מיט אַזעלכע יונגע בחורים ווי ער, אימיגראַנטן פון רוסלאַנד און פּוילן, וואָס האָבן ליב די ערד און וואָס בענקען ניט נאָר דער שטאַט. אַט דער צווייטער טייל פון בוך איז דער אינטערעסאַנטסטער, ווייל ראבאי פירט אונדז אַריין אין דער אַטמאָספּערע פון דער שול. ס'איז אַ שטיק ניי יידיש אַמעריקע, וואָס איז ווייט פון אימיגראַנטן־לעבן. די לערער און אַרבעטער, די חסרונות און מעלות פון דער שול — זיינען אַלץ טיפּיש־אַמעריקאַנישע פּראָדוקטן. אויך דאָ קומט פאַר אַ סטרייק — געגן דער מיליטאַריאַציע פון די סטודענטן. די סטודענטן געווינען, ווייל זיי האַלטן זיך אייניק.

ראבאי פירט אונדז אַריין אין אַמעריקאַנער שטעטל, וואו עס וואוינט אַ יידישע משפּחה, וועמעס טאַכטער איז אַ סקול־לערערין. אַלץ ווערט דאָ געשילדערט מיט העלע פאַרבן. ס'איז ניטאָ דער נאַכוויי, די בענקעניש נאָכן אַמאל. אויך אין שטעטל קומט פאַר אַ סטרייק, וואו דער ייד אַרבעט, אין דער היטל־פאַבריק. די טאַכטער פאַרלירט איר שטעל צוליב דעם. ס'איז אַבער אַלץ ניט קיין „קלאַג צו קאַלאַמבוסן“ טעמע, ווי זי וואַלט געווען ביי אַנדערע שרייבער.

אייזיק פאַרט אַוועק אַרבעטן אין דער וועסט. ער האָט אַ דיפּלאָמע פון דער שול. ראבאי פאַרט איבער אַמעריקע אין דער יידישער ליטע־ראַטור. איידער אייזיק פאַרט אַוועק, קומט ער זיך אַהיים געזעגענען און ער באַזוכט אויך די קאפע. און דאָ באַנגענט ער זיך מיט אַ נייעם קאַלעגע, וואָס איז, ניט אזוי ווי די איבעריקע, גראַד יאָ צופּרידן פון אייזיקס באַשלוס אַוועקצופאַרן אין דער וועסט. דער קאַלעגע שטעלט זיך פאַר פאַר אייזיקן און ער דריקט אויס זיין צופּרידנקייט אין פּאַלנדיקע רייד :

„דאס וואס איר פארט אוועק אין דער ווייטער וועסט, איז א וויכטיג קער ענין. מיר וואלטן אלע געדארפט ארויס פון די ענגע ראמען פון דער קאפע און זיך צעשפרייטן איבער אמעריקע און זיך אָנזאפן מיט דער אמעריקאנישער אטמאספערע, וועלן מיר דעמאלט אפשר קאנען עפעס וואַניס אַנשרייבן. ווייל ווי אזוי עס שטייט איצט די לאַגע, שרייבן מיר אלע פון דעם לעבן פונם אמאליקן שטעטל. אלע שרייבן פון שטעטל . . . וואו איז דאס גרויסע אמעריקאנישע לעבן? זייער גוט וואס איר זייט דער ערשטער איבערצורייסן מיטן געמויזעכץ“ (t. 310).

אויף דעם ענטפערט אים אייזיק כאראקטעריסטיש:
— אָבער, אַנטשולדיקט, איד פאַר ניט אין דער ווייטער וועסט אַלס שרייבער, — האָט אייזיק געזאָגט, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אַז די ווייטע וועסט זאָל זיך דערפון ניט דערוויסן און אים ניט וועלן אויפנעמען, — איד פאַר אַלס פאַרם־אַרבעטער.

אייזיק געזעננט זיך מיט דער איסט־סאיד. ער זאָגט „גוד באַי“ צו דער אַלמער בייגל־פאַרקויפערין, וואָס „איז טויב און מיינט, אַז דער בחור פרעגט ווי טייער די בייגל זיינען.“
— צוויי פאַר דריי פענים.

— גוד באַי, — שרייט ער צו איר אויפן קול.
— עס קאסט מיר אַליין טייערער, — ענטפערט זי.
דאס פאַרקל אויף דער זיבעטער גאס דערמאנט אים, אַז „גאַנצע שטעטלעך זיינען דאָ געשטאַנען אין רעדלעך און געראַגערט אויף דעם שטעטלדיקן, אייגנטימלעכן דיאַלעקט. דא האָט מען געקאָנט הערן קאָ־לאַמיי אַדער וואַרשע; באַרדיטשעוו אַדער אַדעס; בעסאַראַביע און ליטע.“

אין אלע זיינע ווערק ציט ראַבאָין צום מאַרגן, צום געזונטן, בויענ־דיקן לעבן. די דורכפאַלן פון זיינע העלדן אַנטווישן ניט דעם שרייבער. ס'איז אַ ניי לעבן, אַ פריש לעבן, מוז מען פרובירן נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל.

יעדער פון די ניין ברידער, יעדער פון זיינע העלדן, שטעקט שוין דא מיט ביידע פיס. מען קויפט אַז אייגן הויז, מען פאַרלירט דאָס הויז. מען האָט אַ שאַפּ, מען ווערט אַז דעם שאַפּ. מען סטרייקט און מען ווערט פאַרראַטן אין סטרייק. מען נעמט זיך בויען אַז אמתע יוניאָן. מען פאַרט אוועק אין דער וועסט באַאַרבעטן די ערד, מען קומט צוריק אין שטאַט. אומעטום איז מען אין אמעריקע, ניט אין שטעטל, דעם איבערגעפלאַנצטן אויפן היגן באַדן.

דעריבער איז ראַבאָי געבליבן דער צוימען־ברעכער אין דער היגער יידישער ליטעראַטור; דער, וואָס האָט אויפגעפראַלט דעם ברייטן טויער

און א ווייז געטאז די פעטע רוי-ערד, וואס ווארט אויף אירע אקערער און זייער — די געזונטע יידישע שרייבער, וועמען אמעריקע איז געווארן איינז און ליב.

ד

דער גרונט-אונטערשייד צווישן די ווערק פון שלום אש און א. ראבאיי, ווען זיי באהאנדלען אמעריקאנער טעמעס, איז וואס ביי ראבאיי זיינען מער ניט פאראן קיין בענקענישן נאכן שטעטל, קיין דערמאנונגען וועגן דער אלטער היים. ראבאייס העלדן האבן זיך דא באזעצט להשתקע. זייערע פראבלעמען זיינען פראבלעמען פון דער היגער ערד, נישט פון איבערברעכן זיך און קוקן אויף צוריק. אשן אינטערעסירן די נשמה איבערוואנדלונגען, דער פראצעס פון טראנזיציע. ראבאיי איז ערדיש; ניט בלויז האט ער ליב צו שרייבן וועגן דער ערד, נאר זיינע מענטשן זיינען איינפאך ווי זי.

דערפאר זיינען ראבאייס ערשטע דריי ביכער, וואס זיינען ארויס אין פארלאג „אמעריקע“ אין די יארן 1918-1920, געווען א דערפרישונג און א נייעס אין דער היגער ליטעראטור. אין „ניו-ענגלאנד, דער פאס פון ים“, פארנעמט זיך דער מחבר מיט יידן אימיגראנטן, וואס מען פארגעסט, אז זיי זיינען איבערגעפלאנצט געווארן אויף דער נייער ערד. קיינער פון זיי האט מער ניט אין זינען די אלטע היים, קיינער איז מער ניט באהאפטן מיט איר.

ראבאיי שילדערט פאר אונדז עטלעכע יידישע פארמער-משפחות פון משייפעל היל, וואס וואוינען בשכנות. פשוטע יידן. דער איז פרום און יענער איז א שלימזל, אויף וועמעס פעלדער עם געפינט זיך א פולער בית-הקברות פון זיינע טויטע פערד; די האט ליב די ערד און יענער ציט צוריק אין שטאט אריין — נאר אלע נפשות דא זיינען איינגעזעסענע, אמעריקאניזירטע אין זין פון תושבים, פון האבן איינגעזאפט אין זיך די היגע לופט, פון קוקן צום מאהגן מיט זיכערקייט און פעסטקייט.

די משפחה ווייניבוים וואוינט שוין אין משייפעל היל איבער דרייסיק יאר. דא איז זייער טאכטער אסתר געבארן געווארן. דער אלטער ווייניבוים רעדט צו זיינע אקסן און זיי הערן זיך איין צו זיין יעדן קער. זיין פרוי רבקה און זייער טאכטער אסתר זיינען דארפס-מענטשן דורך און דורך.

אנדערש איז דאס מיט דער משפחה וואָלדען. דער אַלטער וואָלדען,
דערצײלט אונדז ראַבאָי, האָט געוואָלט אַ פאַרם דערפאַר :

„ווייל, ערשטנס, איז ער אין זײנע יונגע יאָרן, אין רוסלאַנד, געוואָרן
אַ פאַסעסאַר פֿון לענדער, און מיט גרויס מאַטעריש און אײנשמעלנדיק
דאָס לעבן, געוואוינט אויף דעם פעלד און פֿון דאָרטן אַרויסגעטריבן גע-
וואָרן און ווייטער געוואוינט אויף דעם פעלד. און דאָ איז אַמעריקע מעג
דאָ אַ ייד וואוינען אפילו אין מיטן פעלד. און צווייטנס, האָט ער שוין
געוואָלט אויסרוען זײנע אַלטע בײנער אויף זײן אײגענעם לאַנד און
גאָרטן. און דריטנס, האָט ער געהאַט עטלעכע הונדערטער אין אַ באַנק
און געוואָלט בעסער איבערלאָזן זײן אײנציקן זון אַ גוטע און פעסטע
ירושה, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז זײנע יאָרן גײען שוין באַרג אַרונטער.
און דאָ פֿלעגט אַרויפשווימען דער לעצטער פונקט : דעם אַלטן וואָלדען
האַט זײד אויסגעדאַכט, אַז פֿון דער שטאַט איז אפילו גאַטס נאַמען שוין
לאַנג אַוועק און דאָרטן ערגעץ אין פעלד און וואָלד וועט ער זײד אפשר
קענען נענטער צוקוקן צו גאַטס וועגן . . .
— אַט דאָס איז עס !” (ז. 22).

אַ סך יידישע פאַרמערס אין אַלע טײלן לאַנד האָבן געהאַט די זעלבע
השגות און זײ האָבן אויך אַנגעהויבן ווי וואָלדען, ניט וויסנדיק ווי אַזוי
צו קויפֿן אַ פאַרם.

וואָלדענס זון דוד האָט געהאַט די וואַנדערלוסט אַלס יינגל. קוים
האַט ער געהאַט די פּאַבליק סקול פאַרענדיקט, האָט עס אים געצויגן צו
זען דאָס לאַנד און ער האָט זײד אַוועקגעלאָזט, אַז געלט, היקן איבערן
לאַנד.

מיר האָבן פאַר זײד דאָ דעם נייעם יונגען יידן, וואָס איז שטאַרק
פּיזיש און געזונט גײסטיק און האָט ניט קײן מורא צו וואַנדערן איבערן
לאַנד, ווייל עס איז זײן לאַנד. אַט ווי ראַבאָי כאַראַקטעריזירט דעם
יינגל דוד :

„אין דער פרי איז ער פאַרן איבערבייסן אַרויסגעגאַנגען אין פאַרק
און געמאַכט קערפּערלעכע אײבונגען. זײד געהאַנגען אויף זײנע הענט
אין די גרויסע אײזערנע רינגען און זײד אַזוי געוואָרפֿן אַהין און אַהער,
אַדער געקראַכן אויף דעם הויכן אײזערנעם סלופ און זײד צוריק אַרונטער-
געגליטשט מיט צונויפגעדרייטע הענט און פיס.” (ז. 27).

אין נאַטירלעך, אַז ווען זײנע עלטערן האָבן געקויפֿט אַ פאַרם, אַז
אפּגעלאָזענע, אַז אפּגענאַרטע פאַרם, האָט מען זײד געקאַנט פאַרלאָזן, אַז

דער יונגער דוד וועט שוין מאכן פון איר א לייט. דער פאטער האט זיך
ניט אפגענארט אין זון.

און ווען מען האט די ערשטע זאך געדארפט ארויסנעמען א טויט
פערד פון ברונעם, וואס די פריערדיקע באלעבאטים האבן איבערגעלאזט,
האט די מאמע געזאגט, אז עס איז א שלעכטער סימן. דער פאטער אבער
האט געהאלפן דעם זון ארויסשלעפן דעם פערד און דער זון האט איינער
אליי דעם קערפער צעשניטן און באגראבן, און דער פאטער האט גע-
טראכט, אז מען וועט אים אריינלייגן אין דער אייגענער ערד, וואו דער
טויטער פערד איז באגראבן געווארן.

אט אזוי גייט ראכאי צו צו זיינע ידישע העלדן אין אמעריקע.
געזונט, קאנסטרוקטיוו, פשוט.

צווישן דודן און זיין מאמען קומען פאר שטילע ברונזן, וואס
שטאמען דערפון וואס דער מאמען זיינען פרעמד זיינע וועגן. זי האט
דודן געבראכט קיין אמעריקע, ווען ער איז אלט געווען פינף יאר. זי האט
ליב די קו, ער — דאס פערד. זי איז איידל, ער איז „גויאיש“.

מען קאן זיך אנשטויסן, אז די צוויי דערמאנטע משפחות וועלן ווערן
געענט צווישן זיך. יענער האט א טאכטער, די האט א זון. עס וועט
ארויסקומען א שידוך.

נאר ראכאי האט געהאט אן אנדער מין דערביי. עס זיינען פאראן
נאך א פאר ידישע משפחות שכנים. די משפחה ראזענבערג האט צוויי
טעכטער, איינע פון זיי הייסט אויד אסתר, נאר דודן ציט צו דער אסתר
פון די וויינבוים. פארוואס? ווייל ראכאי גלויבט ניט, אז די משפחה
ראזענבערג איז א פאסיקער מאטעריאל פארן פארם-לעבן. דעם פאטער
וויילט זיך כסדר פארן אין שטאט אריין, אפארבעטן א סעזאן און צוריק-
קומען מיט געלט און עס פארטאכלעווען אויף דער פארם און א טאלס,
און זיך צו לאזן לערנען פון די דערפארענע שכנים פארמערס. אויך זיינע
קינדער וועלן ניט בלייבן אויף דער פארם.

נאך א פאמיליע שטעלט אונדז ראכאי פאר — די ראגאווינס. זיי
זיינען אויף דער פארם א פאר יאר. זיי האבן איין זון, איזידאר, וואס
שטודירט אין קאלאמביא און קומט אהער זיך אפרוען. פרוי ראגאוויין,
די מאמע זיינע, פירט דאס הויז „אויף דעם שניט פון די יענקישע הייזער.
איז מיט די יענקים זייער נאענט. טוט ניט א טראט ביז זי וועט ניט

א פרעג טאן פריער ביי דער יענקי שכנמע. קאכט און באקט און גרייט דעם טיש צו עסן אקוראט ווי ביי זיי, האָט תמיד צייט און א גאנצן טאג גייט זי ארום אן אויסגעפוצטע און די אַרבעט אין הויז ווערט ווי דורך אַ כּוּשׁוּף אָפּגעטאָן, שטיל און ניט באַמערקבאַר. נאָכדעם זיצט זי אַ גאַנצן טאָג און קוקט אין צייטונג. (ז. 181).

ווען מיר האָבן אין זינען, אַז „אַ פּאַס ביים ים“ איז אַרויס אין בוך פאַרם אין 1918, קאָנען מיר נאָך מער אָפּשאַצן זיין זוּערט.

אַלזא, ראַבאָי קלייבט ניט אויס איזידאַרן און די ראָזענבערגס פאַר די טיפּישע פאַרמערס, אויף וועלכע מען קאָן זיך פאַרלאָזן, אַז זיי וועלן בלייבן אויף דער פאַרם. ער איז משדד אַסתר וויינבוים מיט דוד וואָלדענען, ווייל זיי זיינען דער צוקונפטיקער מאַטעריאַל פאַרן נייעם לעבן אויף דער ערד.

דערפאַר קלייבן זיך דער אַלטער וויינבוים און דער יונגער דוד וואָלדען אויסצוגלייכען דעם קרומען וועג, וואָס פירט צו טשייפּעל היץ. די איבעריקע יידישע שכנים קאָנען נאָך די וויכטיקייט דערפון ניט אָפּשאַצן.

ראַבאָי ברענגט אונדז אין דעם בוך אַרײַן אַ יענקי. אמת, די יידן וואוינען צוזאַמען, זיי האָבן פאַקטיש גאַרניט ניט קיין פאַרבינדונגען מיט די יענקישע שכנים. פאַרוואָס, דערציילט אונדז ראַבאָי ניט. מען ווייסט, אַז די יידן זיינען נאָך ניט קיין אויסגעצייכנטע פאַרמערס.

„איז די אַרומיקע שטעטלעך הייסט אַלעס וואָס גרענעצט זיך פון מר. וויינבוים הויז ביז דעם אָרט, וואו די פיר וועגן צעשיידן זיך, מיט דעם נאָמען טשייפּעל היץ. און אַז מען זעט אַ יידן פאַרן מיט אַ פּערד און וואָגן און דער ייד האָט נאָך אַ צעפּלאַנטערטע באָרד, און זיין פּערד איז ניט אַזאַ גוטער גייער, זאָגט מען באַלד: דאָס פאַרט אַ טשייפּעל-הילער ייד. אויב מען טרייבט אַן אויסגעדאַרטע קו, זאָגט מען: דאָס איז אַ טשייפּעל-הילער קו.“ (ז. 179).

דאָך גיט אונדז ראַבאָי אַנצוגעהערן דורך אַן עפיזאָד, אַז די יענקים און די יידן קומען גוט אויס.

ווען דוד און דער אַלטער וויינבוים זיינען געווען פאַרנומען מיטן אויסמעסטן דעם וועג, איז אַנגעפאַרן דער יענקי ביל, וועלכער איז געזעסן אין זיין לייכטן פּיעטאַנדל און מיט אַ גראָבן ציגאַר אין מויל. צווישן וויינבוים און ביל קומט פאַר אַ שכנישע באַגריסונג, און ווען ביל

געפינט אויס, אז די יידן בויען א נייעם וועג, דריקט ער אויס זיין באגייסטערונג:

„זייער שוין! זייער שוין! א גלייכן און א נייעם וועג. אזוי האב איך ליב, דייוויד, איך העלף אייך מאכן דעם וועג, ביי גאלי, איך העלף אייך. וואס פאר אן ארבעט איך וועט מיר געבן, וועל איך מיט פרייד אננעמען, אפילו טראגן שטיינער...“ (ז. 192).

ניט אומזיסט האָט ראַבאָי דעם ראָמאַן „ניו ענגלאַנד“ אויך באַמיטלט „א פּאַס פּון ים“. בלויז איינמאל ווערט דער פּאַס פּון ים דערמאָנט. דאָס איז, ווען דער יונגער דוד וואָלדען קומט צום ערשטן מאל מיט זיינע עלטערן באַקוקן די פּאַרם און „העט ווייט איבער פּאַרפּלאַנטערטע וועלדער און איבערגעפּלאַכטענע בעהן“ דערזעט ער דעם לאַנגען פּאַס פּון ים. ס'איז אַ מין סימבאָל פּאַר אים. דאָ וועט ער שוין בלייבן. ער וועט זיך אויפבויען אַ טורעם פּון שטיינער און אויפן שפיץ טורעם וועט ער קוקן צו די שיפן מיט די ווייסע זעגלען אויף דעם ווייטן פּאַס פּון ים.

ראַבאָי האָט פּאַר דער היגער יידישער יונגט געזען די מעגלעכקייט פּון אויסשפּרייטן זיך איבערן לאַנד, פּון נעמען זיך צו נייע באַשעפּטיגונגען, פּון באַהעפּטן זיך מיט דער מאַמע-ערד און ווערן נייע, געזונטע, פּריידיקע יידן.

וויינבוים און וואָלדען, ראַזענבערג און ראַגאוויז — פיר פּאַרשטייער פּון יידישן לעבן אין אַמעריקע. אַלע וואוינען אויף אַ פּאַרם אין ניו ענגלאַנד, ניט אַלע האָבן זיך שוין איינגעלעבט. נאָר דער פּאַקט, וואָס זיי זיינען דאָרט, און וואָס זייער לעבן איז נאָרמאַל, איז אַן אַנזאָג אויף די צוקונפּטיקע מעגלעכקייטן פּאַר יידן אין אַמעריקע. ראַבאָי איז דער אַפּטימיסט פּון דער היגער יידישער ליטעראַטור.

ה

דער יידישער לייענער איז פריידיק איבערראשט געווארן, ווען ער האט אין יאר 1918 געעפנט א בוך און אנגעהויבן לייענען פאלגנד דיקע שורות:

„אין דער ווייטער וועסט האט דער ייד, הער גאלדענבארג, ווייטע, ברייטע ראנדזשען, אויף וועלכע עס יאגן זיך זיינע ווילדע פערד און א צאל.“

דאס איז געווען עפעס אזא דערפרישונג פון דעם וואס ער האט ביו איצט ניט געהאט געלייענט וועגן אמעריקע, אז ער האט געפילט ווי צו מאכן א „שהחינו“.

אזויא האט א. ראבאי אריינגעפירט די ווייטע וועסט אין אונדזער ליטעראטור און מיט איר אריינגעבלאזן דעם אטעם פון פרייע פעלדער אין אונדזער דושנער לופט.

עס איז ניט בלויז געווען וואס ראבאי האט דערציילט, נאָר ווי אזוי ער האט עס אונדז דערציילט. די פשטות פון ווארט, די ערלעכקייט פון דערציילער, דאָס קוקן אייד גלייך אין די אויגן אַרײַן, ווי אַ גלייכער צו גלייכע, און ניט פאַרגלאַצן די אויגן צום הימל און שרייען: „קדוש!“, ווען עס איז בלויז אַ מאַניער, אַ קאַקעטירן מיט פּראָזן, כדי מען זאָל מיינען אַז עס איז הייליק.

דער ראמאן וועגן הער גאלדענבארגן איז דער ווייטער וועסט האט דעם ליענער פארכאפט מיט זיין אינהאלט, מיט זיין נייקייט, מיט זיין פרישקייט. אלץ וואס מען האט געהאט געלייענט ביו דאן איז געווען וועגן דער איסטסייד, וועגן מיסעס־און־באָרדער לעבן, וועגן פינסטערן שאַפּ און בלוטזויגערישן באלעבאָם. אזוי ווי עס וואָלט גאָר קיין אַנדער לעבן אויף דער וועלט ניט געווען, ווי דער ייד וואָלט פון עפעס אַנדערש ניט געוואוסט און ניט געוואָלט וויסן. און דאָ קומט אַ שטילער, יונגער יידישער שרייבער און דערציילט וועגן הער גאלדענבאָרגן, וואָס לעבט זיך אזוי בהרחהדיק אין אמעריקע. ניט קיין הויזן שמעפט ער, ניט קיין העמדער נייט ער, נאָר אַז אַ צאָל ווילדע פּערד פּאַשן זיך אויף זיינע בערג און טאַלן.

און דער ראמאן איז אַנגעשריבן געוואָרן אזוי איינפאַך, אזוי פאַר־שמענדלעך, אזוי צוגענגלעך, ווי מען וואָלט געלייענט אַ מעשה אין טייטש־חומש. און גראָד די איינפאַכקייט איז אזוי אויסטערליש, גראָד די פשוטע העלדן זיינען אזוי אינטערעסאַנט, גראָד די שטומע באַשע־פענישן, די פּערד און די לאַשיקלעך, זיינען אזוי מענטשלעך.

איז פאַראַן ביים ייד גאלדענבאָרג אַ פּערד־יונג אייזיק און אַ מיידל, אַ שוועסטערס קינד, דבורה. ביבליש, אידיליש. ווייסט מען שוין גלייך פון די ערשטע זייטלעך, אַז אייזיק וועט ליב האָבן דבורה און אַז דבורה וועט ליב האָבן אייזיק, נאָר די קורצע שורות און דער רואיקער טאָן פון

דערציילן רעגן אייד און צו ליינענע און ניט קאנען אוועקלייגן דאס בוך פון האנט. און ווען דער יונג און די מיידל זעצן זיך אויף די פערדלעך און פליען ווי פילן אין פעלד אריון, דאן ווילט זיך דעם ליינענער — ניט וועלן אויסגעפינען וואס עס ווערט מיטן פאָרל, נאָר אליין זיך אוועקטראַגן אין די פרייע ווייטן און זיך אַנזאַפן מיט דער בלויקייט פון די האַריוואַנטן. דאָס בוך אַטעמט מיט יונגט, מיט געזונטקייט און לעבנס־פּרייד. די נאַאיוויטעט פון דערציילער האַרמאָנירט מיטן טעקסט. דערפאַר ווערט אַבער ראַכאַי אינגאַנצן אַן אַנדערער, ווען ער שרייבט פון שטאַטישן לעבן. זיינע סקיצן אין „איד דערצייל“ (פאַרלאַג „אַמעריקע“, 1920, 267 זייטן) זיינען גרוי און טרויעריק. עס פעלט אין זיי די סימפּאַטיש־קייט, די עכטקייט, וואָס עס פאַרמאַגן ראַכאַים זאַכן וועגן פעלד און פּערד.

1

מיר באַקענען זיך ניט בלויז מיט הער גאַלדענבאַרג, מיט זיין פרוי רחל, און דבורה, און אייזיק, נאָר אויך מיט די ניט־יידישע שכנים, מיט עלקינסן און זיינע צוויי זין, פון וועלכע דער יינגערער, יאַהאַן, פאַר־שפּרייט אַ קלאַנג, אַז ער באַקומט דבורהס האַנט — פאַר אויפהייבן זי אַ באַשעדיקטע אין פעלד, ווען אַ פּערד האָט זי אַרונטערגעוואָרפן פון זאַטל. דער אַלטער עלקינס אין מקנא דעם יידן גאַלדענבאַרג. דער ייד איז מאַדערן, עלקינס האַלט זיך ביי די אַלטע מעטאָדן. ווען גאַלדענבאַרג איז געקומען אַהער אין דאַקאַטא פון ניו־יאָרק און אַנגעהויבן באַאַרבעטן די פּרעירי, האָט ער זיך געכאַפט קושן עלקינסעס האַנט פאַר דער הילף, וואָס יענער האָט אים געגעבן, נאָר אינגיכן האָט ער אַליין געמאַכט עקס־פּערימענטן און איבערגעשטיגן די שכנים מיט זיין קענטעניש.

די באַציאונג צווישן גאַלדענבאַרגן און זיינע שכנים איז אַ גוטע. זיי קומען צו אים עסן און אַ רייכער־טאָן. זיין פרוי רחל איז געקומען קיין אַמעריקע אַלס אַ קינד און דערפאַר פאַרשטייט זי זיך גוט מיט די שכנים און זי פירט זיך ווי זיי. נאָר מיט דער גאַנצער רחבות און גע־רעמענישן פילט זי זיך אַבער ווי די אַרימסטע פון די אַרימע. זי קאַן קיין קינדער ניט האַבן און דאָס לעבן איז איר דערפאַר ניט ניהאַ. גאַלדענבאַרג האַפט, אַז דבורה און אייזיק וועלן זיין אַ פאַר און

פארבלייבן ביי אים אויף דער פרערי, און ווען דבורה וועט האָבן אַ קינד, וועט דאָס זיין ווי זייער טאָכטער וואָלט דאָס קינד געהאַט און זיי וועלן זיין ווי איין גרויסע משפּחה.

אייזיק איז אָבער אַ ציוניסט און ער באַשליסט צו פאַרן קיין פּאַ- לעסטינע. ער גלויבט ניט, אַז גאַלדענבאַרג וועט זיך דאָ פילן היימיש. ער האַלט, אַז די איבערגעוואַנדערטע קיין אַמעריקע פעלקער האָבן מיט געבראַכט דעם סם פון אַנטיסעמיטיזם מיט זיך. אים קומט אַז גאַנץ לייכט צו געווינען דבורה און זי איז גרייט מיט אים אוועקצופאַרן. דאָס איז אַ גרויסער קלאַפּ פאַר גאַלדענבאַרג, וואָס בעט זיך ביי אים אין אַנהויב, אַז ער זאָל בלייבן, און אַלץ וואָס ער האָט, וועט מיט דער צייט איבערגיין צו אייזיק. נאָר אייזיק וויל בלויז אים העלפן פאַרטיק ווערן מיט דער אַרבעט און דאָן וועט ער אוועק. גאַלדענבאַרג פילט זיך גער טראַפן דערפון און ער שרייט אויס צו אייזיק:

— מיר העלפן! מוחל אייך, אייזיק, מוחל, — אויב איר ווילט פון דאַנען גיין, דאָן גייט אייך שוין!

און ווען ער אַנטשולדיקט זיך פאַרן יונג, דערקלערט ער אים, אַז „די פרערי האָט אין מיר ווילדקייט איינגעפלאַנצט. איך האָב צו אייך שטרענג גערעדט. איך וויל ניט אַז איר זאָלט רחמנות האָבן אויף מיר. ווייל אַזוי ווי איר האָט אייער צוועק אין פּאַלעסטינע, אַט אַזוי האָב איך מיין צוועק אַט-אַדאָ, אויף דער פרערי.“ (f. 100).

מיט דער לעצטער פּראָזע, וואָס ראַבאָי האָט אַריינגעלייגט גאַלדענ- באַרג אין מויל, האָט דער מחבר באַראַקטעריזירט זיין צוגאַנג צום יידישן ערד-אַרבעטער אין אַמעריקע.

די פינף מיליאָן יידן אין שטאַט און אין דאָרף זיינען דאָ צו בלייבן און צו בויען.

עס איז געווען נאַטירלעך, אַז דבורה זאָל זאָגן, אַז זי גייט מיט אייזיקן, כאַטש די מומע האָט זיך דערפון צעוויינט. די טראַגעדיע פון דער קינד דערלאַזער גאַלדענבאַרג משפּחה איז ניט געווען ביי ראַבאָי ווי אַ סימבאָל פון דער צוקונפּטלאַזיקייט פון יידן אויף דער פרערי. דאָס איז אַ פּער- זענלעכע געשעעניש, וואָס רירט אַז יעדן מענטשן, אָפּגעזען פון פּאַל- אַנגעהעריקייט.

גאַלדענבאַרגס אויפטו אויף דער פרערי, זיין באַלעבאַטישקייט, זיין

ארבעטזאמקייט און זיין אינטערעס אין דער פרערי ווינען דער הויפט-
צוועק פון ראבאים קלאסיש ווערן.

דאס וואס עלקניס, וועלכער איז אויך געווען אן אימיגרענט, האט
פיינט דעם יידן און וויל פארקויפן זיין פארם, איז אויך ניט דערפאר
ווייל ער קאן ניט פארטראגן דעם יידן, נאר דערפאר וואס ער האט אין
יידנס דערפאלג דערזען זיין אייגענעם דורכפאל. זיין פרוי איז אים אפ-
געשטארבן און פון זיינע צוויי בנים האט ער נאר קיין נחת ניט גענאסן.
דער אלטער האט אבער דעם גרעסטן אפשיי פארן יידנס פייליקייטן און
דערגרייכונגען און די זעלבע באציאונג צו גאלדענבארגן וויזן ארויס אלע
איבעריקע שכנים.

אזוי אז גאלדענבארגן, וואס האט באקומען פון דער רעגירונג א
האומסטער פון הונדערטער אקער לאנד, האט זיין עקזאמען אויסגע-
האלטן. דער ייד האט געהאלפן קולטיווירן די ווייטע וועסט און ער איז
א ניצלעכער בירגער אין אלע טיילן פון לאנד, וואו ער האט נאר געפילט
אז ער קאן זיך אויסצייכענען.

מיט „הער גאלדענבארגן“ האט אונדז ראבאי אריינגעבראכט די ניט-
ידישע אמעריקע אין אונדזער ליטעראטור. דער ייד האט זיך אויף דער
ווייטער וועסט דערפילט היימיש, ווי ער וואלט געווען דער צוגעפאסטער
עלעמענט, ווי די פרערי וואלט שוין לאנג אויף אים געהאט געווארט.
דאס וואס ראבאי האט געטאן אין 1918, האבן אבער די מערסטע
ידישע שרייבער נאך אים ניט באוויזן צו טאן. קיין צווייטער „הער
גאלדענבארגן“ איז ניט געשאפן געווארן, קיין געזונט לעבן איז ניט אפ-
געשפילט געווארן. דער ייד איז אבער יא פארטראטן אין אלע צווייגן
פון היגער ווירטשאפט און אין דער ליטעראטור איז געבליבן א לידיק
ארט, וואס ווארט אויף זיין שרייבער.
ראבאי איז געווען דער פיאנער.

2

עם קומט דעם פאלקס-פארלאג פון „איקה“ א ישר-כוח פארן ארויס-
געבן א. ראבאים „דער יידישער קאובאי“ (נ. י. 1942, 311 זייטן,
מיט אן עסי וועגן ראבאים שאפונג פון מ. אלגין).

ווינציק יידישע שרייבער ביי אונדז אין לאַנד האָבן אין זייערע ווערק איינגעזאָפֿט די אַמעריקאַנער לופֿט, דעם ריח פֿון היגער ערד, ווי עס האָט דאָס געטאָן א. ראַבאָי. אמת, כמעט אַלע ווערק זיינע זיינען אויטאָביאָד גראַפֿיש. אייזיק־איי פיגורירט ווי דער הויפֿט־העלד, ער איז איינער פֿון די ניין ברידער, ער איז דער אויסגעוואַרצלטער פֿון דער פעטער בעסאָ־ראַבער ערד און איבערגעפֿלאַנצטער אויף דער אַמעריקאַנער פרעירי פֿון נאַרט־דאקאָטא. זיין ראַמאָן איז ניט אַטעם־פאַרכאַפֿנדיק, דער לייענער ווערט ניט גערירט ביז טרערן, ווערט ניט אויפגעטרייסלט אָדער מיטגע־ריסן. דערפֿאַר פֿאַרמאָגט א. ראַבאָי אַן אַנדער מעלה. ער איז איינציק אויף זיין געביט אין דער יידישער ליטעראַטור. די העלדן זיינע זיינען פֿריש, ניי און, אויב איר ווילט, קלאַסיש.

זאָל „דער יידישער קאַובאָי“ פֿאַרטרעטן זיין מחבר. דאָס איז אַ ווערק מיט וועלכן מיר וועלן זיך ניט קאַנען שיידן אין אונדזער ליטעראַטור. עס וועט ניט פֿאַרעלטערט ווערן. עס וועט געלייענט ווערן איינמאַל און נאַכאַמאַל, ווי מיר ווערן ניט מיד פֿון שלום־עליכמען, פֿון פרעסע „פֿאַלקס־טימלעכע געשיכטעס“, פֿון מענדעלעס „שלמה ר' חיימס“.

„דער יידישער קאַובאָי“ איז דאָס קלאַסישע בוך אין אונדזער אַמע־ריקאַנער ליטעראַטור. ס'איז דאָס געזאַנג וועגן אונדזער נייעם לעבנס־שטייגער, עס איז דאָס ליד פֿון אונדזער יידישן פּיאָנער אין אַמעריקע. ניט אינגאַטאָוס צעקראַכענע אינטעליגענטן, ניט ברוד גלאַזמאַנס קרענק־לעכע העלדן, נאַר ס'איז דער געזונטער אייזיק־איי, וועמען עס ציט צו דער ברייטער אַמעריקע, ס'איז אייזיק, וואָס וויל זיך באַהעפטן מיטן שורש און אויפֿבליען צוזאַמען מיטן פֿרילינג שפּראַץ פֿון יונגן לאַנד, ס'איז אייזיק, וואָס האָט ניט מורא פֿאַר אַ גוי, נאַר ווען מע דאַרף, קאָן ער אים פֿאַרפֿאַרן אין די ציין אַרײַן.

אויב מע קאָן אינגאַטאָוו, גלאַזמאַנען ניט רעקאַמענדירן פֿאַרן היגן ניטיידישן לייענער, ווי אַ מוסטער פֿון אונדזער היגער ליטעראַטור, וואָלט איד אָבער שטאַרק רעקאַמענדירט, אַז „דער יידישער קאַובאָי“ זאָל איבערזעצט ווערן אויף ענגליש. דער אַמעריקאַנער לייענער וועט זיך מיט אים דערפֿרײַען. דער ייד וועט אויסוואַקסן אין זיינע אויגן ווי אַ נאַטור־ליבֿהאַבער, ווי אַ מענטש וואָס האָט זיך איינגעבירגערט אויף דער היגער ווייטער ערד און ניט ווי געטא־איינוואוינער. פֿריער פֿון אַלץ באַווירקט

אונדז די עכטקייט פון ראבא'ים סטיל. איר גלויבט יעדעס ווארט זיינס. איר לאזט זיך פירן פון אים. דאן שלאגט פון זיין שפראך מיט פרישן אראמאט, מיט בלומען פון פעלד, ניט פון גארטן. וואו האט איר אין דער יידישער ליטעראטור זיך באגעגנט מיט אזא ענלעכן סוזשעט? ווער האט ביי אונדז דערציילט אזא לאנגע פשוטע מעשה, וואס וואלט ביי אן אנדערן שרייבער זיך פארוואנדלט אין א לאנגווייליקער, געקינצלטער טעמע?

א. ראבא'י פאנגט אייך אין זיין ליטערארישער נעץ אריין. זיין העלד אייזיק, וואס האט זיך געלערנט אין א יידישער אגריקולטור-שול, פארט ארבעטן ביי א פארמער, לאזט זיך אויף דער לאנגער נסיעה אזש קיין נארט-דאקאטא, אין דער ווייטער וועסט, אויף די איינזאמע פרעיריס. פארן מיר מיט אים. לאזט ער ניט דורך קיין איין דעטאל. גריבלען מיר זיך ניט אין העלדס נשמה, ווי ביי אנדערע שרייבער, נאר מיר לעבן איבער די וואכעדיקע געשעענישן, די גאנץ געוויינטלעכע פאסירונגען, וואס עס געשעען מיט אייזיק — און מיר באקענען זיך מיט אמעריקע, מיר ווערן אן ארגאנישער טייל פון איר. אן פליטערלעך. אן סתרי-תורה, מענטשלעך אינטיים. „דער לאקאמאטיוו כאפט דעם אטעם אפ און קרעכצט, ווי א קראנקער מענטש, וועלכער ליידט פון אסטמא“ (ז. 20).

אין באן-וואגאן דערפילט אייזיק אמעריקע. „אלעמאל זיינען גע- קומען נייע מענטשן. אייזיק האט אפילו געקאנט הערן דעם אונטערשייד אין זייער רעדן. די מענטשן פון ניו-יאָרק-שטאט האבן, ווי אים האט זיך געדאכט, גערעדט אנדערש ווי, למשל, די מענטשן פון אַהייאָ-שטאט. און איצט, פארנדיק איבער מינעסאטא, האט אייזיק באמערקט, אז דאָ רעדן די מענטשן אויך אנדערש, און ניט נאר אין זייער ענגליש אנדערש, נאר דער קאליר פון זייער שטים אין אן אנדערער.“ (ז. 23).

אייזיק קומט אן קיין גלאדסטאון, נארט-דאקאטא. עס בלאזט א שטארקער ווינט פון דער אפענער פרעירי. עס ווארט אויף אים זיין צו- קונפטיקער באלעבאס, דער בעל-גופניק, פארמער הילדנבערג. און גלייך קומט פאר צווישן דעם יידישן יונגן אינטעליגענטן בחור פון ניו-יאָרק א צוזאמענשטויס מיטן פארנרעכטן פארמער פון דער פרעירי. אייזיק איז צו-אויסגעפוצט פאר אים. ער האט מיטגעבראכט מיט זיך א טראנק מיט וואליזעס.

— איד דארף א פארמער, ניט קיין סילסמאן, — האָט היִלדנבערג

געוואָרטשעט.

נאָר דער באַלעבאָס האָט זיך באַלד איבערצייגט, אַז דער „שיני“ פון דער איסט איז אַ יונג מיט ביינער. און אייזיק האָט ניט געדאַרפט ציטערן, אַז ער וועט פאַרשעמט ווערן. פאַרקערט, ווען ס'קומט צו דער קאַובאַי־קונסט, ווען דער מענטש ווערט מייסטער איבער דעם ווילדן פּרעירי־פּערד, דאַן האָט אייזיק באַוויזן, אַז אויף אים קאַן מען זיך שוין נאָר פאַרלאָזן. און ראַבאָי איז אונדזער מייסטער־שרייבער וועגן אַט דער באַשעפּעניש, וואָס איז אין דער פּאַלקס־שפּראַך ניט איידל באַהאַנדלט געוואָרן. אַ פּערד איז ביי אונדז אַ זידל־אויסדרוק, „זיי ניט קיין פּערד“, „פּערדישער קאַפּ“ א.א.וו. ראַבאָי האָט דעם פּערד אויסגעלייזט פון גלות. ראַבאָי־אייזיק האָט געשטעלט אַ מאַנומענט צו דער שיינקייט פון פּערד איז זיין „ידישער קאַובאָי“.

איז פאַרמערס הויז ווערט פון אייזיקן — אַי. און ווען עס ווערט שפּעטער־צו געבאַרן אַ לאַשיקל, ווערט עס „באַנאַמענט“ אַי, לכּבוד דעם גוטן אויפפאַסער איבער די פּערד, דעם יידישן בחור פון ניריאַרק, אייזיק־אָי.

איז ווער זיינען די העלדן אין דעם דאָזיקן בוך „דער יידישער קאַר באָי“? אייזיק, דער באַלעבאָס, זיין פּרוי מאַדזשי, זייער דינסט עלען, די דריי פאַרם־אַרבעטער און — דער אַגער, די שקאַפּעס און דאָס לאַשיקל. נאָר ניט קיין אידיליע שילדערט פאַר אונדז ראַבאָי. די נאַטור איז איין זאַך און דער מענטש אויף איר איז גאָר אַן אַנדער זאַך. זאַגט אייזיקס מיטשלאַפּער, דער „פאַרמהאַנט“ אַרטור, וועגן באַלעבאָס זייערן בזה הלשון:

„דער, בעסטאַרד' היִלדנבערג האַלט אַלע אַרעמעלייט פון גענוגט אין זיינע נעגל.“

ער נעמט ביי זיי צוויי הונדערט פּראַצענט פאַר יעדן דאלער, און דאָס מיידל עלען וועט דאַרפן אַרבעטן ביי אים איר גאַנץ לעבן פאַר צוויי פּערד. עד, עד, איז די וועלט ניט גוט צעטיילט! איינער האָט אַזויפיל פּערד און טויזנטער האָבן גאַרניט.“

אייזיק באַגרייפט באַלד, אַז ער איז אַריינגעפאַלן צו אַ באַלעבאָס אַ הויטשינדער, אַ טיראַן, אַ שווינדלער און אַ גזלן. נו, וועט ער זיך מיט

אים אפרעכענען ווען די צייט וועט קומען. דערווייל אבער אינטערעסירט אייזיקן מער די ארבעט. די ארבעט אין פעלד גייט אים קנאפ וואס אן. דערפאר אבער, ווען דער באַלעבאָס גיט איבער דעם אָנער אין זיין רשות, ווערט אייזיק אַ ניער מענטש, און דער שרייבער דאַבאַי ווערט באַגלייט־טערט און פּאַעטיש און אַרטיגנעל, ווי קיינער פאַר אים אין דער יידישער ליטעראַטור.

„שיין איז צו קוקן ווי אזוי אַ פּערד האַרנט אין דער ווייטקייט!“ (ז. 49). אַי ווערט מער פאַראינטערעסירט מיט זיין אָנער, מיט די ווילדע פּערד אויף דער פּרערי, ווי מיט מענטשן אַרום. ער שענקט זיי מער אונפּערקוואַמקייט ווי דער יונגער מיידל עלעז, צו וועלכער עס ציט אים נאַטירלעכער־ווייז און וועלכע איז צו אים גיט גלייכנילטיק.

„דער יידישער קאַובאַי“ פירט אונדז אַוועק אין נייע מרחקים. מיר באַקענען זיך מיט אַ ווינקל, וואָס איז אינגאַנצן ניי אין דער יידישער לי־טעראַטור. אויב מיר האָבן פּריער־אַמאָל פאַרבלאַנדזשעט אין דער ווייטער וועסט, איז דאָס אויך געווען צו פאַרדאַנקען טאַקע דעם זעלביקן א. דאַבאַי. אין איצטיקן ווערט אַבער פילט ער זיך שוין דאָרט היימיש, ווייל ס'איז זיין מלוכה, די ממשלה איבער פּערד.

אַי איז געקומען אַהער אַרבעטן, פאַרדינען און זיך באַזעצן מיט דער צייט אויף ערד. דער באַלעבאָס איז דער עקספּלואַטאַטאָר, דער וואָס „פאַרגעסט“ צו באַצאלן זיינע אַרבעטער די שווער־פאַרדינטע פאַר דאַלער. און קיין יידן האָט ער גיט ליב, און אייזיק, זיין בעסטער אַרבעטער, איז אַ ייד און ער לאָזט זיך גיט שפּיען אין דער קאַשע, ער מאַנט זיינע שכירות.

„הילדנבערגן איז געפּעלן, ווי אַזו אַי האָט זיך מיט פיל גראַציע אַרויפגעכאַפט אויף זיין רייטערל, ווי אַ געבוירענער קאַובאַי. דאָס פּערדל האָט זיך געטאַן אַ בויג־אייזן פון דער געוויכטיקייט פון אים טראָט אין דעם טרעטער פונעם זאַטל.“ (ז. 63).

אונדזער ליטעראַטור איז באַרייכערט געוואָרן, דורכן געבורט פון אַ לאַשיקל אויף דער פּרערי, מיט אַ מייסטערהאַפּטיקער שילדערונג וועגן לאַשיקל אין „דער יידישער קאַובאַי“. ס'איז אַ נייעס ביי אונדז סיי אין דעם סיפור המעשה, סיי אין דער שפּראַך, אין דער לעקסיק. עס אַטעמט מיט געזונטער פּרישקייט פון ראַבאָים ניי ווערק. ס'איז אַ געווינס פאַר

אונדזער יוגנט, ס'איז א דערקוויקעניש פאר אונדזער לייענער און אן אפרו פאר זיינע ליטערארישע אָנגעצויגענע נערוון, וואָס האָבן יאָרנד לאַנג אין דער היגער ליטעראַטור זיך אָנגעשטרענגט ביו צום פּלאַצן פון זייערע דענערווירטע העלדן.

„דאָס קליינע באַשעפּעניש האָט זיך פון שרעק געטאָן אַ שטעל־אויף אויף זיינע צעשפּרייטע, דאַרע פּיסלעך און איז אַרונטער זיך צו באַשיצן אונטער דער מוטערס קאַפּ. עס איז געווען אַ ראָזעוואָל פּאַרטיקל מיט ווייס־גרויע פּיסלעך. אויף זיין פּנימל אַ ווייסער פּלעק. עס האָט אויסגעוויזן ווי אַ יונגער הירש, וואָס האָט נאָך ניט קיין הערנער . . . עס איז געווען וואונדערלעך שיינ און פּאַטעטיש. דאָס קערפּערל באַדעקט מיט געקרייזלעך ראָזעווע האַר, אַ שמאַלס און אַ קורצס, מיט הויכע דינע פּיסלעך, מיט אַ קליינעם עק, ביי וועלכן עס האָבן געוואקסן ווייסע האַר. עס איז ניט געווען גלויבליעך, אַז פון אַזאַ שיינ, צאַרט באַשעפּעניש זאָל אויס־וואַקסן אַ האַרעפּאַשנער פּערד.“ (ז. 65).

„ער האָט אַריינגעטראָגן דאָס לאַשיקל אין שטאַל אַרײַן. אַלע פּערד, וועלכע זיינען דאַרט איצט געווען, האָבן אויסגעדרײט זייערע קעפּ און באַגריסט דאָס לאַשיקל מיט פּריילעכע אויסגעשרײען־הירזשען. די מוטער האָט אַזש געצײטערט פון אויפּרעגונג און געפּרינקעט, ווי זי וואַלט זיך געפּיעשטשעט.“ (ז. 67).

א. ראַבאָי דאַרף ניט קיין אויסערלעכע עפּעקטן אין זיין שרייבן כדי צו געפּעלן דעם לייענער. די תּמימות, וואָס שיינט אַרויס פון די זייטן אין זיין ווערק, ברענגען דעם לייענער אַרײַן אין דער אַטמאָספּער. נאָטיר־לעך העלפּט דאָ אויך אַרויס די נייקייט פון דער טעמע פאַרן ייִדישן לײַענער, נאָר אויך דער נײַטיִדישער לייענער וועט אפשר נאָך מער הנאה האָבן פון דער נאַאויױטעט פון דער דערציילונג, פון צוגאַנג פונעם מחבר. אַי איז פאַרכאַפּט געוואָרן פון דער פּרעירי, נאָר די דערציילונגען דאַרט צײַט נראָד צו דער גרויסער שטאַט. קומט דערפאַר פאַר פּאַלנדיקער דיאַלאַג צווישן אַיען און עלענען :

— עס האָט מיר שוין דערעסן די פּרעירי. איד האַב דאָ קיין שום אינטערעס ניט. איד וואַלט בעסער געוואַלט כאַטש אײַנמאַל אַ קוק טאָן אויף ניר־יאַרק, — אַזוי פּילאָזאָפּירט עלען. איר ענטפּערט אײַזיק :

— עס איז ניטאָ וואָס צו זען. קופּעס מיט מענטשן, גרויסע, רײזיקע הייזער, אַ פּאַרטױבנדיקער טומל, זייער ניט קיין אָנגענעמע ריחות . . . ווי פּילט זיך אײַזיק, דאָס ייִדיש קינד, צווישן נײַטיִדן אויף די

פרעירים? ער האט תמיד אינזיגען, אז מען קוקט אויף אים ווי אויף א יידן און ער וויל דעם יידישן נאמען ניט פארשעמען. און אויב עס פאסירט עפעס ביי דער ארבעט מיט אים, יאטראכט ער דאס אויפן חשבון פון יידישן פאָלק. ס'איז א סענסיטיווער ווינקל אין זיין נשמה. ווען א פארמער דערציילט ביים טיש א מעשה וועגן א „שיני“, א פערלער, וועלכן ער האט פארטריבן פון זיין הויף, ענטפערט אים אי, אז „דא מיט אייך זיצט א ייד, וועלכער איז א קאובאי“ און אייזיק דערקלערט אים אויך אז „פערלעריי איז אן איבל וואס קומט פון אן עקאנאמישן צור שטאנד.“ דער פארמער בעט אנטשולדיקונג. און ס'איז ניט דאס ערשטע און לעצטע מאל וואס אייזיק נעמט זיך אן פאר זיין יידישקייט.

מיר באקומען אויך א קינסטלערישע באשרייבונג וועגן דער דחקות, וואס הערשט ביי די פארמערס. ווען אי באזוכט עלענס עלטערן, אויף דער דערבייאיקער פארם, בלייבט ער שטיין א געפלעפטער און ווייס ניט וואס צו טאן מיט זיך. „אזא ארעמקייט האט ער ניט דערווארט דא אין אמע- ריקע אויף דער פרעירי.“ (100.1).

אויף דער איינזאמער, שטילער פרעירי איז אבער פאראן גענוג דראמע. מאדזשי, הילדנבערגס ווייב, וועלכע ער האט באקומען דורך אן אנאנס אין דער צייטונג, איז א טיפ פאר זיך אליין. זי קומט ביי ראבאין ארויס בולט און ווארעם, הגם דער מחבר היט זיך אומעטום אויס אריינצופאלן אין סענטימענטאליטעטן. ווען דער באַלעבאס זאגט זיך אפ צו באַצאלן די ארבעטער זייערע שכירות, איז דאס פרוי מאדזשי, וואס נעמט אראפ די ביקס פון וואנט און סטראשעט אריינצושיסן די ערשטע קויל אין אייגענעם מאן אריין, אויב ער וועט ניט באַצאלן זיינע ארבעטער.

ראבאין געלינגט בעסער צו שילדערן מאדזשין ווי דאס מיידל עלען. די לעצטע קומט ארויס יבלאס, כאַטש זי איז א בלאַס באַשעפעניש, נאָר דאס מיינט ניט אז דער מחבר האט אונדז ניט געקאנט איבערגעבן א פסיכאלאגישן פארטרעט פון איר.

אזוי שענקט ער אויך ניט גענוג אויפמערקזאמקייט צו די צוויי ערשטע פארמהענט אין בוך. דארט וואו ער מאכט א פארזוך זיי צו שילדערן, דערוועקט ער אונדזער אינטערעס צו זיי. דערפאר אבער קומט דער באַלעבאס הילדנבערג, די צווייטע צענטראַלע פיגור נאָך אייזיקוס,

ארוים קרעמטיק פון ראבאָים פען. כיטרע, בעל־גופיש, געלטגייציק, שווינד־ לעריש, מערדעריש איז הילדנבערג, און א. ראבאָי ברענגט אַרוים פאַר אונדז אַלע זיינע פעלערן מיט אַ טיפער פאַרשטענדעניש און אַריינדרינג. הילדנבערג רעפּרעזענטירט מיט זיך אַ שיכט פון אַמעריקע, דעם שיכט פון רויבערישן גרויס־פאַרמער, וואָס אז אויסגעבונדן מיט דער פּאַליטישער מאַשין פון זיין געגנט און ער האַלט אין צוואַנג דעם אַרעמען פאַרמער און ער איזדעקעוועט זיך איבער זיינע פאַרם־הענט. אין דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור איז אַזא הילדנבערג ניט קיין נייעס (סטיינבעק, פּאַלקנער, נאַרס), נאַר איז אונדזער יידישער ליטעראַטור האַט אים ראבאָי צע־ גלידערט.

ניי איז אויך פאַר אונדז דער אינדיאַנער, וואָס א. ראבאָי שילדערט אין דעם ווערק. וועגן אינדיאַנער האָבן ביי אונדז מער געשריבן ש. דייקסל, ש. מילער, ש. טענענבוים. ביי ראבאָין קומט דער אינדיאַנער אַרויס צופעליק, נאַר ער איז אַ טייל פון דער פּרערי, פון שטעטל, וואו די באַגעגעניש קומט פאַר. דער קרעמער פון שטעטל באַציט זיך צום אינדיאַנער מיט ביטול און אייזיק קומט צום באַשלוס אַז ס'איז ניט גלאַטיק. ער פּרעגט:

„ווער איז מער געפאַר פאַרן לאַנד? איז ניט אַזא פּראַצענטניק ווי הילדנבערג מער געפּערלעך, ווי די פאַרטריבענע פון זייערע פעלדער אינ־ דיאַנער? פאַרוואָס איז אַזא אומרעכט באַגאַנגען געוואָרן קעגן פּרידלעכע מענטשן, ווי די אינדיאַנער זיינען, וואָס מען האַט ביי זיי צוגענומען ערד, אַפּגעגענעצט אין קאַנצענטרירטע רעזערוואַציעס?“

און ער ענטפּערט זיך אַליין גלייך:

„עס איז ניט געווען די ערשטע עוולח, וואָס ער האַט געזען. ער אַליין, אַ קינד פון אַ פּאַלק, וואָס האַט געליטן פון באַגעגענעצונגען, האַט זיכער געמיינט, אַז דאָ איז אַמעריקע וועט ער ניט פּילן קיין שום יידנאָס. און צום סוף האַט ער דאָ אין דער וועסט, ביי הילדנבערג אין הויז, דערפּילט אַ געפּערלעכן האַס צו אים אַלס ייד.“ (ז. 141).

נאַר אַט די אַלע טראַכטענישן און גריבלענישן פאַרנעמען זייער אַ קליינעם פּלאַץ אין בוד. אייזיק רעדט מער וועגן דער פּרערי, וועגן די שקאַפעס און דעם אַגער. זיי זיינען די מיוחסים אין זיין ווערק. ווען אַי דאַרף מאַכן אַז אַפּעראַציע אויפן אַגער, ווען ער דאַרף אים די ציין רייניקן, די קאַפיטעס אַרומשניידן, דאָן דערזעען מיר אַיען אין זיין מיליע.

„פון הונדערטער העלדזער האָט נאָרט־דאָקאָטא געהירזשעט. עס האָט געשמעקט מיט דעם געזונטן ריח פון פּערד און די ערד האָט גע־ ציטערט אונטער די שווערע פּיס פון די נאָרט־דאָקאָטער אַנערס — די שטאַלצע פּאַטערס פון אַ געזונטער ראַסע פּערד, וואָס דאַרפן אַקערן די ערד, פּירן די געלאָדענע פּורן מיט ברויט צו דער באַז.“ (ז. 175).

דער ייד אייזיק טרעפט זיך דאָ אויף דער פּרערי מיט אַן אוקראַינער פּאַרמהאַנט, וואָס קומט אַרבעטן אויפן ראַנדזש. דער אוקראַינער נוצט דאָס וואָרט „זשיד“. אייזיק וואָרנט אים און צום סוף פּאַרפּאַרט ער אים אין די ציין. עס קומט אויך צו אַ קלימאַקסישן מאָמענט, ווען אייזיק רעכנט זיך אָפּ מיטן באַלעבאַס הילדנבערג, ווען יענער באַליידיקט דעם יידן אין אים.

אייזיקס פּאַטער רופט אים צוריק אַהיים, ווייל ער האָט געקויפט אַ פּאַרם אין קאַנעטיקוט. איד ווייס ניט, צי דאָס איז געווען דער פּאַ־ סיקער אויסוועג פאַר אייזיקן, אָדער צי האָט דער שרייבער מיט דעם געוואַלט סימבאָליזירן, אַז דער ייד באַלאַנגט נאָך דערווייל ניט אויף דער פּרערי. איין זאך איז קלאַר, אַז דער „ידישער קאַובאָי“ איז נאָך אַ חשובער בייטראַג צו אונדזער אַמעריקאַנער יידישער ליטעראַטור. ס'איז מער ווי דאָס. ס'איז אַ געשעעניש, וואָס דאַרף באַגריסט ווערן מיט פּרייד און שטאַלץ.

אַ שאַד, וואָס ס'איז ניט פאַראַן קיין גלאַסאַר צום ווערק. איד האָב פּאַרצייכנט ביי זיך די פּאַלנגנדיקע ווערטער, וואָס איד האָב באַגעגנט אין בוך און וועלכע זיינען ניט אינגאַנצן באַקאַנט דעם אַלגעמיינעם יידישן עולם, איבערהויפט דעם מער אַמעריקאַניזירטן. זיי זיינען אויך אַז און פאַר זיך אינטערעסאַנט פאַרן יידישן פּילאָלאָג. אַט זיינען זיי:

מוציקעס, מערניצע, טשאַבאַלאַטעס, צעקאַראַדאַטשן, זאַפּאַרעס, סקאַס, דערביוועט, סטרעמענעס, געפּרינקעט, רוצקע, טערקאַטע, באַראַזדע, רינטשיק, פּיסנע, ריווטשיקעס, סטרעמעניעס, אַרומגעסטאַיפּעוועט, פּאַ־ דאַליק, פּאַרסילעוועט, טוטשען, היטשקע, קאַפיצע, קאַדע, זשאַלאַב, צו־ געלאַנטשעט, זשמוט, טוסקלע, אַפּגעכיקעט, צעגראַטשעט.

II

א. ראַבאָי האָט ליב געהאַט דאָס ערדישע, דאָס געזונטע. אין דעם פּרט איז ער אויך געווען אַן אויסנאַם צווישן די אַמעריקאַנער

פראזאאיקער פון זיין דור. אָפּט ווערט זיין רעאַליזם צו נאַטוראַליסטיש, אָפּט פּילט זיך אין אים אַ נאַאיוויטעט, וואָס דערגרייכט צו פּרימיטיווי־טעט, סײַ אין אינהאַלט, סײַ אין דערצײלן. נאָר דאָס איז נײַט קײן חנדרל אַזאַ, ס׳איז ראַבאָים צוגאַנג צום לעבן, צו מענטשן.

אײך קאָן דאָס כאַראַקטעריזירן מיט ראַבאָין דעם מענטשן אַלײן. מײן לעצטע באַגעגעניש מיט אים איז פּאַרנעקומען אַ האַלב יאָר פּאַר זײן טױט. כ׳האַב אים באַזוכט אין סאַניטאַריום, ווען כ׳בין געווען אין לאַס אַנדזשעלעס. געוואוסט, אַז זײן לאַגע איז אַ האַפּענונגנסלאָזע. ער האָט אַבער דערפּון נײַט געטראַכט און זיך געקלײבן צו פּאַרלאָזן דאָס פּלאַץ און זיך באַזעצן אין אַן אײגענער וואוינונג.

— ס׳איז נײַט פּאַר מיר, — האָט ער אַרְגומענטירט. — מען באַד האַנדלעט מײד טאַקע זײער פּײן, נאָר אײך האָב נײַט לײב צו זײן צווישן קראַנקע. אײך זעט אַט יענע טיר? אַ גאַנצן טאַג הערט זיך פּון דאָרט אַ הוסט, אַ קרעכצן. ס׳לײגט, נעבער, דאָרט אַ חולה מסוכן, אַ נוטה למוֹת, ס׳איז אַ ביטערער רחמנות, נאָר וואָס קאָן אײך אים העלפּן?

— אײך זעט, אַט דאָ בײם פענסטער, — ער האָט אָנגעוויזן מיטן פּינגער אויף אַ פענסטער פּון אַ שכנישער שטוב, — לײגט אַ פּרוי, זײער אַ קראַנקע. וועט אײך הערן אַ מעשה. אַ גאַנצע נאַכט, די וואָך, האָט זי געהאַלטן אין אײן קרעכצן, אַז זי שטאַרבט. שטעלט זיך פּאַר ווי אײך האָב געפּילט, ווי יעדער אײנער וואָלט געפּילט, ווען מען קאָן אַלײן קײן אויג נײַט צוטאָן און דאָ לײגט אײבער דער צווייטער וואַנט אַ מענטש און דערצײלט אײך: „אוי, אײך שטאַרב!“ אײך האָב געוואוסט, אַז זי גײט טאַקע, נעבער, אויס. אײך האָב געהערט, ווי מען האָט זיך אַרום אײך גע׳עס׳ק׳ט. בקיצור, זי האָט אַזוי געוויינט און געקרעכצט און געליטן, ביז עס איז געוואָרן טאַג. דאָן האָט זי אויפּגעהערט. ערשט דעמאָלט האָב אײך אַ דרימל געטאָן, טאַקע נאָר אַ דרימל געטאָן. ווען אײך האָב זיך אויפּגעכאַפּט, איז מײן ערשטער געדאַנק געווען צו זען, צי זי איז געדי שטאַרבן. אײך בין געווען זיכער, אַז ווען אײך וועל אַרײַנקוקן אין אײך פענע־סטער, וועל אײך זי זען אַן אויסגעצויגענע אויפּן דיל. אײך ווייסט דאָר. מען איז דאָר נײַט מער ווי אַ מענטש און מען איז נײַגערײק, האָב אײך פּאַר־זיכטיק זיך אײנגעבויגן און אַרײַנגעקוקט פּון דאַנען. שטעלט זיך פּאַר, אַז אײך האָב די דאָזיקע שטאַרבנדיקע פּרוי נײַט געפּונען אויפּן דיל, זי

איז אויך ניט געלעגן אין בעט. זי איז געזעסן ביים טיש און געגעסן פרישטיק און מיט גרויס אפעטיט . . . נו, דאָ בין איך אַ גאַנצע נאַכט געלעגן און איבערגעלעבט איך גסיסה און זי ווייסט ניט פון קיין זאך און רייכט אַ ברעקפעסט.

אַט אין דער מעשה זיינער האָב איך זיך דערמאַנט, ווען איך האָב נאַרוואַס אויפסניי געליענט ראַבאָים „איז געקומען אַ ייד קיין אַמעריקע“, וואָס איז נאָרויס אין אַ נייער אויפלאַגע אין פאַרלאַג פון „איִקוּף“.

אַזוי ווי ער איז געווען אין זיינע ווערק, אַזוי איז געווען אין לעבן. אַלץ האָט אים אינטערעסירט; צוגעגאַנגען צו יעדן ענין ווי אַן עכטער פאַלק־מענטש, מיט אַפענע אויערן, אַ גלויביקער און דאָך — אַ פאַרשנ־דיקער.

מיר האָבן ניט ווייניק ווערק, וואָס באַשרייבן, אין ראַמאַז־פאַרם, דעם אַנקום פון ייִדישן אימיגראַנט אין די פאַראייניקטע שטאַטן. די מחברים שטעלן זיך תמיד אָפּ אויף די דראַמאַטישע, אָפט מעלאָדראַמאַטישע און, אין פאַל פון שלום־עליכמען, אויף די טראַגיקאָמישע פּאַסי־רונגען און איבערלעבונגען פון ניראַנגעקומענעם אין דער פרעמדער מדינה. א. ראַבאָי באַהאַנדלט אַט די אין עצם מיט־דראַמע־אַנגעלאָרענע טעמע כמעט אידיליש. קיינעם וועט ניט איינפאַלן צו לאָזן אַ טרער אויפן גורל פון דעם נאַיווון פאַר, אין די פּופציקער, וואָס האָט דאָ קיינעם ניט און וואָס האָט קיין באַגריף ניט וואָס ניר־יאָרק שטעלט מיט זיך פאַר. זייער מאַניס האָט ניט קיין פאַד אין האַנט און די צוקונפט זיינע דאָ אין ניר־יאָרק — אַ ייד אַ לערנער פון דער היים, אַ פרומער און אַן איידעלער — איז שוין גאַרניט קיין פאַרשפּרעכנדיקע. ראַבאָי דערציילט אונדז אָבער די געשיכטע פון מאַניסן און שבען און זייערע ערשטע פאַר חדשים אויף דעלענסי סטריט מיט אַזאַ תּמימות, אַז מיר זיינען זיכער, אַז קיין בייז אויג וועט זיי ניט שאַטן און מיר פאַרלאָזן זיך אויפן מחבר, אַז ער אַליין וועט אונדז ניט באַאומרואיקן מיט אַ טרויעריקער פּאַסירונג וועגן זיי.

איז „איז געקומען אַ ייד קיין אַמעריקע“ האָבן מיר די געשיכטע וועגן יידן, וואָס איז מסתם אַנגעקומען אין דעם אָנהייב ניינציקער יאָרן פון לעצטן יאָרהונדערט; ס'איז אַ בילד פון יענעם שיכט יידן, וואָס איז ניט אַנטלאָפן פון פּאַגראַמען, נאָר וואָס האָט אין גוטן מוט געוואָלט

פטר ווערן פון פאניען און ער איז געקומען אהער מיט א פאר דאלערן
 אין קעשענע — א געזונטער פיזיש און גייסטיק.
 איז דערפאר שוין טעמאטיש אליין „איז געקומען א ייד קיין אמע-
 ריקע“ א וויכטיקער בייטראג צו דעם ווי אמעריקע איז באשריבן געווארן
 אין אונדזער ליטעראטור. דער היגער געבוירענער, וואס וועט לייענען
 דאס בוך, דאס יידישע קינד און דער ניטייד צוגלייך, וועט הנאה
 האבן פון דעם געזונטן צוגאנג פון שרייבער צו זיין טעמע.

ט

עס זיינען דא מינוטן אין בוך, וואס לאזן זיך ניט לייכט דערקלערן.
 א פאטער און א מוטער לאזן איבער זייערע דערוואקסענע קינדער
 אין דער אלטער הים און קומען אליין אין דער פרעמדער אמעריקע.
 ראבאיי דערציילט אונדז באריכות וואס מיט זיי געשעט דא. דאך ווייסן
 מיר לחלוטין ניט וועגן דעם לעבן פון זייערע קינדער און עס קוקט אויס,
 אז די מאמע האט גאר קינמאל ניט געבענקט נאך זיי. עס גלויבט זיך
 ניט, אז די בענקעניש נאך זייערע קינדער האט ניט פארנומען קיין ארט
 אין זייערע הערצער. אט דער מאמענט פעלט אין דער דערציילונג און
 דער לייענער פילט דאס.

מאנים שרייבט א בריוו צום אייניקל און דאס אייניקל קומט קיין
 אמעריקע. אויך דא איז דער ענין ניט באארבעט געווארן. דאס אייניקל
 קומט, ניט האבנדיק געשריבן פריער. ער ווערט פון באבע-זיידע אויך
 אויפגענומען גאנץ קילבלעך, ניט יידיש לעך. דער אויפריכטיקער, ערלעך-
 כער ראבאיי שטעלט אבער דא דעם לייענער ניט צופרידן. אזעלכע אומ-
 באהאלפענע שטעלן מערקן זיך אין בוך ניט איינמאל.

מאנים איז א ייד א לערנער, נאאיוו נאך ניט קיין נאר און ער האט
 ניט קיין פארשטאפטן קאפ, דאך דערציילט אונדז ראבאיי וועגן אים, אז
 נאכדעם ווי ער איז שוין געווען א פאר חרשים אין לאנד, געארבעט אין
 א יידישן שאפ ביי העמדער, געוואוינט אויף דעלענסי סטריט, האט ער
 אלץ ניט געוואוסט וואס דאס ווארט „אויסגעגרינט“ מיינט. ווי איז
 דאס מעגלעך?
 „— ער זאגט, אז איר האט זיך שוין אויסגעגרינט, — גיט
 אייבראמס מאנים צו פארשטיין.

מאנים האט אפילו ניט פארשטאנען, וואס „אויסגעגרינט“ איז.”

דאס זיינען אבער אלץ קלייניקייטן.

דאס בוד „איז געקומען א ייד קיין אמעריקע“ בלייבט א פערל אין אונדזער אמעריקאנער יידישער ליטעראטור. ס'איז עכטע ליטעראטור. ס'איז גאלד אין אונדזער קולטור-אוצר.

מאנים און שבע האבן, קומענדיק אהער, זיך ניט געקאנט אפואוונדערן פון דער גאר-אלויכטונג אין זייער וואוינונג, ווי אויך פון וואסער וואס מען צאפט פון וואנט און פון נאך ענלעכע זאכן, וואס זיי האבן אין דערהיים ניט געזען.

מאנים אליין באשרייבט די וואונדער צו זיין אייניקל. דאס איז דאס ערשטע און, דוכט זיך, דאס לעצטע בריוול וואס מאנים שרייבט. אט זיינען א פאר כאראקטעריסטישע שטעלן:

„ . . . און איצט וועל איך דיר אביסל באשרייבן די וואונדער פון אמעריקע. קיין נאפט נוצן מיר נישט. מען טוט א דריי א קרענטל און א צינד און א שוועבעלע און עם ווערט ליכטיק. דאס דאזיקע מין בא-לייכטונג רינט אין רערן איבער דער גאנצער שטאט און רינט אריין צו יעדן איינעם אין שטוב אריין . . . עם איז איינס פון גאטס וואונדער . . . ווידער איז דא פאראן אן אנדער וואונדער. אין די גאסן ברענען לאמטערן און זיי צינדן זיך אליין און זיי פארלעשן זיך אליין. די שטיבער האבן ניט קיין דעכער און אויך ניט קיין קוימענס . . . וואסער גייט דא פון דער וואנט און, זאלסט ניט לאכן, דער בית-הכסא איז דא סמוד לשולחנן, כמעט אין שטוב, פרעג שוין נישט. אזא וואונדער האט דא געמעגט נישט זיין. אבער פונדעסטוועגן איז דאס א וואונדער . . .

אמת, ווען דאס אייניקל קומט קיין אמעריקע אין א קורצער צייט ארום, איז ער שוין ניט אזוי נאאיוו ווי דער זיידע. פארקערט, ער לערנט שפעטער די אויסגעגרינטע ארבעטער פון שאפ ווי אזוי מען דארף האנדלען. זיידע און אייניקל זיינען גוטע פארשטייער פון דער עלטערער און דער נייערער אימיגראציע.

דאס בוד האט א קולטור-היסטארישן ווערט, אויסער א ריין בע-לעטריסטישן. בכלל דארף יעדער ראמאן אנטהאלטן אין זיך אן אפ-שטעמפל פון דער סביבה און פון דער צייט. ווען מאנים און שבע קוקן ארויס פון זייער ערשטער דירה אין אמעריקע אויף דער גאס און זיי דערזעען חידושים, געניסן מיר דערפון אויך.

„אי מאנים, אי שבע קוקן אינדרויסן דורך די אָפּענע פענסטער און אלעמאַל באַגעגענען זיך זייערע פּנימער און אויגן און זיי פרעגן איינער ביים אנדערן: האָסט געזען? —

וואָס?
— טרייבט אַ וואַגן מיט צוויי גרויסע פּערד און זיצט און לייענט אַ בלאַט-צייטונג.

— יאָ, — ענטפּערט מאַנים — לייענט אַ בלאַט-צייטונג און טרייבט פּאַוואָליע די גרויע פּערד.

— און מען שווייגט אים?
— קיין מיתה קומט אים דערפאַר נישט! — לאַכט מאַנים.

אַבער וואָס מאַנים וואונדערט איז דאָס, וואָס אַן אַנטרייבער קאָן לייענען אַ בלאַט-צייטונג.

אין דעם קליינעם עפּיזאָד געלינגט ראַבאָין איבערצוגעבן עפעס וואָס איז פון גרויסן ווערט פאַרן לייענער. דער אונטערשייד פון דער אַלטער און נייער וועלט ווערט דאָ אזוי בולט אַרויסגעבראַכט אויף אַזאַ פּשוטן אופן. אין דעם באַשטייט ראַבאָים גרויסקייט.

אַדער ווען שבע געפינט אויס, אַז איז אַמעריקע —

„ — זיצט זיך אַ מענטש אין מיטן גאַס און מ'פּוצט אים די שטייבול.
— אַזאַ מענטש מוז דאָס זיין, — מאַכט אַוועק מאַנים מיט אַ קרוב פון זיינע ליפּן.

— זע נאָר ווי ער זיצט און קוועלט. איי, מוז דאָס זיין אַ בהמה — פאַרגייט זיך שבע.

— נידעריקער פון אַ בהמה — קרימט זיך מאַנים.

און אזוי אויך די באַציאונג פון ייד צו ייד דאָ. די מחיצה, וואָס ליגט צווישן איין גרויסשטאַטישן מענטשן צום אנדערן, האָט דער קליינ-שטעלדיקער מאַנים ניט געקאַנט משיג זיין.

עס געלינגט ראַבאָין אויף אַ וואונדערבאַרן אופן איבערצוגעבן אַט די שטימונג פון יענער צייט, ווען עס איז פאַרגעקומען דער שאַרפּער קאַנ-פליקט צווישן איידעלן, גייסטיק-אַריסטאָקראַטישן אימיגראַנט און דעם ערברב, וואָס איז געקומען אַהער, ווייל ער איז אַנטלאָפּן פון עפעס . . .

י

ראַבאָין באַשרייבט דעם אַמאָליקן שאַפּ, דעם אַמאָליקן יידישן אַרבע-טער, וואָס איז נאָר ניט געווען יוניאַניזירט און האָט אפילו ניט

געוואוסט וואס א יוניאז איז. ער, ראבא, פאראידעאלצירט אים ניט, ער פארסענטמענטאלצירט אים ניט, ער ניט אונדז א געזונט בילד. מאנים קומט אריין אין שאפ. ער האט קיינמאל אויף זיין לעבן ניט געארבעט.

„ווי אלט איז א ייד ?

— כ'ווייס . . . קרוב צו פופציק . . .

האט מאנים געזאגט אביסל פארשעמט.

— האסט ניט געקאנט זיין יינגער ?

מאנים האט געפילט ווי אימצער וואלט אים אפגעברוט. אבער ער האט גארניט געענטפערט. אפילו געפרואווט א שמייכל טאן.

— ווילסט זיין א פרעסער ?

— כ'ווייס ? . . . — ענטפערט מאנים און כאפט דערווייל א קוק אהין, וואו עס שטייען יידן און הרגענען די טישן מיט די אייזערנע פרעסלעך. ער דערשרעקט זיך פאר איינעם פון יענע יודנס גרויסע, גרויע אויגן, וועלכע שרייען צו מאנים, אז ער זאל נישט זיין קיין פרעסער, נישט זיין קיין פרעסער !

ס'איז א מייסטערהאפטיק בילד, וואס קריצט זיך איין אין זכרון און די שפראך-מיטלען, וואס דער מחבר האט דא גענוצט, קאנען דינען ווי א מוסטער פון ווערטער, וואס שילדערן, וואס בארייכערן די שפראך. וויפיל טויזנטער יידישע אימיגראנטן האבן איבערגעלעבט דאס דא-זיקע בילד ! וויפיל יידן האבן געהערט דאס געשריי פון די אויגן, „אז ער זאל נישט זיין קיין פרעסער, נישט זיין קיין פרעסער.“

דער ייד מאנים, וואס האט אינדערהיים מסתם אריינגעקומט יעדן טאג אין א ספר, האט דא אין אמעריקע געפילט, אז ער ווערט פארגרעכט און דאס האט אים געקאסט א סך געזונט. נאר נאך מער האט אים גערענקט, וואס די ארבעטער אין שאפ זיינען געווען גראבע נפשות.

„א גאנצן טאג הערט מען נישט קיין איידל ווארט . . . די ארבעטער אין שאפ זיינען איינס ווי איינס פארגרעכטע מענטשן.“

און ראבא דערציילט אונדז מיט איינצלעהייטן וועגן דער פארגרעכט-קייט פון די ארבעטער. דאך דערוויסן מיר זיך וועגן די שמעפער פון שאפ, וואס האבן דא געזונגען טעאטער-לידער און זיי „האבן געקאנט נאכקרימען מענטשן און חיות“. מיר באקומען אן אויסגעצייכנטן אריינ-בליק אויפן אמאליקן יידישן שאפ, אויף דער יידישער גאס.

עם האט לאנג ניט געדויערט און דער געזונטער מאנים האט איינ-
געזען, אז „איצט איז ער אין א ניי לאַנד און וועט שוין זיין אנדערש . . .
וואס, ס'איז דען עפעס ניט שוין צו אַרבעטן? עס איז פונקט אזוי שוין
צו אַרבעטן ווי צו זיין א רב, אפשר נאָך שענער.“

מען קאן מיט זיכערקייט זאָגן, אז ראַבאָין איז געלונגען איבערצו-
געבן אַ געטריי בילד פון דער יידישער אימיגראַציע אין דעם אָנהייב ניין-
ציקער יאָרן. ניט מאַנים און שבע זיינען די העלדן פון זיין ראַמאַן, נאָר
די יידישע גאָס, דער יידישער שאַפ, דער שטייגער לעבן. און אַלץ ווערט
איבערגעגעבן אזוי נאַטירלעך און מיט אַ געפיל פאַר פּאָלקס־הומאָר.
ווען דאָס אייניקל איסאַק קומט קיין אַמעריקע, באַנעמט ער, איסאַק,
דאָס לאַנד אינגאַנצן אנדערש ווי דער זיידע זיינער. ער קומט שוין אַהער
אַן אויסגעגרינטער. ער איז דער נייער שיכט פון יונגען אימיגראַנט, וואָס
פאַרמאָגט אַביסל בילדונג און מער אינטעליגענץ, דער טיפּ וואָס האָט
געהאַלפן בויען די יוניאָנס.

ראַבאָי דערפירט אונדז שוין אין יבוך צום אָנהייב פון אַרנאַניזירן
זיך. ס'איז אַ פרימיטיווער אָנהייב, נאָר ער פאַסט זיך אַרײַן מיטן אַל-
געמיינעם צוגאַנג פון מחבר צו זיינע העלדן.

די אַרבעטער ווייסן ניט וואָס צו טאָן, ווי אזוי צו שטעלן פּאַדע-
רונגען צום באַלעבאָס. סעם, וואָס האָט געהאַלטן אַ דרשה פאַר די אַר-
בעטער, ווייס ניט וואָס צו טאָן און ער ווערט אין כעס און זאָגט:

„— איד הייס אייך אַלע גיין אין דער ערד אַרײַן — טאַקע שוין!
— קאָן איד זיך אַרײַנמישן? — האָט פון דער זייט זיך אָנגערופן
איסאַק.

— ניין! דו ביסט אַ גרינער. שאַראַפ! — האָט סעם באַלד איסאַקן
איבערנעשלאָגן די רייד.

און ווען דער גרינער איסאַק שלאָגט פאַר אַ סטרייק, לאַכט סעם פון
אים. נאָר דער גרינער געווינט.“

דער סטרייק ווערט איבערגעגעבן פון ראַבאָין אזוי פּאָלקסטימלעך,
אַז מיר דערזען תיכף פאַר זיך יענע עפאַכע: —

„אַ יידענע, איינגעוויקלט אין אַ טערקישן שאַל, איז צוגעקומען צו
דעם אַרט, וואו די אַרבעטער פון דזשעיקאַבס פאַבריק זיינען געשטאַנען.
איר אַלט פנים איז געווען בלוין און ביינערדיק. זי האָט געפרעגט:

— וואָס איז דאָ, אימעצער געשטאַרבן? — דאָס וואָרט „גע-
שטאַרבן“ האָט זי אויסגעזונגען און אויסגעצויגן.
— דערווייל נאָך נישט, באַבעשי, — האָט סעם, דער הויכער, געזאָגט
און געמאָן אַ וואונק מיט איין אויג צו זיינע חברים.
— עס האַלט שמאַל? — האָט די יידענע ווידער אַמאָל געצויגן
אירע ווערטער.
— זייער.

עס זיינען דורכגעגאַנגען מענטשן.

— וואָס איז דאָ?

— זייער שמאַל! — ענטפערט שוין די יידענע אין טערקישן שאַל
און זי באַגלייט אירע ווערטער מיט אַזאַ בלאַז פון איר נאַז, וואָס אַז מען
וויל קאָן עס הייסן אַ טרער.

ראַבאָי האָט ליב געהאַט דאָס פראַסטע פאַלק. ער איז געווען איינער
פון אים. אים פאַרשטאַנען בעסער ווי אַנדערע שרייבער. דערפאַר איז
„א ייד איז געקומען קיין אַמעריקע“ אַ ווערק, וואָס וועט בלייבן לעבן, ווייל
איז אים לעבן די פשוטע פאַלקס־מענטשן מיט זייערע פאַרגרעכטע נאַטורן.
ווי מיט זייערע ערלעכע נשמות. אין אים לעבט די יידישע אַמעריקע פון
אַמאָל און דורך איר קאַנען מיר פאַרשטיין די היינטיקע אַמעריקע.

שלום אש

א

אין 1909 איז שלום אש צום ערשטן מאל געקומען אויף א באזוך קיין אמעריקע. ער האט דא לאנג ניט פארבראכט. פון 1910 ביז 1914 האט ער געלעבט אין פוילן און אין פאריז. ערשט ביים אנהייב פון דער ערשטער וועלט־מלחמה האט ער זיך באזעצט אין די פאראייניקטע שטאטן, הגם פאריז איז געווען זיין צווייטע היים ביז די שפעטע דרייסיקער יארן.

ווען מען זאל זיך גוט אריינלעבן אין אלץ וואס אש האט געשאפן, וועט מען קומען צו דער איבערצייגונג, אז די הויפט־טעמע פון אלע זיינע ווערק איז שטענדיק — דער מענטש, די ליבע פארן יחיד. וואס שטארקער ער האט אים ליב, אלץ בעסער קומט ער קינסטלעריש ארויס אין זיינע ווערק; וואס פארשטענדיקער ער איז אים, אלץ סימפאטישער ווערט ער געשיידערט אין זיינע שריפטן.

שלום אש פארמאגט אן אוצר פון באגייסטערונג פאר זיינע העלדן. ער דערגייט אפט צו א מין פרימיטיוו־נאטיווער התפעלות, צו א מין אנטפלעקונג, ווי ער וואלט געווען דער ערשטער מענטש אין דער וועלט אויסצוגעפינען די מעלות און די חסרונות פון זיינע העלדן. דאס דער־ברענגט אים צו א סענטימענטאליטעט, וואס איז אזוי יונג און פריש, אז מען פארגעסט אז דער מחבר איז שוין ניט קיין יונגע־מאנטשיק. פאר דעם ציניקער וועט דאס זיין א באווייז, אז אש איז נאך פון „שטעטל“ ניט ארויסגעגאנגען; פארן חסיד איז דאס דער גרעסטער לויב, וואס מען קאן זאגן וועגן זיין באליבטן שרייבער.

און ווייל שלום אש ווערט כסדר באגייסטערט פון דעם, וואס איז אים ניי, איז זיין טעמאטיק, נאטירלעכע־רווייז, אזוי פארשיידנארטיק, ווי דאס לעבן, אדער ווי די וועגן פון שלום אש'ס נשמה־וואנדערונגען. אין 1909 באקענט ער זיך מיט אמעריקע און פון דאן אן הייבט אמעריקע אן פארנעמען א חשובן פלאץ אין זיין שאפן. עס ווערט געבוירן

די פיעסע פון אימיגרנטן-לעבן, "דער לאנדסמאן", און זיין "יאסעלע" אין "קיין אמעריקע".

מען קאן זאגן, אז זיינע אמעריקאנער ווערק זיינען צווישן די סאמע פאפולערסטע ביים אלגעמיינעם עולם. ווער האט דאס ניט געלייענט "אנקל מאַזעס", "די מוטער", "טויט-אורטייל", "חיים לעדערערס צו-ריסקער" און זיינע אמעריקאנער איינדרוקן?

כדי בעסער צו פארשטיין ווי אזוי אמעריקע ווערט אפגעשפּיגלט אין די ווערק פון שלום אש, וועט זיין נייטיק זיך צו באקענען גענויער מיט יעדן ווערק באזונדער און דאן ציען א סך-הכל.

ביון היינטיקן טאג האבן מיר נאך ניט אין אונדזער היגער ליטער-ראטור קיין איין געזונטן ראמאן וועגן יידישן ארבעטער-לעבן. עס איז אויך ניט פאראן קיין פארטיפטע שילדערונג וועגן היגן געבוירענעם יידן. אונדזער ליטעראטור פארנעמט זיך נאך אלץ מיטן אימיגרנטן-לעבן. דאס אויסוואַרצלען זיך פון דער אלטער היים און דאס איבערפלאַנצן זיך אין דער נייער היים איז נאך אלץ די הויפט-טעמע פון אונדזערע ראמא-ניסטן און דערציילער. עס איז פאראן איין אויסנאם — א. ראבאין.

מען קאן ניט זאגן, אז שלום אשס העלדן זיינען שטארק צופרידן אין נייעם לאַנד. דאס מיינט ניט, אז זיי האבן עפעס, חלילה, צו זייער נייער היים, נאך אש גיט אונדז איבער אויף זיין מייסטערהאפטן אופן וועגן די שווערע באדינגונגען, וואס א מענטש מאכט דורך, מער אינערלעך אין דער נשמה, ווי די אויסערלעכע, מאטעריעלע שוועריקייטן. זיינע העלדן קאנען זיך ניט צופאַסן צום נייעם ארט לעבן. זיי זיינען געקומען פון שטעטל אין דער גרעסטער שטאָט אין דער וועלט; זיי זיילן אַפּט, אז ניו-יאָרק זאל זיך צופאַסן צו לענטשנע און ניט פארקערט. אַט די טיפן אינטערעסירן אשן מער ווי דער ייד, וואס האט זיך פראַלעטאָריזירט, וואס איז געוואָרן אַ אינטעגראַלער טייל פון היגן לעבן, וואס האט ניט די מינדסטע בענקעניש נאך זיין אלטער היים, וועלכע האט אים געגעבן א ביטערע קינדהייט און א פארשטערמע יונגט. אַט די אמעריקע געפינען מיר דערווייל ניט אין אשס ווערק.

ווען איר שרייב, אז מיר געפינען זיי ניט, איז דאס ניט אינגאנצן ריכטיק. דא און דאָרט איז זיינע קורצע און גרעסערע דערציילונגען, אין

זיינע רייזע-איינדרוקן קומען ארויס און פארניגן זיך פאר אונדז מענטשן, וואס ווילן זיך איינבירגערן אין אמעריקע, אויך אזעלכע, וואס זיינען ממש פארליבט אין היגן לעבן, נאך זיי זיינען ניט קיין טיפיש אשישע העלדן. אש האט זיי ניט אנגעשמעקט מיט דער באגויסטערונג, וועלכע מע געפינט אין זיינע באליבטע, דורכגעפילטע און אויסגעכאוועטע זין און טעכטער.

דער פערטער באנד פון שלום אשם געזאמלטע שריפטן הייסט „אמע-ריקע“ (פארלאנג „קולטור-ליגע“, ווארשע, 1927). ער באשטייט פון 335 זייטן און איז איינגעטיילט אין פאלגנדיקע פיר אפטיילן: קיין אמעריקע; אויפן וועג קיין אמעריקע; אמעריקאנער איינדרוקן; א רייזע אין קא-ליפארניע.

עס וועט זיין כדאי זיך אפצושטעלן אי אויף די ריין קינסטלערישע זאכן, אי אויך אויף די רייזע-איינדרוקן און נאטיצן, ווייל שלום אש איז אינטערעסאנט און אריגינעל אין אלץ וואס זיין פען שאפט.

„קיין אמעריקע“ איז די געשיכטע פון יינגעלע יאסעלע, וואס איז געקומען אהער און איז דא באלד געשטארבן. יאסעלעס טויט איז מער א סימבאלישער, ווייל זיין מאמע חנה-לאה איז זיכער, אז איצט וועט זי שוין דארפן בלייבן דא.

„און איר האט זיך געדאכט, אז זי מוז שוין דא פארבלייבן אויף דער ערד, — זי האט שוין דא א קבר . . .“

אט דער געדאנק גייט דורך ווי א מין לייט-מאטיוו אין אלע אמערי-קאנער ווערק פון אשן.

מאיר, דער טיפישער פוילישער ייד פון שמעטל — פרום, ארים, אן אויסזיכטן פון פרנסה, קומט קיין אמעריקע, און דא פילט עך זיך „אזוי ווי אז איינזאמער אין א וויסטע“ אויף עסעקס סטריט, אין ניו-יאָרק.

צוויי טראגעדיעס האט מאיר דורכגעמאכט פלוצלינג. ערשטנס, דאס פארלאזן פון שמעטל, און צווייטנס, — „ער, מאיר ר' יאסעלע סאכאטשא-ווערס, וואס די שטאט האט געקלונגען מיט זיין לערנען, א גערער חסיד, — זאל ווערן א העמדל-נייער, ווי סענדערל דער „דאמסקער“ שניידער ביי זיי אין שמעטל?“

אש גיט דא איבער ווי עס האבן געפילט טויזנטער ענלעכע מאירס, א דור אימיגראנטן. און ווען מאירס פרוי, חנה-לאה, דארף קומען צום

מאן איז אמעריקע, גייט זי זיך פריער געזעגענען מיט די אבות. אויפן גוטן ארט באקלאגט זי זיך באצייטנס, אז זי וועט דארט אין אמעריקע ניט האבן קיין קבר — „ביי וועמען אויפן קבר וועל איך זיך קלאגן?“ אש פירט די משפחה איבער דער גרענעץ און דא איז אינטערעסאנט צו פארגלייכן דעם דאזיקן קאפיטל מיט שלום-עליכמס ענלעכען קאפיטל („מיר גנבענען די גרעניץ“, אין „מאטל פייסי דעם חזנס“).

— געלויבט השם יתברך! — האָט חנה־לאה אויפגעהויבן די אויגן צום הימל, — די אבות האָבן זיך געמיט. — ביי אשן :

— די מאמע הויבט אויף די הענט אַרויף : „איך דאַנק דיר, נאַטעניו! — און צעוויינט זיך — ביי שלום-עליכמען.

יאסעלע, דאָס באַליבטע קינד, ווערט ניט אַריינגעלאָזט קיין אמעריקע צוליב אַ ניט־ריין קעפל. ביי אַנדערע שרייבער איז דאָס טראַכאָמע, נאָר די טראַגעדיע איז אָפגעשפּיגלט געוואָרן אין אַ צאָל ווערק.

עלם איילאנד, דער טרער־אינזל. די פאַמיליע טרעפט זיך, נאָר יאַסעלע ווערט צוריקגעשיקט, יאַסעלע „דער אַכטי־יעריקער ייד“.

יאסעלע ווערט אויסגעהיילט און ער קומט ענדלעך קיין אמעריקע. זיין ערשטער טאָג אין סקול. די יידישע לערערין, מיס אויאַבעל. דער צוזאַמענשטויס מיט אַ איטאַליענישן יינגל. יאַסעלע קאַן זיך דאָ ניט איינלעבן. ער איז פּרום. די ברידער, וואָס האָבן זיך שנעל אמעריקאַ־ניזירט, וואָס שפּילן באַל און רעדן ענגליש, זיינען אים פּרעמד. מיס אויאַבעל דערמאַנט זיך אין איר טאַטן אין רוסלאַנד קוקנדיק אויף דעם קליינעם יאַסעלע. זי קושט אים. און ווען ער ווערט קראַנק, קומט די מיס אויאַבעל אים באַזוכן. יאַסעלע שטאַרבט און די מוטער האָט שוין צוליב וואָס דאָ צו פאַרבלייבן — זי האָט שוין דאָ אַ קבר, פאַרענדיקט אַש. אַט די מעשה וועגן יאַסעלען איז איינע פון די פאַפּולערסטע. זי איז אַרויס פאַר די קינדער אין די שולן. פּראַנמענטן זיינען אַרײַן אין די כּרעסטאַמאַטיעס. טויזנטער פאַר אויגן האָבן זיך גוט אויסגעוויינט פון דער טראַגעדיע „יאַסעלע“.

איז דאָס אַבער כּאַראַקטעריסטיש פאַר די יאַסעלעך, וואָס זיינען געקומען קיין אמעריקע? אָן צווייפל, ניט. ס'איז מער שלום אַשם בענקעניש נאָר דער אַלטער היים, נאָכן שטעטל; ס'איז זיין מיטגעפּיל

צו די, וואס האבן געדארפט איבערלאזן דאס איינגעפונדעוועטע, ווי אַרים, ווי צוועקלאז דאס איז געווען.

אשם „יאסעלע“ איז געמיינט ניט אויף די אַכטייעריקע יינגלעך, נאָר אויף די אַכציקיעריקע יידן. אַש איז אַ סך טרעפלעכער, ווען ער מאַלט די „צוויי טויטע“, וואָס פאַרן אַהיים שטאַרבן, איז „אַנקל מאָזעס“. די יאַסעלעך, וואָס זיינען געקומען איז אַלע צייטן קיין אַמעריקע, האָבן ניט געקאַנט, ניט געהאַט צוליב וואָס צו בענקען נאָך זייערע שטעטלעך. ווי מיר ווייסן, האָבן די פרומע יאַסעלעך דאָ געפונען זייערע ישיבות און זייערע שומר-שבתניקעס.

ב

מעך ווי אַ העלפט פון בוך „אַמעריקע“ איז געווידמעט צו איינדרוקן. צווישן די וויכטיקסטע קאַנען צוגערעכנט ווערן: „לייבל איז דער היים — לייבל איז אַמעריקע“, און „די קינדער פון אברהם“.

אין דער אַלטער היים איז לייבל געווען אַ גאַנצער קנאַקער. ער האָט חתונה געהאַט מיט דער רייכער אלמנה פון אַלטן מלוה. דאָרט האָט ער אַלעמען געבאַרגט געלט און געבלאָזן פון זיד. דערזעלבער לייבל קומט קיין אַמעריקע און דאָ דאַרף ער אַרבעטן ביי מאַטל אַכלאָף, וואָס האָט ביי אים אין דער אַלטער היים געגנבעט וועש פון בוידעם. דאָ איז אַכלאָף דער פרעזידענט פון דער חברה אנשי קרושנעוויץ.

אַט ווי אַזוי אַש שילדערט די סצענע, ווען לייבל דערזעט דעם ערשטן מאַל ביים דאָוונען זיין צוקונפטיקן באָם: —

„באַלד האָט זיך די טיר אויפגעפנט און עס איז אַריין אַ רונדיק יידל ווי אַ באַל, מיט אַ צילינדער-הוט און מיט צוויי רויטע באַקן און אַן אונטערגעמבע, וואָס פאַרטרעט די שטעל פון אַ באַרד. — ער זעט נישט קיינעם, ער קען נישט קיינעם, צוגעלאָפן צו דער מזרח-וואַנט, אַרויסגעכאַפט פון טאַשאַ טליתל אַזוי גרויס ווי אַ נאַזטיכל און אַרויפגע-ליגט זיך אויפן קאַרק — מיטן באַפעל: שמש, דאָוונען!

— דאָוונען! דער פרעזידענט איז דאָ.

צום ליינען האָט דער פרעזידענט זיך גענומען אַלע פעטע עליות. ער האָט זיך גענומען דאָס אויסהויבן: שלישי און מפטיר. לייבלען האָט מען אַלס גאַסט מכבד געווען מיט חמישי; ביי דער תורה האָט דער פרעזידענט לייבלען אָפגעגעבן שלום עליכם, און אַז לייבל האָט אים געקוקט

אין די אויגן אריין, איז ער געווארן א פארשטיינערטער: לייבל האט דערקענט דעם פרעזידענט מאטל אכלאפּ.

ביי אכלאפּ אין שאפּ האט לייבל דערזען גאנץ קרושנעוויץ. אלע אנגעזעענע מענטשן פון קרושנעוויץ האבן איצט געניט העמדער ביי אכלאפּ. „די גאנצע מורח-וואַנט פון קרושנעוויצער שול געפינט זיך שוין ביי אכלאפּ אין שאפּ.“

לייבל פילאזאפירט פאר זיין ברודער הענער, וואָס אַרבעט אויך אין זעלבן שאפּ, אַז גאַנץ קרושנעוויץ איז אַפּגעשטאַרבן און דאָ ווידער געד- בורין געוואָרן ביי אַכלאַפּ אין שאַפּ. אויך ער, לייבל, איז אַן אַנדער לייבל געוואָרן, נאָר דער ברודער דערקלערט, אַז דער צונאַמען „לייבל“ פון דער אַלטער היים, דעם אויסדרוק פון מענטשלעכע רשעות, שטאַרבט ניט. „אין יעדן פון אונדז איז דאָ אַ שטיקל לייבל, ער שטאַרקט זיך און זעטיקט זיך מיט אונדזער בלוט. . . וואָלסטו נאָר אַביסעלע פעסטער געשטאַנען אויף די פיס אין אַמעריקע — וואָלסטו געזען ווי דער גאַנצער לייבל וואָלט זיך מיטאַמאַל אַפּגעפונען און נאָר מיט מער שטאַרקייט און מיט מער חוצפּה, אַז עס וואָלט געווען אַ שרעק פאַר דיר.“

אין „די קינדער פון אברהם“ פּעדערט זיך אַש מיט אַ קליינער פאַר- רעדע, אַז ער דערציילט די פּאַלננדיקע מעשה מיט ניכטערקייט, ווי זי איז פאַרנעקומען.

אין געקומען אַ קראַנקער ייד איז אַ שמעטל אין דרום, צווישן שוואַרצע. געשיקט האט אים אַהין אַ גלח, אַ מיניסטער מיט אַ בריוו צום דאַרטיקן מיניסטער, אַז אַ קינד פון אברהם קומט זיך באַזעצן.

„טאַמקינסוויל האַט נאָך ניט געהאַט געזען אַ קינד פון אברהם און ניט געוואוסט ווי ער זעט אויס, — איז טאַמקינסוויל געקומען און געזען, אַז דאַס „קינד פון אברהם“ זעט אויס ווי אַ געוויינטלעכער מענטש, גייט אַנגעטאַן ווי אַ געוויינטלעכער מענטש און טוט און רעדט ווי איינער פון זיי. האַבן זיי זיך זייער געוואונדערט דערויף.“

אַלזא, מאַריטץ זילבערמאַן, דאַס ערשטע קינד פון אברהם אין שמעטל, האט זיך אַרויפגעאַרבעט, אַראַפּגעבראַכט משפּחה, וואָס האַט אַראַפּגעבראַכט נייע משפּחות, און עס איז אַנטשטאַנען אַ ישוב. האַט מען זיך אַנגעהויבן אַרומרייסן וועגן אַ שול. דער מיניסטער און די איבעריקע ניטיידן האבן זיך באַצויגן נאָר סימפּאַטיש צו די קינדער פון

אברהם און עס איז געווארן שלום על ישראל. מען האט זיך דערמאנט ווי אזוי מען איז אהער געקומען פון פארשיידענע טיילן וועלט.

„און מיר אלע, פון פארשיידענע מקומות, זיינען מיר דא, איז א ווייט, ווייט ארט, וואס מיר האבן קיינמאל ניט געהערט דעם נאמען דערפון — און מיר בויען צום ערשטן מאל א שול פאר גאט פון אברהם — איז עס ניט א גאטס-זאך?“

ביידע איינדרוקן, ווי עס איז צו זען, זיינען אלץ אימיגראנטישע, אנהייב אימיגראנטישע.

אשם רייזע-איינדרוקן פון קאליפארניע לייענען זיך ווי לידער אין פראזע. זיין באשרייבונג פון גרענד קעניאן איז א געזאנג. ער איז פאר-ליבט אין לאס אנדזשעלאס. אין „די פעלקער פון לאס אנדזשעלאס“ דריקט ער זיך אויס, אז אמעריקע איז ניט איין מדינה מיט איין ארט מענטשן, נאר אמעריקע איז די וועלט. דער מעקסיקאנער קווארטאל דער-מאנט אים אין אז אלטער שפאנישער שטאט, אין א סעוויל. וועגן יידישן ישוב זאגט אש: „דער יידישער ישוב איז דער וועסט הייבט זיך אן מיט שווינדזוכט.“

פון יאסעלען פון לענטשנע, ביז סאן דיעגא אין קאליפארניע, איז טאקע א ווייטער מהלך, נאר אש פירט זיי ביידן צונויף אין זיין באנד „אמעריקע“. די קאמבינאציע איז כאראקטעריסטיש פאר שלום אשם שאפן.

ג

איינם פון די פאפולערסטע ווערק אין דער מאדערנער יידישער ליטע-ראטור איז שלום אשם ראמאן „אנקל מאזעס“ (געזאמלטע שריפטן, צענטער באנד, פארלאג „קולטור ליגע“, ווארשע, 1921, 216 זייטן). עס איז אויך איינם פון זיינע שטארקסטע זאכן. די אידיילע פון היימישן שמעטל ווערט פארוואנדלט אין א טראגעדיע, ווען דאס שמעטל וואנדערט איבער נאך ניו-יארק. קוזמין קלייבט זיך אריין אויף דער באווערי און עסעקס סטריט און דער היימישער גראבער יונג ווערט דא דער מעכטיקער באס, דער נייער פרעה, צו וועמען אלע פון שמעטל, און אויסנאם, דארפן איצט אנקומען. גאנץ קוזמין נייט הויזן ביי אנקל מאזעס אין שאפן. דא זיצט דער אמאליקער דאזאר פון דער שול, ר' יואל חיים און היימטשע

דער פֿעלדשער און איטשע דער שוסטער־יונג און זונדל דער גרויסער פראנט פון קוזמין. אלע נייען זיי הויזן. אַנקל מאזעס האט איינגעגלייכט גאַנץ קוזמין. „נישטא מער קיין שיינע באַלעבאַטיים, דאַזאַרעס מיט אַרימע בעלי־מלאכות, נישטא קיין תלמידי חכמים מיט גראַבע יונגען . . .”

„אַנקל מאזעס” איז אַ שטיק אַמעריקע, אַ פראַדוקט פון גרויס־קאַפּי־טאַליזם. ברוטאַל, קרום, אַז יושר איז דער אויפגעקומענער באַלעבאַט, וואָס האט זיין שטעטל אַהערגעבראַכט צו אַרבעטן פאַר אים אין שאַפּ אויף דער באַוערי. אַנקל מאזעס אַליין, וואָס האט זיך דערוואַרבן די מאַכט פון באַלעבאַט און עקספּלואַטאַטאָר, איז אין דער אמתן פון זעלבן קליינשטעטלדיקן טייג געקנאַטן ווי זיינע אַרבעטער, די לאַנדסלייט. ער האט בלויז איבערגענומען די אַמעריקאַנער מעטאָדן פון לוי־שקלאַפּעריי, נאָר אין דער נשמה איז ער געבליבן שטעקן אין קוזמין.

אמת, שלום אַש שענקט אים די פּולסטע אויפּמערקזאַמקייט און זיין גאַנצן טאַלאַנט. זייער זעלטן איז אַ טיפּ אין אונדזער מאַדערנער לייטעראַטור אַרויסגעקומען אַזוי בולט ווי אַנקל מאזעס. אַש פאַרשטייט אים, דוכט זיך, בעסער ווי ער פאַרשטייט די אַרבעטער. ער מאַלט אַפּט מיט צו צאַרטע פאַרבן, ווי עס איז דער שטייגער ביי אַש, ווען עס קומט צו נשמה־גריבלענישן. דאָך באַקומען מיר אַ קלאַר בילד פון אַ שיכט יידן, וואָס האַט דאָ געניגנדעט די לאַנדסמאַנשאַפּט־פאַראיינען און וואָס האַט זיך קיינמאַל ניט אַמעריקאַניזירט.

אפּשר איז אין דעם שולדיק געווען דער רייזיקער קאַנטראַסט פון היימישן שטעטל מיט ניו־יאָרק, דעם גרעסטן כּרד אין דער וועלט. דער אַריבערגעקומענער אויסגעהונגערטער און הילפּלאַזער ייד, וואָס האט קיין פאַסיק פאַר ניט געהאַט אין האַנט, איז מאַמענטאַל געפאַלן אַ קרבן צו די אַנקל מאזעסעס און ער האַט זיי נאָך די הענט געקושט פאַר דער טובּה. און דאָן די שטאַט אַליין מיט אירע הימל־קראַצערס, מיט אירע רייזיקע בריקן און אומענדלעכן מענטשן־שטראַם; די שטאַט אַליין האט דעם אימיגראַנט געמאַכט נידעריקער פון גראַז.

אַש האַט דאָס דערפילט און גלייך אין אַנהייב פון „אַנקל מאזעס” הויכט ער אונדז אַז מיט דער דאָזיקער מוראדיקער אַטמאָספּערע.

„די וויליאַמסבורגער בריק איז געווען, ווי אַן אייזערנער, לעבעדיקער ריז וואַלט זיך אויסגעצויגן איבער דעם איסט ריווער און מיט זיינע הענט

און פיס אנגעכאפט די ביידע ברעגן פון טייד. איבער זיין רוקן זיינען געפלויגן, ווי ווילדע אייווערנע חיות מיט אנגעצונדענע קעפ, איין באן נאך דער אנדערער. און די חיות האבן געהאט אין זייערע בייכער איינגע-שלונגען טויזנטער און טויזנטער מענטשן, וואָס זיינען געשטאָנען קעפ אויף קעפ און מיט דערשראָקענע גערייצטע אויגן אַרויסגעקוקט פון די פענסטערלעך, פון די אייווערנע חיהשע פענסטער-אויגן. (ז. 6).

די בענקעניש נאך דער אַלטער היים, דאָס ניט וועלן אָדער זיך ניט קאָנען צופאַסן צום נייעם סדר פון היגן לעבן איז איינע פון די הויפט-מאטיוון פון אַשם אַמעריקאַנער ווערק. פאַרוואָס אַש האָט ניט באַשריבן דעם אימיגראַנט, וואָס געפינט אין אַמעריקע די אמתע היים, איז וועלכער ער קאָן זיך אויסלעבן אויף אַ פּראָדוקטיוון און שעפּערישן אופּן, איז ניט אונדזער אויפנאַבע דאָ. נאָר עס איז אַ פאַקט. מעגלעך, אַז אַש האָט זיך נאָך ניט גענוג איינגעלעבט אין היגן יידישן לעבן; מעגלעך, אַז ער האָט נאָך דעם נייעם אַמעריקאַנער יידן קינסטלעריש ניט דערפילט, — נאָר דער ראשו ורובו פון די פינף מיליאָן יידן וואָרט נאָך אויף זיין שרייבער. וואָס אַש האָט געטאָן און מייסטערהאַפט דערגרייכט איז געווען צו שטעלן אַן אַנדענק דעם אַמעריקאַנער קוזמיו אין „אַנקל מאָזעס“. דער לאַנדסמאַן, וואָס פאַרקויפט ניט בלוז זיין גוף, נאָר זיין יונגע טאַכטער, צו אַנקל מאָזעסן דערפאַר וואָס דער אַמעריקאַנער קרח האָט דאָס שטעטל באַזאָרגט מיט אַרבעט ביי זיך אין שאַפּ, אַרויסגעהאַלפּן דעם נצרך, גע-שפילט די ראָל פון אַן אַנקל, געבויט אַ קוזמינער שול אויף דער איסט-סאַיד, אַראָפּגעבראַכט נאָך לאַנדסלייט (כדי צו פאַרזאָרגן זיך מיט נאָך לויזשקלאַפּן) — אַט דער לאַנדסמאַן איז אַ נעבעכדיק באַשעפּעניש, וואָס איז אין אַמעריקע ווייטער ניט אַוועק פון זיין שטעטל.

ווי דערמאָנט, זיינען ניט אַלע לאַנדסלייט געווען ענלעך צו אַשם קוזמינער. די וואָס האָבן געבויט די גרויסע יידישע יוניאָנס און קולטור-אינסטיטוציעס, די וואָס האָבן בייגעטראָגן צו אַמעריקע זייערע בעסטע פּיאַיקייטן און מי און פאַרשריבן זייערע נעמען צווישן די אַנגעזעענסטע אַמעריקאַנער, די דאַרפן ערשט אַריינגעבראַכט ווערן אין אונדזער קינסט-לערישער ליטעראַטור.

„אַנקל מאָזעס“ איז אַ נענאַטיווער טיפּ. קאַפיטאַליזם פּלאַדיעט אַזעלכע נפשות. און די יידן, איבער וועלכע אַנקל מאָזעס געוועלטיקט, זיינען נאָך דאָ, נאָר זיי זיינען די מתי מדבר, וועמעס קינדער זיינען אויפ-

געוואקסן אין דער היגער אטמאספערע און וואס האבן פון זייערע על-
טערנס „א קלאג צו קאלאמבוסן“ פסיכאלאגיע זיך אפגעזאגט אזוי גיך ווי
זיי האבן דערשמעקט די אמעריקאנער לופט.

דערפאר האבן זיי, די עלטערן, די קינדער ניט פארשטאנען און פאר-
קערט: דערפאר זיינען פארגעקומען די שטילע נשמהטראגדיעס אין די
טויזנטער אימיגראנטישע היימען. שלום אש האט אט די דראמאטישע
עפיוזאדן פאראייביקט אין זיינע ווערק.

אט ווי ער באשרייבט איינעם פון זיי:

„ער האט אזויפיל זאכן ניט פארשטאנען דא אין אמעריקע און
איז געווארן צוגעוואוינט און גארניט מער געפרעגט. דער ייד האט
געלעבט די צוועלף יאר, וואס ער איז אין אמעריקע, איינזאם, אליון, אין
מיטן קרייז פון זיין פאמיליע. ער האט מיט קיינעם קיין ווארט ניט
געהאט אויסצורעדן. ניט נאר זיינען זיינע קינדער דערווייטערט געווארן
פאר זיינע אויגן, נאר זיין אייגן ווייב, מיט וועלכער ער האט קינדער
געהאט און געלעבט ארויף זיין לעבן, איז אים דא אין אמעריקע פאר-
פרעמדט געווארן.“ (ז. 28).

און ווער איז געווען אט דער נארוואס דערמאנטער ייד? בערל דער
חסיד, וועלכער פלעגט זיך קאכן אין קהלשן טאפ, א ייד א ברען, א סופר
פון אמאל, געפארן נאך גער צום רבין, א וואוילער לערנער — דאס איז
ער? אהרנען האט זיך געדאכט, אז ער האט צוויי ברידער, אז יענער
בערל איז געבליבן איגדעהיים, אינם קליינעם שטעטל, און דער דא איז
אז איינגעוויקערטער, אלטער קאמאשן-שטעפער, א קלאגעדיקער, צע-
בראכענער ייד. . .“ (ז. 29).

עס איז קלאר, אז אש פאראידעאלזירט דא דעם שטעטלדיקן יידן.
מיר קענען דעם טיפ פון קוזמין, וועמען די ביטערע נויט און די ציל-
לאזיקייט פון שטעטל האט דערבראכט קיין אמעריקע.

ס'איז אמת, אז אט דער ייד האט דא, צוזאמען מיט זיינע לאנדס-
לייט, „מער ניט געוואוסט, ווי נאר איין וועג: אינדערפרי צו דעם שאפ,
אין אונט פון דעם שאפ אהיים.“ (ז. 35) נאר עס זיינען אויך אין יענער
צייט געווען הונדערטער טויזנטער יידן, וואס האבן געוואוסט פון אנדערע
וועגן. יענע יידן האבן אויפגעכויט ניריאַרק און אריינגעבראכט פרייד
און זונשיין אין היגן לעבן. אש האט זיי אבער נאך ניט דערזען.

די ביאגראפיע פון אַנקל מאָזעס איז טיפיש פאַר אַ סך רייכע יידן. אָבער ווי אַש באַשרייבט אים, רופט ער ביי אונדז ניט אַרויס דעם זיידערנעפיל, וואָס ער וואָלט באַדאַרפט אַרויסרופן. צו אַביעקטיוו ווערט ער געשיילדערט און, דוכט זיך, דאָ און דאָרט שטעקט אַרויס אַ באַהאַל־טענע סימפּאַטיע.

„מיט אונטערגעשלאָגענע זייטן, וואָס די מאַטראַסן האָבן אים גע־שלאָגן איבערן וועג, און מיט צוויי רובל רוסיש געלט, האָט ער דעם באַדן באַטראַטן — און היינט איז ער מאָזעס מעלניק, דער פאַבריקאַנט פון דער באַוערי גאַס, פרעזידענט פון דער חברה „אַנשי קוזמין“, באַשעפטיקט האַלב קוזמין ביי דער אַרבעט, די שענסטע יידן פון זיין שטאָט זיינען ביי אים פרעסערס, שטעפּערס, און זיי ציטערן פאַר אים און זיי חנפּענען אים; אַ באַלעבאַס פון הייזער, אין וועלכע די קוזמינער לאַנדסלייט וואוינען ביי זייער לעבן; אַ פאַר בעטלעך טראָגן זיין נאַמען אין שפיטאַל ביקור חולים, אין וועלכן די קוזמינער יידן ליגן קראַנק, ווען זיי ווערן אַלט, און „מאָזעס מעלניק“ פינקלט מיט גאַלדענע בוכשטאַבן איבער דעם טויער פון „שער רחמים“, ביים אַריינגאַנג פון בית־עולם, אויף וועלכן די קוזמינער רוען נאָר זייער טויט.“ (ז. 45).

„עס איז אָבער ניט דאָס געלט, — זאַגט אַש, — וואָס שטעלט אַנקל מאָזעסן צופרידן, ווייל אויך ער, ווי אַלע אין אַמעריקע, איז „אינגעפּע־דעמט אין דער גאַרל“. זיין פּערזענלעך לעבן איז נישטיק. ניט בלויז דערפאַר, וואָס ער איז אַן אלמן, נאָר ווייל ער האָט ניט געוואוסט ווי אזוי צו לעבן, ווייל אויסער די פיאיאקייט פון עקספּלאַטירן זיינע לאַנדסלייט פאַרמאָגט ער, ווייזט אויס, גאַרניט, אים פעלט ליבע, וואַרימקייט. ער איז איינזאַם. און ווען ער דערזעט ווי אַ קינד נעמט זיך אַז פאַר איר טאַטן, געפעלט עס אים שטאַרק. „אַלעס וואָלט ער אַוועקגעגעבן אהרן מעלניקן פאַרן קינד, וואָס נעמט זיך אַז פאַר אים. . .“ (ז. 52).

און דער מושל מאָזעס באַשליסט ביי זיך ניט בלויז אַפּצוקויפן די ליבע פון קינד צו איר טאַטן, נאָר אַפּצוקויפן דאָס קינד אַליין. דאָס מיידל, מאַשע, איז איצט פּערצן יאַר אַלט און באַלד וועט זי קאַנען ווערן אַנקל מאָזעסעס כלה. פאַר געלט קאַן מען דאָר אַלץ קריגן. און ער פירט אויס. און זיין משפּחה, וואָס ניט אים אַוועק די טאַכטער, טוט אויך אַלץ פאַר געלט, כדי זיך צו פאַרלייכטערן די שווערע מאַטעריעלע לאַגע.

אט די קוזמינער לאַנדסלייט זיינען געווען „שטאלץ מיט אַנקל מאַזעס פאַרמעגן“. אַז זיי זיינען דורכגעגאַנגען דורך אַ הויז, וואָס האָט געהערט צו אַנקל מאַזעס, האָבן זיי זיך דערמיט געגרויסט, ווי עס וואָלט געווען זייער הויז. (ז. 66.) עס איז צווישן זיי און אים ניט געווען קיין באַציאונג פון אַרבעטער צו אַ באַלעבאָס, נאָר אַ משפּחה-באַציאונג. און דערפֿאַר האָט מען ניט געקאַנט אַרגאַניזירן קיין יוניאָן-שאַפּ ביי אים. דער אַנקל האָט גוט פאַרשטאַנען ווי אַזוי צו געווינען ביי זיינע לאַנדסלייט.

„נישט ביי מיר, גוטער ברודער. ביי מיר אַרבעט מען נישט שבת, נישט יום־טובּ. ביי מיר איז ניט קיין שאַפּ, וואָס מען זאָל דאָ אַריינלאָזן יוניע־לייט. ביי מיר זיינען לאַנדסלייט — משפּחה . . . וואָס וואָלט איר געטאָן אַז מיר? ווער האָט איר געבראַכט קיין אַמעריקע? צו וועמען זייט איר געקומען נאָך אַ שיפּסקאַרטע, נאָך געלט, אַז איר האָט געדאַרפט אייערע משפּחות אַהערברענגען? צו וועמען קומט איר, אַז איר זענט אין אַן אומגליק? — האָט אַנקל מאַזעס זיך צעשריען הויך אויפן קול, אַז די לאַנדסלייט האָבן געציטערט. — צו וועמען קומט איר? אַלעס צום אַנקל מאַזעס, הע? איז עס אַזוי? און ער וויל ביי מיר איינפירן אַ יוניע. נישט ביי מיר, ברודער!“ (ז. 67.)

עס איז געווען אַ טרויעריקע סצענע, דאָס געזעגענען זיך מיט די „צוויי טייטע“, וואָס זיינען אַהיימגעפאַרן באַגראַבן ווערן אויפן קוזמינער גוטן אַרט, — אַ סצענע, וואָס איז אַ פּערל אין דער יידישער ליטעראַטור, — נאָר די יונגוואַרג, וואָס איז געקומען צו דער שיף, האָט געלאַכט. און דאָך איז דער אַנקל איינזאַם, זייער איינזאַם. זיין אייגענער פּאַטער, וואָס פאַרט אַהיים נאָך קוזמין שטאַרבן און די לאַנדסלייט קומען צו דער שיף זיך געזעגענען מיטן העלד, צעשיידט זיך מיטן זון אויפן פּאַלנדיקן אָפּן:

„בלייב געזונט, פּרעה מלך מצרים, — האָט ער דעם זון צוגעשריגן. — און איר, לאַנדסלייט, עבדים היינו, גייט צוריק צו פּרעה מלך מצרים אַרבעטן.“ (ז. 79.)

פאַרט אַ טאַטע אַהיים, שטייט ער מיט אַ מיידל און לאַכט.

„ — נאָ, דאָ האַסטו „אַמעריקע“. זיי גייט דען עפעס אַז? זיי

ווייסן דען פון עפעס?

— זיי זיינען נאָר פון אַ גאַנץ אַנדערער וועלט, גאַנץ אַנדערע מענטשן, וואָס ווילסטו פון זיי? — האָט די משפּחה זיך געזאָגט.“ (ז. 80.)

מיר האָבן אין „אַנקל מאָזעס" אויך אַן אַמעריקאַניזירטן אימיגראַנט, אַ קוזמינער לאַנדסמאַן. ער האָט זיך דער ערשטער אַרויסגעריסן פון אַנקלס שאַפּ. „ער האָט באַלד דערקאַפּט די אַמעריקאַנער לופט און איינגעזען,“ אַז אויף קיין ערלעכן אופן וועט ער זיך דאָ ניט אַרויפאַרבעטן. איז ער געוואָרן אַ מין פּאַליטישן, אַ האַנט אין טעמעני האַל. פאַרוואָס עס האָט זיך ניט געפונען קיין איין קוזמינער דאָ אין אַמעריקע, וואָס זאָל זיך דערשלאַגן צו עפעס רעכטס ביי אַשן, איז שווער צו פאַרשטיין. זיכער האָט אַש געזען אַנדערע אימיגראַנטישע יידן, וואָס האָבן מיט זייער שווייס און מי געבראַכט נוצן אַמעריקע און דעם יידישן פּאַלק. וואו זיינען זיי אַהינגעקומען אין אונדזער ליטעראַטור ?

ווי עס ווייזט אַבער אויס, האָט אַש געוואָלט אַרויסברענגען דעם געדאַנק, אַז בלוז די יוגנט, די וואָס האָט זיך דאָ דערצויגן, קאָן זיך גוט איינלעבן און אייננעמען דאָס לאַנד. דערפאַר איז דער צוואַנציקיעריקער טשאַרלי, וועמעס פּאַטער בערל איז אַהיימגעפאַרן שטאַרבן אין קוזמין, צופרידן מיט אַמעריקע. אמת, ער איז אַ סאַציאַליסט. ער וויל אַרגאַניזירן דעם אַנקלס שאַפּ, נאָר ס'איז זיין אַמעריקע, די מאַסע איז זיינע, קוני-איילאַנד איז זיינס, די לופט איז זיינע.

די דריי קאַפיטלען וועגן קוני-איילאַנד זיינען צווישן די שענסטע פון אַשם אַמעריקאַנער שילדערונגען. דאָ דערפילן מיר אַמעריקע ניט בלוז אין גוף, נאָר אין גייסט. דער זאַמד-ברעג פאַראייניקט די באַפעל-קערונג פון שטאַט. דאָ פאַרגעסט מען, אַז עס איז דאָ שלעכטס אויף דער וועלט, דאָ ווערט מען אַנגעשטעקט מיט אַלגעמיינער פרייד. און גערעכט איז טשאַרלי, ווען ער זאָגט צו מאַשען, „אַז מען זעט אַ ניו-יאָרקער מאַסע, זעט מען די גאַנצע וועלט פאַר זיך.“ די אַלע אַריבערגעקומענע אַהער פון אַנדערע לענדער האָבן מיטגעבראַכט זייער שיינקייט, זייער ענערגיע, און צוזאַמען וועט געשאַפן ווערן אַ נייע אַמעריקע.

דער יונגער טשאַרלי פילאָזאָפירט וועגן זיינע אימיגראַנטישע על-טערן. ער זאָגט: „אונדזערע עלטערן זיינען אַראַפּגעקומען, זיינען זיי געוואָרן שקלאַפּן אין אַמעריקע, און מיר מוזן זיי באַפרייען. מיר זיינען פאַרפליכטעט אַנדערש צו זיי ווי אונדזערע עלטערן.“ (ז. 133).

משארלי און מאשע זיינען א פאסיקע פאר, נאר דער אלטער אַנקל מאַזעס ווערט איר התו, ניט משארלי. און דער סוף איז, אז סעם, דער אויפזעער ביי אַנקל מאַזעס, איז דער אמתער טאטע פון אַנקלס קינד. אט אזוי ווי דער אַנקל האָט אַמאָל צוגערויבט די ליבע פון אַן אַנדערן מאַן און אונטערגעקויפט דעם מאַן מיט געלט, ווייל ער, דער אַנקל, האָט געהאַט אַ חלק אין יענעם קינדער, אַזויאַ פאַסירט צום סוף מיטן אַנקל אַליין. סעם ווערט דער נייער פרעה און דער אַנקל ווערט ביי אים די אַפגעשלאָגענע הושענא.

אַנקל מאַזעס האָט זיך דאָך אין דער אמתן קיינמאָל ניט אַמעריקאַ-ניזירט. ער איז געבליבן אין תוך דער גראַבער יונג פון שטעטל. ווען דער אַנקל איז אַמאָל, ווען ער איז נאָך געווען דער מושל, אַריינגעקומען אין שאַפּ אומגעריכטערהייט און געטראַפן די לאַנדסלייט דערציילן פון קוזמין, האָט זיך דער אַנקל פאַרטראַכט, אַ טרויעריקער.

„א מינוט האָט ער געקלערט. אפשר וואָלט נאָר בעסער געווען צו באַפרייען קוזמין און אַליין אַהיימפאַרן צוריק אין קליינעם שטעטל און ווערן דער גרעסטער נגיד, מיט שבת, מיט יום-טוב — מיט צוויי גרויסע בולאָנעס, ווי ר' יצחק דער אַקסו־סוחר, זיין באַלעבאַס, האָט געהאַט, און צו לעבן דאָס אלטע יודישע לעבן, וואָס ער האָט געדענקט פון זיין קינדערהייט.“ (ז. 150).

און ווען דער אַנקל איז שוין געווען אינגאַנצן אַן איבעריקער, אַן אויסגעשפּילטער, פלעגט ער ליב האָבן אַריינצוקומען אין שאַפּ און רעדן פון קוזמין.

משארלי האָט אויסגעפירט און עס איז געקומען צו אַ סטרייק פון די קוזמינער לאַנדסלייט ביי אַנקל מאַזעס אין שאַפּ. אין זיין אייגענער שול האָבן די סטרייקערס אַפגעהאַלטן זייערע מיטינגען. דאָך האָבן די לאַנדסלייט ניט געוואַגט צו סטרייקן אזוי לאַנג ווי ער איז געווען אַן „אינווייניקסטער מענטש“, נאָר זינט דער אויפזעער סעם איז געוואָרן זייער באַס, האָבן די אַרבעטער געהאַלטן, אַז זיי מעגן שוין. אזוי טייטשט דאָס אויס שלום אַש. מסתם זיינען געווען סיבות, וואָס וואָלטן די אַר-בעטער אַרויסגערופן אין סטרייק אפילו ווען אַנקל מאַזעס וואָלט געווען דער איינציקער באַלעבאַס. משמעות, אַז אַשם גוטעהרצייקייט צו אַנקל מאַזעס האָט אים ניט דערלאָזט דאָס טאָן . . .

צווישן אַנקל און סעמען קומט פאַר אַן איבעררייד. דער אַנקל דער-
לאַזט ניט שלאָגן די סטרייקערס. סעם הייסט זיך אים ניט מישן אין זיינע
ביזנעס. מאַשע סימפּאַטיזירט מיט די סטרייקערס. זי ברענגט אירע פּערל
צו זיי, נאָר זיי נעמען דאָס ניט אָן. זי סטרייקט אויך. זי רעוואָלטירט.
זי דערקלערט אים, אַז ס'איז ניט זיין קינד. און דאָ קומט דער סוף צו
דער אַנקל מאַזעס דינאַסטיע.

„אַנקל מאַזעס“ וועט בלייבן אין דער יידישער ליטעראַטור ווי אַן
אַפּשפּיגלונג פון אַ געוויסן פּעריאָד אין יידישן לעבן פון אַמעריקע. ס'איז
אַ שטיק אַמעריקע, אַ ווינקל פון לאַנד און אירע פּירונגען.
ס'אז בלויז פאַרדריסלעך, וואָס אונדזער היגע ליטעראַטור איז פול
מיט נעאַטיווע טיפּן פון יידישן לעבן, וואָס האָבן געשפּילט נאָר אַ קליינע
ראַל. דער אמתער בייטראַגער צום לאַנד דאַרף ערשט געפינען אַ תּיקון
אין דער ליטעראַטור.

1

ווען אַ זון איז געפאַרן קיין אַמעריקע און אין אַ צייט אַרום געשיקט
שיפּסקאַרטן נאָך טאַטע-מאַמע און ברידער און שוועסטער, איז
דער געפיל ביי די איבערוואַנדערער געווען אַ זיכערער, אַ לויטערער.
אַנשלאַ און שרה רבקה מיט זייערע קינדער פאַרן קיין אַמעריקע, ווייל
זייער בכור שלמה חיים האָט זיי אַלעמען געשיקט שיפּסקאַרטן און גע-
שריבן גוטע בריוון. די נויט איז אין שטעטל קרושנעוויץ געווען גרויס,
נאָר אַנשלאַ איז געווען אַ ייד אַ טרוימער און תּמיד געבויט לופּט-שלעסער.
דער עול איז געפאַלן אויף דער ווייב. אירע געטרויסטע פּריינט זיינען
געווען די טעפּ פון קיר. אין זיי האָט זי געפונען אַן אייביקן קוואַל פאַר
וועטשערע. זי האָט תּמיד געקאָנט „מעלָקן“ אירע טעפּ. זי האָט זיי גע-
געבן וואַסער און זיי האָבן איר צוריקגעגעבן מאַכלים מעדני מלכים.
איוון סנילָה האָט זי געהאַט צו די טעפּ — אַ קרעכץ. די טעפּ האָבן זיך
ווי צוגעהערט צום קרעכץ און אַרויסגעגעבן פון זיך דאָס ביסל בידנע
חיונה.

מיר באַקענען זיך מיט דער אַנשלאַ-משפּחה אין אַשם ראַמאַן „די
מוטער“ (געזאַמלטע שריפטן, פּערצנטער באַנד, פאַרלאַג קולטור-ליגע,
וואַרשע, 1925, 407 זייטן). נאָר בעת דער זון האָט געוואוינט אין

שטעטל און געזאמלט געלט אויף א שיפסקארטע, האָט דער פּאָטער זייער אַרויסגעקוקט אויף דעם גרויסן מאַמענט. ניט איינמאַל האָט ער דעם זון געפרעגט ביים עסן:

— נו, מיין זון, ווען לייזט דו אונדז שוין אויס פון גלות? ווען פאַרסטו שוין אַראָפּ קיין אַמעריקע און נעמסט אונדז אַלע אַהין? (ז. 25).
און ווען דער גרויסער מאַמענט איז געקומען און מען האָט זיך געפאַקט אין וועג אַרײַן, איז דאָס הויפט־פּראָבלעם ביי דער מוטער גע־ווען — די טעפּ. אמת, ניט בלוין האָט זי געוואָלט די טעפּ מיטנעמען קיין אַמעריקע, נאָר יעדע כלי, יעדעס שטיקל מעבל איז איר געווען טייער און איינגעוואקסן אין האַרצן.

ניט אומזיסט נעמט אַש אַ ביכלישן טאָן, ווען ער באַשרייבט אַנשלאַס אויסוואַנדערונג. נאָכדעם ווי מען האָט זיך שוין געהאַט געזענגט מיט אַלע טייערע אויפן גוטן אַרט, איז אַנשלאַס מיט זיין הויזגעזינט „גרייט געווען צו פאַרלאָזן די אַלטע היים, וואו ער און זיינע עלטערן און זיינע עלטערנס עלטערן זיינען געזעסן פון דורות און דורות און אויסצואוואַגן דערן אין אַ ווייטער און פּרעמדער מדינה, וואָס ליגט איבער וועלדער און ימים; וואו זיין זון איז פאַראויסגעגאַנגען פאַר אים אויסצושפּירן, אויב עס איז דאָ איז יענעם לאַנד ברויט צו עסן, וואָרים איז זיין לאַנד איז געווען אַ הונגער . . ." (ז. 102).

דער פּאָט, וואָס אויף זיי האָט געוואַרט אין עליס איילאנד זייער זון, האָט שוין לייכטער געמאַכט די לאַגע. די מאַמע האָט געזאָגט, אַז אַמעריקע איז ליכטיק געוואָרן אין אירע אויגן און זי האָט זיך אויפ־געהערט שרעקן.

נאָר באַלד קומט די גרויסע אַנטווישונג. אַט די אַנטווישונג געפינען מיר אין אַלע אַשס אַמעריקאַנער ווערק. די אַנטווישונג פון איבערבייט. אַמעריקע איז ניט דער גו־עדן, וואָס מען האָט זיך פאַרגעשטעלט. ניט בלוין קומט דאָ אויס צו לעבן אין אַרימקייט, נאָר אַלץ איז אזוי גרויזאַם פּרעמד, ערנער ווי עס איז געווען אין דער אַלטער היים. דער אימיגראַנט ווײַל זיך ניט ענדערן, נאָר ער ווײַל, אַז דאָס לאַנד זאָל זיך צופאַסן צו אים. און אַמעריקע ווײַל זיך ניט צופאַסן.

אַנשלאַס און זיין משפּחה זיינען אַריינגעקומען אין דער געדיכטסטער ענגשאַפט, מיטן רעש פון עלעווייטער איבער זיי, מיט ריחות פון די רוד־

מענישע מאכלים פון דעם רעסטאראן דערנעבן. אמת, דא אין קעלער איז געווען א קראז מיט פליסנדיק וואסער. מער וועט מען ניט דארפן שלעפן וואסער פון פלימפל. דא איז פאראן גאז און אנדערע באקוועמלעכקייטן. נאך וואס קומט ארויס? אנשלאס טאלאנט אלס א בעל-קורא האט דא ניט אנגעריסן. זיין לייענען האט ביי די לאנדסלייט ניט אויסגענומען און דער בעל-קורא פון דער גרויסער סלאווער שול' מוז ווערן א העמדל-נייער. די מאמע האט געוואלט אפראטעווען דעם בעסטן לערנער פון אירע זין, יונה גדליהו, פון אמעריקאנער פייער, וואס האט דא איבערגעקאכט איר משפחה. „עס איז געווען א שאך דער גוטער קאפ פאר דער אמערי-קאנער שול“, און זי האט פאר אים געזוכט א ישיבה.

שלום אש פאלגט נאך טריט ביי טריט די מוטער און איר הויזגעזינט דא אין אמעריקע. פיר חדשים איז מען שוין דא געווען ארומגערינגלט מיט מיליאנען מענטשו, „ווי א פלאנץ, וואס איז אויסגעריסן געווארן פון א ישוב און איז פארטראגן געווארן אין א וויסטן מדבר.“

דער זון, וואס האט זיי געבראכט קיין אמעריקע, קלייבט זיך ארויס פון זייער דירה. ער האט חתונה. די טאכטער, וואס איז נאך אין דער היים באקאנט געווארן מיט א סאציאליסט, וויל אין קיין ניט-יוניאן-שאפ ניט ארבעטן. די מאמע פראוואט פארשטיין דאס היגע לעבן. זי סימפאט טיזירט מיט די קינדער, נאך די נויט וואקסט. איר קומען צוהילף די הימישע טעפ, וואס האבן זיך ארויסגעוויזן צו באזיצן אין דער נייער היים די זעלבע גוטע סגולות פון דער אלטער היים. אויך האט איר צוויי טער זון, משהלע אקס, וואס האט איצט געהייסן מאזעס לעבן, איר אהיימ געבראכט פעקלעך שפיוז, זינט ער האט געארבעט אין א גראסערי. די צרה איז געווען מיטן דיר-הגעלט. אין דערהיים, ווען א באלעבאס האט געסטראשעט מיטן „קאמארניק“, האט מען אים גערופן מסור און ער איז פארשאלטן געווארן אויף קינדס-קינדער. דא ווייזט מען איר דעם זייגער, אז ביז דריי נאכמיטאג, איידער דאס געריכט פארמאכט זיך, האט זי צייט צו באצאלן דעם פולן רענט.

אנשאל דער בעל-קורא קאן זיך נאך אלץ ניט צוגעוואוינען צו דער ירידה פון זיצן אין שאפ צוזאמען מיט אימאליענישע שיקסעס. דאך, ווען ער פארטיפט זיך אמאל אין זיין לאגע, קומט ער צום באשלוס, אז ס'איז גארניט אזוי שרעקלעך. עס דוכט זיך אים, אז ער איז גאר אז אנדער

אנש'ל געווארן דא, א בעסערער, א שענערער, אן ערלעכערער, ווייל וואס איז ער דען געווען אין דערהיים? א לידיקנייער, א פוסט-און-פאסניק, וואס האט גארניט ניט געמאן, נאר ער האט זיך ארומגעדרייט אין גאס... „און דא, אז איד ניי דאס העמד, ווייס איד, אז א מענטש וועט עס טראגן. הייסט עס דאך, אז איד ברענג א נוצן דער וועלט מיט מיין ארבעט. הייסט עס דאך, אז איד בין א ניצלעכע זאך אויף דער וועלט. איד עס ניט בחינם מיין ברויט. דאנק איד און לויב גאט, וואס ער האט מיר געמאכט פאר אז ארבעטער." (ז. 165).

איז שוין, דוכט זיך, גוט, האט אבער אנש'ל דורכדעם פארשעמט זיין זון דעם חתן, וואס האט געהאט איינגערעדט דער כלה און די מחותנים, אז זיין פאטער אנש'ל איז א „רעוורענד". די טאכטער דבורה גייט אין נייט-סקול און די לערערין איזאבעל (יאטעלעס לערערין?) פאר אינטערעסירט זיך מיט איר און דערפון קומט ארויס א לאנגע געשיכטע, ווי מיר וועלן עס שפעטער זען.

אש פירט דבורהן (און אונדז) אריין אין דער געזעלשאפט פון דער איסט-סיידער אינטעליגענץ. א דיכטער, א ווינאן-באזאמטער, א פירלער, א פריילעכע געזעלשאפט. זי באקענט זיך מיטן סקולפּטאר בוכהאלץ. די קינסטלער גלויבן אין רעכט אויף הונגערן. זיי ציען דבורהן אריין אין אן אנדער אטמאספערע. זי פארברענגט אויף א פריילעכן אופן, נאר ווען זי קומט שפעט ביינאכט אהיים אין קעלער, האט זי געטראפן איר מוטער ביים סינג וואשן די וועש, וואס אירע קינדער דארפן אנטאן מארגן פרי. די מוטער איז די, וואס טוט די הויפט-ארבעט און זי איז די ערשטע אוועקצופאלן. דאן דערזעט זי, אז זי איז ניט איינזאם. אירע שכנות זארגן זיך פאר איר. זיי ראמען אויף דאס הויז. זיי גרייטן צו עסן פאר די מאנסבילן.

1

און אַט איז די טאָכטער פאַרשוואַנדן אויף נאַנצע אַונטן און די מאַמע האָט דערפון געהאַט ענמת נפש, נאַר אַמעריקע איז אזא לאַנד, אַז ווען אַ מיידל גייט אויס מיט אַ בחור, מישן זיך די עלטערן ניט אַריין, דערקלערט דער עלטערער ברודער. וואָלט עס דער מוטער ניט געאַרט. נאַר זי זעט, אַז איר דבורה גייט אַרום אַן אַ רעכט קליידל אויף זיך, אַן אַ פאַר

נייע שיד, אנגעטאן אין שמאטקעס, אין שטיקלעך און ברעקלעך. די מאמע ווייסט ניט, אז זי פירט א ליבע מיטן סקולפטאר בוכהאלץ, א מאדנער נפש. אבער די לערערין איזאבעל האלט, אז ער איז א גרויסער טאלאנט, נאך די מיליאנערן גיבן אויס געלט אויף אייראפויאישער קונסט און די אייגענע קינסטלער לאזן זיי אויסגיין פון הונגער.

אן חופה וקדושין איז דבורה אוועק לעבן מיט בוכהאלץ, און די מאמע קומט צו איר און פרענט: — פארוואס קומט דאס מיר? וואס האב איר דיר אזעלכעס געטאן, מיין קינד? איר האב געמיינט, אז איר וועל די זכיה האבן דיר צו פירן אונטער דער חופה מיט מייע אייגענע הענט.

— איר האב ניט געקענט אנדערש, מאמע, — זאגט דבורה, קוקנדיק ערנעץ אין א זייט.

די מוטער קאן דעם צער ניט אריבערטראגן. ווען זי זעט נאכאמאל די טאכטער און עס געלינגט איר ניט ארויסצוקריגן קיין ענטפער וועגן איר חתונה, קומט זי צום פאלגנדיקן אויספיר: „מיין קינד, איר פארר שטיי ניט מער די וועלט. איר האב אויפגעהערט צו פארשטיין, איר פארשטיי ניט מער. עס איז צייט, אז איר זאל שטארבן!“ (ז. 276).

די מוטער איז קראנק געווארן און מען האט זי אין אן אמבולאנס אוועקגעפירט אין שפיטאל, און ווען מען האט זי דורכגעטראגן דורך דער קיר, איז איר בליק געפאלן אויף די טעפ. עס האט זיך איר אויסגעוויזן, אז „זיי בלישטשען און בלאנקען ווי נאך קיינמאל נישט.“

ווען דבורה קומט צו דער מאמען אין שפיטאל, איז זי די איינציקע פון די קינדער וואס וויינט ניט. קיינער האט זיך אויף איר ניט אומגע- קוקט און קיינער האט מיט איר ניט גערעדט. זי פילט זיך אבער ניט שולדיק אין גארניט.

די מוטער שטארבט. די קינדער זעצן זיך אריין אין קאטש, נאך בלוז אנשל גייט נאך אנגעלענט מיט די הענט אויפן ארון „און די מענטשן, וועלכע זיינען דורכגעגאנגען און געזען דאס טאגטעגלעכע בילד פון ארון מיט איין-איינציקן יידן הינטער אים, איז גארניט איינגעפאלן, אז דאס פירט מען א גרויסן העלד צו זיין אייביקער רוח.“ (ז. 294).

שלום אש זעט אין דער פרוי די אייביקע מוטער, און דבורה, וואס פארשווענערט פון סקולפטאר, ווידמעט זיך דאך אינגאנצן צו אים, כדי

ער זאל קאנן פריי אַנגיין מיט זיין אַרבעט. זי, די מוטער, איז ביי אַשן די שטענדיקע געבערין און ניט קיין נעמעריין. אַט־אַזוי ווי שרה רבקה האָט איר לעבן אַוועקגעגעבן פאַר אירע קינדער און וועגן זיך קיינמאַל ניט געטראַכט, אַט־אַזוי איז איר טאַכטער דאָ אין אַמעריקע גרייט אַלץ אַוועקצוגעבן, כדי איר מאַן זאַל דערפון געניסן.

און ער, דער סקולפּטאָר בוכהאַלץ, ווען ער האָט אויסגעפונען, אַז זיין הבורה האָט פון זיך דאָס צוקונפטיקע קינד אַפגעטריבן, כדי עס זאַל אים ניט פאַלן צולאַסט, האָט פיבערהאַפטיק געשאַפן זיין קונסטווערק „די מוטער“, וואָס האָט אַרויסגערופן שאַרפע קריטיק ביי זיינע קאַלעגן. נאָר ער און דבורה האָבן זיך גוט פאַרשטאַנען. ער האָט די פיגור אַוועק־גערוקט און זי באַהאַלטן, ווי מען באַהאַלט פון פּרעמדע אויגן עפּעס אייגנעם, אינטימס, און ער האָט געזאַגט צו הבורה: — „דאָס איז פאַר קיינעם ניט באַשאַפן, נאָר פאַר אונדז אַליין.“

די מים איזאַבעל, וואָס איז ניט גלייכגילטיק צום סקולפּטאָר, העלפּט אים ווערן באַרימט. זי פאַראינטערעסירט אַ באַוואוסטן קונסט־קריטיקער מיט זיינע ווערק. אַ דאַנק יענעמס אַרטיקל ווערט בוכהאַלץ פאַפּולער. עס קומען צו אים אין סטודיאָ אַרײַן מבינים און מעצענאַטן. די סקולפּטור „מוטער“ נעמט אויס. בוכהאַלץ באַקומט דאָס גרויסע געווינס, נאָר דבורה אַרבעט נאָך אין שאַפּ. בוכהאַלץ דאַרף מאַכן סקאַנדאַלן, אַז זי זאַל אויפהערן. זי פילט אַבער, אַז מים פּוירסטער האָט בוכהאַלצן מער געגעבן ווי זי און זי ווערט טרויעריק און איר האַרץ שרעקט איר, אַז זי איז אַן איבעריקע. זי דערקלערט אַפּנהאַרציק איזאַבעלן, אַז בוכהאַלץ דאַרף מיט איר פאַרן קיין פאַרײַן, ווייל זי פאַרדינט זיך דאָס.

דבורה פילט אינסטינקטיוו, אַז מים פּוירסטער (איזאַבעל) באַלאַנגט מער צו בוכהאַלצן ווי זי און דערפאַר וויל זי אַפּטרעטן. זי וויל צו דער „פאַרטי“, וואָס מים פּוירסטער מאַכט לכּבוד בוכהאַלצס דערפאַלג, ניט גיין. עס קומט פאַר אַ נשמה־געראַנגל צווישן בוכהאַלצן, מים פּוירסטער און דבורה. נאָר ס'איז דבורה וואָס ווערט באַהערשט פון איר אייביקן מוטערלעכן געפיל. ער דאַרף זי מער ניט האַבן. ער דאַרף האַבן מים פּוירסטער פאַר זיין דערפאַלג. זי וועט מיט אים אַרומפאַרן אין איראַפּע. זי וועט וויסן ווי אַרומצוגיין אַרום אים. דבורה זאַגט עס בוכהאַלצן אַפּן און ער וויינט, דאָס גרויסע קינד. ער האָט מיטלייד מיט דבורה, נאָר

עם ציט אים צו דער מיס פוירסטער. ער וועט לויפן צו דער מיס פוירסטער אנזאגן, אז אן דבורה וועט ער אין אייראפע ניט פארן, נאר דבורה הערט אים אויס גוטמוטיק. ווען ער איז ארויס פון שטוב, פאקט זי אירע פאר זאכן און זי פארלאזט אים.

אש ענדיקט „די מוטער“ מיט פאלגנדיקע שורות: „און זי איז ערגעץ אנדערשוואו אוועק צו דערפילן די פארבארגענע פליכט, וואס זי טראגט אויף זיך, א ירושה פון אירע מוטערס. . .“
זי גייט צוריק צו איר פאטער דעם אלמן אויפפאסן אויף זיינע קליינע קינדער.

דבורה האט זיך צום באהעמעלעכן ניט געקאנט צופאסן. אין איר איז געבליבן די ירושה פון איר מוטער, דער אייביקער געבערין.

II

דער מענטש קאן זיך ניט איבערפלאנצן, ער באלאנגט צו דער ערד וואס האט אים געוויגן. אט דער איינדרוק באקומט זיך, ווען מען לייענט אשם אמעריקאנער ווערק. איבערהויפט איז דאס חל אויף דעם עלטערן דור. דער יונגער מענטש, וואס יינגער ער איז, קאן זיך צופאסן צו די נייע אומשטענדן, הגם ער איז ניט אינגאנצן זיכער מיט זיך. דא און דארט וואקלט ער זיך, ווי זיינע פיס וואלטן געווען צו שוואד צו באטרעטן דעם נייעם באדן.

נאר אז איינדרוק: דאס נייע לאנד, דאס נייע לעבן קומט תמיד פון דער ווייטן אויס א סך לאקערדיקער ווי אין דער ווירקלעכקייט. טעאָרעטיש איז אמעריקע אין אשם ווערק א וואונדערבארע מדינה. דא קומען זיך צונויף פעלקער פון דער גאנצער וועלט, ברענגען אריין זייערע קולטורן, בארייכערן דאס לאנד מיט זייערע אינערלעכע אוצרות; עס ווערט געבוירן דער צוקונפטיקער קאסמאפאליט. אין דער אמתן אבער, ווען אש נעמט מאלן די טיפן, וואס געפינען זיך דא, זעען מיר ניט, אז די טעאָריע זאל שטימען מיט דער ווירקלעכקייט. דאס לעבן דא ווערט ברוטאל, אפט זינלאז, באנאל, און א נשמה, און טראדיציעס און שיינקייט. אין זיין פראכטפולער דערציילונג „אויף א שיה“ (געז. שריפטן, 20-טער באנד, קולטור-ליגע, 1928) שילדערש אש פארשידענע נאציאנאל-

ליטעטן, וואס קומען קיין אמעריקע. זיי האלטן זיך אפגעזונדערט איינער פון אנדערן; אז צוטרוי; אונטערשייד פון שפראכן, גלויבנס, מנהגים, קולטורן. צוזאמען פארן זיי אבער אויף איין שיף, צום זעלבן לאַנד. עס שטייט זיי פאר די זעלבע געפאר פון קאמף פאר עקזיסטענץ. זיי וועלן זיך אלע דארפן צופאסן צום נייעם לעבנס־שטייגער. אלע ווערן מסתם באהערשט פון די זעלבע דאגות וועגן איינארדנען זיך אין אמעריקע. וואס טוט אש? ער געפינט א טרייסט פאר די אלע וואַגלער. צווישן די אימיגראנטן געפינט זיך אויך א זון פון אייביקן וואַגלער — א יידל. ער איז אבער שוין אז אמעריקאנער און ער פארט איצט, פון א לוסט־רייזע מסתם, צוריק אהיים אין אמעריקע. מיט אים געפינט זיך זיין טאכטער, וואס איז אינגאנצן אז אמעריקאנערין. און בשעת די אנדערע אימיגראנטן, די דייטשן, די פאליאקן, די איטאליענער, פילן זיך אנטמור טיט, דערשראקן — טאנצט די אמעריקאנער יידיש מידל דושען און זי רופט אלעמען צום טאנץ. און איר פאטער, דאס קאמיש יידל, „דער דיניטשקער מיטן דיקן בייכל“, ווערט דער בעל־תכלית, יעדנס בעל־תכלית. ניט בלויז געפינט ער טרייסט פאר די אומדערפארענע אימיגראנטן, נאר ער באזארגט שוין באצייטנס, דא אויף דער שיף, יעדן איינעם מיט א פאסיקער פרנסה.

„פאר די דייטשע עמיגראנטן האט ער געפרואווט אויסמאלן זייער לעבן אין דער ווייטער וועסט, אויף די פעטע פעלדער. אפילו פארן שפאט־נישן אקס־קעמפער האט ער געפונען אז ארט אין א רייכן וואַדעווייל.“

„אזוי האט ער אראפגעקייקלט די שטייגער פון די הערצער, די שווע־ריקייט פון די געמיטער, וועלכע האבן זיך געלייגט אויף די פאסאזשירן.“

און עס איז דאס יידל מיט זיין זינגענדיקער און טאנצענדיקער טאכטער, וואס בלאזט אריין א ניי לעבן, א זיכערקייט אין די הערצער און אין די געמיטער פון די וואַנדערער. אלע ווערן דורך זיי ביידן אריינגעצויגן אין טאנץ. אלע זינגען זייערע אייגענע לידער. און דער ייד אילוסטרירט דורך דעם צו אז עכטן אמעריקאנער, וואס געפינט זיך אויף דער שיף און וועלכן ער האט גלייך באטיטלט „גאָווערנאָר“, אז אט די פרעמדע זיינען א ווערטפולער בייטראַג צו אמעריקע.

„נו, זאגט אליין יוד האנאָר, — זאגט דאס יידל צום אַנגעבלאָזענעם יענקי — אַט זיינען מיר מענטשן פון פארשיידענע ערדן, פון פארשיידענע לענדער, מיט פארשיידענע שפראכן, געטראפן זיך צופעליק אויף איין

שיף, זוי מיר וואָלטן זיך פון אייביק געקענט. און מיר לעבן אלע צוזאמען ווי איין משפחה. מיר רעדן פארשיידענע שפראכן און מיר פארשטייען זיך איינע די אנדערע. מיר הערן פארשיידענע לידער און מיר האָבן זיי ליב צו הערן. מיר זעען פארשיידענע טענץ און מיר האָבן זיי ליב צו זען — מיר זיינען אלע ווי ברידער און שוועסטער. פארוואָס קאָנען מיר ניט זיין אויף דער טרוקעניש, ווי מיר זיינען עם אויפן ים?"

"ווייסט איר וואָס איד וועל אייך זאָגן, נאָווערנאָר, דער ים פאראיר-ניקט אונדז — די ערד צעשיידט אונדז."

די אויבנדערמאנטע קורצע דערציילונג איז סימבאָליש. דער ייד איז דער, וואָס לערנט דעם אימיגראַנט און דעם יענקי צוגלייך ווי אזוי זיך איינצולעבן צוזאמען. דער ייד, דער אייביקער וואַנדערער און זוכער פון תכלית פאר זיך, איז דאָ דער בעל-תכלית פאר יעדערן.

ט

שלום אש האָט אויך באַמערקט דעם יידישן פאַרמער אין אַמעריקע, נאר ער האָט אים קינסטלעריש ניט באַנומען, ווי, לַמשלָ, א. ראַבאָי. אין זיין לאַנגער דערציילונג „דער רוף פון שטאָט“, וואָס פאַרנעמט 90 זייטן, פילט זיך אַ געמאַטערטקייט אין דער טעמע. ברוד מרדכי אין געוואָרן אַ פאַרמער. די ווייב איז קעגן אים. דער זון, וואָס האָט זיך פאַקטיש אויפגעהאָדעוועט אויף דער פאַרם, האָט חתונה געהאַט מיט אַ שטאַטישער מיידל און זי צווינגט אים אויפצוגעבן די פאַרם און דער יונגערמאַן פאַרט אַוועק זיך באַזעצן אין שטאָט און די פאַרם בלייבט איבער ביים אַלטן פאַטער, וואָס האָט תמיד געטרוימט, אַז דער זון וועט ווערן דער באַלעבאַס פון דער ערד.

אין זיינע „אַמעריקאַנער דערציילונגען“ (געזאַמלטע שריפטן, פינף-טער באַנד, אַרויסגעגעבן פון שלום אש קאַמיטע, ניו-יאָרק, 1923, פון זייט 98 ביז 292) באַקענט אונדז אש אויף אַ סקיצירטן אופן מיט דער יידישער היום אין אַמעריקע. מען קאן ניט זאָגן, אַז דאָס היגע לעבן נעמט אים ביי אשן, אין זיינע ווערק. פאַרקערט. אין דער לענגערער דערציילונג „דאָס נייע לעבן“ איז דאָס לעבן ניט ניי און ניט קיין לעבן. די יונגע יידישע אימיגראַנטן פאַרשעלטן זייער געביין, וואָס זיי דאַרפן אַפגעבן זייער יונגט דעם שאַפ, וואָס זויגט פון זיי אַוים זייער פרישקייט. די דיסקוסיעס וועגן אַרים און רייד, דאָס אַריינברענגען אַז אַמעריקאַנער-

געבוירענעם יונגענמאן, א פארמעגלעך זינדל, וואס וויל שפילן א ראמאנס מיט דער שיינער אימיגראנטקע, לאזט אויף דעם לייענער נישט איבער קיין געווינטשטן איינדרוק און מעגלעך עס בלייבט בכלל קיין איינדרוק ניט. די זאך איז געשריבן געווארן אין 1913, אין פראנקרייך. אש, ווי אלע אנדערע שרייבער פון זיין צייט, זיינען צערודערט געווארן פון די ענדערונגען און קאמפן, וואס דער יידישער אימיגראנט האט דא געדארפט דורכמאכן, און דערפאר איז דער טאן אין די דערציילונגען געווען א פער סימסטישער.

אין דער דערציילונג „נאטהינג, באט ביזנעס“ שילדערט אונדז אש דעם טיפ אמעריקאנער יידן, וואס דער טיטל אליין דערציילט שוין אלץ וועגן אים. ער ווייס ניט פון קיין ליבע, פון קיין צערטלעכקייט, פון קיין ווייב אדער קינד, נאר ביזנעס — און די ביזנעס איז אפשטיסנדיק. „און אפילו די לוייה איז געווען „גארנישט נאר ביזנעס“: מען האט זיך געדונגען מיט דער סאסייעטי וועגן קרקע, און מיט דעם אפיס, וואס האט פאראנשטאלט די לוייה, האט מען זיך געדונגען וועגן פרייז, און אפילו מיט די מעמבערס פון דער חברה, וועלכע האבן געדארפט מיטגיין מיט דער לוייה, האט מען זיך געדונגען וויפל צו באצאלן.“ (ז. 156). ס'איז א שניידנדיקע סאטירע אויפן היגן לעבן. גלייך נאר דער דערציילונג פאלגט נאר א מעשה וועגן א פרוי, וואס האט דא אויסגעגעבן אירע קינדער און דאך זיך ניט געקאנט צופאסן און זי איז צוריקגעפארן אהיים אין שטעטל („א צעפירטע הויז“). פעסימיזם ווייט אויף אייך אויך פון דער דערציילונג „א פארשוואונדענער מאן“, וואס פארלאזט די ווייב מיט די קינדער, ווייל ער קאן מער ניט פארטראגן דאס לעבן פון א שאפֿ ארבעטער אין ניו-יארק. אזוי אויך מיט די אנדערע זאכן אין דער סעריע. דארט וואו אש ווערט ליריש און זוניק („מילד“, „שטיל“, א מענטש ווערט געבוירן) איז דאס אין אזעלכע טעמעס, וואס זיינען ניט אמעריקאניש, כאטש זיי זיינען אריין אין דער אמעריקאנער אפטיילונג.

י

דאס לעבן פון צווייערליי יידישע אימיגראנטן גייט דורך אין אש'ס אמעריקאנער ווערק, אדער ווערק וועגן אמעריקע: דאס לעבן פון קליינשטעטליכן יידן, וואס איז אריינגעשליידערט געווארן אין קעסלגורב

פון ניריאָרק און דאָ פאַרזונקן געוואָרן אין תהום פון ביטערער נויט, פון צוועקלאָזיקייט און אָפּהענטיקייט, און דאָס לעבן פון דעם אַרױפּגע־ אַרבעטן אימיגראַנט, וואָס דערגרייכט דעם חלום פון ווערן רייך, נאָר אין תּוֹד פאַרמאָגט ער גאָרניט. ער איז ניט גליקלעכער פון דעם קבצן. אויף אַלעמען וואָרט דער זעלבער טױט, די זעלבע גרוב. אַלע טרוימען זיי וועגן אַז אַנדער לעבן, בענקען נאָר דער אַלטער הױם, נאָכן שטעטל, וואָס האָט זיי אויסגעשפּיגן.

די צוויי בולטסטע געשטאַלטן פון אַשם ווערק וועגן ייִדישן אימיר גראַנט אין אַמעריקע זײַנען: אַנקל מאָזעס און חיים לעדערער; ביידע פאַרשטייער פון פאַרמעגלעכן שיכט. נאָר ביידע זײַנען קעגנזאַצן. אַנקל מאָזעס איז געקומען קײן אַמעריקע אַ גראַבער יונג, חיים לעדערער האָט מיטגעבראַכט מיט זײַד „אײניקע ביכער אין דער רוסישער שפּראַך, פון באַקל, פון ספּענסערן, אַ פאַר בלעטלעך פון אַ ספר אין לשון קודש, אַ פאַר ביכלעך פון אַ רעוואָלוציאַנערן כאַראַקטער און אַ דיִק בוך וועגן אַסטראָנאָמיע „די געהױמישן פון הימל“.

אַנקל מאָזעס האָט געהאַט גרויסע אַמביציעס, חיים לעדערער האָט בלױז געוואָלט זײַד פאַרזאָרגן מיט אַ רואיק לעבן. ביידע האָבן געמײנט, אַז רייכיקייט וועט זײַ מאַכן גליקלעך, ביידע זײַנען אַנטױשט געוואָרן. ביידע זײַנען געווען קלײנשטעטלדיק אין זײַערע השגות.

„חיים לעדערערס צוריקקומען“ (געזאַמלטע שריפטן, 22-טער באַנד, פאַרלאַג קולטור-ליגע, וואַרשע, 1927, 150 זײַטן) איז מער אַמעריקאַניש אַלס אַ ווערק ווי „אַנקל מאָזעס“. אַש פירט אונדז אַרײַן אין אַ מאַדער־ נײַזירטן שאַפּ און אַפּױס, צווישן מער אַמעריקאַניזירטע טיפּן. ס'איז אַמעריקע אין אַלע הײַנזיכטן, סײַ אין דער טעמע, סײַ אין דער באַהאַנדלונג פון סױשעט.

חיים לעדערערס אידעאַל איז שטענדיק געווען צו פאַרזאָרגן זײַד מיט אַ זיכערן מאָרגן, און ווען ער האָט שױן געהאַט דערגרייכט זײַן אידעאַל, איז ער אַלץ ניט געווען גליקלעך. פאַרקערט, ער איז דאָ געווען אומצופרידענער ווי ווען ער האָט געאַרבעט אין פּינסטערן שאַפּ און ווען די ווייב זײַנע האָט אים אָפּגעוואָרט אויף דער שױעל פון הױז און מיט איר שמוציקן פאַרטוֹד אָפּגעווישט דעם שױים פון שטערן. אַש שילדערט פאַר אונדז ווי אַזױ לעדערער האָט זײַ אַרױפּגעאַרבעט.

דער באגער צו פארזארגן זיך און זיין משפחה מיט א זיכערער פרנסה האט פון אים מיט דער צייט געמאכט א באס, אן עקספלוואטאטאר. אין הארצן האט ער געהאט אמביציעס פון אן אנדער מענטשן: ער האט געוואלט דערגיין דעם סוד פון לעבן; ער האט ליב געהאט צו הערן א לעקציע און א דיסקוסיע אויף דער טעמע: „צי דער מענטש האט יא א נשמה — צי נישט“.

צו זעכציק יאר גיט לעדערער איבער זיינע געשעפטן צו זיין זון מאַריס און אַליין באשליסט ער צו נעמען זיך צו די גייסטיקע פראבלעמען, וואס האבן אים אינטערעסירט, ווען ער איז געווען א יונגעראמאן. ער הייסט זיך אויסווכן די ביכלער, וואס ער האט מיטגעבראכט מיט זיך, ווען ער איז געקומען פון איראָפּע. ער וויל איצט לערנען, דערגיין דעם ציל פון לעבן, אויסגעפינען וועגן די שטערן אין הימל, — אין אנדערע ווערטער, באַקומען די ביאָרונג, וואס ער האט פארפעלט צו באַקומען, ווען ער איז געווען א קבצן.

דער רייכער ייד לעדערער איז אין דער נשמה געבליבן דער זעלבער פשוטער הי וקים ווי זיינע ניט-באוואוסטזיניקע ארבעטער אין שאַפּ. מיט זיין גאַנץ פארמעגן איז ער אָבער געווען קאָרג צו זיך.

„ער האט זיך נאך ביזן היינטיקן טאָג ניט געקאנט פארגינען א גאַנץ שטיקל צוקער אין דער קאָווע כאַטש זיסע קאָווע איז געווען ביי אים אן אויסערגעוויינטלעכע דעליקאַטעסע. ער האט געמוזט דאָס שטיקעלע צוקער ברעקלען אויף צוויי חלקים, איינס פאר איצט און איינס באַהאַלטן אויף שפעטער.“ (ז. 37).

ערשט ווען ער האט זיך געקאנט פארגינען איבערצוגעבן זיינע ביזנעס און לעבן א פריי, זאָרגלאָז לעבן און דערגרייכן אַלע זיינע אַמֵר ביזיעס פון זיין יוגנט — ערשט האט ער ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיין געלט און מיט זיין גאַנצער פרייער צייט.

די צייט אַליין האט אָבער יאָ עפעס געטאָן מיט אים: זי האט אויפגעמישט די בלעטער פון זיין לעבן און זי האט געמאַנט אַ דיִן וחשבון. לעדערער מיט זיך אַליין, זיך צוהערנדיק צו דער שטים פון זיין געוויסן, איז ערלעך ביז גאָר.

ער האט אויסגעפירט וואָס ער האט געוואַלט. קיין געלט פעלט ניט אים, ניט די קינדער. צוליב זיי האט ער דאָך דאָס געטאָן. דער מאַרגן

זיינער איז אַ געזיכערטער. דאָד איז נאָר חיים אין זיין לעבן ניט געווען
אזוי אומצופרידן ווי ער איז איצט געווען.

וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזן? זיינע קינדער — צוויי זין און אַ
טאכטער — זיינען אויסגעוואקסן אינגאנצן פרעמדע צו אים, ווייל סוף
כל סוף האָט ער זיי גארניט ניט געהאַט צו געבן און זיי האָבן געמוזט
זוכן אַטמאָספערע און לעבנס־מנהגים אין דער פרעמד. ער איז געבליבן
דער קליינשטעטלדיקער ייד, וואָס האָט מיט זיין אַמביציע דערגרייכט צום
לייטער פון דערפאָלג מאַטעריעל, נאָר ער האָט ניט געהאַט קיין אַמביציע
צו לערנען זיך, צו אַנטוויקלען זיך גייסטיק, מיינענדיק, אַז דאָס געלט
וועט שוין אַלץ פאַרגיטיקן און, שטייענדיק אויפן שפיץ פון דערפאָלג,
דערזעט ער, אַז ער איז אינגאנצן באַנקראַט גייסטיק, אין דער נשמה.

די קינדער קוקן אייף אים ווי אויפן ניט־ציוויליזירטן טאַטן, וואָס
ווייס ניט ווי אויפצופירן זיך אין זייער אַריסטאָקראַטישער געזעלשאַפט;
די זויבן זיינע פּרוואווט נאָכטאַנצן די קינדער, נאָר אירע ברייליאַנטן און
קורצע קליידלעך קליידן איר ניט, און ביי איר מאַן, דעם ערלעכן אין דער
נשמה מענטשן, רופט זי אַרויס אַ געפיל פון פאַלשקייט, פון וועלן חנפּענען
זיך פאַר די קינדער.

דער פאָטער איז ביי די קינדער „אַ ניהיליסט“, הגם ער ווייסט ניט
וואָס דאָס וואָרט באַדייט. ער גייט ניט אין טעמפל, ווי זיי. ער ווייסט
דאָד אַבער, אַז דער זון, וואָס באַלאַנגט צום טעמפל, טוט דאָס ניט
דערפאַר, וואָס ער איז פּרום, אָדער ווייל ער גלויבט אין דעם, נאָר ווייל
ער דאַרף זיך איינקויפן אין דער יחוסדיקער געזעלשאַפט פון די „דייטשן“,
מיט וועלכער ער פאַרקערט.

די קינדער זיינען איצט ניט זיינע מער; דאָס ווייב איז אים פרעמד
און דערווידער. אין דער רייכער היים, מיט די דינסטן, מיט דער לימוזין,
פילט ער זיך ניט גוט. ניט צוליב דעם האָט ער זיין גאַנץ לעבן געדאַרפט
אַרבעטן און קעמפן קעגן די יוניאָנס און פאַרשקלאַפן די אַרבעטער, כדי
ער זאָל זיך פילן איינזאַם אַצינד און ווי אין אַ פרעמדער סביבה אין
אייגענעם הויז.

אַש ניט אונדו דאָ אַ בליק אויף דער אויפגעקומענער אַלרייטניצע,
ווי איר אייגענער מאַן, חיים לעדערער, זעט זי.

„עס איז אים ניט געפעלן געוואָרן, וואָס דאָס ווייב פּוצט זיך אויס
אין אַ מיטן מיטוואָך נאַכמיטאָג און גייט אויף „טיי“ צו אַזאַ יידענע, ווי
זי איז, אָדער זי אַראָנזשירט אַ קאַרטן־שפּיל פּון אַלמע ווייבער ביי זיך
אין שטוב. — אין אַ ווייבערישער שול האָט זי געדאַרפט זיצן, ניט
קאַרטן שפּילן, — האָט ער זיך געזידלט.“ (ז. 78).

אויף אַ מייסטערהאַפּטיקן אופן שטעלט פאַר אונדז אַש פאַר אַ סצענע
ווי לעדערערס טאַכטער ברענגט אין הויז אַריין די נירענבערגס, די אַמער-
דיקאַנער געבוירענע רייכע משפּחה, מיט זועלכער זי וויל זיך משרד זיין.
דער אימיגראַנט וויל אויסנעמען כּיים הינד-געבוירענעם אַריסטאָקראַטישן
יידן. צוליב דעם בייט מען איבער דאָס מעבל, די מאַמע פאַרפּוצט זיך
אין עסיק און אין האָניק, פּול מיט ברייאַנטן; דעם טאַטן טרענירט
מען ווי זיך צו האַלטן. נאָר דער אַלטער לעדערער גייט אַרויס פּון די
האַלאַבלעס. איצט קאַן ער זיך דערלויבן צו זאָגן דעם אמת וועגן זיך,
און ווען דער אַמעריקאַנער ייד דערהערט, אַז חיים באַלאַנגט ניט צו
קיינ טעמפל אָדער אַ שול, ווי מען האָט אים פּריער געהאַט פאַרזיכערט,
פאַרלאַזט ער דאָס הויז און עס ווערט אויס שידוך.

אַשן געלינגט דאָ אַריינצודרינגען אין דעם אַרט לעבן פּון די רייכע
יידן, וואָס איז טיפּיש פאַר אַ גאַנצן דור.

און ווען לעדערערס זון קומט צום טאַטן זיך אויסטענהן מיט אים
און אים פאַרשלאַגן, אַז ער זאָל מיט דער מאַמען אַוועקפאַרן אויף
אַ לוסטרייזע, וואַרפט ער פאַר דעם טאַטן, אַז ער האָט זיך נאָר ניט
אויסגעגרינגט. . . „און אַז דער פאַטער וויל אונדז דאָס פנים פאַרשוואַרצן,
וועלן מיר דאָס ניט צולאָזן.“

דער פאַטער האָט פּינט די קינדער און דאָס ווייב. ער וויל אַנטלויפן
פּון זיי. וואוהין? עס ציט אים צוריק צום אַלטן לעבן, צום שאַפּ. דאָס
גאַנצע לעבן איז איין שאַפּ. ער קומט אַרויף אין שאַפּ און פאַרגעסער-
הייט נעמט ער זיך אַרבעטן. זיין זון איז זיכער, אַז ער איז פּון זינען
אַרונטער און מען ברענגט צום טאַטן אַ פּסיכיאַטער.

חיים לעדערער קוקט זיך אַרום, אַז עס איז אים געווען כּעסער, ווען
ער איז געווען אַרים און האָט געליטן. ער קומט צום באַשלוס, אַז ער
איז פּונקט אַזוי שולדיק אין אַלץ ווי זינע קינדער. ער מיט זיין גאַט-
לאַזיקייט, מיט זיין געלט־לוסט אַלס אַן אידעאַל, האָט זיי דערבראַכט צו
זייער בליק אויף אים.

אין „חיים לעדערער“ שילדערט אונדז אַש די פּוּסטיקייט פּוּן אויפֿ-
געקומענעם הינד גביר, וואָס שטעקט מיט בייַדע פּים נאָך אין שטעמל.
עס איז אַן אַשיש ווערק דורכאויס. אַש האָט דאָ אין לאַנד קיין אַנדערע
יידן אונדז ניט געוויזן, און עס איז אַ שאָד.

„די „אַנקל מאָזעסעס“ און „חיים לעדערערס“ זיינען געווען און זיי
זיינען נאָך פּאַראַן, נאָך בלוין ביי אַשן קאַן אַ לעדערער צוריקגיין אַרבעטן
אין שאַפּ, כּדי זיך צו פּילן ניצלעך. אַזעלכע פּאַראידעאָלויזרטע גבירים
האַבן מיר דערווייל דאָ ניט געטראָפּן. עס איז פּאַרשטענדלעך, אַז אַש
האַט דאָ אין זיינען געהאַט די אידיע דערפּון, ניט די אמתע פּאַסירונג
אין לעבן. אין דער אמתו האָבן מיר געזען ווי די חיים לעדערערס לעבן
זיך אויס אויף אַ מער פּראַקטישן אופּן.

קינסטלעריש שטייט „חיים לעדערער“ צווישן די בעסטע זאַכן, וואָס
אַש האָט געשאַפּן וועגן אַמעריקע. אַש איז געבליבן דער פּעסימיסט, און
דערווייל האָט ער נאָך די ליכטיקע זייט פּוּן יידישן לעבן דאָ ניט געזען.

יא

ווי אַזוי האָט דאָס אַנדערשדיק לעבן פּוּן דער גרויסקאפּיטאַליסטישער
אַמעריקע געוויקט אויף שלום אַשן? ווי האָט זיך דאָס אָפּגעשפּיגלט
אין זיינע ווערק? מיט וואָס האָט זיך דער קינסטלער אָנגעשעפּט פּוּן
דער אַמעריקאַנישקייט?

מיר האָבן געזען, אַז זיינע שריפטן אויף היגער טעמאַטיק זיינען
אַנגעזאַפּט מיטן טיפּאַזש פּוּן יידישע אימיגראַנטן, וואָס האָבן זיך יאָ-
און-ניט איינגעלעבט דאָ, נאָך וואָס זיינען קיין אַמעריקאַנער, אין אָנגע-
נומענעם זין פּוּן וואַרט, ניט געוואַרן. ס'איז אַ דור, וואָס איז ניט אַהין
און ניט אַהער, אַ דור הפּלגה, וואָס האָט צוליבן בבלי-טורעם זיך ניט
געקאַנט פּאַרשטיין.

שלום אַש האָט געשאַפּן איין ווערק, וואָס איז דורך און דורך אַמע-
ריקאַניש, וואָס איז אַזוי עכט אין סוזשעט, אַז בלוין דאָ אין לאַנד האָט
אַזא ווערק געקאַנט געבוירן ווערן און ניט אין ערגעץ אַנדערש.

דאָס איז זיין בוך „טויט-אַרטילי“, וואָס איז אַריין אין זיינע „גע-
זאַמלטע שריפטן“ (ניינצנטער באַנד, פּאַרלאַג קולטור-ליגע, וואַרשע,

1930). אינגאנצן פארמאגט עס 152 זייטן. מען קאן ניט זאגן, אז עס געהערט צו אשם בעסטע שאפונגען. „אנקל מאזעס“ שטייט מיט קעפ העכער דערפון, נאך „טויט־אורטייל“ גיט אונדז א שטיק פון דער מאַד־דערנער אַמעריקע, וואס איז כמעט ניט באַרירט געוואָרן אין אונדזער היגער ליטעראַטור.

מערקווירדיק איז דאס, וואס הגם דער העלד פון ווערק איז א ייד, לאזט אונדז אש זיין יידישקייט ניט פילן דורכן גאנצן בוך. פארביי גיענדיק געפינען מיר אויס דערוועגן. זיין יידישקייט שפילט דא פאקטיש קיין ראל ניט.

די געשיכטע פון „טויט־אורטייל איז געבויט אויף צייטונג־נייעס־באריכטן. דער באַנקיר סטאַון פון ניו־יאָרק פארשפּעטיקט די באַז, וואָס דאַרף אים פירן צו זיין אַפּגעפּרעמדטער פּרוי און טעכטערל, וואָס געפינען זיך איצט אויף אַ זומער־וואוינונג. ער בלייבט נעכטיקן אין אַ האַטעל. ס'איז אים אומעטיק. ער נעמט אַ פּאַר „וויסקי סאַדעס“. די „לאַבי“ פון האַטעל האַט איר רייץ פאַר אים. ער איז אייפּערזוכטיק אויף זיין פּרוי, וואָס פאַרבּרענגט מסתם אַצינד מיט זיין פּריינט אויף דער זומער־וואוי־נונג. ער דערמאָנט זיך אין זיין אייגענער אַמאָליקער געליבטער. אַ ריח פון פּערפום האַט אים געגעבן אַ שלאָג אין די נאַזלעכער. אַ פּרוי איז פאַרבייגעגאַנגען און זי האַט אים פאַראינטריגירט. זי איז געווען מיט אַן אַלטיטשקען. איר פאַטער? עס האַט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן, אַז זי איז געווען זיין געליבטע. זי האַט זיך צוגעקלעפט צו סטאַנען, אַז ער זאַל זי באַפּרייען פון דעם אַלטן. סטאַון טאַנצט מיט איר. זי איז בראַנד־פּיער.

סטאַון קעמפט מיט זיך, נאָך די תּאוה צו איר קריגט די אויבער־האַנט איבער אים. זי קומט צו אים ביינאַכט אין זיין צימער אין האַטעל. זי גיט זיך אים איבער. און דאַן קלאַפט איר געליבטער אַן אין סטאַונס טיר. ער שטורעמט די טיר. עס שמעקט מיט אַן עפּנטלעכען סקאַנדאַל. סטאַון לאַזט דעם אַלטן אַריין און דאַן אין אַ ווילדן מאַמענט כאַפט ער אים אַן ביים האַלדז און דושעט אים. סטאַון האַט איבערגעכאַפט די מאַס. דער אַלטער איז געווען טויט.

סטאַון זוכט מיטלען ווי אַזוי זיך אַרויסצוריייען פון דעם פּלוצלינג־דיקן מאַרד, וואָס איז געווען אַזוי אומגלויבליכער, אַזוי נוצלאָז. דער גרויס־

שטאטישער מענטש אין אים ווייסט, אז אדוואקאטן קאנען אים ראטעווען.
ער קלינגט אן זיין הויפט־אדוואקאט; יענער זאגט אים ווי צו האנדלען.
סטאון קלינגט אן צו דער פאליציי.

פון איצט אן שפילן די טעגלעכע צייטונגען די הויפט־ראל. נאך
זיי — סטאונס אדוואקאטן. צום ערשטן מאל אין דער יידישער ליטע־
ראטור הייבט זיך אן איינברענגן דער דאזיקער פארנעם.

סטאונס פרוי שווייגט. זי וויל פון מאן מער ניט וויסן, און דאס
שמערט מער ווי עפעס אנדערש אין זיין פארטידיקונג. די געריכט־
געפעכטן צווישן אנקלאגער און פארטידיקער זיינען לעבעדיק געשילדערט,
אינגאנצן אויפן נוסח פון אמעריקאנער קינסטלערישן רעפארטאזש.

סטאון פארלירט. מען פירט אים אפ אין סינגסינג, אין טויט־הויז.
עס דערווארט אים דער עלעקטריק־שטול. ביסלעכווייז דערווייטערן זיך פון
אים אלע פריינט און באקאנטע און די אדוואקאטן פון דער פארטידיקונג.
דער בארימטער באנקיר סטאון איז איינזאם. די איבערלעבונג אין טויט־
קאמער פארנעמען פאקטיש דעם אויבנאן פון בוך.

אט דארט „דערהערט ער דורך דער וואנט א מאדנע ברומען, אזוי
ווי א הונט וואלט געקלאגט הינטער דער וואנט.“

סטאון האט ניט געקאנט אויסהאלטן. ער איז צוגעגאנגען צו דער
טיר און הויד גערופן דעם וועכטער.

— וואס איז דער מער? — האט דער וועכטער אריינגערוקט זיין
פנים דורך דער גראטע פון טיר־פענסטערל.

— וואס איז עס פאר א שטימען, וואס מען הערט דורך דער וואנט?
מען קאן ניט איינשלאפן.

— יא, דאס איז רעפ דער נעגער, דיין שכן. יעדן אונט הייבט ער אן
אפשפילן זיין מוזיק, אז ער איז אומשולדיק, אז ער איז כחינם פאר־
אורטיילט געווארן. אבער ער וועט זיך באלד באראויקן, ער וועט באלד
איינשלאפן.“

אט דער נעגער שפילט די וויכטיקסטע ראל אין די לעצטע מעג פון
סטאונס לעבן. אין דער היגער יידישער ליטעראטור פארנעמט דער נעגער
ניט קיין מינדערוויכטיקן פלאץ. איבערהויפט זעט ער זיך אן אין דער
פאעזיע. ניט דא איז דאס ארט אריינצוגיין אין דעמאלן, פארוואס די
יידישע ליטעראטור האט מער מאטעריאל וועגן נעגער ווי וועגן דעם

אמערקאנער, דעם פאלאק, דעם רוס, דעם איטאליענער און אנדערע שכנים, מיט וועלכע דעם ייד קומט אויס צו לעבן יאר-איינ יאר-אויס. איך ווייס ניט פון קיין מער-רירנדיקע און טיף מענטשלעכע שטעלן וועגן נעגער ווי די, וואס שלום אש ברענגט ארויס אין זיין „טויט-ארטייל“. נאך וועגן דעם א ביסל ווייטער.

אש דערמאנט סטאָנס יידישקייט פארבייגייענדיק. ווען סטאָן זיצט אין טויט-הויז, אנאליזירט ער זיין גאנץ לעבן. דאן געדענקט ער אין זיינע עלטערן.

„ער דערמאנט זיך, ווי פון דער פינסטערניש ארויס: עס ברענען ליכט און לייכטער אויפן טיש. עס איז עפעס א יום-טוב. א שבת אפשר? יא, שבת. דענסטמאל, ווען די יידן טארן ניט די ליכט אויסלעשן. ער מעג, דערפאר ווייל ער איז א קליינער.“

דאך איז דאס ניט געווען קיין עכטיידיש הויז. דער פאטער איז געווען א שיכור. פון יידישקייט האט סטאָן פאקטיש ניט געוואוסט. ער איז אפילו צו דער לוייה פון זיין פאטער ניט געקומען. ער פילט, אז ער האט זיך דערצויגן אליין, אן עלטערן.

עס גייט פאר אונדז דורך דאס לעבן פון א געלט-מענטשן, פון א מענטש, וואס איז באגאנגען אלע לעגאלע פארברעכנס, וואס פירן צום מאטעריעלן דערפאלג. אש ניט אונדז א בילד פון די איבלען פון גרויס-קאפיטאליזם, וואו געלט הערשט איבער מאראל, איבער מענטשלעכקייט און יושר.

אין טויט-הויז האט סטאָן גענוג צייט און געדולד אלע זיינע מעשים איבערצואוועגן, איינזען דאס שלעכטס, וואס ער האט אין לעבן געטאן, און פרוואוון זיך פארענטפערן.

סטאָן ווייסט, אז אלץ אין פארפאלן. אויך אין דעם איז שולדיק די סיסטעם פון גרויס-קאפיטאל. ער באשליסט צו באגעגענען דעם טויט מוטיק. מער ווי אלץ קרענקט אים, וואס זיין פרוי אָדער קינד זיינען אים קיין איין מאל ניט געקומען באזוכן, און ער איז צושטאלץ צו בעטן זיך ביי זיי.

זיינע חברים פון טויט האט ער מקנא געווען, דערפאר וואס יעדער פון זיי האט געהאט א ווייב, א קרוב, וואס האט אפגעשלאגן די טירן פון

די רעגירונג-באזאמטע צו ראטעווען אים פון טויט. בלויז ער, סטאָון, האָט קיינעם ניט געהאַט. ער און דער נעגער רעפּ.

און דאָ דערהויבט זיך אַש צו זיין קינסטלערישער הויך. סטאָון, דער פּאַרשטייער פון גרויס-קאָפיטאַל, דער געוועזענער וויצע-פּרעזידענט פון אַ באַנק, פּילט זיך איצט אין דער זעלבער לאַגע ווי דער איינזאַמער, נידעריקסטער שיכט פון דער געזעלשאַפט, דער אַכצו-יעריקער נעגער-יינגל רעפּ. ביידע ווערן אַצינד באַפריינדט. ביידן דערוואַרט דער זעלבער אורטייל, ביידע האָבן מער קיין האַפּענונגען ניט אויף קיין רעטונג. סטאָון, וואָס איז זיין גאַנץ לעבן געווען ברוטאַל צו מענטשן, וואָס האָט צוליב געלט יעדן געטראָטן מיט די פּיס, — סטאָון לאָזט זיך אַראָפּ צום נעגער און זיין האַרץ גייט אויס פון רחמנות צו אים. ער טרייסט אים, זאָרגט זיך פאַר אים.

אַש שרייבט, אַז „דאָס טויט-הויז האָט, ווי יעדע אַנדערע מענטש-לעבע געזעלשאַפט, געהאַט זיינע „אַריסטאָקראַטן“ און זיין „פּעבל“. דער נעגער רעפּ איז געווען פאַררעכנט פאַר דעם נידעריקסטן פון די נידעריקע. רעפּס שרעקלעכע זינד איז געווען — די פאַרב פון זיין הויט. די „אַריסט-טאָקראַטן“, די מערדער און באַנקרויבער „האַבן זיך געפּילט באַליידיקט, וואָס דער שוואַרצער הונט וואוינט מיט זיי צוזאַמען אין איין הויז און וועט האָבן די זכיה צו זיצן אויף דער זעלבער שטול צום טויט, וואָס זיי. — דענקסטו דען ניט, אַז מען דאַרף פאַר גענערס האָבן אַ באַזונדערן טויט-שטול?״

„דורכדעם קאָן מען זיך פאַרשמעלן די איבערראַשונג, וואָס האָט אַרויסגערופן אין „טויט-הויז“, אַז די אַריסטאָקראַטן האָבן דערזען, אַז דער „באַנקיר“ (ווי זיי האָבן גערופן סטאָונען) האָט פון אַלע קאַנדידאַטן אויפן טויט — אויסגעזוכט דוקא דעם שוואַרצן פאַר אַ קאַמעראַד און מיט אים אַליין פון אַלע האָט ער זיך געחברט. די אַנדערע זיינע קאַלעגן האָט סטאָון כמעט ניט ווי באַמערקט.“

צום ערשטן מאל אין זיין לעבן האָט סטאָון ניט געטראַכט וועגן זיך אַליין, נאָר וועגן אַ צווייטן, וועגן גורל פון רעפּ. „ער האָט דאָך נאָך גאר ניט געלעבט.“ און סטאָון פּרוואווט רעדן מיטן וואַרדן לטובת רעפּ. און סטאָון באַשליסט ביי זיך צו שרייבן אַ פעטיציע צום גאַווערנאָר, אַ פעטיציע ניט פאַר זיך, נאָר פאַרן נעגער-יינגל.

עם האָט גאַרניט ניט געהאַלפֿן. אי רעפּ, אי סטאַון האָבן באַצאָלט מיט זייערע לעבנס.

איז דער פיגור סטאַון האָבן מיר פאַר זיך אַלע איבלעז, מיט וועלכע קאַפיטאַליזם שטעקט אָן דעם מענטשן. רעפּ, דאָס נעגער־ינגל, איז אַ קרבן פון ראַסן־האַס, פון פאַראורטיילן. די נאַנצע נאַוועלע „טויט־אורטייל“ איז דאָס אַמעריקאַנישסטע ווערק פון שלום אַש, נאָר עס איז ניט ייִדיש, און דערפאַר דערגרייכט עס ניט צו דער קינסטלערישער הויך פון זיינע אַנדערע ראַמאַנען.

איז „טויט־אורטייל“ האָט אונדזן שלום אַש געגעבן אַ צייט־אַפּשניט, וואָס איז אַ דירעקטער רעזולטאַט פון דער גרויסשטאַט אַטמאָספּער; פון דער ציוויליזאַציע, וואָס האָט געשאַפֿן דעם „מאָדערניזם“ פון עלעקטריק־שטול, און פון אַ לעבן, וואָס האָט אַרויסגעבראַכט אַזעלכע טיפֿן ווי סטאַון און זיין קרבן.

אַש האָט אונדזן געוווּזן, איז „טויט־אורטייל“, אַמעריקע איז שטורעם פון געשעענישן. ס'איז אַן אייגנאַרטיק ווערק אין דער ייִדישער ליטעראַטור.

דוד פינסקי

„דאס הויז פון נח עדאָן“, ראָמאַן, אַרויסגעגעבן פון „דוד פינסקי ביכער, אינק.“, וואַרשע, 1938, 406 זייטן.

דאָמביציע פון יעדן אַמעריקאַנער יידישן שרייבער איז איבערגעזעצט צו ווערן אויף ענגליש. און ס'איז אויך נאַטירלעך. עס ווילט זיך האָבן אַ גרויסע אוידיטאָריע. מען לעבט אָפּ אַזויפיל יאָר אין לאַנד, די קינדער ווערן דאָ געבוירן און דער אַרום ווערט אייגן. שלום אַש, י. י. זינגער, י. אַפּאַטאַשו און דוד פינסקי זיינען צווישן די געצײלעטע יידישע שרייבער, וועמעס ווערק עס זיינען אַרויס אין ענגלישער איבערזעצונג. נאָר דאָ האָבן מיר אַ רעכט צו שטעלן אַ פּראָגע: דאַרף דער מחבר האָבן אַ געפיל פון פּאַראַנטוואָרטלעכקייט צו זיין אייגענער ליטע-ראַטור? דאַרף ער ניט אין זינען האָבן, אַז מיט זיין דערשיינען פאַרן ניט-יידישן עולם שטעלט ער מיט זיך פאַר דעם פאַרטרעטער פון דער יידישער ליטעראַטור?

לאָמיר נעמען דוד פינסקין פאַר אַ ביישפּיל. זיינע צוויי ראָמאַנען פון אַמעריקאַנער לעבן זיינען אַרויס אויף ענגליש („אַרנאָלד לעווענבערג“ און „דאָס הויז פון נח עדאָן“). עס זיינען אויך אַרויס זיינע פּיעסן און איינ-אַקטערס. פינסקי איז פּאָפּולער ווי אַ דראַמאַטורג. ער איז אַ פּיאָנער פון דער נייער יידישער ליטעראַטור. נאָך אין 1915 איז זיין „אוצר“ אַרויס אין אַן ענגלישער איבערזעצונג פון לודוויק לואיסאָן, אין פאַרלאַנג „וויי-קינג“. אויף אים האָט מען אין דער אַמעריקאַנער ליטעראַרישער אַטמאָספּערע געקוקט ווי אויף איינעם פון די אַנגעזעענסטע שריפטשטעלער פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע.

אין 1928 איז אַרויס פינסקיס ראָמאַן „אַרנאָלד לעווענבערג“ אין ענגליש (פאַרלאַנג: באָני ענד ליוורייט). אין 1931 איז דערשינען אין

ענגליש זיין „די דורות (דזשענערעישאָנס) פון נח ערדאָן“, אין פארלאַנג : מעקאָלי. איד האָב בכיוון אַנגעגעבן די פארלאַנג, ווייל זיי זיינען בכבודיקע. איצט שטעלט זיך אַ פראַגע : האָט פינסקי אין זיינע ראַמאַנען וועגן יידישן לעבן אין אַמעריקע פאַרשאַפט אונדז — און זיך — כבוד אין דער ברייטער ענגלישער שרייבער- און לייענער-וועלט ?

דער ענטפער איז אַן עמפאַטישער „ניין!“ די צוויי דערמאַנטע ראַ- מאַנען געהערן צו זיינע שוואַכסטע זאַכן און דערפאַר האָבן זיי אין ענגליש בלויז פאַרשאַטנט זיין אייגענעם פּרעסטיזש און שאַרן געבראַכט דעם גוטן נאַמען פון דער יידישער ליטעראַטור.

איד וויל זיך דאָ אַפּשטעלן אויף זיין ראַמאַן „דאָס הויז פון נח ערדאָן“. איד האַלט עס פאַר אַן אומדרוקבאַר ווערק. פינסקי האָט אינגאַנצן אויפ- געהערט אַרבעטן איבער זיך. זיין שפראַך איז צעקאַליעטשעט, אַנגעפילט מיט דייטשמערוימען. דער זאַץ-בוי איז פאַרקריפּלט. עס גלויבט זיך ניט, אַז אין דער איצטיקער צייט זאָל אַן אַנגעזעענער שרייבער וואַגן אַרויסצו- געבן אַזאַ אומגעלומפערט אַנגעשריבענע זאַך. מען דאַרף האָבן אינגאַנצן אַנגעוואוירן דעם רעספּעקט פאַר דער ליטעראַטור, מען דאַרף אַדער ניט האָבן געלייענט די ווערק פון יונגערע טאַלאַנטפולע שרייבער, פון וועמען מען וואַלט זיך געדאַרפט לערנען שלייפן אַ זאַץ, אַדער מען האָט בכלל מער ניט קיין פאַראַנטוואַרטלעכקייט צום יידישן און אין דעם פאַל אויך צום ניטיידישן לייענער.

ווען מען גיט אַרויס אַ ווערק פון אַמעריקאַנער יידישן לעבן אין ענגלישער איבערזעצונג, מעג מען דאָך אַ טראַכט טאָן, אַז דאָס ווערק דאַרף אויף וועלכן ס'איז אופן אַפּשפּיגלען די אַמעריקאַנער סביבה, די אַמעריקאַנער סצענע. מיר האָבן זי, בעסער אַדער שוואַכער, ביי אַפּאַטאַשוו, ביי אינגאַטאַווו, ביי אַשן, ביי ראַבאַין, ביי לעאַן קאַבריען, ביי כאַווער פאַווערן, דעמבלינען, געלכוימען.

מיר האָבן זי ניט אין „דאָס הויז פון נח ערדאָן“. די גאַנצע געשיכטע האָט פונקט אַזוי געקאַנט פאַסירן אין וואַרשע און אין פאַריז, אין לאַנדאָן און אין אַרנענטיינע. אַ וויכטיקער טייל פון דער אַנדלונג קומט פאַר בשעת דער לעצטער מלחמה. פינסקי, אין זיין ראַמאַן, דערמאַנט בלויז פאַרבייגייענדיק די מלחמה, ווי ער וואַלט דערמאַנט דעם באַטלער ביי איינעם פון זיינע רייכע העלדן.

ב

און וועגן וואָס האַנדלט זיך אין דעם ראַמאַן, וואָס מען האָט אויך געהאַלטן פאַר נויטיק צו באַקענען דעם ענגלישן עולם מיט אים? נח און מערע עדאַן קומען פון קלענסטן שטעטל אין דער ליטע אין דער גרעסטער שטאָט פון אַמעריקע, אין די אַכציקער יאָרן פון לעצטן יאָרהונדערט. זיי האָבן מיטגעבראַכט געלט מיט זיך און דריי זין. נח איז געווען און געבליבן אַ פרומער ייד, „פּוֹל מיט פּיינער מענטשלעכקייט“. אזוי אויך זיין פּרוי מערע. נאָר די זין זיינען ניט אַוועק אויף די וועגן פון זייערע עלטערן.

דער עלטסטער זון מאַרי האָט אַוועקגעוואָרפֿן די בילדונג, ווייל ער האָט געוואַלט ווערן רייד, זיין אַ גרויסער געשעפטסמאַן. ער איז עס אויך געוואָרן. ער האָט חתונה געהאַט מיט אַ מיידל, ניט ווייל ער האָט זי ליב געהאַט, נאָר אויסגערעכנטערהייט, איבערצונעמען איר פאַטערס רייכטום. זיין פּרוי פאַרראַט אים מיט זיין יינגסטן ברודער, ווען זי איז אין די הויכע מאַנאַטן.

דער צווייטער ברודער האָט אויך חתונה ניט אויס ליכע. זיין פּרוי איז אַ ביישפּיל פון איבערגעבנקייט און געטריישאַפט. ער ווערט אַ גרויַסער אַרוואַקאַט און ער האַלט ביים באַקומען אַ הויכע ריכטער־שטעל. ס'איז אַבער דאָ איין צרה ביי זיי אין הויז:

„וואַלטן זיך נאָר די שאַופערס ביי איר געהאַלטן, וואַלט נאָר קיין סוף נישט געוועזן צו איר רואיקייט און גליקלעכקייט.“ (ז. 355)

אזוי פּילאַזאפּירט דער מחבר וועגן דאָראַן, דעם אַרוואַקאַטס פּרוי. נאָר אַט שוין אויפן צווייטן זייטל נעמט די פּיינע ערלעכע באַלעבאַסטע, וואָס האָט אַפּגעלעבט אַ גליקלעך לעבן מיט איר מאַן און ער מיט איר, און זי פאַרליבט זיך אין שאַופער, און ווען דער מאַן קומט אַהיים שלאָפֿן, געפינט ער אַ שטיקל פאַפּיר אויפן קישן. פּרעסטאַ. זיין ווייב איז אַוועק מיטן שאַופער.

דער דריטער ברודער, דער יינגסטער, טשאַרלס, אַט דער, וועמעס עלטסטע שוועגערין האָט אים אַמאָל פאַרגוואַלטיקט, ווערט אַ דאַקטאָר מעדיצין און ער פאַרליבט זיך אין אַ קראַנקן־שוועסטער, ניט קיין שוין מיידל, נאָר דערפאַר אַן אמת פּילנדיקע נשמה, וואָס איז זיך גרייט מקריב

צו זיין פאר די קראנקע און ליינדיקע. זיין גאנץ לעבן פילט זיך אבער דער דאקטאר ניט גוט פון זיינע יוגנט־זינד מיט זיין שווענעריזן. עס קומט א צייט, ווען זיין עלטסטער ברודער געפינט אויס פון זיין אייגן ווייכס מויל, אז איר ערשטער געליבטער אין איר פארהייראט לעבן איז געווען זיין יינגסטער ברודער טשאַרלס. מאַרי באַשליסט אַוועקצופאַרן קיין רינא נאָך אַ גט. נאָר פּריער רופּט ער אַרויס פּון אַפּים זיין ברודער דעם דאקטאר און ער לאַזט אים אָפּ אַ פּאַטש אין פּנים. איצט פּילט זיך דער דאקטאר דערלייכטערט. „ווען מאַרי וועט קומען צוריק, וועט ער אַ קוש טאָן די האַנט, וועלכע האָט אים געפּאַטשט און בעטן מחילה.“ (ז. 404). האָבן מיר דאָ פּאַר זיך די דריי זין, וואָס נח און מערע האָבן אַהער געבראַכט און וואָס אַמעריקע האָט פּון זיי אַ לייט געמאַכט. שוין איינמאַל אַ לייט . . .

ג

יעדער פון די דריי זין האָט געהאַט צו איין קינד. דער עלטסטער מאַרי, דער רייכער געשעפטסמאַן מיט דער אויסגעלאַסענער ווייב, וואָס ברענגט אירע געליבטע אין איר ביבליאָטעק־צימער אַרײַן, וואו עס שטייט אַ זינדיקע קושעטקע, האָט געהאַט אַ זון נאַרמאַן. ער טרעפט דאָס אַמאַל זיין מאַמען אין אַ ניט־דרוקבאַרער פּאַנע. דער צווייטער זון, דער אַדוואָקאַט, האָט אַ טעכטערל זעלדע. ווען זי איז קוים זעכצן יאָר אַלט, פאַרפירט זי איר קוזין, מאַרי'ס זון, נאַרמאַן, וואָס איז צוואַנציק יאָר אַלט. זי שיכורט אים אַז, זי טוט אים אויס, און אַלץ ביי זיך אין צימער, אין הויז פון אירע עלטערן. בלויז דער יינגסטער זון, דער דאקטאר, האָט אַ געראַטן יינגל, וואָס חלומט ווי אַ אידעאָליסט. ווען דאָס יכוד שליסט זיך, רעדט ער שיינע רייד, אַט אַזוי ווי זיינע זיידע־באַבע, די איינציקע לייטישע מענטשן אין בוך, נאָר ער איז נאָך צו־יונג פאַר שונד־שטיק. ווען דעם אַדוואָקאַטס פּרוי פאַרלאָזט מיטן שאָופּער, נעמט זיין טעכטערל זעלדע איר צוקונפטיקן חתן, דעם קוזין נאַרמאַן, און זי דער־קלערט אים, אַז זי איז שווענגעריק. זי האָט אַבער אויך געהאַט עסקים מיט אַ צווייטן קוזין, פון איר מוטערס צד. זי בעט נאַרמאַנען, אַז ער זאל זי אַרויסנעמען אין זיין אויטאָמאָביל פאַר אַ שפּאַציר. זי נעמט אַליין

איבער דאס רעדל און טרייבט משוגענער ווייז און פארט איבער אויף שטיט א פארמער, און איז געראנגל מיט איר קוויז פארן רעדל, שטויסט זיך די קאר אן אין א בוים און זיי ווערן ביידע דערהרגעט.

ניט מיר זעען אמעריקע אין בוד, ניט מיר פילן די אטמאספערע פון שטאט, אדער די סביבה. אלץ וואס פינסקי ניט אונדז אין שונד, אונטער דעם פינעם נאמען, וואס ער האט זיך געשאפן אין דער ליטע-ראטור. מיטן אויסנאם פון נחז און מערען, וואס רעדן און האנדלען מער אדער ווינציקער באגלויבט, האבן מיר דא ניט קיין איין אמתע כאר-ראקטער-שילדערונג. ער דערציילט אונדז וועגן דריי זון, זייערע פרויען און זייערע קינדער, נאר קיינער פון זיי איז ניט קינסטלעריש באלעבט; עס איז ניטא קיין קינסטלערישע בארעכטיקונג פאר זייערע האנדלונגען, ניטא קיין לעבן אין זיי.

„דאס הויז פון נח עדאן“ דערמאנט אונדז כסדר אין א ביליקער מעלאדראמע אין יידישן טעאטער. עס איז א זאלאטארעווסקי שטיק אין ראמאן-פארם.

צו וואס האט מען נאך אזא זאך געדארפט ארויסגעבן אין ענגליש? צו פארשווארצן אונדז דאס פנים פארן ברייטן ליענער-עולם? וואס קאן טראכטן וועגן אזא ווערק דער אמעריקאנער געבוירענער יידישער יונגערמאן, וואס ליענט ניט קיין יידיש? ער ווייס, אז דוד פינסקי איז א זייל אין דער יידישער ליטעראטור. וואס פארא ליטעראטור איז דאס, ווען פינסקי שאפט אזא שונדיסטיש פאלש ווערק ווי „דאס הויז פון נח עדאן“?

ניט בלויז טעמאטיש איז דאס ווערק ניט-מאסגעבנדיק אפילו פארן רייכן יידישן לעבן אין אמעריקע, נאר עס איז אין דעם ניטא קיין ניצוץ פון אמעריקע, וואו די האנדלונג קומט פאר. מארי בויט א וואלקנקרא-צער, נאר מיר זעען מארי'ן און ניט דעם וואלקנקראצער. מיר זעען א דינערשאפט אין רייכן הויז, נאר זי איז איראפייאיש, ניט אמעריקאניש. צוליב וואס האט אונדז דוד פינסקי געדארפט פארשעמען פארן אמע-ריקאנער עולם? עס איז גענוג חרפה צו האבן אזא טאלאנטלאזן ווערק אין אונדזער אייגענער ליטעראטור.

פרץ הירשבייז

ציום זעכציקסטן געבוירנטאג יוביליי פון פרץ הירשבייז אין דערשיגען זיין ראמאן וועגן זעכציק יאר מזרח־איראפייאישער יידישער איינ־וואנדערונג אין די פאראייניקטע שטאטן.

ס'איז א ריוויק בוך — אין וואָג, אין צאל זייטן (1,350 זייטן, אַרום 675,000 ווערטער). דער ראמאן הייסט „כבל“. קיין פארלאַג אין ניט אַנגעגעבן אויפן שער־בלאַט, נאָר דער מחבר ווידמעט דאָס בוך „צו די מיטגלידער פון פארלאַג קאמיטעט, וואָס האָט מעגלעך געמאַכט אין איצ־טיקער צייט, די טרילאָגיע „כבל“ זאל געדרוקט ווערן. געבענטשט זאל זיין אייער גוטער ווילן.“

וויל איד זיד דא מודה זיין, אז איד האָב מיט אומגעדולד און מיט א פריידיקן ציטער גענומען ליענען דאָס בוך. די טעמע אין מיר מער ווי נאַענט. לעבנדיק צווישן אינטעליגענטע יידישע אַרבעטער, קליינ־בירגער און פּראָפּעסיאָנאַלן אין מיר ניט איינמאַל אויסגעקומען צו ענט־פערן אויף די טענות — פאַרוואָס אין ניט פאַראַן קיין גוטער ראַמאַן וועגן יידישן לעבן אין אמעריקע? איד האָב פאַרטיידיקט אונדזער ליי־טעראַטור און אירע שאַפער, הגם אין האַרצן האָב איד געהאַט די זעלביקע טענות, ווי מיינע פּרעגער.

נאָר עפעס. איבער צוואַנציק יאָר האָב איד פאַרבראַכט אין קרייז פון היגע געבוירענע שול־קינדער, אין וועלכע איד האָב געפּראַווט, ווי יעדער לערער, פאַרפלאַנצן די ליבע פאַר אונדזער יידיש וואָרט. די קינדער זיינען אויסגעוואַקסן. די סביבה אין נאָר ניט געווען רייף פאַר אונדזער אַרבעט. דאָר האָבן זיד געפונען, אין מיין דערפאַרונג, אַ שיינע פאַר־צענדליק יונגטלעכע, וואָס זיינען געקומען צו מיר מיט דער לאַנג־דער־וואַרטעטער בקשה: „רעקאָמענדירט אונדז אַ יידישן ראַמאַן פון אמערי־קאַנער לעבן, אזא וואָס זאל זיין אינטערעסאַנט און ווערט אונדזער צייט.“ ס'איז ניט געווען קיין גרינגע אויפגאַבע. אַש, קאַברין, פינסקי, ראַבאָי, אינגאַטאַוו, אַפּאַטאַשו, געלבוים, דעמבלין — אַ טאַלאַנטפולער

צעטל, נאר קיין סך נחת — מיט דער ואויסנאם פון א. ראכאין — האבן מייענע יוגנטלעכע לייענער ניט געהאט פון די ווערק. מערסטנס זיינען דאס לייענער, וואס האבן דורכגעמאכט אן אמעריקאנער מיטלשול און א צאל אויך אן אוניווערסיטעט. פאר דער לעצטער צייט זיינען די ווערק פון די אויבנדערמאנטע שרייבער געווען ווייט פון דער אמתער אמעריקע, כאטש די טעמאטיק איז געווען דורכאויס אמעריקאניש. די יוגנט האט זיך דערצויגן אויף דרייזערן, אויף העמינגוועיז, אויף סטיינבעקן און דאס פאסאס. אונדזערע שרייבער זיינען אין זייערע אויגן געווען צו נאאיוו, צו דילעטאנטיש. אפילו דער עכטער ראכאי האט דעם יוגנען לייענער בלויז פארוויגט, נאר ניט אויפגעברויזט.

און ס'איז ניט דער יוגנער לייענער אליין. מיד עגבערט שוין לאנג דער היגער יידישער אינטעליגענט, דער דענטיסט, דער דאקטאר, דער אינזשענער, בוכהאלטער און מייסטער פאכמאן. דער עלעמענט, וואס לייענט נאר יידיש און קאן קויפן א בוך. פארוואס קוקט ער מיט ביטול אויף א נייידערשינענעם בוך? פארוואס איז אים גרינג אויסצוגעבן א פאר דאלער אויף ענגלישע ביכער ראמאנען און ער וויל דעם יידישן בוך ניט נעמען אין האנט אריין?

פרץ הירשביין האט א פיינעם נאמען אויך ביים אמעריקאנער יידישן לייענער. ער געדענקט אים פון זיינע דראמעס, פון זיינע קינסטלערישע באשרייבונגען, פון זיינע קינדער-מעשיות. איצט איז דערשינען הירש-ביינס גרויסער ראמאן.

וועל איך אים רעקאמענדירן צו מייענע פריינט, די יוגנטלעכע לייענער און צו מייענע באקאנטע, די פראפעסיאנאלן?

א ראמאן פון זעכציק יאר יידיש לעבן אין אמעריקע. ווי פריש איז די טעמע, ווי פייז עס קלינגט אזא רעקאמענדאציע! פארוואס הייסט אבער די טיילאגיע: „בבל“? דער נאמען שמעקט שוין מיט נעגאציע. גיבן מיר א קוק אויף די נעמען פון יעדן טייל, ווערט נאך שטארקער דער פארדאכט. ערשטער טייל — גלות; צווייטער טייל — צעריסענע ווארצלען; דריטער טייל — בבל.

איך האב דעם גרויסן ראמאן איבערגעליענט פון אלף ביז תוו. ס'איז מיר אנגעקומען גאר שווער. אויך דרייזער און דאס פאסאס און

אפטאן סינקלער לייענען זיך אפט שווער. דער לייענער דארף דרדראַרץ האָבן פאַרן שרייבער און זיך אַנשטרענגען, אויב נויטיק, אַריינצוריינגען אין דעם היכל פון זיין ווערק. ער דארף זיך דעהויבן צום שרייבערס געדאַנקען און געפילן. אין דעם באַשטייט דער נחת רוח. פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז אַלץ גערעדט געוואָרן, ווען דער שרייבער איז דער מייסטער, וואָס ער האַרף זיין.

פּרץ הירשביינס „בבל“ איז אַ געמאַטערט ווערק. איר האָט דעם געפיל לייענענדיק, אַז ס'איז אַ רחמנות אויפן פיינעם דראַמאַטורג הירש-ביין, וואָס ער האָט זיך גענומען צו אַ טעמע וואָס איז ניט אין זיינע כוחות. ער האָט זיכער געמיינט גוט. אויסגעאַרבעט אַ פּלאַן, געשמעלט אַ רעשטאַוואַניע, אויפגעבויט אַ בנין, אויסגעשטאַט מעבל, נאָר — קיין פונדאַמענט ניט געלייגט. עס וואָלט הירשביינען אַ סך בעסער געלונגען אַנצושרייבן אַ סעריע עסיען וועגן זעכציק יאָר יידיש לעבן אין אַמעריקע. מיר וואָלטן מסתם ניט געווען צופרידן מיט זיינע אויספירן, נאָר מיר וואָלטן זיך צוגעהערט צו זיין וואַרט מיט גרויס רעספעקט און זיך פאַר-טיפט אין זיין אינהאַלט. אַנדערש איז אָבער מיט אַ ראַמאַן. עסיען זיינען צייט-זאַכן, אַ ראַמאַן דאַרף בלייבן לזכרון פון אַן עפּאָכע. די טיפן איז אים דאַרפן זיין אומשטערבלעך. מיר דאַרפן קאַנען מיט זיי זיך אַן עצה האַלטן, אויב נויטיק. מיר דאַרפן פון זיי זיך לאָזן פירן אין די לאַבירינטן פון דער עפּאָכע, אין וועלכע זיי פיגורירן.

הירשביינס טיפן איז זיין ראַמאַן „בבל“ זיינען ניט קיין יחידים; יעדער פון זיי, ווי איד פאַרשטיי, סימבאָליזירט מיט זיך אַ שוכט פון די איינגעוואַנדערטע דורות. איז פון אַלע טיפן אין בוך מיר געבליבן אין זכרון בלויז איינער (דר. לוריע), וואָס דריקט מיט זיך פאַקטיש אום הירשביינס לעבנס-אַנשוואונג.

אין די אַנהייב אַכציקער יאָרן פון לעצטן יאָרהונדערט איז אָנגע-קומען אין ניו-יאָרקער האַפן אַ פאַטער מיט זיינע זיבן קינדער, זעקס זין און אַ בת-יהודה. די מאַמע איז געשטאַרבן אויף דער שיף און מען האָט זי מקבר געווען אין אַטלאַנטיק. דער ערשטער סימבאָל — דער גייסט פון דער אַמאָליקער היים איז אָפגעווישט געוואָרן מיטן אַנקומען אַהער. יעדער פון די קינדער (צווישן זיי זיינען פאַראַן צוויי צווילינגען) סימ-

באליוזרט א פאזיציע פון יידישן לעבן אין לאַנד. איינער איז געוואָרן א פארמער, ווייל ער האָט פיינט געהאַט די שטאַט (די עס-עולמניקעס, ראַבאָזשע טיפּן, די פארשיידענע פאַרם-קאַלאָניעס); דער צווייטער איז געוואָרן טעטיק אין דער אַרבעטער-באַוועגונג; דער דריטער האָט זיך אַרויפגעאַרבעט און ער איז געוואָרן אַן אַלראַיטניק און אַ ציוניסט; דער פערטער האָט זיך פאַרנומען מיט וויסן-שקלאַפּן האַנדל (די אמאַליקע אַלען סטריט), און שפעטער איז ער געוואָרן אַ רעקעטיר; דער פינפטער איז געבער געשטאַרבן פון טשאַכאַטקע, און דער זעקסטער, דער בעסטער, איז געוואָרן אַ דאַקטאָר-מעדיצין און פון אים, דעם איינ-ציקן, האָבן מיר אַ ביסל נחת.

הירשביין האָט געפרואווט אַרומנעמען די וויכטיקסטע פאַסירונגען אין יידישן לעבן פון ניריאַרק. מיר האָבן דאָ דעם טראַיענגל-פייער, שלום-עליכמס טויט און לוייה, א.א. נאָר איר דערפילט גלייך, אַז עס איז ניט קיין אַריינגעוואַקסענער טייל פון ראַמאַ. די וויסע שטעד זעען זיך שטאַרק אַז.

איבערן גאַנצן ווערק גייט דורך ווי אַ רויטער פאַדעם דער באַוואוסט זיין, אַז הירשביין נוצט אויפן ראַמאַ דעם מעטאָד פון דראַמאַטורג, זייער אַ שלעכטער און פאַלשער מעטאָד. דערפאַר האַלטן די העלדן אין איין רעדן, דערפאַר זיינען די האַנדלונגען מעלאַדראַמאַטיש און טעאַטראַליש, דערפאַר ווילט זיך אייך אַרויסגיין און איבערהיפן דעם צווייטן און דריטן אַקט און אַריינקומען צום פערטן, לעצטן אַקט.

דער מחבר שטעלט פאַר אונדז אַוועק דאָס פראַבלעם פון געמישטע חתונות אין בוך; דאָס פראַבלעם פון קינדער-דערציאונג אונטער אַזעלכע אומשטענדן. דאָס אייביקע פראַבלעם פון יוגנט און עלטער, און נאָך פראַבלעמען, וואָס זיינען אַן אוצר פאַר אַן עסייאַסט, נאָר אַ גרוב פאַרן ראַמאַניסט. ליענט איר דיאַלאָגן, וואָס ווערן סופּלירט פון שרייבער און ווערן דעקלאַמירט פון אַקטיאָרן-פורצעס.

האַב איר, ליענענדיק „בבל“, זיך ניט געקאַנט צוריקהאַלטן פון טראַכטן וועגן דעם צוקונפטיקן ליענער פון דעם ווערק. האָב איר זיך פאַרגעשטעלט ווי דער אַמעריקאַניזירטער ייד וועט אויפנעמען דאָס ווערק. וואָס ווייטער איר האָב געוואַנדערט — ס'איז געווען אַ ווייטער וואַנדער — אַלץ מער האָב איר באַדויערט מיין ליענער. וואָס וועט ער

טראכטן וועגן א שרייבער מיט א פאפולערן נאמען, וואס שרייבט אזוי אומבאגאלפן, אזוי קינערליש-פשוט, וועגן אזעלכע רויט-בלוטטיקע ענינים ווי טאג-טעגלעכע ליידנשאפטן — רופט עס ליבע, אויב איר מוזט — וועגן סטרייקס און ארבעטלאזיקייט, וועגן פאליטיק און גרויסשטאטיקן ווירואר, וועגן רעליגיע און שמעלד-טאפ, וועגן נשמה-אויפברויזן און פארצוקנדיקע גופים?

הירשביין פארמעסט זיך אויף פאליטישע דיאלאגן, דיסקוסיעס צווישן ציוניסטן און אסימילאטארן, צווישן סאציאליסטן און קאמוניסטן, א.א. — ער האט געוואלט וואס מער ארייננעמען, אָנשטאָפּן דעם זאָק פון געשעענישן. האָט זיך באַקומען אַ הירשביינישער דיאַלאָג אומעטום.

עס איז ניט שווער צו דערניין אין בוך, גלייך ביים אָנהייב פון יעדן נייעם קאפיטל, ווער מיט וועמען עס וועט חתונה האָבן. און מען מוז צוגעבן, אז דער מחבר איז אַ גוטער שדכן. איר האָט ווידער דאָס געפיל פון אַ ניט-דערבאָקן שטיק טעאָטער, געשפילט פון אַמאָטארן. איר גייט אויס פון לאַנגווייל.

שוין אָפּגערעדט, וואָס ביי הירשביינען איז ראַמאָן זיינען די פּרויען די אַגרעסיווע, מישטיינס געזאָגט, די, וואָס שלעפּן ממש די מענער צו זינד, ר"ל. בכלל זיינען די ליבעס-סצענעס אזעלכע געמינצלטע, אז ס'איז פשוט אַ רחמנות אויף די פּאַרלעד.

די סיטואַציעס אין „בבל“ זיינען מעלאָדראַמאַטיש פּאַלשע, די טיפּן — לעבלאָזע, דער אינטערעס שטייגט ניט שטופּנווייז. גוט איז הירשביין אויפן פּאַרם, איז זיינע נאַטור-שילדערונגען, איז אידיאָלישע מאַמענטן.

„בבל“ איז אַ בבל פון מחברים געדאַנקען און געפילן. איז דער איצטיקער קריטישער צייט איז אַ ווערק פון אַזאַ כאַראַקטער אַ פּאַרשווענד פון צייט און ענערגיע פאַרן שרייבער און נאָך מער פאַרן לייענער.

קענטיק, אז כּדי צו קאָנען שרייבן אַן עפּאָפּיע איז ניט גענוג צו זיין אַ שרייבער. מען דאַרף אויך פאַרשטיין די צייט, וועגן וועלכער מען שרייבט, און מער ווי אַלץ — מען דאַרף האָבן אַ גרונט-ציל, און זיך דערהויבן דורך די טיפּן, וואָס מען ברענגט אַרויס.

הירשביינס אידעאלאגישע צעשוואומענקייט באקומט איר תיקון אין
זיין ראמאן „בבל“.
דאס יידישע לעבן פון אמעריקע ווארט נאך אויף זיין ראמאניסט.
א וואונדערבארע טעמע בעט זיך רחמים, אז מען זאל פאר איר געפינען
א היים און אז אדרעס.

לאמעד שאפירא

א

ע איז פאראן נאך אלץ א קליינשטעטלדיקער פארנעם, א מין פרעמד קייט ביי אונזערע דערציילער, וואס פארמעסטן זיך צו שרייבן וועגן אמעריקע. אין דעם רוב ווערק, וואס עס האבן ארויסגעגעבן אונדזערע ראמאניסטן און דערציילער, מערקט זיך נאך אלץ די ניט־איינגעזעסנקייט, דאס ניט קאנען זיך גייסטיק איינפונדעווען אין לאַנד.

עס איז ניט קיין פראגע פון דער צאל יארן וואס מען לעבט דא. מען קאן וואוינען צענדליקער יארן און דאך זיך פילן פרעמד, און מען קאן אין משך פון א קורצער צייט אויפנעמען דעם ריטם פון לאַנד און דעם פולס פון זיין באפעלקערונג.

מען קאן געבוירן ווערן אין ניו־יאָרק און דאך ניט דערפילן דאס אמתע גרויסשטאטישע. ניט איין אמעריקאנער יידישער שרייבער איז איבערגעשראקן געוואָרן פון דער טעמע אמעריקע, וואס ער האט געהאט פאר זיך; זי האט אים באוועלטטיקט, און ניט — פארקערט.

מען פילט ביי פיל יידישע שרייבער, אז זיי קאנען ניט אויסוואַרצלען דאס שמעטל אין זיך און פון זיך. די מערסטע העלדן פון די ראמאנען, פון די מאדערנסטע ראמאנען אפילו, שטעקן נאך פסיוויש אין זייער גע־בורט־שמעטל. ווי זייערע העלדן, זיינען זיי אריבערגעקומען אהער נאך אין זייערע קינדער־יאָרן, ווען דער איבערברוד האט געלאזט טיפע שפורן אויף זיי.

לאמעד שאפירא איז פון די געציילטע יידישע דערציילער, וואס האט זיך ניט דערשראקן פאר דער גרויס־שטאט. ער שרייבט וועגן איר ווי אן איינגעביהרגערטער און א דאאיסער. וועגן דעם יידישן ניו־יאָרק שרייבט ער ווי אן עכטער ניו־יאָרקער. ער איז דער אורבאניסטישער שרייבער אין דער יידישער ליטעראטור.

לאַמעד שאַפיראַ האָט נישט קיין סך געשריבן. זיין אַמעריקאַנישקייט קאָן מען אַרטיילן פֿון זיין „ניר־יאָרקיש“, הָגם אין אים געפינען זיך אַ צאָל ניט־אַמעריקאַנישע טעמעס. ווינציק שרייבער קאָנען זיך פֿאַרגלייבן צו שאַפיראַן אין אויפפאַסן די היגע אַטמאָספֿערע. אמת, זיינע טיפֿן זיינען אויך אימיגראַנטן, זיין צענטער איז ניר־יאָרק, דאָך שטייט הינטער דעם אַלעם אַן אַמעריקאַנער שאַפֿער, איינער וואָס האָט אויפגענומען אַמעריקע מיט זיין גאַנצער נשמה.

אין זיין זשורנאַל „סטודיאָ“ האָט לאַמעד שאַפיראַ אָפּגעדרוקט טיילן פֿון זיין ראַמאַז „דער אַמעריקאַנער שד“. ס'איז אַ ראַמאַז וועגן אונדזערע טעג, אונדזערע מענטשן. יעדער דעמאַל אין אים איז אונדז וואויל באַקאַנט און דערפֿאַר טאַקע קאָנען מיר נאָך בעסער אָפּשאַצן לאַמעד שאַפיראַס גרויסן טאַלאַנט. ער איז בכלל שפּאַרעוודיק אין רייד און קאַרג אויף דער פֿראַזע. ער דאַרף ניט אַנקומען צו קיין אויסטערלישע טיפֿן, צו קיין גענעסטערס. זיינע העלדן זיינען פשוטע אַרבעטער, קליינבירגער. זיין מלוכה (אין דעם ראַמאַז) איז די מלוכה פֿון אַ פּרוכט־און גראַסער־מאַרק אין די בראַנסס. (אויך אין דעם פּרט איז שאַפיראַ אַריגינעלער פֿון די אַנדערע ייִדישע ראַמאַניסטן, וואָס קאָנען זיך נאָך אַלץ ניט באַפֿרייען פֿון דער איסט־סייד, הָגם בראַנסס און ברוקלין זיינען אויסגעצייכנטע קאַנוועס פֿאַר בילדער פֿון ייִדישן לעבן.)

דזשיק טרוימט פֿון אַ כּלָה און — אַ סאָדע־קלייטל. און ווען ער באַקענט זיך מיט סוזין, וואָס טרוימט פֿון אַ מאַן און זי וויל פֿטור ווערן פֿון שאַפֿ־לעבן, טראַקטירט ער איר מיט אַ גלעזל סאַדע — און נאַכאַמאַל מיט אַ גלעזל סאַדע. און ער קלייבט אַזוי לאַנג דעם קאַפיטאַל פֿאַרן סאָדע־קלייטל אידעאַל, ביז די באַנק, אין וועלכער ער האַלט זיין געלט, פֿלאַצט. אַט דאָס איז אַמעריקאַניש, אַט דאָס איז ניר־יאָרקיש.

שאַפיראַ פֿירט אונדז אַרײַן אין אַ ייִדיש הויז אין די בראַנסס, וואו עס קומען זיך צונויף אינטעליגענטישע טיפֿן, פֿראַזאַאישע, ניכטערע נפשות. אַט איז בעטי סוואַרטץ, די שונד־שרייבערין פֿון אַ ייִדישער צייטונג, וועמעס גרעסטע אַמביציע איז דערשלאָגן זיך צו האַליוואַוד — שרייבן סענאַטריאַס פֿאַר קינאַ־בילדער — און זי פֿאַרלאַנגט פֿונם זעצער אין דער רעדאַקציע: „זעץ סוואַרטץ און ניט „שוואַרץ“.

מיר קענען די טיפן, וועלכע שאפיראָ מאַלט. ווי פריש, ווי מייסטער-האַפטיק קומען זיי אַרויס ביי אים! ווי שטאַרק געלינגט אים, מיט גאָר ווינציק ווערטער און זאַצן, אַרײַנצובלאָזן אַ לעבעדיקן אַטעם אין זיי; ווי עכט שטייען זיי פאַר אונדזערע אויגן, ווי באַגלויביק זײַנען זײַערע רײד און האַנדלונגען!

ווען שאפיראָ דערציילט אונדז, אז „דער גאַנצער בלאַק אויף איין זײַט בוירנסאַיד עווענױ האַנדלט מיט עסנוואַרג, ווײַל אין בראַנקס עסט מען“, גלױבן מיר אים, ווײַל באַלד ניט ער אונדז אַ מאַלאַאויס דעם „פּױר פּוד מאַרקעט“, ניט קאַטאַלאַניש, — מיר דערפּילן דעם ריח און די לופט פון מאַרקעט, וואו עס האָבן זײַערע שטעלן און ווײַנקלען: „אַ גרינסער, אַ מײַכער, אַ קצב פון בשר כשר, אַ פּישלער, און הענעד קאַץ, דער גראַסער.“ שאפיראָ ניט צו יעדער פּראַזע זײַן אײַגנאַרטיקן סטײַל. דאָס וואָרט ניט דורך אַ זײַער.

עס איז גענוג פאַר שאפיראָ צו געבן אונדז אַ פאַר שטריכן וועגן דעם גראַסער-אַרבעטער יאַסל, וואָס ענטפּערט ניט ווען מען רופט אים דזשאָו, אז מיר זאָלן האָבן פאַר זיך דעם פּרצוף פון אים. דאָס זעלבע מיט דעם אײַטאַליענישן אַרבעטער פון גרינסן, וואָס הײַסט דזשױעפּאַ, גאָר אַלע רופן אים טאַני, ווײַל אַן אײַטאַליענער דאַרף זײַן טאַני.

עס קומט פאַר אַ סטרייק אין מאַרקעט. אויך דער סטרייק איז געגעבן ווי אַ מאַזאַאיק — מיר זעען פאַר זיך דעם סטרייק מיט אַלע זײַנע פּאַלאָן. סױזי האָט חתונה געהאַט מיט הענעד קאַץ, דעם גראַסער. זי האָט, קעגן איר ווײַל, אַ קינד מיט אים. זי דערשיינט אויף דער סצענע מיטן קינדער-וועגעלע, זי העלפט אַרויס אין גראַסערי. איר האַטן פאַר זיך טױזנטער ענלעכע ייִדישע בראַנקסער און יברוקלינער פּרױען פון קרעמער. און דאָס איז ניט קײן היגע אויפלאַגע פון אַמאַליקן ייִדישן קרעמער פון דער אַלטער הײַם. דאָס איז אַלץ אַ דאָ-געוואָרענער, אַן עכטער היגער פּראַדוקט, וואָס בלוזן נױ-יאָרק אַלײַן האָט אים געקאַנט שאַפן.

צום באַדויערן, איז דער גאַנצער ראַמאַן גאָר ניט פאַרעפּנטלעכט. „דער אַמעריקאַנער שד“ איז דערשינען אין „סטודיאָ“, יאַנואַר-מערץ נומער, 1935. דאָס איז „אַן ערשטער טײַל פון אַ ראַמאַן אין פּיר טײַלן, פון אַמעריקאַנער לעבן, פון אונדזערע טעג — לאַמיר זאָגן, פון די לעצטע 10 יאָר“, האָט באַמערקט דער רעדאַקטאָר (שאפיראָ) אין זײַנע נאָטיצן

פון דער רעדאקציע. אין ערשטן נומער „סטודיא“, יולי-סעפטעמבער, 1934, איז דערשינען „דער שטול“, א קאפיטל פון זעלבן ראמאן.

דאס יאר איז 1927, די אַנקומענדיקע נאַכט פון 22-טן אויפן 23-טן אויגוסט. עס איז געווען די נאַכט פון סאַקאָ און וואַנזעמי. די גאַנצע וועלט האָט געפֿיבערט מיט דער געשעעניש. סאַקאָ און וואַנזעמי זיינען געוואָרן דער סימבאָל פון רעכט קעגן מאַכט. אין ניו-יאָרק איז דער אויסדרוק פון פּראָטעסט קעגן געפּלאַנטן געזעצלעכן מאָרד פּאַרגעקומען אויף יוניאָן-סקווער. לאַמער שאַפֿיראַ, דער מאָדערנער קינסטלער מיט מאָדערנע מיטלען פון זיין טאַלאַנט, האָט געפונען פאַר נויטיג אָפּצו-שפּיגלען יענעם היסטאָרישן מאָמענט אין זיין ראַמאָן. דער עלעקטרישער שטול, אויף וועלכן סאַקאָ און וואַנזעמי זיינען אומגעבראַכט געוואָרן, האָט קינסטלעריש אין אונדזער ליטעראַטור געפונען זיין אַנדעקספּלאַץ אין שאַפֿיראַס קאָפיטל פון ראַמאָן.

שאַפֿיראַ איז קיינמאָל ניט סענטימענטאַל. ער אָפּערירט ניט מיט עמאַציאָנעלע מיטלען. ער איז ניכטער אין זיינע שילדערונגען, אין זיינע פּסיכאָלאָגישע עקספּאָזיציעס.

אַט ווי ער ניט איבער איינעם פון די שטאַרקסטע מאָמענטן אויף יוניאָן-סקווער, ווען ס'איז באַקאַנט געוואָרן, אַז סאַקאָ און וואַנזעמי זיינען אומגעקומען.

„א ציטער — אַן אומזיכטיקער ציטער, פאַרבאָרגן פון מענטשנס אויג, איז געלאָפּן איבער אַלע עלעקטרישע דראָטן איבער דער גאַרער וועלט: „דער שטראָם איז געעפנט“. אין די רעדאקציעס פון די צייטונגען האָט מען דאָס שווייגנדיק געלייענט, נאָר דער עולם אויף די גאַסן און סקווערן האָט זיך בלוין אָנגעשטויסן. ביי יאַלקוטן האָט זיך אויפגעשטעלט דאָס צעפּל אויפן קאַפּ. לעבן אים, ביי דער טיר פון דער קאַפעטעריע, האָט זיך די לאַנגע פיגור פון דזשערעמאַי ווילסאָן אויסגעצויגן משונהדיק לאַנג. דער נעגער ליוק האָט געשוויצט קאַלט און קלעפיק, ניט געקוקט אויפן הייסן אָונט. דזשייק בערעזע איז ערגעץ נעלם געוואָרן.“

און אַ ביסל שפּעטער קומט פאַר דער ראַיאַט אויפן סקווער. שאַפֿיראַ באַשרייבט אים פּוּלבלוטיק, קרעפטיק. עס וועט בלייבן ווי אַ מוסטער אין אונדזער ליטעראַטור.

אַזוי איז אויך די „לינקע“ קאַפעטעריע אויפן סקווער אַריין דורך שאַפֿיראַ אין אונדזער ליטעראַטור אויף אַ מייסטערהאַפטיקן אופן. פאַרבנ-

רייד, קרעפטיק, גרויסשטאטיש. מיר קענען גוט דעם טיפ דזשיק בערעזע, וואס „רק ער קרינגט זיך מיט די לינקע און רק ער האלט זיך ארום זיין“. און דער אמעריקאנער לינקער דזשערעמאי ווילסאן, וואס זיצט ביים טישל, איז פון שאפיראן אזוי כאראקטעריזירט געווארן: „ער איז א גוטער חבר, נאָר די פאַרעניערס קומען אים פאַר אַ ביסעלע — אַ, בלוין אַ האַרעלע! — „קוויר“ — מאַדנע, הייסט עס — און די באַציאונג פון זיי צו אים איז אַ קאַפּעלע — אַ, אַ טראַפּעלע! — סובטיל-חניפהדיק, און צוריקגעהאַלטן, און אַפּנעהיט . . . ביידע צדדים וואָלטן זיך געשעמט מודה צו זיין זיך אין די דאָזיקע געפילן וואָס זיי האָבן זיך מיט אַלע כוחות באַמיט אויס-צולעבן, נאָר וואָס זיי האָבן נאָך דערווייל ניט אינגאַנצן אויסגעלעבט.“

מער ווי ביי וועלכן ס'איז אַנדערן יידישן דערציילער אין אמעריקע וועט מען קאָנען ביי 5. שאפיראן דורך זיין ראַמאַן „דער אמעריקאנער שד“ דערפילן די עפאכע, דעם שטורעם און דראַנג אין יידישן לעבן אין די שפּעטע צוואַנציקער יאָרן.

עס איז אַ שאַד, וואָס 5. שאפיראָ האָט זיין ראַמאַן ניט פאַרענדיקט. און וואָס ער האָט ניט באַקומען די נויטיקע דערמוטיקונג צו קאָנען זיך ווידמען דעם יידישן לעבן פון אמעריקע. ער האָט דעם נויטיקן צוגאַנג צו דעם אמעריקאנישן אין דער יידישער ליטעראַטור.

אין 5. שאפיראס בוך „ניו-יאַרקיש“ (פאַרלאַג „אַליון“ ניו-יאַרק, 1931) געפינען זיך פינף דערציילונגען, פון וועלכע דריי זיינען אויף אמעריקאנישע טעמעס. די ערשטע הייסט „ניו-יאַרקיש“ און די האַנדלונג הייבט זיך אָן אין אַן אויטאָמאָט. אַ יידישער בחור באַשטעלט בלינעס („ווהיט קעיס“) ביים „מיידל מיט די נאַקעטע, ברוינע אַרעמס, אין ווייסן פאַרטוד און מיטן לייוונטענעם מיצל אויף די האַר“. זיי קענען זיך ביידע ניט, נאָר דעם זעלבן אָונט האָט זיי די אומרו פון דער שטאַט דער-נענטערט און זיי זיינען געוואָרן נאָר-נאָר נאַענט. צוזאַמען אַרײַן אין אַ מואווי, צוזאַמען געגענגסן אין אַ גוטן רעסטאָראַן און צוזאַמען געשלאָפן.

ס'איז אַ דערציילונג, וואָס האָט, דוכט זיך, אין זיך אַלע עלעמענטן פון שאַבלאַן. ניט איין שרייבער וואָלט געשטרױכלט געוואָרן דערביי, נאָר ביי שאפיראן איז אַרויסגעקומען אַ רייפּע, געשליפענע און גאַנצע זאַד. דער נאַמען „ניו-יאַרקיש“ איז ווי צוגעפאַסט צו איר. עס איז דאָ ניט

וויכטיק דער סיפור-המעשה, נאָר דער ריטם פון ניו־יאָרק, דער טעמפּ פון היינט לעבן, און דאָס איז שאַפּיראַן געלונגען איבערצוגעבן.

אין „נסיעה דורכן מילכוועג“ האָט שאַפּיראַ אין אַ 15 קליינע זייטן אַריינגעפאַקט מער אינהאַלט און אַמעריקאַנישקייט ווי אַנדערע ראַמאַניסטן אין אַ דיקן באַנד. ער באַראַקטעריזירט זיין העלד נאָר דער וואָג זיינער. „אין עטלעכע חדשים אַרום האָט מען אים אַרױפגעצויגן צו הונדערט און דרייסיק פונט.“ „אַ מענטש האָט זיך אַרױפגעאַרבעט, געוואָרן רייך, אַנגעפירט גרויסע געשעפטן. אַרבעטער האָבן געסטרייקט קעגן אים. דער סוף איז געווען — צוקער (קרענק). ווי קום איד צו צוקער? וואָס פאַר אַ געשעפטן האָב איד מיט צוקער?“

ער ליגט אין שפיטאַל. נורס — האָט דער קראַנקער געאַטעמט באַרג־אַרויף. — נורס, ליבע. . . אַז איכ'ל געזונט ווערן. . . וועל איד אַפּנטן מיין ווייב. . . און חתונה האָבן מיט דיר.“

אַט האָט ער נאָך געפילט דעם לייב אונטער אירע קליידער און אַט וואַנדערט ער שוין דורכן מילכוועג און ער פאַרפליט אין די ווייטע רוימען און פּאהנגסט דעם וועג אויף צוריק.

די לעצטע דערציילונג אין בוך הייסט „דאָק“, פאַרקריצט פון דאָקטאָר. ניט איין היימישער אינטעליגענט האָט אין אַמעריקע געוואָלט ווערן אַ דאָקטאָר. בייטאַג געאַרבעט אין שאַפּ. אין אַוונט גענאַנגען אין פּריפע־רעטארי סקול און זיך געגרייט צו ווערן אַ דאָקטאָר. ל. שאַפּיראַ פירט אונדז אַריבער אין יענע יאָרן, ווען „אַ מיטאַג האָט געקאַסט צוואַנציק סענט, און אַ בחורשער צימער האָט זעלמן ווען געהאַט אַ פענסטער“, און ווען מען האָט אויסגעדריקט די אומצופרידנקייט מיט אַמעריקע דורך זאַגן: „אין יוראַפּ איז אַנדערש“.

בעני מילגרוים האָט געוואָלט שטודירן אויף דאָקטאָר און „אין שאַפּ איז געווען אַזאַ מיידל און אַזוי ווייטער.“

די איסט־סאַיד, קונייאַילאַנד, שלומס קאַפע, די באַלפור־דעקלאַראַציע, און — צייטן בייטן זיך, „אויס איסט־בראַדוועי“ — און בענים פריינט, פּישלער, מאַכט איין מאַל אַ תּכּלית פון דער יידישער ליטעראַטור און פּרעסע. און וועגן אַמאָד שאַפּיראַן זאַגט שאַפּיראַ מיטן מויל פון פּישלערן:

„ל. שאַפּיראַ לעבט אין זכות פון זיין אַמאַליקן „צלם“, וואָס איז פון אַלע מאַל געווען אַ פּאַלשע, באַמבאַסטישע זאַך, געשריבן אויף אַ ביי־קול.“

אויף דעם סמך קוקט ער איצט אויף אלעמען מיט גרלותדיקער עניויות, וואָס דאַרף אונדז געבן צו פאַרשטיין, אַז אין תּוֹר אין ער שיער ניט דאָס געוויסן פון דער ייִדישער ליטעראַטור, נאָר מיר טפּשים, ווייסן ניט דערפֿון.

פּישלערס אַנאַליז אין אייגנטלעך געווען אַ מוסטער פון די פּאַררוי־כערטע רייד, וואָס מען האָט אין יענער צייט געקאַנט הערן אין דער ליטעראַרישער קאַפּע.

בעני — דר. מילגרוים — האָט אָפּגעלעבט אַ לעבן פון פּוסטקייט און בענקעניש און צום סוף אַנגעשטעלט די ראַדיאָ אויף דער סטאַנציע וו.א.י.פ. און — עס איז שוין ניט געווען ווער עס זאָל זי פּאַרדרייען. אין זי ביינאַכט געגאַנגען, די ראַדיאָ, און „פּונקט זיבן אַזיגער האָט די ראַדיאָ־סטאַנציע זיך אויפּגעכאַפּט פון שלאָף. פּונם דאַקטאָרס פענסטער אַרויס האָט זיך דערהערט אַ שטים: „ד מאַרנינג, לעידים ענד דזשענטלמען! איר האָף, אַז איר זענט גוט געשלאָפּן. מיר וועלן אייד היינט אַרויסנעמען פון בעט מיט אַן אויסוואַל פון אַריעס פון אַלטע רוסישע אָפּערעס.“ . . . אַ כאַר פון מיידלשע שטימען האָט שטיל אַנגעהויבן אויף רוסיש: „נאָר וואַסער צו דער ליכטיקער אַראַנווע יעדן גייען מיר פּאַרנאַכט.“

נאָר דער דאָס האָט שוין לאַנג ניט געהאַט געהערט.

מיט אים איז אָפּגעשטאַרבן אַ דור פון ייִדישע אינטעליגענטן, וואָס האָבן געוואַלט אַנטלויפן פון האַרטן אַמעריקאַנער לעבן, פון קאַמף און יאַגעניש נאָר עפעס בעסערס.

ווי מיר זען, האָט לאַמער שאַפּיראַ געשריבן איבער אַמעריקע נישט פּיל, אַבער דאָס ביסל, וואָס ער האָט אונדז געגעבן, איז זייער וויכטיק און אַנגעלייגט.

כאווער פאווער

א

צווישן די דערציילער פון יינגערן דור יידישע שרייבער אין אמעריקע איז כאווער פאווער איינער פון די טאלאנטפולסטע און פאפולערסטע. ער איז אויך איינער פון די באליבטסטע שרייבער ביי די אמעריקאנער געבוירענע קינדער, וואס האבן זיך דערצויגן אין די יידישע שולן. כאווער פאווער האט געשריבן ספעציעל פאר קינדער. זיינע צוויי ערשטע ביכער מעשהלעך, וואס זיינען דערשינען אין ניו-יארק מיט איבער צוואנציק יאָר צוריק, האבן יאָרן-לאַנג אויסגעפילט אַ ליידיק פּלאַץ אין אונדזער אַרעמער קינדער-ליטעראַטור. זיי האבן אין זיך ניט פאַרמאָגט די לייכטקייט און שפּילעווידיקייט פון לעאַן עלכעם שפּראַך, זיי זיינען אָבער געווען מער דערציילעריש, אַפט צוטרױעריק, נאָר זיי זיינען איינגעשלונגען געוואָרן פון נייעם דור. כאווער פאווערס ראַמאַן פאַר קינדער, „פון יענער זייט טייד“, האט געהאַלפן אמעריקאנער יידישע קינדער זיך צו באַקענען און לייב באַקומען די יידישע שפּראַך. שפּעטער זיינען אַרויס זיינע צוויי ביכער וועגן הינטל „לאַבזיק“, וואס האבן שוין געהאַט צו טאָן מיט דער אמעריקאנער סביבה. אין די „לאַבזיק“-מעשיות האָט דער מחבר אַריינגעבראַכט זיין אייגנאַרטיקן הומאָר און איינפאַלן. אַזוי אַז ווען מען וועט שרייבן וועגן „אמעריקע אין דער יידישער קינדער-ליטעראַטור“ וועלן זיינע „לאַבזיק“-געשיכטעס פאַרנעמען אַן אַנגעזעען אַרט.

כאווער פאווער האט אַריינגעבראַכט אין אונדזער ליטעראַטור זיין אייגענעם סטיל. זיינע זשורנאַליסטישע אַרבעטן (ער איז יאָרן-לאַנג אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון דער „מאַרגן-פּרייהייט“) האָבן אין זיך אַ פּאַעטישע קוואַליטעט און אַ נשמחדיקן אָנהױד. זיי טיילן זיך אויס פון דעם טאַג־טעגלעכן רעפּאָרטאַזש.

כאווער פאווער האָט זיך פּאָפּולער געמאַכט ביי די ליענער פון זיין

צייטונג מיט זיינע געריכט־בילדער, וואָס זיינען ניי און אנדערשדיק און פארמאָגן אין זיך קינסטלערישע שטריכן. זיי זיינען דערשינען אין בוך פארם.

ב

כאווער פאווער האָט געשאפן א צאל ראַמאַנען פון יידישן לעבן. זיי זיינען געדרוקט געווען אין דער „פרייהייט“, נאָר ניט אלע זיינען דערשינען אין בוך־פארם. אין 1930 איז געגאַנגען זיין ראַמאַן „בראַנד־וויל“, וואָס איז ניט אַרויס אין אַ בוך. דערפאַר קאַן מען וועגן אים ניט שרייבן, ווייל ווי עס איז דער שטייגער אין אַזעלכע פאַלן, קאַן ער נאָך דורכגיין פאַרשיידענע טראַנספּאַרמאַציעס. ערשט אין בוך־פארם קאַן מען אים פאַרעכענען פאַר אַ גאַנצער פאַרענדיקטער אַרבעט.

דער פאַקט אַלײן, וואָס כאַווער פאַווער האָט זיין ראַמאַן אַ נאַמען געגעבן „בראַנזוויל“, שטרייכט אונטער זיין אַמעריקאַנישקייט. נאָר אונטער בראַנזוויל פאַרשטייט דער מחבר דאָס יידישע לעבן אין ניו־יאָרק און ס'איז דאָרט קיין ספּעציפיש בראַנזווילישעס ניטאָ. ס'איז ניו־יאָרק און די ווירקונג פון דער מעטראָפּאָליע אויפן יידישן איינוואַנדערער.

„איז בראַנזוויל, אַז מען גייט צו דער אַרבעט אין די טונקעלע פאַר־טאַגן, קוקט דאָס אויס ווי גרויסע טשערעדעס שאַף מיט אַראַפּגעלאַזטע קעפּ“, זאָגט דער מחבר. נאָר דאָס זעלבע קאַן מען זאָגן וועגן כראַנקס און וועגן מאַנהעטן. וויכטיק איז, אַז אין „בראַנזוויל“ האָבן מיר שוין אַ בילד פון דער נייערער יידישער אימיגראַציע. דאָ האָבן מיר אַ יידן, וואָס פאַרנעמט זיך מיט אַן עכט־ניו־יאָרקישער פּרנסה — אַליעזר, וואָס איז פאַרשפּאַרט אין אַ סאַבוויי־בודקעלע, וואו ער בייט אויס מטכענות אויף ניקלס. דאָ האָבן מיר די געפאַקטע סאַבוויי, וואו „די וואָס שטייען אַנגעפאַקט איינער איבערן אַנדערן, ווייל זיי האָבן שוין ניט קיין פּלאַץ, מוזן טאַנצן. די שווערע רעדער זיינען די קלעזמער און זיי קלאַפּן אויס דעם ניגון צום טאַנץ.“ אַזעלכע טרעפּלעכע באַשרייבונגען פון ניו־יאָרק האָבן מיר פיל ביי כאַווער־פאַווערן אין זיינע ראַמאַנען. ער האָט אַרייַנגעאַטעמט אין זיך די גרויס־שטאַט, אַרייַנגעאַטעמט ניט מיט פאַרגעניגן, נאָר מיט וויי, מיט מורא. ער האָט אַבער פון איר ניט געוואַלט אַנטלויפן. אויב זיינע העלדן אין די אַנדערע ראַמאַנען בענקען נאָך זייער הייס־

שטעטל, אויב דער שרייבער אליין סימפאטיזירט מיט זיי, איז דאס דער-
פאר, ווייל ער, דער מחבר, פונקט ווי זיי, פילט זיך נאך אלץ ניט הימיש
דא, דערפאר וואס די שווערע באדינגונגען פון לעבן האבן ביי אים ארויס-
גערופן פראטעסטגעפילן און א ווידערנעפיל צו די ליידן, וואס דער נייער
לעבנס-שטייגער האט גורם געווען.

אין זעלבן ראמאן „בראנזוויל“ דערציילט אונדז כאווער פאווער וועגן
דעם ווי „עס לויפן אנגעפאקטע טראמוויען איבער גאנץ בראנזוויל און
האלטן אין איין קלינגען און סטראשען די דורכגייער אויף די גאסן.
שווארצע באנען מיט ליכטיקע פענסטער קומען צולויפן פון ניריאַרק אלע
מינוט, גיבן זיך א שטעל אפ אויף גיך און שטופן ארויס פון די וואגאנען
טויזנטער און צענדליקער טויזנטער מיידלעך, יינגלעך, מיטליאַריקע מענער
און פרויען מיט פרייד אין די אויגן און מיט ברעכעניש אין די רוקנס.“
און אויך דערציילט ער אונדז זוי עס ווארטן קינדער ביי די סאבוויי-
סטאנציעס אויף זייערע עלטערן, וואס קומען פון דער אַרבעט. ער איז
א זעלטענער באַאבאַכטער און א מענטשן-קענער. ער כאַפט־אויף דעם
ריטם פון ניריאַרק און אין זיינע ראַמאַנען ווערט קינסטלעריש איבער-
געגעבן די ווירקונג פון דער גרויס־שטאט אויפן מענטשן.

אין „בראנזוויל“ האט כאווער פאווער געוואלט אריינגעבן פאַרשיי-
דענע אַמעריקאַנער איינפירונגען פון דעם נייעם לעבנס־שטייגער. דאָס
איז געווען אַ פראַבע, וועלכע ער האָט ניט ווי געהעריק אויסגענוצט.
פיטקין עוועניו מיט די טאַנץ־קאַלעדזשעס (זאַלז); דער וואוקס פון
בראַנזוויל, דער איינפלוס פון פראַספעקט פאַרק אויף דער יונגט; קוני-
איילאַנד; א „פרייז־פייט“; אַ פראַצעסיע מיט אַ ספּר־תורה איבער
בראַנזווילער גאַסן; א „פול־רום“; אַ גוטער ייד — דאָס זיינען אלץ
וויכטיקע זאַכן אין אַ ראַמאַן, ווען זיי ווערן אריינגעוועבט אין דער קאַנווע,
אויפן ריכטיקן אַרט. דער מאַטעריאַל אינעם ראַמאַן באַוועלטיקט אים
אַבער, אַנשטאַט פאַרקערט, ער זאַל באַהערשן דעם ראַמאַן.

ג

אין 1937 איז דערשינען כאווער פאווערס ראמאן „קלינטאן סטריט“
(פאַרלאַג אידיבורא, ניריאַרק, 343 זייטן). דאָס איז, דוכט מיר,

געווען צווישן די ערשטע יידישע ווערק, וואס איז דראמאטיזירט געווארן אויף דער ראדיאָ. עס איז אויך אויפגעפירט געווארן פון „ארטעה“ טע-אטער. כאווער פאווער האט אויך געמאכט א צאל דראמאטישע פראוון נאך זיינע פיל איינאקטערס און דראמעס זיינען צעזיט איבער פעריאַ-דישע אויסגאבעס.

„קלינטאן סטריט“ איז געווארן זייער פאפולער ביים יידישן לייענער. כאווער פאווערס ראמאנען זיינען איינגארטיק אין זייער קאנסטרוקציע. זיי זיינען געבויט קאלידעסקאפיש, קורצאטעמדיק, ווי די גרויס-שטאט וואלט ניט דערלויבט זיך צו פארטיפן אין די לעבנס און געדאנקען פון זיינע העלדן. די פארם איז טאקע א גרויס-שטאטישע, נאך דער ריטם אין א כאווער פאווערישער.

אין „קלינטאן סטריט“ שילדערט כאווער פאווער די ארעמקייט פון יידישן אימיגראנט, ניט בלויז זיין מאטעריעלע נויט, נאך נאך מער זיין גייסטיקן דלות. ער ווייזט אונדז דעם ריט צווישן עלטערן און קינדער. ארעמקייט האדעוועט פארברעכן, קינדער פון ערלעכע יידן וואקסן אויס גענגסטערס און אויסווארפן.

קיין צענטראלע פיגור איז נישטא אין „קלינטאן סטריט“. דאס איז, דוכט זיך, דער הויפט-חסרון פון אלע כאווער פאווערס ראמאנען. זיין יעדער ראמאן האט אין זיך מאטעריאל פאר א צאל ווערק. דערפאר פאר-לירט מען אפט דעם פאדעם פון די האנדלונגען. דער מחבר הייבט אן מיט איין העלד, לאזט אים איבער, נעמט זיך צו א צווייטן טיפ, לאזט אים ווידער איבער, נעמט אונדז אריבער אין א נייער אטמאספערע און לסוף ברענגט ער אונדז צוריק צום מקור. אט דער רעאליסטישער אימ-פרעסיאניזם, וואס וויל, מעגלעך, אפשפיגלען דעם אמעריקאנער ריטם פון לעבן, איז ניט קיין קליינער שטער אין דער הארמאניע פון בוך.

עפיואד נאך עפיואד, טיפ נאך טיפ רעגט אייד אן כאווער פאווערס „קלינטאן סטריט“ מיט זיין פילפארביקייט. עס ווערן דא ארויסגעבראכט היימען און משפחות, די גאס מיט אירע פראדוקטן, די קאנפליקטן פון אלטן דור מיטן נייעם, דער נעכטן מיטן היינט, אמעריקע אין איר פאר-שמעלצונג פון פעלקערשאפטן און קולטורן. אין „קלינטאן סטריט“ וואוינען יידן און איטאליענער. די יידישע יוגנט חברט זיך, אין שלעכטע זיטן, מיטן איטאליענישן ניט-דערצויגענעם דור.

און אפשר דערפאר איז דא נישט קיין צענטראלער העלד, ווייל דאס לעבן פורעמט אים נישט אויס, ווייל די געשעענישן זיינען צוראשיק און דער מענטש שפילט א נישטיקע ראלע.

„איטשע-מייער האט געוואלט, אז זיין זון מאַק זאל אויך גיין אין די וועגן פון זיין גאט. אין אָבער די אמעריקאנער גאס מעכטיקער פון דעם גאט פון זיינע עלטערן. מעכטיק איז די אַרעמקייט פון קלינטאָן סטריט מיט אירע אייגענע געשאַפענע געזעצן, מיט די פאַליטישנס, געננ סטערס, הולטאיעס און אויסווארפן, מיט דער גאַנצער פארדאָרבנער אַרדענונג.“ (ז. 25).

די געבראכטע ציטאטע קאָן דינען ווי אַ לייט-מאַטיוו פאַרן גאַנצן ווערק. אין אַן אַנדער פּלאַץ רעדט כאַווער פּאַווער וועגן „דעם גרויסן טרויער, וואָס הייסט אמעריקע“.

איך ווייס נישט פאַרוואָס אַפילו דער יינגערער דורך אמעריקאנער שרייבער דאַרף נאָך נוצן דעם „קלאַג צו קאַלומבוסן“ מאַטיוו פאַר זיינע ווערק. זיכער האָבן זיך אויף קלינטאָן סטריט אויפגעהאַדעוועט שלעכטע יינגלעך און מיידלעך, נאָר פון דאַרט, פון דער איסט-סייד, זיינען דאָר אויך אַרויסגעקומען די סאַמע אַנגעזענסטע און ניצלעכסטע יידן אין אמעריקע. פאַרוואָס האָט כאַווער פּאַווער אונדז דווקא געדאַרפט געבן אַ ראַמאָן פון דער איסט-סייד, וואו די גענגסטערס זאָלן פאַרנעמען דעם אויבנאָן ביי אים טעמאַטיש, איז נישט קלאָר? אמת, אין „קלינטאָן סטריט“ האָבן מיר אויך איין פאַזיטיוון טיפּ, מאַיקל, אַ רעוואָלוציאַנערער פּאַעט, נאָר ער פילט זיך דאַרט אין בוך ווי אַ צוגעטשעפּטער, ווי דאָס ביסל צוקער, וואָס דאַרף דעם זויער-ביטערן טעם פון בוך אַרויסנעמען. כמעט יעדע משפּחה, וואָס ווערט אַרויסגעבראַכט אין „קלינטאָן סטריט“, איז אַ גייענדיקע טראַגעדיע. אַט וואָס דער מחבר דערציילט אונדז וועגן דער הויפּט-פּאַמיליע פון בוך :

„דורכן גאַנצן לעבן זיינען אַפּגעמאַן געוואָרן צו איר פּאַמיליע אַזוינע גרויסע אומגערעכטיקייטן. אַ טאַטע, וואָס איז געשטאַרבן אין זיינע יונגע יאָרן, אַ שוועסטערל מיידלעך, וואָס איז פאַרפאַלן געוואָרן און מען ווייסט נישט וועגן איר געביין. אַ שווייגנדיקע מאַמע, וואָס האָט קיינמאַל נישט געקאַנט רעדן צו אירע קינדער. זי אַליין, וואָס איז אַפּגעשטאַנען מיט אַ מאַן זעקס יאָר און האָט נישט געוואוסט דעם זינען פון דעם. אַ ברודער מויש — אַ פאַרברעכער.“ (ז. 244).

מעגלעד, ווען כאווער פאווער וואלט דעם ראמאן ניט געשריבן פאר א טעגלעכער צייטונג, וואלט ער אין אים ניט אריינגעפאקט אזויפיל צייט טונגס-מאטעריאל, וואלט ער אים ניט געשריבן אזוי סקיצן-מעסיק. עס איז קלאר, אז די ריזיקייט פון אמעריקע דערדריקט דאס געמיט פון מחבר און דאס שפיגלט זיך אפ אויף זיינע העלדן.

ד

אין 1942 איז אַרױס כאַווער פאַווערס „די צען לאַנדסלייט“ (אַרויסגע-געבן פון כאַווער פאַווער בוד-קאָמיטע, לאַס אנדזשעלעס, קאַליפּ., 320 זייטן). דאָס איז אַ „ראַמאַן פון ייִדישן אימיגראַנטן-לעבן אין ניו-יאָרק“, אזוי זאָגט דער אונטערקאָפּ פון טיטול. גלייך פון אָנהייב איז קענ-טיק דער פאַווערישער ריטם. אימיגראַנטן אויף דער שיף, די צען לאַנדסלייט וואָס ווערן געבראַכט אַהער פון זייער אמעריקאַנישן לאַנדסמאַן דעיוו, די צען נפשות פון שטעטל טשערעמעיעוו אין בעסאַראַביע. פאַראַן מוראַ פאַרן מאַרגן, פּחד פאַרן היינט, ציטער פאַר דער נייער ערד, וואָס זיי וועלן באַלד באַטרעטן.

כאַווער פאַווער שטעלט פאַר אונדז פאַר יעדן פון די צען לאַנדסלייט און זייער יחוס פון דער היים. נאָר גלייך דאָ פאַלט ער אַריין אין אַ קליינ-שטעטלדיקן טאָן, וואָס איז ניט פאַסיק פאַרן אינהאַלט פון בוד. אַט ווי ער שטעלט פאַר זלאַמען:

„אַז אַרעמאַנס אַ טאַכטער און נאָך ניט קיין שיינע דערצו: אַ לאַנגע נאָז, אַ פנים פול מיט קלייען, פלאַקסענע האָר.
דערפאַר אַבער האָט איר שטיל קול גענלעט דעם מענטשן מיט וואַ-רעמקייט און גוטסקייט.
דערפאַר אַבער האָבן אירע אויגן פון בירקאַליר שטענדיק געלויכטן, שטענדיק געפלאַקערט.
דערפאַר אַבער האָבן אירע צוויי שלאַנקע פיס געשפאַנט אויף דער וועלטס ערד מיט פרומקייט און שעמעוודיקייט.“ (6.1).

די „דערפאַרס“ זיינען דאָ איבעריק, זיי גיבן נישט צו קיין חן צום סטיל פון בוד.

אין דעם בוד זעען מיר דאָס זעלבע ווי אין „קלינטאָן סטריט“ — צופיל צעשפרייטקייט, צופיל פאַרנעם, און ווידער נישט באַוווּזן צו באַ-

הערשטן די טעמע. צען מענער און פרויען, פארשינדארטיק אין שטאנד און אין אויפפיר — הפקריינגען און איידעלע בחורים, א גבירס א טעכטערל, און די ארעמסטע מיידל פון שטעטל, — אלע ווערן אריינגעווארפן אין קעסל-גרוב, וואס הייסט ניריאַרק. באזונדערע לעבנס, באזונדערע שטרעבנס און דער מייסטער איבער זיי, דער מחבר, שילדערט געלונגען וואס עס פאסירט מיט זיי; אבער באַלויכטן די געשעענישן — דאָס ניט. קומען אַרויס קינסטלערישע סקיצן, נאָר ניט קיין ראַמאַן.

ער באַקענט אונדז מיט דעם נייעם ישוב פון באַראַ-פאַרק, פון באַראַנסק, נאָר דאָס ספעציפישע פון די געגנטן ניט ער אונדז ניט. דערפאַר, ווייל זיין צוגאַנג צו אַמעריקע איז דער צוגאַנג פון זיינע העלדן — אַ פרעמדער און אַ פעסימיסטישער. און נאָר מער: דעם איידעלן מענטשן פון דער היים איז דאָ פינסטער און ביטער, דעם אויסוואורף ווערט דאָ גוט.

אַט ווי אַ „גרינע“ שוועסטער „אַנטדעקט“ איר אַמעריקאַנער שוועסטער:

„אַ בליענדיקע מיידל מיט געדיכטע לאַנגע, רויטלעכע צעפּ איז די שוועסטער אימע געווען אין דער היים. אַ פולבלעכע מיט אַ קלינגענדיק קול, מיט פריילעכקייט און געלעכטער, האָט זי זלאַטע געדענקט פון טשערעמעיעוו; און געטראָפן האָט זי גאָר אין אַמעריקע אַ נאַכגעקרימטע שוועסטער אימע: אַן אויסגעדאַרט מיידל מיט קורצגעשוירענע האַר, אין בריַלן, מיט אַן אויסגעבלאַסטער הויט, מיט אַן אויסגעדינטער שטימע.“ (ז. 60).

נאָר טראַגישער איז די לאַגע פון דער „רוסישער“ פאַר, מישאַ און קאַטיאַ, וואָס רעדן דאָ אויך רוסיש און וואוינען אויף סעינט מאַרקס פּלעיס. „אין דערהיים פלעגט ער רייטן אויף אַ פּערד, אַנגעטאַן ווי אַ פּריצל אין רייטער-הויזן, אין געלע שטיוועלעך און אַ קורץ טוּשורקלע. דאָ איז אַמעריקע פאַרקויפט ער צוקערקעס צו די קינדער פון גאַס.“

כאַווער פאַווער קען זיינע טיפּן. מיר זעען זיי פאַר זיך בולט, אַבער עס זיינען דאָ צופיל העלדן אין בוד. זיי זיינען אַנדערש איינער פון אַנדערן און דאָר זיינען זיי אַזוי ענלעך איינער צום צווייטן. און דערפון די מאַנאַטאַנקייט.

משה בוכבינדער, דער בעסטער העבריער פון שטעטל, דאַרף דאָ אַנקומען צום פּרינציפּאַל פון דער תּלמוד-תּורה, וואָס האָט זיך כּי אים

אמאל געלערנט און קען גארנישט; משהס געליכטע האט חתונה מיט א פוסטן בחור בלויז דערפאר, וואס יענער האט געלט. משהן גייט דאָ כסדר מיט דער פוטער אראפ, און זיין סוף איז אַ טראַגישער — אַ סימבאלישער פאר דער ברוטאלער האַרטקייט פון דער טראַגעדיע, וואס הייסט אַמעריקע.

די לאַנדסלייט טרעפן זיך אַפט צוזאַמען. די טיילן זיינען די סאַמע געלונגענסטע אין בוד. מען טרעפט זיך אויף אַ באַל פון לאַנדסלייט, אין שפיטאל ביי אַ קראַנקן חבר, אויף אַ חתונה פון אַ לאַנדסמאַן, אויף אַ לויח.

נאַר אויפן באַל פון די „אַנשי בני טשערעמעיעוו“, אויפן 25-יער-לעכן באַל פון דער סאַסייעטי, „קאַז זיך ווער אַ גאַרניט פאַרשטעלן, אַז די אַלע זיינען די זעלביקע טשערעמעיעווער יידן און פרויען, נאַר אַז קאַ פאַטעס, אַז בערה, אַז פּאות, אַז שאַלן, אַז קאַפּוטיכלעך, אַז קליידער מיט אַ שלעפּ. מענער און פרויען, וואָס האָבן אַראַפּגעוואַרפן פון זיך דעם גאַנצן היימישן שטייגער מיט אַלע מנהגים, מיט דער קליידונג, מיט דעם לשון. ווילן נאַכטאַז אַלץ, ווי די מענטשן אין דעם לאַנד טוען. ווילן זיך אויסמישן מיט די אַמעריקאַנער מענטשן . . .”

ווער אַז דעיווס יונג ווייבל — דעיוו, וואָס האָט די צען לאַנדסלייט אַראַפּגעבראַכט קיין אַמעריקע, אַריינגערעכנט זועראַז און איר געליכטן משה בוכבינדער. פאַקטיש פאַרנעמט זי און משה דעם וויכטיקסטן טייל פון מחברס אויפּמערקזאַמקייט.

ווערט די זאַך אַביסל מאַדנע, אויב ניט פּריקרע. ווער אַז אַ קליינ-שטעטלידיקע אינטעליגענטקע, אַ יונג מיידל. וואָס האָט זי געוואַלט, אַז די לאַנדסלייט אירע זאַלן דאָ אין אַמעריקע טראַגן די זעלבע קליידער ווי אין טשערעמעיעוו, מיט די פּאות און קאַפּוטיכלעך?

מיר האָבן אַלע איבערגעלעבט די אימיגראַנטן-ווייען קומענדיק אַהער, נאַר וויפיל איז דער שיעור צו קלאַגן אויף „דער גרויסער טראַגעדיע, וואָס הייסט אַמעריקע?

אַמת, כאַווער פּאַווער דערציילט אונדז, אַז „ס'איז ניט די אַמעריקע, וואָס זיי (די צען לאַנדסלייט) האָבן געזען אין זיערע קינדערשע פאַנטאַזיעס. יענע אַמעריקע איז געווען עפעס אַ ווייט, וואונדערלעך לאַנד.“ (ז. 150).

אין אנדערע ווערטער, כאווער פאווער אליין ווערט מיטגעריסן מיטן גורל פון זיינע העלדן, וואס קאנען זיך דאָ ניט אינאַרדענען, און ער באַנעמט ניט, ווי אַ ראַמאַניסט דאַרף באַנעמען, די סאַציאַלאַגישע הינטערגונטן און פּסיכאָלאָגישע פאַקטן, וואָס שפּילן דאָ אזאַ וויכטיקע ראָלע און וואָס דער מחבר ברענגט זיי פאַקטיש ניט אַרויס.

כאווער פאווער פּראַווט אונדז געבן אַ שטריך פון דער יידישער יוניאָר-באַוועגונג. ער שילדערט אַ פּאַפּולערן יידישן אַרבעטער-פירער. ער שילדערט אים פאַטאַגראַפּיש, און אין דעם ליגט אַ גרויסער חסרון. דאָ האָט כאווער פאווער דורכגעלאָזט אַ זעלטענע געלעגנהייט אונדז צו געבן אַן אַריינבליק אין דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג און אַרויס-ברענגען קינסטלעריש דעם אַרבעטער-פירער, אַנשטאַט איבערצוגעבן אַ פאַר עפּיזאָדן וועגן אים, וואָס קאָנען שלעכט אויסגעטייטשט ווערן.

„די צען לאַנדסלייט“ זיינען פול מיט עפּיזאָדן. כאווער פאווער איז אַן אויסגעצייכנטער שילדערער, אַ פּיינער דערציילער, נאָר קיין ראַמאַן, אין אמתן זין פון וואַרט, האָט ער נאָר דערווייל ניט אַנגעשריבן.

די אַמעריקע, וואָס געפינט זיך אין זיין „קלינטאָן סטריט“, אין „די צען לאַנדסלייט“ און אין „בראַנזוויל“, געהערט צום שניט פון אַלטן דור שרייבער. כאווער פאווער אליין מיט זיין אַריגינעלקייט, מיט זיין קינסטלערישער אומרו, מיט זיין אַריינזאַפן אין זיך די גרויסשטאַט, געהער צום יינגערן דור שריפטשטעלער, פון וועלכן מ'קאָן אַ סך דערוואַרטן.

דאָס וואָס ער האָט אונדז געגעבן ביי אַהער, איז אַ וויכטיקער צו-שטייער צו אונדזער ליטעראַטור, הָגם עס וואָלט זיך וועלן זען ביי אים אַ בעסער פאַרשטענדעניש פאַרן לאַנד, אַ פאַרטיפּן זיך אין היגן לעבנס-שטייגער און אַ ווינציקער אימיגראַנטישן צוגאַנג צו אַמעריקע. עס איז שוין העכסט צייט דערפאַר.

אמעריקע איז דער יידישער ליטעראטור

עס איז, דוכט זיך, ניטאָ קיין איין יידישער שרייבער ביי אונדז אין לאַנד, וואָס האָט אינגאָרנט אין זיינע ווערק די סביבה, אין וועלכער ער לעבט. פון יעקב צבי סאַבעל ביז דעם לעצטן פליכטלינג־שרייבער האָט יעדער געלאָזט הערן זיין וואָרט וועגן דעם אַרום. פאַרטיפּן מיר זיך אָבער אין דעם תּמצית פון דעם געשאַפענעם פאַר די לעצטע 67 יאָר, זינט עס איז אויפגעקומען אַ יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע, דאַן קומען מיר צו דער פּראָבלעם: איז אַמעריקע אַפּגעשפּיגלט געוואָרן אין אונדזער היגער יידישער ליטעראַטור?

גלייך שווימען אַרויף אופּן געדאַנק קשיות און סתירות. פּרוּאווסט, ווי אַן ענטפּער, זיך פאַרטיידיקן מיט דעפיניציעס, וואָס לאָזן זיך ניט דעפינירן; לאָזט זיך וואַנדערן אין די לאַכירינטן פון אונדזער ליטעראַטור־געשיכטע און קומסט אַרויס פון דאָרט אַ ניט־באַפּרידיקטער. וואָס הייסט אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראַטור? מיינען מיר מיט דעם געאָגראַפיע, די פּאָנאָ און די פּלאָהאָ פון לאַנד? האָבן מיר אינזינען דאָס געשיכטלעכע? דאָס עטנישע? די אַמעריקאַנער סצענע? דאָס און אַ סך, אַ סך מער. אַ ליד, אַ דערציילונג, אַ ראַמאַז, די דראַמע און אפילו די קינסטלערישע פאַרצייכנונג זיינען דאָס פּאַס־ליכט, וואָס אַנטבלייזט זיך דורכן זונשטראַל; די פּריומע, וואָס ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ ספּעקטרום.

דער יידישער שרייבער אין אַמעריקע — איז ער אַן אַמעריקאַנער יידישער שרייבער, צי איז ער געבליבן אַן אימיגראַנטישער שרייבער, וואָס קאָן ניט פאַרגעסן, וואָס קאָן ניט אויסוואַרצלען פון זיך זיין געבורט־אַרט, וואָס קאָן ניט אַריינפאַסן זיך אין נייעם לעבנסשטייגער, ניט געקומט אויף דעם, וואָס ער פאַרברענגט דאָ הי מער יאָרן — און אַפּט בעסערע יאָרן — ווי אין זיין אַלטער היים?

ס'איז קלאר, אז יעדער אימיגרענט איז במילא אויך אן עמיגרענט. ער איז ניט באדנלאז, נאר, פארקערט, טאפליכאדנדיק, אויב מען קאן זיך אזוי אויסדריקן. איז דאס ניט דער טרוים פון יעדן איינגעוואנדערטן נאך אמאל אין זיין לעבן צו באזוכן זיין אלטע היים, אפגעזען דערפון ווי ביטער און טרויעריק זי האט אים באהאנדלט? אויב דער מקור איז אזוי פעסט איינגעבירגערט ביים פשוטן אימיגרענט, אוודאי פילט דאך דער קינסטלער, דער שעפרישער מענטש, זיין אפשטאם טיפער; זיינען דאך זיינען ווארצלען איינגעגראבענער און אויסגעצווייגטער.

אויב ליטעראטור איז אן אפשפיגל פון לעבן, דאן איז אונדזער היגע יידישע ליטעראטור אן אפשפיגל פון אונדזער נאענטסטן ארום. דער ארום איז דער אימיגרענטישער ארום. עס ווערט פארשטענדלעך פארוואס אפאטאשו, למשל, האט זיינס א ווערק א נאמען געגעבן „ניו-יארקער געטא“, און אינגאטאוו — „אין קעסל-גרוב“, און לאמעד שאפירא — „דער ניו-יארקער שד“.

עס קומט אויף די פראגע, צי איז דער שרייבער בלויז א באאבאכטער, אן אבסערווירער, א רעקארדער פון לעבן, צי איז ער אויך — אין זיין שאפן — אן אויסטייטשער, א פאזיטיווער אנטיילנעמער אין די געשעענישן, וועלכע ער ברייט אויס. דאס קאן אונדז דערפירן צו דער לאנג-אויסגעדראשענער פאלעמיק וועגן קונסט־לשם־קונסט, אדער קונסט ווי אן אינטעגראלער טייל פון לעבעדיקן לעבן. פאר מיר — און איד גלויב פאר מיין דור — איז דאס שוין מער קיין פראגע ניט. דאס לעבן אליין האט אונדז דעם ענטפער געגעבן אויף א זייער רעאליסטישן, ניכטערן אופן. די קונסט־לשם־קונסט טעאריע איז פון תמיד אן געוועזן אן „עסקעיפ־טעאריע“; א ביטער מיטל פון די רעדל־פירער פון אונדזער געזעלשאפט לעבן לעבן ווי אריינצונארן דעם אפט נאאיוון, אפאליטישן קינסטלער אין זאטל פון די געשעענישן און אים פירן מיט פארמאכטע אויגן אוועק פון אקטועלן לעבן. דער הויף־פאעט, דער דיכטער לאורעאט, איז מערסטנס ניט געווען דער גרעסטער דיכטער. ער איז געווען טאלענטירט, נאר זיין טאלאנט איז באצייטנס אפגעקויפט געווארן פון קעניג אדער אדל, כדי אים צו דערווייטערן און אפשיידן פון אמתן לעבן. יעדער אמתער דיכטער איז אויך געווען דער גרויסער רעבעל; דער וואס האט געקאנט זען דעם אמת

פון לעבן און געלאזן הערן זיין מעכטיק קול קעגן אומגערעכטיקייטן און אונטערדריקונג.

קומען מיר צו געענטער צו דער היגער יידישער ליטעראטור, וואָרפט זיך שאַרף אין די אויגן די מחיצה, וואָס עקזיסטירט — אין געדרוקטן וואָרט — צווישן לעבן און דער ליטעראטור. האָבן אונדזערע שרייבער אַנטייל גענומען אין היגן לעבן? האָבן זיי באַטראַכט זייער פען ווי אַ כליזויז, אָדער ווי אַ מוזיקאַלישן אינסטרומענט, צו וועלכן מען רירט זיך צו אין צייט פון מעדיטאַצע און אַפּרו? עס פּאָדערט זיך אַ גרינטלעך כּער אַנאַליז פון די הויפּט־ווערק פון אונדזערע אָנגעזעענע שריפטשטעלער, כּדי צו קאַנען פאַרשטיין די ראַל, וואָס אונדזער היגע ליטעראטור האָט געשפּילט, אָדער געדאַרפט שפּילן, אין דער גרויסער דראַמע פון לעצטן האַלבן יאָרהונדערט, ווען ס'איז דאָ געלייגט געוואָרן דער פּונדאַמענט פאַר דעם ווייטערדיקן קיום פון אונדזער פּאַלק און קולטור.

מיר האַלטן שוין איצט ביים דריטן דור אין לאַנד. איד רעד דאָ וועגן דעם קווינט־עסענץ פון אונדזער פּאַלק, וועגן דעם טייל זיינעם, וואָס בויט די יידישע שפּראַך, וואָס לעבט זיך אויס מיט איר און וואָס פּלאַנצט זי איין אין די קומענדיקע דורות. דער שפּאַניש־פּאַרטוגעזישער ייד אָדער דער האַלענדישער ייד, וואָס איז געקומען אַהער אין זיבעצנטן יאָרהונדערט, האָט ווינציק וואָס געלאָזן פאַר אונדזערע יידישע קולטור־אוצרות. דער גייטשער ייד, וואָס איז געקומען אַהער אין ניינצנטן יאָרהונדערט, האָט זך אַפט געשעמט מיט זיינע ניי־אַנגעקומענע גערודפּטע רוסישע ברודער. ווי מיר ווייסן, איז אפילו אָנגעגאַנגען אַ באַוועגונג אַפּצושטעלן די מאַסן־אימיגראַציע, און די אַנפירער זיינען עס געווען — „יאַהודים“.

ווען מיר רעדן וועגן אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראטור האָבן מיר אינזינען הויפּטזעכלעך די ליטעראטור פון אונדזער מאַמע־לשון, וואָס איז צייטווייליק דאָ צעקריפּלט געוואָרן. עס איז סימפּטאָמאַטיש, וואָס איינער פון די פּיאַנערן פון אונדזער היגער ליטעראטור — אב. קאהאַן — איז געווען און געבליבן אַ פאַרדאַרבער פון אונדזער אייגענער שפּראַך. ביזן היינטיקן טאַג נוצט ער נאָר אין זיין שרייבן — און באַווירקט, אַז זיינע מיטאַרבעטער אין „פאַרווערטס“ זאָלן טאַג־טעגלעך שרייבן אַזעלכע ווערטער ווי „דיזע“, וואָס דאָס פּאַלק האָט מיט זיין געזונטן חוש קיינמאַל ניט געוואָלט נוצן.

מיר האבן שוין דערלעכט א צייט, ווען עס שפראצן און הייבן אן בלעזן היגעבוירענע יידישע שריפטשמעלער, און אין די יידישע שולן לערנען שוין היגע געבוירענע און דאָ דערצויגענע יידישע לערער. אין יידישן טעאטער האבן זיך אויך באוויזן היגע טאלאנטן. מען טרעפט אויף דער קאנצערטבינע היגע געבוירענע זינגער, וואָס טרעטן אויף אין יידישע פראַגראַמען. נאטירלעך וועלן קנאים דרייען מיט די קעפּ. ביי זיי איז — אַדער נאָר אַדער נאָרניט. דער פאקט איז אָבער אַ פאקט, אַז פון שול־געצעלט איז אויסגעוואקסן א שול־בנין אין משך פון א פערטליכ־יאָרהונדערט און, רעלאטיוו, זיינען די רעזולטאטן גראַד דערפרייענדיקע. וואָלטן די, וואָס שפרינגען דריי מאָל „קדוש“ פאַר דער יידישער שפראַך, אונטערגע־שטעלט אַ פלייצע, וואָלטן מיר שוין היינט־צוטאָג געהאַט איינגעפירט די יידישע שפראַך ווי אַ לימוד אין די רעגירונג־שולן און מיט דעם אַוועק־געשטעלט דעם ענין יידיש פאַרן קומענדיקן דור ווי אַ נאטירלעכע דער־שיינונג.

איך האָב זיך אָפגעשטעלט אויף דעם ענין קומענדיקער דור, ווייל פאַרן היינטיגן יידישן שרייבער איז דאָס דער אָנגעווייטיקסטער און אפשר אַטוועלסטער ענין. יעדן דורכפאַל אויפן קולטורעלן געביט פּראַוווט ער אַרויפּוואַרפן אויפן לייענער וואָס איז ניט פאַראַז, אויף לייענער וואָס האָט געקאָנט זיין — אויפן יונגען לייענער.

האַט טאַקע נחמז מיזיל גענומען אויף זיך אַ דאַנקבאַרע אַרבעט מיט זיין אַנקעטע וועגן דער אַמעריקאַנער יידישער יוגנט און די יידישע ליטעראַטור. („יידישע קולטור“, סעפט־אַקט, 1940, נאָוו־דעצ., 1940). ער איז צוגעגאַנגען קאַנקרעט און דירעקט צום ענין. ער האָט דעם שרייבער געשטעלט פינף האַרבע קשיות, און אין די ענטפערס אויף די פראַגעס, וואָס די שרייבער האָבן געגעבן, געפינט מען, אין אַ גרויסער מאָס, דעם שליסל צו דער פראַבלעם: אַמעריקע איז דער יידישער ליטעראַטור־לאַמיר אויסלאָזן די „איכהס“, וואָס אַ צאָל שרייבער האָבן אַרויס־געלאָזט וועגן דעם, אַז די היגע יוגנט לייענט ניט קיין יידישע ליטעראַטור. קאַפיטאַליום איז זייער אַ העסלעכע אינסטיטוציע, און מיט באַקלאָגן דעם פאקט, וואָס מיר לעבן דערווייל אונטער אַזאַ אומאַרדנונג, קאַנען מיר קיין בעסערע אַרדנונג ניט שאַפן. אונדזערע קינדער לייענען ניט קיין יידיש. מיט יאַמערן אויף דעם אומגליק, וועלן מיר זיי ניט באַוועגן צו לייענען.

עפעס דארף געטאן ווערן אין דעם פרט. זיינען פאראן געזונטע, פראקטישע מענטשן, וואס וויינען ניט, נאר טוען — און דער אפעטיט קומט מיטן עסן. בויענדיק די שול-באוועגונג, בויט מען אויך דעם גלויבן, אז מיר וועלן אויספארמירן א יוגנט, וואס וועט ליענען יידיש, אט אזוי ווי מיר האבן שוין דערצויגן א דור דאָגעבוירענע, וואס שיקט זיינע קינדער צו אונדז אין די שולן. (מע קאן זיי ציילן אויף די פינגער, וועט זאגן דער פעסימיסט. שטעלט אונטער א פלייצע, וועט ענטפערן דער אפטימיסט . . .).

זאָל דאָ דערמאָנט ווערן, אז צווישן די ענטפערס אויף נחמן מייזליס אנקעטע זיינען אויך געווען אזעלכע, וואס באווייזן, אז די שרייבער זיינען בעצם פארפרעמדט געווארן פון היגן יידישן לעבן, כאָטש זיי שרייבן כסדר אויף אמעריקאנער טעמעס. ענטפערט, למשל, דער נאוועליסט ש. מילער, אז די יידישע יוגנט ליידט פון . . . „א העכערקייט קאמפלעקס, וואס באַר שטייט פון אַ מיין פאראכטונג צום אימיגראַנט, אימיגראַנטן-פסיכאלאָגיע. דאָס פירט צו פיינטשאפט צו אַלץ, וואָס שמעקט מיט אימיגראַנטנטום, יידישע ליטעראַטור אַרײַנגרעכענט.“

ס'איז מעגלעך, אז עס זיינען פאראן איינצלנע פאלן אזוינע, נאָר רעדן וועגן דער יידישער יוגנט בכלל אין אזא טאָן, מיינט פשוט אויסטראַכטן אויף איר אַ בלבול. נאָר שרייבער, וואָס זיינען ווייט פון היינטיקן געזעשאַפטלעכן לעבן, קאָנען האָבן אזא צוגאַנג צו אונדזער יוגנט. פאַר-קערט, די יוגנט, וואָס פאַרנעמט זיך מיט טאַג-פראַבלעמען, איז שוין נאָר פאַראינטערעסירט אין אימיגראַנט. די ראַדיקאַלע און פראַגרעסיווע שיכטן פון דער אמעריקאנער יוגנט שטייען איצט אָפן אין קאַמף מיט די רע-אַקציאָנערן פון לאַנד, וואָס רודפן דעם אימיגראַנט.

ווי אַ מוסטער פון אויפריכטיקייט קאָנען מיר אָננעמען א. ראַבאָיס ענטפער אויף דער אנקעטע. אין ענטפער ווייזט זיך אַרויס בולט דער צוגאַנג פון די בויער פון אונדזער הינער ליטעראַטור צו דעם ענין אַמע-ריקע אין דער יידישער ליטעראַטור.

עס שרייבט א. ראַבאָי: „איד האַלט, אז אונדזער יידישע ליטעראַטור האָט כמעט פאַרנאַכלעסיקט אונדזער יוגנט. און ווען איד זאָג עס, מײן איד זיך אַליין אויך. די סיבות זיינען, ווי איד פאַרשטיי זיי און ווי איד אַליין אַלס שולדיקער קאָן זיך געבן אַן ענטפער אויף אַט די סיבות:

ערשטנס, זיינען מיר, די יידישע שרייבער אין אמעריקע געווען אימיגרנטן און ווען מיר האבן געשריבן, האבן מיר, ווי געוויינלעך יעדער שרייבער, גענומען פון דעם קוואַל, וואָס איז אונדז געווען אַמנאַענטסטן — אימיר גראַנט. און צווייטנס, דער יידישער שרייבער אין אמעריקע איז געווען אַזוי ווי פּייגל — ער האָט אַליין געבויט די נעסט, אַליין געלייגט די אייעלעך און אַליין זיי אויסגעזעסן. איד מיין דערמיט צו זאָגן, אַז ביי מיר, ווי ביי יעדן יידישן שרייבער אין אמעריקע, איז אַוועק אַ סך ענערגיע אויף צו באַשאַפן אַ די העלדן, אַ די סביבה, אַיידער איד האָב געקאָנט שאַפן מיינע ווערק, אַזוי אַז אַיידער איד האָב זיך אומגעקוקט וואו איד בין אין דער וועלט, איז דערווייל אויסגעוואַקסן אַ דור, מיין זונס דור. איד קאָן עס ניט אַנרופן נאכלעסיקייט. אַ ליטעראַטור ביי אַ פּאָלק, איז פּונקט ווי אַ באַלעבאַטישקייט. אַ פּאָלק קאָן ניט אַרײַנגיין אין אַ קראַם און מיט אַיינמאַל אַיינקויפן אַ ליטעראַטור, וואָס וועט דעם פּאָלק פאַרענטפערן אַלע פּראַבלעמען. אַ פּאָלק שאַפט זיך אײַן פון אַלץ צוביסלעך. פּריער קויפט עס דאָס נויטיקע, און ווען עס קוקט זיך אַרום, אַז עס פעלט אױס זייער אַ וויכטיקע זאַך, שאַפט עס ווייטער. איד גלויב, אַז די יידישע ליטעראַטור וועט מסתמא זיך אַיינשאַפן אַט די ווערק פון דעם לעבן פון איר יוגנט, ווען עס וועט קומען די צייט.

איד האָב בכיוון איבערגעגעבן דעם גאַנצן ענטפער פון א. ראַבאָי, ווייל ווער—ווער, ראַבאָי האָט אַ רעכט צו רעדן וועגן דעם ענין. און דאָך איז ער ניט אינגאַנצן גערעכט צו זיך. נאָך מיט צוואַנציק יאָר צוריק האָבן קינדער אין די שולן זיך געקוויקט מיט זיין לאַנגער דערציילונג „קעלבלעך“, וואָס איז געגאַנגען אין המשכים אין „קינדער-זשורנאַל“ (רוכט זיך, אין יאָר 1920). די שול-יונגט לערנט היינט-צו-טאָג זיין „איז געקומען אַ יד קיין אמעריקע“ און „ניין ברידער“. ראַבאָי איז דאָך פּאַקטיש דער אמעריקאַנישסטער פון אַלע היגע שרייבער. דאָך איז ער, ווי מיר זען, אַפּנהאַרציק גענוג זיך מודה צו זיין, אַז דער נאַענטסטער פאַר אים קוואַל איז געווען — דער אימיגראַנט.

אַנדערש גייט אַבער צו צום זעלבן ענין אַ צווייטער אמעריקאַנישער נאַוועליסט, ברוד גלאַזמאַן. ער פאַרטרעט דעם דור פעסימיסטן אין דער היגער ליטעראַטור. אונטער דעם מיין איד דעם טיפ שרייבער, וואָס האָט מער אַבסערווירט ווי מיטגעלעבט און דערפאַר געוואַרט, אַז דאָס לעבן זאָל

זיך פארנייגן פאר אים. גלאזמאנס ענטפער איז גאנץ כאראקטעריסטיש
פאר אים און זיין דור אין דער ליטעראטור. ער שרייבט :

„מיר דוכט זיך, (אז) דער יידישער שרייבער קאן ווייניק די אַמערי-
קאַנער יידישע יוגנט, און צווייטנס, דער יידישער שרייבער גלויבט ניט,
אז זיינע ווערטער דערגרייכן צו דער יוגנט, און דריטנס, ער האט זיך לאנג
מיאש געווען אין דער מעגלעכקייט איבערצוצאמען דעם אלץ טיפער-ווערנ-
דיקן תהום“ (דארט).

האַבן מיר פאר זיך צוויי ענטפערס פון צוויי פראדוקטיווע „אַמערי-
קאַנישסטע“ שריפטשטעלער. טאָג און נאַכט. ראַבאָי גלויבט, גלאזמאן
איז פאַרצווייפלט. ראַבאָיען ליענט די יוגנט און וועט אויך ווייטער ליי-
ענען, גלאזמאן זעט א „טיפער-ווערנדיקן תהום“.

פון דעם איז געדרונגען, אַז ליטעראַטור דאַרף זיין אַ טייל פון צאַפּל-
דיקן לעבן. די אַמעריקע, וואָס מיר געפינען אין אונדזער הינער יידישער
ליטעראַטור, איז די אַמעריקע פון אימיגראַנט. נאָר ניט יעדער אימיגראַנט
איז דער זעלבער. פאַראַן אַזעלכע, וואָס „גרינען“ זיך לייכט אויס, און
אַנדערע, וואָס לעבן אָפּ אַ לעבן לאַנג אין לאַנד און בלייבן פרעמדע דאָ
אין אַלע זינען. אַזוי אויך מיט די שרייבער. ניט יעדער אויסגעגרייטער
איז שוין אַז אַמעריקאַנער, ניט יעדער אַמעריקאַניזירטער זאַפט אַרײַן אין
זיך דאָס פּאַזיטיווע, וואָס דאָס לאַנד פאַרמאַנט. פאַראַן גראַד צווישן די
סאַמע אַפּשטויסנדיקסטע עלעמענטן אין לאַנד די, וואָס נעמען זיך איבער
מיט זייער אַמעריקאַניזם. געלט מאַכן, אַרומפאַרן אין אַ גרויסער קאַר,
זיין באַהאַונט אין תּוֹרת בעיזבאַל, טראָגן אַן אַמעריקאַנער פענעל אויפן
לאַץ און אַפּתּוֹזקן פון אימיגראַנט און זיין סביבה, מיינט נאָר ניט זיין
אַן אַמעריקאַנער. פאַרקערט: אַזאַ טיפּ איז געוויינלעך אַ קעגנער פון
קולטור און פּראַגרעס. ער איז אָפּט אַ באַלעבאַס, וואָס באַשעפּטיקט אַר-
בעטער און צאָלט די ערנסטע שכירות. אויב די אַרבעטער זיינען באַ-
וואוסטיניק גענוג און קעמפן פאַר אַ מענטשלעך לעבן, דאָן זיינען זיי די
אַמתע אַמעריקאַנער, ווייל זיי ווילן, אַז זיי און זייערע קינדער זאָלן קאַנען
לעבן ווי גלייכבאַרעכטיקטע, פּרייע מענטשן און דורכדעם זיין אַ כּבוֹד
פאַרן לאַנד.

מיט געציילטע אויסנאַמען האַבן אונדזערע שרייבער זיך ניט איינ-
געלעבט דאָ. זיי זיינען געבליבן גרייב, כאַטש זיי האַבן געוואוסט, אַז דאָ

וועלן זיי בלייבן און דאָ וועלן זייערע קינדער זיך איינוואַרצלען. דערפאַר טאַקע שאַפט זיך אַט דער „תהום“, מיט וועלכן מען שרעקט זיך אזוי אין צייט פון גייסטיקער ירידה. ניו, דער תהום עקזיסטירט ניט אין לעבן, ער עקזיסטירט אין שרייבערס צוגאַנג צום לעבן; ער עקזיסטירט אין שרייבערס באַוואוסטזיין, אַז ער האָט אָפגעלעבט אין אַ לאַנד און דאָס לאַנד ניט „אנערקענט“, ניט געפרואוּט איינזויגן אין זיך דעם ריח פון זיינע פעלדער און וועלדער, ניט פאַרשטאַנען — ווייל ער האָט קיין פאַרזוך ניט געמאַכט צו פאַרשטיין — דאָס פאַלק און די פעלקער, צווישן וועלכע ער לעבט, ניט פאַרשטאַנען אפילו זיין אייגן קינד.

דער „א קלאַג צו קאַלאַמבוס“ - מאַטיוו דאָמינירט אין אַ גרויסן טייל פון אונדזער ליטעראַטור. דער „אַהיים וועל איד פאַרן קיין וולעדניק“ - מאַטיוו אין נאָך אַ גאַנצאַרע סחורה אין דער ליטעראַטור, אין כל-ערליי וואַריאַציעס. דאָס לעבן פון פריש-אַנגעקומענעם אימיגראַנט אין געווען שווער, גאָר שווער. עקספּלאַטאַציע, נויט, נייער לעבנס-שטייגער, אינער-לעכע קאַנפּליקטן. דאָס איבערגיין פון פאַסטאַראַלן שטעטל-ניגון צו דער קאַקאָפּאַניע פון ניו-יאָרקישן מאַנסטער האָט נאַטירלעך געלאָזט טיפּע שפורן אויף דער סענסיטיווער נשמה. נאָר אַנשטאַט אויפצונעמען דאָס נייע לעבן מיט נייעם אימפעט, אַנשטאַט זיך אַריינזאָרפן אין די ריזיקע מעגלעכקייטן, וואָס זיינען אויפגעקומען פאַרן שרייבער דאָ, איז מען געבליבן אַז אַ זייט און געבענקט נאָכן שטעטל, אָדער באַוויינט דעם אַלטן לעבנס-שטייגער. דער שרייבער דאַרף דאָך תמיד זיין אויסגעדרושט נאָך נייעם מאַטעריאַל, נאָך פרישער טעמאַטיק. יעדע איבערקערעניש אין לעבן איז דאָך שטאַף פאַר פאַנטאַזיע, שפייז פאַר זיין פּעדער. פאַרוואָס-זשע האָבן זיך אונדזערע שרייבער דערשראַקן פאַר די וואונדערבאַרע מעגלעכ-קייטן, וואָס דאָס לעבן האָט זיי דאָ, אין נייעם לאַנד, אַקעגנעטראַגן, אמת, ניט אויף קיין גאַלדענער טאַץ, נאָר אויף אַ הייסער סקאַוואַראַדע?

ווי אזוי דערקלערט זיך דער פאַקט, וואָס אונדזערע שרייבער האָבן געטריי דעקאַרדירט די שוועריקייטן און צרות פון אימיגראַנט און ווינציק-וואָס זיך אָפגעשטעלט אויף די קאַנסטרוקטיווע פאַזן אין אימיגראַנטס לעבן? פאַרוואָס האָט מען צענדליקער יאָרן געהאַלטן אין קראַצן די וואונדן און ניט געזען ווי ס'איז אויסגעוואַקסן אַ געזונטער בַּחור מיט רויטע באַקן און מיט אַ געזונטן קאַפּ אויף די פלייצעס? פאַרוואָס איז

ביזו היינטיקן טאָג ניט פאַראַן קיין איין ראַמאַן וועגן יידישע שאַפֿ־אַרבע-
טער? פאַראַן אַזעלכע ריזיקע יוניאַנס, יידישע יוניאַנס, פאַראַן אַזעלכע
פּראַכטפולע טיפּן אין דער יידישער פּראַגרעסיווער אַרבעטער־באַוועגונג,
פאַראַן אַזאַ וואַונדערבאַרע יוגנט, וואָס איז דערצויגן געוואָרן ביי די
קלאַסמאַכער און פאַריער און גראַסעריילייט — איז דאָס ניט קיין שטאַף
פאַרן שרייבער, פאַרן נאַוועליסט און דיכטער? פאַרוואָס איז דרייפערטל
פון דער היגער יידישער ליטעראַטור פול מיט נעגאַציע, מיט ניט־געזונטן
פּעסימיזם, מיט קליינשטעטליקע דרישות וחקירות?

איך ווייס ניט צי ב. ריווקין איז גערעכט מיט זיין באַהויפטונג, אַז
„א. ריווענס הויפט־פאַרדינסט (מיין קורסיוו—י.א.ר.) איז, וואָס ער האָט
אַריינגעשריבן אין דער קאַנסטיטוציע פון דער יידישער ליטעראַטור, אַז
יעדער יידישער שריפטשטעלער, פּאַעט אָדער נאַוועליסט, וואָס וויל זיך
דערהויבן צו דער וועלט, מוז פריער פון אַלץ קינסטלעריש גובר זיין דאָס
קליין־שטעטל אין זיך“ (זאַמליכער, 2, 1936, „גרונט־טענדענצן פון דער
יידישער ליטעראַטור“). ער איז אפשר ניט גערעכט בנוגע ריווענען; ער
איז אָבער גערעכט מיט דער טעזע וואָס ער ברענגט אַרויס. יא, דער
יידישער שרייבער, קומענדיק אין אַ ניי לאַנד, אין לאַנד פון גרויס־קאַ-
פיטאַל, האָט געדאַרפט פריער פון אַלעם גובר זיין דאָס קליין־שטעטל אין
זיך. צום באַדויערן איז דאָס ניט דער פאַל.

דערציילט אונדז ש. ניגער („מער אַלטהיימיש ווי אַמעריקאַניש“,
„צוקונפט“, אַפּריל, 1940): „איד האָב דורכגעבלעטערט דעם וועכנט-
לעבן „פאַרווערטס“ און די „צוקונפט“ פון 1897, דעם „נייעם גייסט“ און
די „נייע צייט“ פון 1898, און איד בין געווען איבערראַשט צו זען, וואָס
פאַר אַ קליין אַרט אַמעריקע האָט פאַרנומען אין די דאָזיקע וויכטיקסטע
פיר זשורנאַלן פון יענער צייט. נישט נאָר די אַרטיקלען. אפילו אין דער
כראַניק איז דאָס לעבן פון דער נייער היים אָנגערירט געוואָרן אַ סך זעל-
טענער, ווי דאָס לעבן און שטרעבן אין פאַרשיידענע אייראָפּיאישע
לענדער. די דאָזיקע אַלע זשורנאַלן האָבן געקאַנט אַרויסגעגעבן ווערן
אין לאַנדאָ אָדער אין פאַריו, פונקט אַזוי גוט ווי אין ניו־יאָרק“.

פאַרגעסט ניט, אַז דאָס איז געווען אין די סאַמע וויכטיקסטע יאָרן
פון אויפבוין און איבערבוין פון אימיגראַנטישן לעבן. איד וויל דאָ ניט
אַריינגיין אין איינצל־הייטן אָדער אין אַן אַנאַליז פון דער ליטעראַטור פון

יענער צייט. דאס וועל איך טאן אין א ווייטערדיקן קאפיטל. פאראן גענוג סיבות פארוואס אן ענלעכער צושטאנד אין אונדזער ליטעראטור און פרעסע האט אָנגעהאַלטן היפשע יאָרן שפעטער. פאר מיר איז אויך סימפּטאָמאַטיש, וואָס מאַני לייב פּרישט אָפּ דעם „איכה" טאָן אין אונז דזער ליטעראטור. דאָס ליד הייסט „לשון פון מיין מאַמען", און דער דיכטער באַוויינט דעם אונטערנאַנג פון יידיש אין אַמעריקע. אין פּערציק שורות גייט ער דורך געשיכטלעך דעם גורל פון אונדזער לשון אין אַמע-
ריקע און קומט צום פּאָלגנדיקן אויספיר:

גאר ביימער, אז מען פּלאַנצט אויף נייע ערדן איבער,
ניט שטענדיק בליען ווידער אויף. זיי שטייען טריב.
די נייע ערד איז ניט בעסער און ניט ליבער,
אויך זיינען זיי דער נייער גוטער ערד ניט ליב.

מאני לייב פארטרעט דא א גאנצע פלעיאדע דיכטער, וואָס וועלן זיך אונטערשרייבן מיט ביידע הענט אויף זיין פּסק, וואָס ער האָט אַרויסגע-
געבן אונדזער לשון אין אַמעריקע. מיט אזא קוק קאָן מען שוין פּאַרשטיין
ווי עס האַלט מיט אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראטור.

גראַד אז אויסגעפּאַלן אויף מיר צו רעדאַקטירן אן אַנטאַלאָגיע, וואָס
איך האָב באַטיטלט „אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראטור". אין נאָר-
מאַלע צייטן וואָלט דאָס געווען אַ דערפרייענדיקע געשעעניש שוין דער-
מיט, וואָס די אַנטאַלאָגיע האָט אַ דירעקטע שייכות מיט דער אַמעריקאַנער
רעגירונג. ווי באַקאַנט, האָט די רעגירונג דערלויבט די אַרבעטסלאָזע
יידישע שרייבער, וואָס האָבן זיך געפונען אויפן פּעדעראַלן שרייבער-
פּראַיעקט פון דער ו.פּ.א. אין ניו-יאָרק, צו אַרבעטן אין דער אייגענער
שפּראַך. ווי אַ רעזולטאַט דערפון זיינען אונטער מיין רעדאַקציע דערשינען
צוויי פּאַרשונג-אַרבעטן — „יידישע לאַנדסמאַנשאַפטן פון ניו-יאָרק" און
„יידישע פּאַמיליעס און פּאַמיליען-קרויזן פון ניו-יאָרק". עס זיינען אויפ-
געקומען אַ סך שוועריקייטן, אַז די יידישע שרייבער-גרופּע זאל ווייטער
ניט קאַנען טאָן איר אַרבעט אויף יידיש, ווען דער פּראַיעקט איז אַריבער
אין די הענט פון דער שטאַטישער אַדמיניסטראַציע, סוף 1939. מען האָט
פּאַרלאָנגט פון אונדז, אַז מיר זאלן שרייבן אויף ענגליש: דאָך איז אונדז
געלונגען אויסצואוויקלן ביים מעיאָר פון דער שטאַט, ביי פּיאָרעלאַ ה.

לאנווארדיא, אז נאך איין בוד זאל געמאכט ווערן אויף יידיש. דאס איז געווען די געפלאנטע אנטאלאגיע „אמעריקע אין דער יידישער ליטעראטור“. די אנטאלאגיע איז פארטיק געווארן. זי באשטייט פון פאלגנדיקע

5 טיילן:

1. די מעשה הייבט זיך אן. דער אנהייב פון דער יידישער מאסן-אימיגרציע פון די אכציקער יארן, ווי אפגעשפיגלט אין דער מעמוארן-ליטעראטור און אין די פאלקסלידער פון יענער צייט (סאבעל, שמועל-וויטש, קאברין, גארין, אב. קאהאז, צונזער, קאצאוויטש, קאפעלאוו, שמ"ר, א. הארקאווי, א. פרומקין, שארקאנסקי, ריינגאלד, ב. ווינשטיין, מ. קאפלאן, ד. פינסקי, ווינטשעווסקי, און אנד.).

2. שטיי איך אויף גאנץ פרי. שווייךשאפ פעריאדע און ארבעט-שטייגער. (ליבין, קיזער, מארים ראזענפעלד, באוושאווער, עדעלשטאט, ליעסין, שלום אש, רויזנבלאט, לאמער שאפירא, ברוד גלאזמאן, ראבאני, משה נאדרי, פראדל שטאק, ב. דעמבלין, ל. כאנקאווי, דוד קעשיר, משה בארנשטיין, משה שיפריס, ב. אלקוויט, יוסף יאפע, ל. פארעם, ל. סאברין, מעינקע קאץ, ראזע נעוואראווסקא און אנד.).

3. אונזער לאנד. געאגראפיש און געשיכטלעך, ווי אפגעשפיגלט אין דער היגער יידישער ליטעראטור (א. רייזען, דוד גרינבערג, ב. זולארעק, י. שווארץ, פעסי הערשפעלד, ש. דייקסל, ר. לודוויק, ש. מילער, י. מ. בארנשטיין, מלכה לי, פרץ הירשביין, אב. וויקטאר, פ. בימקא, מ. ל. האלפערן, פסח מארקוס, אלעף קאץ, ה. ליוויק, שלמה שווארץ, יהואש, מנחם באריישא, מארק שווייד, י. גויכבערג, בער גרין, ה. מ. קודלעוויטש, א. מייזעל, דוד אינגאמאוו, י. אפאטאשו, ר. אייזלאנד, ס. טשעסטער, ב. עפעלבוים, י. גרינשפאן, שרה בארקאן, ז. ווינפער, מ. אלנין, אלטער עסעלין, א. גרינבערג, י. א. ראנטש, און אנד.).

4. נייע צייטן. נייע לידער. דאס אמעריקאנישע, דער נייער מאטיוו אין אונזער ליטעראטור. עם חזרו זיך איבער די נעמען פון א צאל פריערדיקע שרייבער און עם קומען צו נייע, ווי. מ. ליכט, תשרק, צבי הירשקאן, יאסל קאטלער, י. אדלער, זישע לאנדע, ב. לאפין, רחל לוריע, ל. מילער, יעקב גלאטשטיין, י. פרידמאן, א. האפאפארט, מאמעס דייטש, און אנד.).

5. גיריאדיש. גרויסשטאט-לייט-מאטיוו. צווישן די נייע נעמען:

י. סלאנים, ב. י. ביאלאסטאצקי, כאווער פאווער, א. קורץ, אפרים אויער-
כאד, י. ל. סאלושינער, א. בערגער, בעריש וויינשטיין, נ. ב. מינקאו,
לעיעלעס, מאני לייב, ש. ליעוו, י. ראָלניק, ל. פיינבערג, מארטין בירנבוים,
מ. א. סול, ב. פרידמאן, א. לוצקי, לוי גאלדבערג, אסתר שומיאטשער,
נ. גראַס, א. ניסענזאָן, און אַנד.

אין יעדער אַפטיילונג זיינען אויך אַרײַן טעאַטער־קופּלעטן און גאַס־
לידער. די אַנטאַלאַניע שליסט אַבער אױס די דראַמאַטישע פּאַרם.

אַרום צוויי הונדערט שרייבער זיינען רעפּרעזענטירט. יעדער וואָס
האַט עפּעס בייגעטראָגן, וואָס זאָל זיך אַרײַנפּאַסן אין אונדזערע ראַמען,
איז פּאַרטראָטן. די רעגירונג האָט דעם מאַנסקריפּט פּון דער אַנטאַלאַניע
איבערגעגעבן צו ד"ר א. א. ראַבאַק, וואָס האָט די אַרבעט גוטגעהייסן.
אויך דער מעיאָר האָט געגעבן זײַן „אַקעי“ מיר האָבן שױן אפּילו געפירט
אונטערהאַנדלונגען מיט פּאַרלענער . . .

אויב דער אַנטאַלאַניע וואָז ניט כאַשערט געווען צו זען די ליכטיקע שײַן,
איז דאָס די שולד, צו אונדזער טיפּער הרפּה, פּון אַ פּאַר יידישע שרייבער,
געצײגט אין די הענט פּון פּאַליטיקאַנער, וואָס האָבן געפונען פּאַר נויטיק
צו פּאַרמסרן דעם רעדאַקטאָר . . . פּאַר דער דאָזיקאַמיטע און ענלעכע
רעאַקציאָנערע קערפּערשאַפטן.

לידער אנטאלאגיעס

א

איד האב שוין דערציילט וועגן דער אנטאלאגיע „אמעריקע אין דער יידישער ליטעראטור“, וואס איז פארטיק געווארן ביים פעדעראלן שרייבער־פראיעקט אין ניו־יארק (די ארבעט פון דער יידישער שרייבער־גרופע) און וואס האט שוין געהאלטן ביים ארויסגיין, נאר איז א דאנק מסירות אפגעשטעלט געווארן. די מוסרים האבן זיך אין זייערע מסירות צוזאמענגעטראפן מיט די קאנגליניסטן און פרא־אמעריקאנער נאציס פון פראיעקט. די לעצטע האבן ניט געקאנט ארונטערשלינגען דעם פאקט, וואס ארום זייערע שרייבטישן זיינען געזעסן יידישע שרייבער און געטאן זייער ארבעט אויף יידיש. און אזוי ווי יעדער ייד און בכלל יעדער פרעמד־גע־בוירענער איז אין זייערע פינצטערע אויגן א ראדיקאל, א קאמוניסט, — האבן זיי געהאלטן איז איין פארמסרן די יידישע שרייבער־גרופע פאר דער „דאזיג קאמיטע“ און אנדערע רעאקציאנערע און אימיגראנט־פרעסע־רישע סם־פארשפרייטער.

עס האט זיך גראד געמאכט, אז דער שרייבער־פראיעקט האט דורכ־געפירט אן אויסשטעלונג און איינגעלאדן די ניו־יארקער באפעלקערונג צו קומען זען די דערגרייכונגען פון די פארשיידענע שרייבער־גרופעס אויפן פראיעקט. אויף דער אויסשטעלונג זיינען געשטאנען פאנעלן מיט בילדער פון שרייבער, מוסטערן פון מאָנסקריפטן, א.א. די יידישע שריי־בער־גרופע איז געווען די איינציקע, וואס האט איר פאנעל געהאט אין דער יידישער שפראך. דער יידישער שריפט האט אראפגעשיינט און פראקלאמירט אין דער רעגירונג־אינסטיטוציע זיין גלייכבארעכטיקונג. מיר האבן געוויזן דעם פאטאסטאט פון דעם ערשטען יידישן ביכל אין אמעריקע (סאָבעלס „שיר זהב לכבוד ישראל הזקן“). מיר האבן אויסגע־

שטעלט די בילדער פון שרייבער (אש, איגנאטאוו, דר. זשיטלאווסקי, א. ליעסין, א.א.א.).

ווען דער פארטרעטער פון דער שטאט ניו-יאָרק, דער פרעזידענט פון סיטי קאונסיל, ניובאָלד מאָריס, איז געקומען צו דער אויסשטעלונג, האָט ער זיך אָפגעשטעלט ביי דער יידישער גרופע און אויסגעפרעגט וועגן אונדזער אַרבעט. ער האָט מיר אויך געפרעגט, צי איד נעם אין דער אַנטאַלאָגיע אַרײַן זײַן פּרײַנט ב. וואָלדעק. ער האָט געזאָגט: „איד האָב אין דערהיים זײַן בוך, נאָר לײענען קאָן איד אים נײַט.“ ער האָט, אין שפּאַם, געזאָגט, אַז ער גאַרף זיך אַ נעם טאָן צו לערנען יידיש.

הונדערטער אַמעריקאַנער האָבן אין פאַרלױף פון דער וואָך זיך באַ-קענט מיט אונדזער אַרבעט, געווען נײַגעריק וועגן דער יידישער ליטעראַטור און בכלל אַרױסגעוויזן אַן אינטערעס צו דער יידישער שרײַבער-גרופע. די אַנטיסעמיטישע עלעמענטן אויפן פּראַיעקט האָבן נאַטירלעך געקריצט מיט די צײַן און פאַרשטאַרקט זײערע מסירות קעגן אונדז. מיר האָבן אײַנגעלאָרן יידישע שרײַבער; אַרױסגעשיקט הונדערטער אײַנלאָדונגען צו זײ; אײַנגעלאָרן די פּרעסע; די קולטור-טוער. געקומען זײַנען — צוויי דיכטער, אַ פאַר יידישע אַרבעטער, און מער קײנער נײַט. געקומען זײַנען אויך נײַט די, וואָס האָבן מיט אַ פאַר חדשים שפּעטער אָנגעהויבן זײער מסירה-קאַמפּאַניע. אַ שמוּזיתדיקער דיכטער, וואָס גלאַצט מיט די אױגן און גריבלט זיך כסדר אין תנ"ך, איז אַרומגעגאַנגען אויף אײַס בראַדוועי און געקליבן חתימות צו דער רעגירונג-אַדמיניסטראַציע קעגן אונדזער אַרבעט, וויסנדיק, אַז ער שטעלט מיט דעם אין געפאַר דאָס אַרעמע ברויט פון דער גאַנצער יידישער שרײַבער-גרופע.

זאָל דאָ אין קורצן דערציילט ווערן ווי אַזוי די אַנטאַלאָגיע איז צוגע-גרייט געוואָרן. געאַרבעט ביים צוזאַמענשטעלן האָבן זעקס שרײַבער פון דער גרופע. עס איז נײַט געווען קײַן פּראַגע פון אױסקלײַבן דעם מענטשן-מאַטעריאַל. די רעגירונג איז געווען די קערפּערשאַפט, וואָס האָט מענטשן אָנגעשטעלט און — אָפגעזאָגט. דער רעדאַקטאָר האָט אין דעם קײַן דעה נײַט געהאַט. פּאַלט שוין אַראָפּ די פּראַגע פון „רעכטס-לינקס“. אַנב, זײַנען פּינף פון די זעקס געווען רעכטגעשטימטע שרײַבער. עס איז קײנמאַל נײַט געווען קײַן פּראַגע פון אַרײַנגעמען שרײַבער לױט זײערע פּאַליטישע און אידעאָלאָגישע אָנגעהערדיקייטן. די גרופע האָט כסדר אָפּגעהאַלטן „סטעף“-

מיטינגען, וואו יעדער איינער האט געהאט די מעגלעכקייט ארויסצוזאגן זיך וועגן דעם גאנג פון דער ארבעט.

עס איז פארשטאנען געווארן — און דאס איז געווען דער פארלאנג פון דער אדמיניסטראציע — אז מיר זאלן אויסקלייבן זאכן בלויז פון שרייבער, וואס האבן ארויסגעגעבן ביכער, און פון אזעלכע, וואס געפינען זיך אין לאנד א לענגערע צייט און וועלכע האבן געשאפן זאכן אויף א מע-ריקאנישע טעמעס.

יעדע אויסגעקליבענע — פון א מיטארבעטער — זאך איז דערנאך איבערגעקוקט געווארן פון צוויי אנערקענטע יידישע דיכטער, וואס האבן — באזונדער — אנגעשריבן זייער אפשטאנונג וועגן דער זאך. אזוי אז מען איז געווען שטארק פארויכטיק אין אפסקלייבן. קוואליטעט איז געווען דער ערשטער באדינג. נאך איז געוויסע פאלן, האט מען טעמאטיק געשמעלט אין פאדערגרונט. דאס האט פאסירט ווען עס האט זיך געהאנדלט וועגן לידער אויף היסטאריש-אמעריקאנישע טעמעס, ווי „פארט אוו דזשולאי“, וואשינגטאן, לינקאן א.ע.

ניט שטענדיק איז אונדז געלונגען צו קריגן די ביכער, אין וועלכע מיר האבן זיך גענויטיקט. די „פאבליק ליברערי“ איז שטארק הינטער-שטעליק אין דער מאדערנער יידישער ליטעראטור. מיר האבן זיך דורך דער פרעסע געווענדט צו יידישע שרייבער און געבעטן זיי אריינשיקן זייערע ווערק.

די אנטאלאגיע איז געווען פלאנירט אויף א טויזנט בוך זייטן. האבן מיר פון געוויסע שרייבער אריינגענומען צו פיר און פינף זאכן — ווען מען האט אויף דער באשטימטער טעמע ניט געקאנט געפינען קיין פאסיקע זאכן ביי אנדערע שרייבער. ווען ס'איז באשלאסן געווארן — פון דער אדמיניסטראציע — אז מער ווי א 350 זייטן וועט אונדז ניט דערלויבט ווערן, האבן מיר איינגעפירט, אז מער ווי צוויי זאכן פון א שרייבער קאנען ניט אריינגיין.

די אנטאלאגיע האט געדארפט אפשפיגלען א מעריקע, ווי דער יידישער שרייבער זעט זי. מיר האבן אויסגעשלאסן יעדע קריטיק, יעדן פראטעסט קעגן דער רעזירונג פון לאנד. דערפאר זיינען ניט אריין קיין לידער אדער פראזע וועגן סאקא וואנזעטי, טאם מוני, העימארקעט, סקאטסבארא, א.א.

כאטש די יידישע ליטעראטור איז ניט אַרעם אין דעם סאַרט מאַטעריאַל.
עס זיינען ניט אַרײַן קײן דעקלאַראַטיווע אָדער פּלאַקאַטן-מעסיקע זאַכן.
אַז אַזאַ אַנטאַלאַגניע איז פֿון גרויס נױטװענדיקײט פֿאַר דער ייִדישער
ליטעראַטור אין פֿאַנד, איז איבעריק צו שרײַבן.

ב

וויל מען דערגיין ווי אַזוי אַמעריקע קוקט אויס אין דער ייִדישער
ליטעראַטור, מוז מען זיך ווענדן צו יעדן ווערק פֿון שרײַבער באַ-
זונדער — אַז אַרבעט, וואָס פֿאַדערט אַז אַ שיעור גריבלענישן. ס'איז
שווער צו באַקומען די אַלע ביכער, אין וועלכע מען נױטיקט זיך פֿאַר אַזאַ
אַרבעט. איד האָב געפרוּוואוּט געפֿינען אַ צאָל ביכער אין דער פֿאַל-
ביבליאָטעק און זיי זיינען דאָרט ניט קאַטאַלאָגירט. עס ווײַזט זיך אױך
אַרויס, אַז דער בעסערער ייִדישער לײענער האָט ניט די לעצטע ווערק פֿון
אַמעריקאַנער ייִדישע שרײַבער. דאָרט, וואו אַ צײַטונג האָט אַרויסגעלאָזט
מציאות, קאַן מען נאָך טרעפֿן די מציאה אין אַ ייִדיש הויז. שלעכט איז
אַבער מיט די ווערק, וואָס זיינען אַרויס אין פֿוילן (ראַבאָי, גלאָזמאַן,
פֿינסקי, אַיש, אַפֿאַטאַשו).

קײן אַנטאַלאַגניע פֿון אַמעריקאַנער ייִדישער פּראָזע איז נאָך ניטאַ.
לידער-אַנטאַלאַגניעס זיינען דאָ עטלעכע.

אַז אַנטאַלאַגניע איז אַ שנעל-לױף פֿון אַ צײַט-אַפֿשניט אין דער לײ-
טעראַטור, אָפֿגעזען פֿון ריכטונגען און טענענעצן, וואָס זיינען אין איר
פֿאַרטראַטן.

איד גלױב אױך, אַז אַז אַנאַליז פֿון די אַנטאַלאַגניעס וועט אונדן
ווײַזן דעם קוק אויף אַמעריקע אין דער ייִדישער ליטעראַטור מצד אירע
צוזאַמענשטעלער, וועלכע האָבן געדאַרפֿט צוגיין צום ענין מיט דער גרעס-
טער מאַס פֿון פֿאַראַנטוואָרטלעכקײט און מיט דער פֿערעספּעקטיוו פֿון
ליטעראַטור-היסטאָריקער. ווי אַ מוסטער קאַן דינען לואי אונטערמייערס
קריטישע אַנטאַלאַגניע „מאָדערן אַמעריקען פֿאַעטרי“. זײַן הקדמה צו דער
אַנטאַלאַגניע איז ליטעראַטור-געשיכטלעך און דער אויסוואַל פֿון די לידער
איז אי קינסטלעריש, אי אַמעריקאַניש — סײַ אין אַקאַלן קאַלאָריט, סײַ
אין אינטראַספּעקט.

איד האב פאר זיך געהאט זיבן אמעריקאנער יידישע לידער-אנטאג-לאגניעס און פון זיי געפרואווט דערגיין ווי אזוי אמעריקע ווערט אפגע-שפיגלט אין די לידער, וואס זיינען דא געשאפן געווארן פון אונזערע דיכטער. עס קאן נאטירלעך זיין, אז דער צוזאמענשטעלער פון דער אנטאלאגיע האט גאר געהאט אז אנדער מיין אין זיין אפסקלייב, אז אים האט דאס פראבלעם אמעריקע ניט אינטערעסירט. ער האט געקאנט, למשל, זאגן, אז ער האט ביים דיכטער געוואלט אויסקלייבן נאר „דאס בעסטע“. דאס וועט אבער אלץ ניט פארענטפערן דעם פאקט, אז די אנטאלאגיע איז א זאמלונג פון אמעריקאנער יידישע דיכטער. ווי מיר וועלן זען, האבן די צוזאמענשטעלער גראד יא אונטערשטראכט, אז זיי גיבן ארויס אז אנטאלאגיע פון אמעריקע.

כ'האם זיך באנוצט פאר דעם איצטיקן קאפיטל מיט פאלגנדיקע אנטאלאגיעס:

1. ניריארג אין פערזן, אנטאלאגיע צוזאמענגעשטעלט פון מאני לייב (אין זאמלבוך „אינזל“), 1918.
  2. אנטאלאגיע — די יידישע דיכטונג אין אמעריקע ביזן יאר 1919, צוזאמענגעשטעלט פון זישא לאנדוי, נ. י., 1919.
  3. „יונג שיקאגא“, א זאמלונג, 1922, פארלאג „יונג שיקאגא“.
  4. דאס יידישע ליד אין אמעריקע: 1923“, אנטאלאגיע, צו-זאמענגעשטעלט פון אננא מארגאלין.
  5. אנטאלאגיע — „די יידישע פאעזיע פון מיט-וועסט און מערב ביז די לעצטע טעג פון משה לייב האלפערן“, פארלאג צעשינסקי, שיקאגא, 1933.
  6. רעוואלוציאנערער דעקלאמאטארג, זאמלונג פון לידער, פאעמעס, דערציילונגען, איינאקטערס, געזאמלט און רעדאקטירט פון וויליאם אייבראמס און קלמן מרמר, ארויסגעגעבן פון אינטערנאציאנאלן ארבע-טער-ארדן, נ. י., 1933.
  7. אמעריקאנער יידישע פאעזיע, אנטאלאגיע, געזאמלט און צו-נויפגעשטעלט פון מ. באסיז, ניריארג, 1940.
- איד האב ניט אוועקגעשטעלט קיין מאדום. לאמיר זען וואס מע קאן געפינען אין יעדער אנטאלאגיע און נאכדעם פראוואון, אין רעזומע, בא-קומען א בילד ווי אמעריקע ווערט אפגעשפיגלט אין פארשיידענע פאזן.

„נירײַארק אין פּערזן“, די קליינע אַנטאַלאָגיע אין זאַמלבוך „אינזל“ (1918), דאַרף שוין לויטן נאַמען רעדן פאַר זיך אליין. דאַרט זיינען פאַראַן אַרום 50 לידער אָדער אויסצוגן פון לידער. זיי דאַרפן אַלע אָפּ שפּיגלען נירײַארק. עס ווערט אָבער גלייך קלאַר, אַז אונטער נירײַארק האָט דער צוזאַמענשטעלער געמיינט בכלל יעדע גרויס־שטאָט און ניט דאָס ספּעציפּישע פון נירײַארק. ווייל גלייך אויף דער ערשטער זייט גע־ פינען מיר ווינטשעווסקיס ליד „דריי שוועסטער“, וואָס דערציילט גאָר וועגן לאַנדאָן, ניט וועגן נירײַארק.

אין ענגלאַנד איז דאָ אַ שטאָט לעסטער,

אין לאַנדאָן איז דאָ אַזאַ סקווער,

אין סקווער שטייען טעגלעך דריי שוועסטער,

די מיידלעך — זיי קען ווער ניט ווער.

אַזוי איז אויך אין די אַנדערע לידער פון מאַריס ראָזענפֿעלד, ליעסין, באַוושאַווער, ערעל־שטאָט, רייזען, יהואש — אין ניטאָ עפעס וואָס מען זאָל קאָנען אַנדערשן נירײַארקישעס. עס קאָן גראַד אַזוי זיין וואַרשע, פאַריז און פּיאָדעלפּיע. די דיכטער ווערן פאַרמאַטערט, אַנ־טוישט, פעסימיסטיש, צעטומלט פון ווירואַר, פון גערויש. ערשט ווען מיר קומען צו צום ליד „נירײַארק“ פון י. סלאָנים, הייבט מען אָן דערפּילן דעם טעמפּאָ פון דער שטאָט נירײַארק. דאָ איז די שפּראַך קרעפּטיקער, בילדערישער („עס הויבט זיך די שטאָט אין דער לופטן, פאַרשופּט אין פעלזיקע טורעמס“) און עס פּילט זיך דער אָטעם פון יוגנט אין ליד. אין די ווייטערדיקע לידער פון י. ראָלניק („ווי קומט דאָס דאָס קינד פון די פעלדער אַהער אין די צעלן פון שטיין?“); מאַני לייב („פון דעם טאַג און פון די מענטשן האָב איר פעסט מיין טיר פאַרמאַכט“); ר. אייזלאַנד („און ציען אויסגעמאַטערטע, געשפּאַנט אין שווערע זאַרגן“); מ. מ. 5. האַלפּערן („דאָס ליד פון שטיין און שטאַל — דער וואַנזין פון דער ריזנ־שטאָט“) זעט מען ניט נירײַארק, נאָר מע פּילט איר ווירקונג אויפן געמיט צושטאַנד פון די דיכטער. זיי וואַלטן אַזוי געפּילט אין יעדער גרויסער שטאָט, אויב זיי וואַלטן אויסגעקומען צו אַרבעטן אין אַ פאַבריק, אָדער לידן נויט. אַ ביישפּיל פון דעם, וואָס נירײַארק איז ניט, געפינט מען אין אַ ווייטערדיק ליד פון י. י. שוואַרץ. ער רעדט וועגן דעם, ווי שוין דער פאַרנאַכט אין דער שטאָט :

טיזונגט די שטאָט גאַר אַן אַנדער, אַן אַנדער געזאַנג —
טיווערט אַנטשוויגן דער אומרו און רוּיש פון פאַבריק.
אין דער דאָזיקער רגע פאַרנעמט שטיל דיין האַרץ
דעם רחמנות פון שטאָט און איר אומגליק און גליק.
און ער פאַרענדיקט: „עס איז שוין די פאַרנאַכטיקע שעה — זי
איז גרויס!“

י. י. שוואַרץ האָט זיכער ניט געמיינט — ניו־יאָרק פאַרנאַכט. ווייל
אפילו אין 1918 האָט אַ ניו־יאָרקער פאַרנאַכט מיט זיך ניט פאַרגעשטעלט
דאָס אידיילישע, וואָס מען געפינט אין שוואַרצס ליד, אין דער אַנטאָ-
לאַגיע. רעאַליסטישער איז ב. לאַפּינס „אַ ניו־יאָרקער פּרימאַרגו“. די
נאַכפּאַלגנדיקע לידער פון באַסיו, מילער, ליוויק, פּראַדל שטאַק, משה
וואַרשע זיינען פּונקט אזוי ניו־יאָרקיש ווי קליוולענדיש, אַדער טאַראַנ-
טאַיאַיש. אַנדערש איז אַבער מיט א. לעיעלעסעס „ניו־יאָרק“. דאָ איז
שוין פאַראַן דער ריטם פון ניו־יאָרק.

די ווייטערדיקע לידער צייכענען זיך אַלע אויס — מיט זייער אומעט,
נאַסטאַלגיע און געוויינלעכן לירישן וויי, מיט וועלכן עס איז אַנגעפילט
אַ גרויסער טייל פון דער יידישער דיכטונג בכלל. בלויז דער סאַנעט
פון י. קיסין („ניו־יאָרק“), מיט וועלכן די אַנטאַלאַגיע פאַרענדיקט זיך,
זינגט, ווי אַ הימן, אַ לויב צו ניו־יאָרק.

אין די 50 לידער פון דער אַנטאַלאַגיע איז ניטאָ קיין איין אַנצוהע-
רעניש — אין דיכטערישער פאַרם — אַז ניו־יאָרק איז די גרעסטע יידישע
קהילה אין דער וועלט, אַז דער יידישער אימיגראַנט געפינט זיך דאָ אין
קאַנגלאַמעראַט פון פעלקער, אַז דאָס אַרומיקע לעבן ווירקט אויפן גע-
זעלשאַפטלעכן בליק פון דיכטער. פאַראַן פאַרלוירנקייט, דאָס וועלן אַנט-
לויפן פון שטאַט, אַנשטאַט זיך איינלעבן, דיכטעריש אין איר סביבה.
בלויז אין אַ פינף לידער איז דאָ דער אַנזאָג, אַז דער דיכטער אַנערקענט
ניו־יאָרק, אַז ער וויל זיך דאָ איינביחנערן.

אַ יאָר שפּעטער, אין 1919, איז דערשינען זישא לאַנדוויס אַנטאָ-
לאַגיע — „די יידישע דיכטונג אין אַמעריקע ביזן יאָר 1919“. מאַני
לייבס זאַמלונג האָט קיין פאַרוואַרט אַדער דערקלערונג ניט געהאַט. אַנ-
דערש איז מיט זישא לאַנדוויס אַנטאַלאַגיע. זיין איבערבליק האָט דאָן
געמאַכט אַ רושם. ווען מע ליענט עס היינט־צו־טאָג, ווערט נאָך שטאַר-

קער די איבערצייגונג, אז ז. לאַנדוי איז געווען פאלש אין זיין צוגאנג. די צרה מיט די מערסטע אַנטאָלאָגיע־צוזאַמענשטעלער ביי אונדז איז, וואָס זיי האָבן ניט אינזינען דעם געברויכער, דעם לייענער, נאָר זיך אַלײן. מע פירט דאָ פערזענלעכע חשבונות — דער ניט־פּאַסיקסטער מיטל אַרויסצונעבן אַן אַנטאָלאָגיע. זי שאַ לאַנדוי איז געווען איינער פון די פיינסטע דיכטער אין דער מאַדערנער יידישער פּאַעזיע, נאָר ווען ער האָט זיך גענומען צו פּראָזע, ווען ער האָט געפרוּאוּט זיינע הפּקר־שטיי־מונגען אויסדריקן אין רעאַלע ווערטער, האָט ער געבראַכט שאַדן אי זיך, אי דער ליטעראַטור.

איד נעם אַרויס פון ז. לאַנדויס אַרײַנפיר צו דער אַנטאָלאָגיע די פּאַלנדיקע שורות, וואָס זיינען פאַר מיר אַ שליסל צו דער אַנטאָלאָגיע:

„איד האָב זיך באַמיט צו געבן אין אַט דער זאַמלונג אַ בילד פון דער יידישער דיכטונג אין אַמעריקע; אַ בילד פון דעם, וואָס אַן אַפֿ־געריסענער טייל פון יידישן פּאַלק האָט באַשאַפן אין אַ משך פון אַ פּערציק יאָר אין זיין נײַגעבוירענער היים.“

— און

„ . . . ניט אַלע דיכטער קאַנען צונערעכנט ווערן צו אַמעריקע. איד האָב דערפאַר אַרײַנגענומען יבֿלויז אַזעלכע, וואָס זייער פיזיאָנאָמיע האָט זיך דאָ אַנטוויקלט.“

פּאַרטראַטן זיינען 28 דיכטער, אַנגעהויבן כראַנאָלאָגיש מיט מאַריס ראַזענפּעלדן און פּאַרענדיקט מיטן יינגסטן — א. ניסענזאָן. אין בוד גייען די דיכטער לויטן אַלף־בית. דער ערשטער איז אַפּריס אויערבאַד. ער איז פּאַרטראַטן מיט פיר לידער, און מיר זעען גלייך ווי לאַנדוי האַלט ניט אויס מיט זיין מאַדוס, ווייל אַלע פיר לידער האָבן צו טאָן ניט מיט אַמעריקע אַדער מיט „דער פיזיאָנאָמיע פון דיכטער, וואָס האָט זיך דאָ אַנטוויקלט“. אויערבאַכס לידער האָבן צו טאָן מיט די גלילער וויסטע וועגן, מיט אַראַבער, מיט קאַראַוואַנען קעמלען . . .

ד. אייזלאַנד איז פּאַרטראַטן מיט 13 לידער. זייער לייט־מאַטיוו איז — אומעט און „שענק מיר רוי“. די לידער פון אל. גוריה, ב. י. ביאַלאַסטאַצקי, א. בערנער, הערמאַן גאַלד, א. מ. דילאָן און ציליע דראַפּקין האָבן פונקט אַזוי געקאַנט געשריבן ווערן אין בענדין, אין וואַלין, און אין דער ליטע. זייער פיזיאָנאָמיע האָט זיך דאָ — אין אַמע־

ריקע — ניט אנטוויקלט. ערשט ווען מיר קומען צו — אויף זייט 56 —
צו מ. ל. האלפערנס „אין קוני איילאנד“, גיט אויף אונדז א ווייע מיט
אמעריקע, מיט ניו־יארק. נו, איז אבער מ. ל. האלפערן בלויז פארטראָטן
מיט 3 קליינע לידער — מ. ל. האלפערן, דער עכט־אמעריקאנישער
דיכטער!

פון די פיר לידער, מיט וועלכע יהואש איז פארטראָטן, איז איינס
א שטאָט־ליד („נאָכט אין שטאָט“). דאָס זעלבע ליד געפינט מען אויך
אין מאַני לייבס זאַמלונג, נאָר די טעמע איז באַהאַנדלט געוואָרן פּראָ־
ווינציעל. יהואש האָט אַבער אַ סך גוטע אַמעריקאַנישע מאַטיוון. זישא
לאַנדוי האָט זיך אַליין געגעבן דעם אויבנאָן אין דער אַנטאַלאָגיע און
מע קאָן זאָגן, אַז אין זיין גרופּע לידער פילט זיך אַ דער גרויס־שטאָט
מענטש, אַי אַמעריקע (עדנאָר פּאַ; אין „על“) ד. לודוויק, איינער פון
די אַמעריקאַנישסטע יידישע דיכטער, איז נאָר דאָ ניט פאַרטראָטן מיט
קיין איין אַמעריקאַנער מאַטיוו. ליוויק גייט מערסטנס אַריין מיט זיינע
סיבירער לידער. ליעסין האָט אין לידל. מאַני לייב פאַרמאַגט דאָ 11
לידער, פון וועלכע בלויז איינס („אין האַפּן“) קאָן צוגערעכנט ווערן צום
אינפּלויס פון אַמעריקע. א. ניסענזאַנס צוויי קליינע לידער זיינען ניו־
יאַרקיש.

אין זיין פאָרוואָרט מאַכט ז. לאַנדוי אַ טייל־תּ פון מאַרים ראָזענ־
פעלדן. אין דער זאַמלונג איז מאַרים ראָזענפעלד אַריינגענומען געוואָרן
מיט פיר קליינע לידער, פון וועלכע בלויז איינס איז אַמעריקאַניש —
וויטמאַן. זיינע שאַפ־מאַטיוון, זיין צאַרטיקער ברום קעגן אומגערעכטיג־
קייט, געפינט ביי זישא לאַנדויז ניט קיין אַרט. דערפאַר גיט ער אָפּ נאָר
אַ סך פּלאַץ צו י. ראָלניקס לידער וועגן ליטע. י. י. שוואַרץ איז פאַר־
טראָטן מיט נאַטור־מאַטיוון.

דער סך־הכל? אין לאַנדויס אַמעריקאַנער אַנטאַלאָגיע איז אַזער
ריקע זייער און זייער שוואַך פאַרטראָטן. ניטאָ קיין אַמעריקע, ניטאָ
קיין יידיש לעבן, ניטאָ קיין אַרבעטער־לעבן — אין דער אַנטאַלאָגיע. —
ווי די דיכטער וואַלטן געלעבט אויפן מאַרס, ווי זיי וואַלטן מיטן אַקטועלן
לעבן קיין שייכות ניט געהאַט. סיי מאַני לייב און סיי ז. לאַנדויס
זאַמלונג גיבן אונדז ניט קיין בילד פון אַמעריקע אין דער יידישער
דיכטונג.

ווען ס'איז ארויס „יונג שיקאגע“, האט ניו-יאָרק, די פרימאָדאָנע, געקוקט פון אויבן אַראָפּ אויף דער פראָווינציעלער דאָמע. די זאַמלונג איז דערשינען אין 1922. דאָז איז נאָך געווען די בליִצייט פון די „יונגע“. ניו-יאָרק איז געווען דער צענטער. די געמען פון די שיקאגער דיכטער זיינען געווען ניט-באַקאַנט. די קריטיק האָט זיך אָבער אָפּגע־רופֿן, אמת ניט צו גינסטיק, נאָר ניט אינגאַררט. ש. ניגער, מ. אַלגיז און אפילו בעל־מחשבות האָבן געהאַט פאַר איינעם אָדער צוויי אַ קניפּ אין בעקל. אמת, מאַטעס דייטש איז פון איין קריטיקער דערקלערט גע־וואָרן פאַר אַ נייעם שטערן און פון צווייטן — פאַר אַן אַכסאַלזשן גראַ־פּאַמאַז, נאָר אַבי מע האָט געשריבן.

אין דער אַנטאַלאָגיע „יונג שיקאגע“ זיינען פאַרטראָטן אַכט דיכטער. דאָ וואָרפט זיך אין די אויגן אַריין דער שטעמפל פון שיקאגע אויף די מערסטע לידער. מיט דעם אַליין פאַרדינט די אַנטאַלאָגיע אנערקענונג. ניו-יאָרק האָט זיך געוויקט אין אומעט אין דער פּאַעזיע, די שיקאגער דיכטער האָבן געוואַנגען וועגן עפעס נייס, וועגן דער שטאַט, אין וועלכער זיי האָבן זיך געפּרוּוואוט איינברנגערן. דאָס זאַמלבוך עפנט דער דיכטער בן שלום. ער איז פאַרטראָטן מיט 13 לידער. פון זיי זיינען כמעט אַ העלפט אויף לאַקאַלע שיקאגער מאַטיוון. די צרה איז בלוזי מיט בן שלומען, ווי מיט די אייבעריגע דיכטער אין דער אַנטאַלאָגיע, וואָס דאָס וואָרט באַהערשט נאָר דעם פּאַעט, אנשטאט פאַרקערט. פאַראַן צופיל רייד. דער דיכטער האָט זיך אָנגעזאַפט מיט דער שטאַט, נאָר זי נאָר ניט איינגעזאַפט אין זיך. 5. גאַרעליק האָט 11 לידער. אויך דאָ זיינען כמעט אַ העלפט שיקאגע־מאַטיוון. דאָס ליד „סעלעסטיאַ“ איז אַ בילד פון דער איטאַליענישער געגנט אין שיקאגע. דער דיכטער דוד גאַלדאָרט האָט אַנטדעקט די ליבע און דערפאַר שיקאגע ניט געזען. מאַטעס דייטש האָט אַ ריי גרויס־שטאַט מאַטיוון, פון וועלכע איינס איז טיפיש שיקאגעש. („באַז־גלאַסן“).

א. עסעלין האָט אַ צאָל לידער, וואָס זיינען ניי און קרעפטיק און אַמעריקאַניש („אַ הימן צו אַרבעט“, „דער בופלאַקס“).

די אַנטאַלאָגיע „דאָס ייִדישע ליד אין אַמעריקע“; 1923, צוזאַמענגע־געשטעלט פון אַננאַ מאָרגאַלין, באַשטייט אינגאַנצן פון 32 זייטן, נאָר אין איר זיינען פאַרטראָטן 22 דיכטער מיט אַרום 50 לידער. די לידער

זיינען ארויסגענומען געווארן פון זשורנאלן און פון דער טעגלעכער פרעסע פון יענעם יאר, האט מען געמעגט דערווארטן א מאדערן, צייטיק געזאגט, ווייל די צוזאמענשטעלערין דערקלערט אין איר פארווארט, אז „פאר דער זאמלונג זיינען געקליבן געווארן ניט פאעטן, נאר לידער.“ די אויסגעקליבענע זאכן שפיגלען אבער ניט אפ אַמעריקע. די איינציקע אויסנאמען זיינען ר. לודוויק („ווער האט צעשאסן דעם קרעציקן נעגער?“) און י. קיסין („אויפן האַחטאָן“, „די באַוערי“).

די שיקאגער גרופע דיכטער האָט צען יאָר שפעטער, אין 1933, ארויסגעגעבן „די אַנטאָלאָגיע פון מיטוועסט און מערב“, צונויפגעשטעלט פון מאַטעס דייטש, בן שלום און שלמה שוואַרץ. אין דער זאַמלונג האָבן זיך באַטייליקט 24 דיכטער, פון שיקאַגע ביז לאַס אַנדזשעלעס. דאָס בוך עפנט זיך מיט אַ „פירוואָרט“, וואָס איז געשריבן פון מאַטעס דייטש און וואָס איז שווער דורכצוקריכן צוליב דער געקינצלטער עברי. ווי אין ז. לאַנדויס פאָרוואָרט פילט זיך דאָ אויך אַ שטאַרקע מחיצה צווישן דעם צוגעזאַגטן אין פאָרוואָרט און דעם אינהאַלט פון דער זאַמלונג. מע דערציילט אונדז, אז „די מערסטע דיכטער זיינען פאַרטראָטן מיט אַרבעט, וואָס טראָגן אין זיך אַ סאַציאַלן אינהאַלט“, נאָר ווען מע לייענט די זאַמלונג, זעט מען אַז גראַד דער סאַציאַלער אינהאַלט איז ניט פאַר-טראָטן אין דער זאַמלונג.

לאַמיר זען וואָס „פּופּצן יאָר ייִדישע דיכטונג פון לעיק מישיגען ביזן נאָרד פּאַסיפיק“ גיבן אונדז צושטייער. די צענדליק לידער פון מ. באַגדאַנסקי, מיט וועלכע דער בוך עפנט זיך, האָבן אין זיך ניט קיין סאַציאַלן אינהאַלט און ניט קיין ספּעציפיש אַמעריקאַנישעס. דער קאַ-ליפּאַרניער ש. בעלסקי—דיטאַ. בן שלום מאַכט לאַנגע דעקלאַראַציעס אין זיינע פיל לידער, נאָר בלויז אין צוויי פילט זיך אַמעריקע — „שוואַרץ-הויטיקער ברודער מיינער“ און „ברעד לאַיו“. ה. נאַלדאַווסקי האָט אַ ליד וועגן „באָיל האַיטס“, די ייִדישע געגנט אין לאַס אַנדזשעלעס. אויך ל. גאַרעליק האָט אַ ליד וועגן נעגער. מאַטעס דייטש פאַרמאַגט אַז עכט שיקאַגער ייִדיש ליד „אַרום זעכצנטער גאַס“. די צרה איז בלויז, וואָס מע זעט דעם דיכטער מער ווי די גאַס. פעסי הערשפעלד זינגט אויך וועגן שיקאַגע. מלכה כיפּע־טוזמאַן האָט אַ ליד וועגן פּומבאַל. מ. טקאַטש שרייבט וועגן „די דיונס ביים לעיק מישיגען“. דער יונגפאַר-

שטארבענער מאטעם ל. האָט גראָד אַ סך געשריבן וועגן קאַלאָראַדאָ און אין דער זאַמלונג איז פאַראַן אַ ניצויג דערפון. ע. קאַרמאַנס לידער זיינען גרויסשטאַטיש. ברכה קודלי טאַנצט אַ טאַנגאָ. ה. ריווענבלאַט האַט עכטע אַמעריקאַנישע מאַטיוון פון דער וועסט און סאַוט. שלמה שוואַרץ און שלמה שניידער זיינען פאַרטראַטן מיט אַמעריקאַנישע בילדער.

אין אַלגעמיין פילט זיך אַמעריקע אין אַט דער אַנטאַלאַגיע. דאָד איז ניט פאַראַן קיין איין ליד אין דער גאַנצער זאַמלונג, וואָס זאָל קאַנען פאַררעכנט ווערן ווי אַ וויכטיקער צושטייער, ווי אַ מוסטער פון דער אַמעריקאַנער יידישער ליטעראַטור. די דיכטער פון מיטוועסט און מערב פאַרמאַגן נאָד אַלץ אזוי פיל רייד, נאָר ס'איז צו זייער קרעדיט, וואָס זיי נעמען זיך צו נייע טעמעס, וואָס זיי ווילן זינגען וועגן אַמעריקע.

דער „רעוואָלוציאָנערער דעקלאַמאַטאָר“ איז אַרויס אין 1933. פון דעם נאַמען אַליוו קאַז מען זיך שוין אַנשטויסן, אַז דער מאַטעריאַל דאָ איז געווען אַ דירעקט־צוגעקליבענער. אין דער זאַמלונג גייען אויך אַרײַן שרייבער פון אויסלאַנד, הויפטזעכלעך — סאַוועט־פאַרבאַנד. מיר וועלן זיך אַפּשטעלן בלוין אויף די אַמעריקאַנער אַנטי־נעמען און אויך בלוין אויף פּאַעזיע. שרה יבאַרקאַן האָט צוויי לידער און ביידע זיינען טיפּיש־אַמעריקאַנישע. איינס „קונקי איז ברוגז“ איז אַ נעגער וויג־ליד. דאָס צווייטע „זעקס איטאַליענישע מוליערס“ אַטעמט מיט דער אַרבעטס־אַמעריקע. מאַרטין בירנבוים פיר לידער זיינען געווענרט מיטן פנים צום ברויזנדיקן לעבן פון היגן לאַנד. אזוי אויך גרינשפּאַנס לידער. אב. וויקטאָר, מלכה לי, ל. מילער, מ. בלעכמאַן, משה נאָדיר, ל. סאַברין, מ. א. סול, י. אפרת, ב. פענסטער, א. פרינץ, מעינקע קאַץ, אהרן קורץ, מאָרים ראָזענפעלד, אהרן ראַפּאַפּאַרט, משה שיפּריס, ובנימין קאַץ, יאַסל קאַטלער, ב. פּרוימאַן, אייזיק פּלאַטנער — די אַלע דיכטער, ווער שטאַר־קער, ווער שוואַכער, שפּיגלען אָפּ אין זייער שאַפּן אין דעם זאַמלבוך די צייט און דאָס לאַנד, אין וועלכן זיי לעבן. עס איז אַמעריקע — בלוט פון איר בלוט, פלייש פון איר פלייש. ניט קיין אויסגעטראַכטע, ניט קיין קינדיש באַהאַלטן זיך אונטערן פאַרטוד פון מאַמע־שטימונגען.

„אַמעריקאַנער יידישע פּאַעזיע אַנטאַלאַגיע“, געזאַמלט און צוגיפֿט־געשטעלט פון מ. באַסין, איז דאָס וואַגיקסטע און שענסטע פון אַלע אויסגעהעכנטע אַנטאַלאַגיעס. עס באַשטייט פון איבער זעקס הונדערט

זייטן, גרויס פארמאט. אזוי ווי דאס בוך איז ארויס אין 1940, גייט מען צו דערצו מיט א סך דערווארטונגען. אין דעם אריינפיר דערקלערט אונדז מ. כאסין, אז ער מאכט „א מין חשבון הנפש“ אין דער פארם פון א קינסטלערישער אנטאלאגיע, וואס זאל, ווי ווייט מעגלעך, אונטער-שטרייכן די דערגרייכונגען פון א געוויסן פעריאד אין אונדזער היגער פאעזיע — דער פעריאד פון גיין בארג ארויף.

אין דעם זאמלבוך זיינען אינגאנצן פארטראטן 31 דיכטער. עס ווארפט זיך גלייך אין די אויגן אריין דאס פעלן פון נעמען פון אייני-געווארצלעטע, טיפיש-אמעריקאנישע יידישע דיכטער. עס פילט זיך גלייך, אז ניט קיין חשבון-הנפש האט דא דער צוזאמענשטעלער געמאכט, נאר א פערזענלעכן חשבון — דעם גוט-באקאנטן חשבון פון דער איסט-סאידער ליטערארישער קאפע, וואו „איין האנט וואשט די צווייטע“. די אנטאלאגיע עפנט זיך מיט מארים ראזענפעלדן און פארענדיקט זיך מיט אבא שטאלצנבערגן. זייער א וויכטיקער צייט-שפרונג, וואס זאגט א סך צו און וואס האט א סך געגעבן דער יידישער דיכטונג אין לאנד. די פאר-טראטענע דיכטער איז געגעבן געווארן גענוג פלאץ, צענדליקער זייטן. די פראגע איז אבער: וואס האט מען געגעבן? עס ווארפט זיך אין די אויגן אריין די אנטריסאציאלקייט פון בוך. ווי דער צוזאמענשטעלער וואלט באשלאסן באוואוסטזיניק אויסצובראקירן אלץ, וואס האט צו טאן מיטן אמתן לעבן פון יידן אין אמעריקע. פון די 29 לידער, מיט וועלכע מארים ראזענפעלד איז פארטראטן, זיינען בלויז פיר — סאציאלע לידער, בלויז פיר עכט-ראזענפעלדישע. יהואש האט איין אמעריקאנער מאטיוו (וואולווארט בילדינג). א. ליעסין, וואס האט געשאפן א מאסע לידער אויף אמעריקאנער טעמעס, איז רעפרעזענטירט מיט 32 לידער. פון זיי איז בלויז איין קליין ליד אויף אן אמעריקאנער טעמע („אין סאבוועי“). א. ריזען ווערט פארגעשטעלט מיט 50 לידער. פון זיי בלויז פיר אויף אמעריקאנער מאטיוו.

טאמער הייבט מען שוין אן ה. רויזנבלאטס אפטייל אין בוך מיט אמעריקע, זיינען אבער זיינע מערסטע לידער וועגן דער אלטער היים. מאני לייב זינגט וועגן ניריארק: „ניריארק, ווי זאל איד לויבן דיין פראכט, דיין גרויסקייט און דיין רום? איד ליג א שטויב אין דיין שטויב, און פאר דיין גרויסקייט בין איד שטום.“ צווישן די אמערי-

קאנישסטע לידער אין דער אנטאלאגיע זיינען ר. אייזלאנדס „פון אלע טאג“, נאר דאס בעסטע ליד זיינס איז פארט „טארנאווי“. י. י. שווארץ איז דא מיט טיילן פון זיין עפישער „קענטאקוי“, נאר זיין „טשעמעס סקווער“ איז אינגאנצן ניט פארטראטן. מ. ל. האלפערן האט א פאר אמעריקאנער מאטיוון, נאר זיין „אין גאלדענעם לאנד“ פעלט, ווי עס פעלן זיינע עכט-בונטארישע לידער. ה. ליוויק איז דא מיט זיין „דענווער באלאדע“ און עס פעלט זיין „בריוו פון אמעריקע צו א ווייטן פריינט“. זישע לאנדע האט בלויז צוויי אמעריקאנער לידער. לודוויק זעט זיך אן מיט זיינע אריזאנא-זאכן.

אבער פארוואס האט מען ארויסגענומען פון דארט די לעבעדיקע נשמה? פארוואס איז ניט פארטראטן קיין איינער פון די עכטע אמעריקאנער, יונגע, אמת-מאדערנע דיכטער, וואס זיינען טיפיש פאר דער יידישער אמעריקע?

ניין, דאס איז ניט קיין אמעריקאנער יידישע פאעזיע אנטאלאגיע. זיכער זיינען די לידער אין דער אנטאלאגיע פיינע. ס'איז ניט קיין גרויסע קונץ צו געפינען פערל ביי ליעסינען, יהואשו אדער ראליניקס. אן אנטאלאגיע דארף אבער אפשפיגלען א פעריאד אין דער ליטעראטור. עס דארף אויף איר ליגן דער חותם פון דער צייט, פון לאנד און פון דער סביבה.

ניין, ס'איז ניט קיין אמעריקאנער אנטאלאגיע און ס'איז ניט קיין אנטאלאגיע בכלל. אן אמתע זאמלונג, וואס זאל געטריי אפשפיגלען די יידישע דיכטונג פון אמעריקע דארף ערשט צוזאמענגעשטעלט ווערן.

סאציאלע דיכטער

א

מיט א פאר יאר צוריק איז אין ניו-יארק אפגעהאלטן געווארן דער קאנגרעס פון די פראגרעסיווע אמעריקאנער שרייבער. איין סעסיע איבערהויפט האט זיך אויסגעצייכנט מיט איר דראמאטישקייט. דאס איז גראד געווען די סעסיע פון די דראמאטורגן. דארט זיינען געווען אנגעזעענע, דערפאלגרייכע דראמע-שרייבער און מענטשן, וואס האבן א דירעקטע שייכות מיט טעאטער. דער דראמאטורג קליפארד אדעטס איז ארויס פון די כלים און אטאקירט די רעפערענטן. מען איז אים קיין ענטפער ניט שולדיק געבליבן און ער האט זיך לסוף אנטשולדיקט פאר זיין אויסברוד. אין זיין אנט-שולדיקונג האט ער ארויסגעבראכט א פונקט, מיט וועלכן די פארזאמלונג פון איבער דריי הונדערט פאכלייט איז מיט אים געווען איינשטימיק. און דאס איז געווען: די פראבלעם פון קינסטלער, פון פראגרעסיוון שרייבער, צו דערגרייכן דאס הארץ און דעם מוח פון דער ברייטער מאסע. זייענדיק איינער פון די פאפולערע דראמאטורגן ביי אונדז אין לאנד, האט זיך אדעטס מודה געווען, אז אט די פראגע עגבערט אים תמיד. ער ווייס, אז ער האט נאך ניט געפונען דעם שליסל צו דער טיר פון פאלקס-קונסט.

דער יידישער פראגרעסיווער דיכטער, אט דער וואס וויל דערגרייכן א וואס גרעסערע לייענערשאפט, ראנגלט זיך מיט דעם פראבלעם יאָרן-לאנג און זי שטייט ביי אים אין פאדערגרונט. דער יידישער לייענער אנטלויפט פון ליד. א בוך לידער קויפט ער ניט. פאעזיע איז א הארטער ביסן פאר אים. א גרויסע שולד ליגט אין דיכטער אליין, נאר דעם לייענער קומט אויך ניט קיין קניפ אין בעקל.

דער דיכטער, וואס אנטלויפט פון אקטועלן לעבן, וואס האט ניט
אין זינען דעם לייענער, שאפט געוויינלעך ניט קיין זאכן, וואס וועלן האבן
א דויערנדיקן ווערט. צום באדויערן האבן א גרויסע צאל אמעריקאנער
יידישע דיכטער זיך באצויגן מיט בטול צום לייענער און דער רעזולטאט
איז געווען, אז דער לייענער האט זיך אפגעקערט פון זיי — און דערפאר
עקזיסטירט נאך אט די גרינגשעצונג צו א בוך לידער מצד די לייענער
בזון היינטיקן טאג.

ווען דער דיכטער האט געשריבן וועגן זיינע פערזענלעכע לידן אדער
פריידן, וועגן זיינע פערזענלעכע שטימונגען און בענקענישן, וואס האבן ניט
רעפלעקטירט די זעלביקע געפילן פון מיטמענטשו, — דאן האט דער
לייענער זיך אפגעקערט פון אים. דער לייענער האט געוואלט געפינען
אין ליד אן אפשפילג פון זיינע אייגענע עמאציעס, פון זיינע אייגענע
אויסדרוקן. די דיכטער פון דער „יונגע“ פעריאדע ביי אונדז אין לאנד
האבן דעם לייענער אפגעשטויסן פון זיך. זיי האבן פארמאגט א סך
טאלאנט, זיינען אפט געווען מייסטערס פון זייער קונסט, דאך איז קיין
וואגיקער אינהאלט ניט געווען אין זייער ווארט.

דער יידישער לייענער איז געווען, פונקט ווי דער דיכטער, אן אימיר
גראנט. אמעריקע איז פאר אים געווען א ניי לאנד, א פרעמד לאנד, וואס
דארף ווערן גאענט, וואס דארף ווערן אייגן. ביים לייענער איז פארגע-
קומען א געוואלטיקער איבערברוד אין זיין גייסטיקן לעבן א דאנק זיינע
נייע אומשטענדן, א דאנק זיין איבערוואנדערן אהער. עס איז ניט בלויז
געווען אן איבערברוד אין זיין עקאנאמישן צושטאנד, נאר אפט האבן
זיינע געפילן דורכגעמאכט גרעסערע ענדערונגען, אפט איז ער געשטאנען
א הילפלאזער פאר די אינווייניקסטע רעגונגען און עמאציעס, זוכנדיק
אן ענטפער פאר זיי ביים דיכטער, דעם מייסטער פון הארץ און נשמה.
אויך דער דיכטער איז געווען אן אריבערגעקומער. אויך ער האט
דא אנגעהויבן בויען זיין נעסט. אויך ער האט ניט געטראכט מער פון
צוריקפארן אין דער אלטער היים. אמעריקע איז געווארן זיין נייע היים.
און נאך מער ווי דער לייענער, זייענדיק פון דער נאטור סענסיטיווער
פון אים, האט ער דורכגעמאכט אט די אלע שטורעמס און וואולקאנען,
אויסברוכן אין זיין נשמה, וואס זיינען געווען א רעזולטאט פון דעם נייעם
מעכטיקן ארום.

וואס האט דער דיכטער געמאן? ער האט זיך פארשלאסן אין זיך, ער איז אנטלאפן פון זיך אליין. ער האט געמיינט, אז זיין בוידעם־שטיבל איז א טורעם, א טורעם פון עלפנביין, דער פלאץ פון אויסדערוויילטן. דער אמעריקאנער יידישער לייענער האט געלעבט אויף דער הארטער אמעריקאנער ערד און אט וועגן דער ערד און וועגן אירע מענטשן האט ער געוואלט געפינען אן אפרוה אין די לידער און מעשיות פון דעם יידישן שרייבער. זיין אנטוישונג איז אפט געווען גרויס.

אויב מען באסקלאגט זיך אויפן קרויזס אין יידישן ביכער־מארק, הארף מען אין זינען האבן, אז דער שרייבער אליין האט א גרויסן חלק אין אט דעם קרויזס. עס זיינען, נאטירלעך, דא נאך סיבות, פארוואס מען לייענט ניט קיין יידישע ביכער. איד ווייס אבער ניט פון קיין איין פאל, וואו יידישע שרייבער זאלן זיך האבן צוזאמענגעקומען, ווי די אויבנדערמאנטע דראמאטורגן, און זאלן צוזאמען אויפנעמען די פראב־לעמען פון ווי צו דערגרייכן דעם לייענער.

דער יידישער לייענער האט זיך אמעריקאניזירט. דאס זעלביקע קאן אבער ניט געזאגט ווערן וועגן א גרויסער צאל יידישע שרייבער. זיי זיינען געבליבן שטעקן גייסטיק אין זייער אמאליק שטעטל. זיי זיינען ניט אויס־געוואקסן. זיי האבן זיך דערשראקן פאר אמעריקע. אין זייערע ווערק איז אמעריקע א נאך ניט אנערקענטע טעריטאריע. דערפאר ווייל זיי האבן ניט מיטגעלעבט מיט די מאסן, ווייל זיי איז דאס גרויסע לעבן פרעמד, האבן זיי דאס לעבן ניט פארשטאנען און ניט געקאנט באשרייבן. און ווען זיי האבן עס יא געמאן, איז עס ארויסגעקומען שוואך, ניט עכט.

דער היינטיקער פראגרעסיווער דיכטער אונדזערער, אט דער וואס האט זיך גרופירט ארום „פראלעטפען“, האט פון דער גרופע „יונגע“, וואס זיינען געווען אין דער ליטעראטור פאר אים, אפשר געקאנט לערנען טעכנישע מייסטערשאפט, געבוי פון פערן, נאך אידייאיש און טעמאטיש האט ער געדארפט אויסראטן פון זיך די איינפלוסן פון אינזיכקייט און אינהאלטלאזיקייט. ער איז דערפאר אוועק צוריק צו די ערשטע אמערי־קאנער סאציאלע דיכטער.

מען האט ניט געקאנט פאָדערן פון אונדזערע ערשטע סאציאלע דיכטער דא אין לאַנד לידער אויף אמעריקאנישע טעמעס. מיט פופציק יאָר צוריק האט זיך דאָר ערשט אָנגעהויבן אויסשילן א יידיש לעבן דאָ.

דאך זענען מיר, אז מאַרים ראָזענפעלד, וואָס האָט צוזאַמען מיט אַלע איבעריקע אימיגראַנטן זיך אָנגעליטן פֿון סוועט־שאַפּ, האָט זיך ניט פאַר־קליבן ווייט פֿון דער מאַסע, האָט זיך ניט אָפּגעזונדערט אין אַ חדר מיוחד, נאָר ער האָט געזונגען לידער פֿון אייגענעם וויי, וועלכע זיינען אָבער אין דער זעלביקער צייט געווען די ווייען פֿון זיינע מיטמענטשן.

אין „מיון יונגעלע“ האָט מאַרים ראָזענפעלד אויסגעדריקט זיינע פּערזענלעכע געפילן צו זיין קינד, וואָס ער האָט אַ דאַנק זיינע שעה'ן אין סוועט־שאַפּ ניט געקאָנט זען אַ וואַכנדיקן. דאָס ליד איז גלייך געוואָרן אַ פּאַלקס־ליד, ווייל הונדערטער טויזנטער טאַטעס האָבן איבערגעלעבט די זעלביקע געפילן, נאָר קיינמאַל ניט געקאָנט זיי אַרויסברענגען אין דער עפּנטלעכקייט. אין געקומען דער דיכטער און האָט די געפילן פאַר־אייביקט. אַט דאָס איז די קראַפט פֿון אַ ליד.

מאַרים ראָזענפעלד איז געווען דער אַמעריקאַנישסטער פֿון די סאַַ ציאַלע דיכטער. די איבעריקע — באַוושאַווער, עדעלשטאַט און ווינ'טשעווסקי זיינען אין זייערע לידער געווען אַבסטראַקט. דאָס אַמעריקאַ־נישע האָבן זיי באַשריבן אין זייער פּראָזע. ווילן מיר אָבער איבערלעבן די שטימונגען און געפילן פֿון די ערשטע יידישע אַרבעטער אין די שעפּער, מוזן מיר אָנקומען צו ראָזענפעלד'ס דיכטונג. קיין דערציילונג פֿון יענער צייט קאָן אונדז ניט נעבן אַזוי פיל ווי אַ קורץ ליד פֿון מאַרים ראָזענפעלד. זיין „סוועט־שאַפּ“, זיין „בלייכער אַפּרייטער“, זיין „מאַשין“ וועלן בלייבן ווי מאַנומענטן פֿון יענער פינסטערער צייט.

„איד אַרבעט און אַרבעט און אַרבעט אַז חשבון,
עס טוט זיך און טוט זיך און טוט זיך אַז צאָל.
פאַרוואָס און פאַר וועמען? איד ווייס ניט, איד פּרעג ניט:
ווי קומט אַ מאַשין גאָר צו דענקען אַמאַל?“

דוכט זיך, פיר שורות (פֿון ליד „אַ מאַשין“) און ווי טרעפּלעך דער דיכטער האָט איבערגעגעבן די געפילן פֿון זיין דור לוינ־שקלאַפּן! וואָס פאַר אַ בולט בילד באַקומט זיך פֿון דער דעמאָלטיקער אַמעריקע, ווען מען לייענט זיינע לידער!

עס זיינען אָבער געווען דיכטער נאָך פאַר מאַרים ראָזענפעלדן, וואָס האָבן געשריבן וועגן דער אַמעריקאַנער סביבה. ק. מרמר, וואָס איז אַ קענער פֿון יענער עפּאָכע אין אונדזער ליטעראַטור, זאָגט: „די יידישע

ליטעראטור אין אמעריקע איז ניט איבערגעפלאנצט געווארן פון אייראפע.
זי איז ארויסגעקומען פון די באדינגונגען פון אמעריקאנעם יידישן לעבן".
(קלמן מרמז: "דער אנהויב פון דער יידישער ליטעראטור אין אמעריקע",
נ. י., 1944).

דער ערשטער דיכטער, וואס האט ארויסגעגעבן א ביכל לידער, איז
געווען יעקב צבי סאבעל. דאס ביכל איז ארויס אין יאר 1877. אין
יענער צייט האבן זיך די מערסטע יידישע אימיגראנטן פון פוילן פאר-
נומען מיט פעדלעריי. סאבעל שילדערט אין זיינע לידער דאס דאזיקע
סארט לעבן.

די דיכטער י. מ. שארקאנסקי, יעקב האכשטיין, י. ריינגאלד און דער
פאפולערער א. צונזער האבן געלאזט הערן זייער ווארט וועגן ארומיקן
לעבן דא אין לאנד. שלמה שמואלעוויטשעס ליד "א ברווועלע דער מאמען"
איז געווארן א טייל פון אמעריקאנער פאלקלאר.

ניט אלע דיכטער זיינען געווען טאלענטירט, נאר די וואס האבן גע-
שריבן וועגן דעם, וואס איז זיי געווען נאענט, וועגן לעבן פון אימיגראנט,
זיינען געווען פאפולער אין זייער צייט.

שרייבט יעקב האכשטיין:

"דער גרינער איז ווי א נירגעבוירן קינד,
ארים, באזארגט, עלנט, מוטלאז און דערצו שטום,
זעט, דאכט זיך, אלעס און דאך, נעבער, בלינד.
וואס אייראפע רופט גלייך, רופט אמעריקע קרום."

און אליקום צונזער האט אויף זיין פרימיטיוון שטייגער אניטירט

דעם פעדלער:

"וואס זוכסטו זיך, יידל, אזעלכע פרנסות,
וואס מאכן דיין נאמען צו שפאט און צו שאנד;
ניי לעז אין די צייטונגען אויף דיר "ליבע דרשות",
זיי בעסער א פארמער און נעם זיך צו לאנד!"
(1890)

צווישן די אימיגראנטן אליין האט געהערשט א קידער-ווידער. די
פריער אריבערגעקומענע האבן זיך געשעמט מיט די שפעטער איינגעוואנגן
דערמע. די יאהודים האבן ניט געוואלט לידן דעם רוסיש-פוילישן אימי-
גראנט. דער דיכטער שארקאנסקי האט וועגן דעם געשריבן אין זיין ליד
"די פני":

„באדויערט דעם גרינעם,
וואס לידט בחינם
פון ברידער, וואס זיינען אהער
פאר צענדליקער יארן
נעקומען צו פארן
ווי בעטלער פון יענער זייט מעער.“

דער דיכטער מאגנולאנסקי באשרייבט דעם „טאפ פלאַר“ פון יענער
צייט (1890):

„טראַנטעס אַ ביסל,
אַ טשער אָן אַ פּיסל,
און בעטל מיט וואַנצן באַשאַטן.
אַ טיר מיט אַ לאַטע,
אַ שויב מיט אַ שמאַטע,
דאָ פּיפט נעבעד דער דלֹות אויף נאַטן.“

דער דיכטער יצחק ריינגאלד האט געשריבן אַרבעטער־לידער, וואס
זיינען געווען באַליבט ביי די מאַסן אין יענער צייט. זיין „מאַשינדעלעך“
איז געוונגען געוואָרן אַ לאַנגע צייט.

„איר, מאַשינדעלעך, איר דרייט זיך,
און איר, רעקעלעך, איר נייט זיך,
און איר, באַסעלעך, איר פרייט זיך,
דען פון אונדזער פּראַצע ווערט איר רייך.
און מיר, מיר אַרימע אַרבעטס־לייט,
מיר גייען אויסעט פאַר דער צייט.“

שטאַרק פאַפּולער איז געווען מיכל קאַפּלאַן, וועמענס „אַהיים וועל
איר פאַרן קיין וולעדניק“ איז דעקלאַמירט געוואָרן צענדליקער יאָרן און
דעם עולם איז ניט נמאס געוואָרן צו הערן דאָס נאַכאַמאַל און נאַכאַמאַל.
זיין סאַטירע האָט זיך אַבער אויך אויסגעדריקט אין אַ צאָל אַנדערע לידער,
וואָס זיינען דעם עולם ניט געווען באַקאַנט. אין אַ ליד „האַרבע ווערטער“
חוזקט ער אָפּ פון „פאַרווערטס“ פּאַטעיטאַ־ידיש:

„איר האָב שוין געאַרבעט אין עטלעכע שעפּער,
ביי קלאַקס, ביי וועיסטלעך, ביי פענטס;
געלעדנט זיך קאַטער, געוואָרן אַ פעניטער,
געשטאַנען אַ פאַר מאָל ביי סטענדס.“

עס וואָלט געווען ניט ריכטיק צו שאַפן דעם איינדרוק, אַז וועגן
אַרבעטער האָבן געוונגען בלוז די, וואָס מיר רופן היינט אַן פּראַעטאַר
רישע דיכטער. נאָר ניט יעדער, וואָס האָט געשריבן וועגן אַרבעטער,

קאן אנגערופן ווערן א פראלעטארישער שרייבער. וועגן אמעריקע האבן געשריבן א סך פאעזן און דערציילער. די פראגע איז בלויז, ווי אזוי און וואס זיי האבן געשריבן.

ריכטיק האט אט דעם באגריף דעפינירט מ. אַלגין אין זיין אַנגע-הויבענער, נאָר, צום באַדויערן, ניט פאַרענדיקטער אַרבעט וועגן דער פראלעטארישער דיכטונג אין דער יידישער ליטעראטור. ער האט געזאגט:

„מיר רופן אן פראלעטאריש דעם שריפטשמעלער, וואס שמעלט זיך אויפן פראלעטארישן שטאַנדפּונקט . . . דער אוממיטל באַרער אַביעקט פון זיין שאפן איז דער פראלעטאריאַט. אזא שריפטשמעלער איז שוין דווקא ניט באגרעניצט צו שילדערונגען „פונם אַרבעטער־לעבן“: זיין געביט איז א סך ברייטער; עס איז פאקטיש אומבאגרעניצט. א פראלעטארישער שרייבער נעמט פאר זיין מאטעריאַל יעדן געביט פונם לעבן פון דער מענטשהייט, אין דער פארגאַנגענהייט ווי אין דער געגנווארט. די קוואליטעט „פראלעטאריש“ ווערט רעאַליזירט ניט אזוי דורך דעם פאַראַרבעטן סאַציאַלן שטאַף, ווי דורך דעם אופן, ווי ער ווערט פאַר-אַרבעט: דער געזיכטס־פונקט, דער צוגאַנג, קורץ — די וועלט־אַנשוואונג פונם אויטאָר.“ (אַרדן־אַלמאַנאַך, 1940.)

אַט דער צוגאַנג וועט אַנגעווענדט ווערן, ווען מיר וועלן זען ווי אזוי אונדזערע היינטיקע דיכטער האבן באַזונגען אמעריקע און דאס אמערי-קאַנער לעבן אין זייערע לידער.

ב

וואס פארשטייען מיר אונטער דעם אויסדרוק: אמעריקע אין די ווערק פון דיכטער?

טאקע דערפאר, וואס אזוי פיל יידישע דיכטער פון פריערדיקן דור זיינען געשטאַנען אויסער דעם אַקטועלן לעבן, און זיי האבן אין זייערע לידער געהאַלטן אין איין קרעכצן אויף דעם שמעטל, וואס זיי האבן פאַר-לאזן, — איז נויטיק צו זען, ווי אזוי די פראלעטארישע דיכטער אונדזערע האבן זיך באַצויגן צום אַרומיקן לעבן, קומענדיק קיין אמעריקע. אמעריקע מיינט דאָר — דאָס לעבן אין אמעריקע. די געשעענישן, וואס זוירקן אויף דעם געמיט פון דיכטער, די לאַנדשאַפט און דער מיטמענטש, די מנהגים און דער נייער לעבנס־שטייגער.

דער פראלעטארישער דיכטער איז ניט קיין בלאַט אין ווינט, וואס

ווערט געשליידערט אומעטום, אַז ציל און צוועק. ער ווערט ניט באהערשט פון מאַמענטאַלע שטימונגען, וואָס זיינען דער רעזולטאַט פון פּערזענלעכע קרויודעם און פּריוואַטע חשבונות. אונדזער דיכטער איז פּריער פון אַלץ אַ מענטש מיט אַ לעבנס־אנשויאונג. ער מוז ניט שרייבן בלוז וועגן לעבן פון אַרבעטער און זיינע קאַמפּן. פאַר אים איז אַבער דאָס ליד ניט קיין צייט־פּאַרווייל, נאָר אַ פּאַעטישער אויסדרוק פון זיין צוגאַנג צו דער וועלט און אירע מענטשן.

אונדזער דיכטער לעבט אין אַמעריקע און דערפאַר איז אים אַמעריקע ריקע אייגן. ער האַלט די אויגן און אויערן אָפּן צום קאַליר און קלאַנג פון נייעם לעבן, וואָס רעגט אים אָן. אַמעריקע ווערט באַזונגען און באַשריבן אין די ווערק פון אונדזערע דיכטער און פּראָזאַאיסער. דעם דיכטער איז, נאַטירלעך, אינמיטן דאָס לעבן, וואָס ער קען, וואָס אַרום אים. אויב ער איז אַ פּאַריער, וועט ער וועגן זיין פּאַך שרייבן לעבעדיקער ווי וועגן פּאַרמעריי, לַמשלָה. אויך די פּריערדיקע דיכטער, די „יונגע“, זיינען געווען פשוטע אַרבעטער, דאָך איז עס, ווייזט אויס, געווען אונטער זייער כבוד צו באַזינגען זייער פּאַך. אַנדערש איז דאָס מיט אונדזערע פּראָלעטאַרישע פּאַעטן.

דער דיכטער זיצט ניט אויף איין אַרט גײַסטיק. ער איז אויך פּאַר־אינטערעסירט אין לעבן און געשעענישן אויסער זיין ענגער סביבה. דער־פאַר געפינען מיר אין די ווערק פון אונדזערע פּראָלעטאַרישע שרייבער אַ פּאַרשידנאַרטיקייט פון טעמאַטיק, אַז אויסוואַל פון „אַמעריקאַנאַ“. ניט אויסגעהלומט האָט ער זיינע לידער, אונדזער דיכטער, נאָר זיי איבערגע־לעבט אין דער ניכטערער ווירקלעכקייט, און פון איר, דער זואַר, האָט ער אָפּט געהלומט.

יונג איז די גרופע, וואָס ווערט באַצייכנט אונטערן נאָמען „פּראָ־לעטפּען“. עס ווערט 13 יאָר זינט די אַרגאַניזאַציע איז געגרינדעט גע־וואָרן. אַבער נאָך פּריער, אין 1924, האָט שוין עקזיסטירט דער „יונגער אַרבעטער שרייבער פּאַראַיז“, און אין 1928 — די שרייבער־גרופע „יוניאַן סקווער“. אין די אַלע אויסגאַבן פון אַט די אַרגאַניזאַציעס („יונג קונויע“, „יונגט“, „יוניאַן סקווער“, „סינגאַל“) איז דער לייט־מאַטיוו געווען: מיטן פנים צו אַמעריקע, מיט דער פּען צום אַרומיקן לעבן. דאָס זיינען אַבער אַלץ געווען פּרואַוו־אַרבעטן. אַ ליד איז אַ זשורנאַל

אדער אין א צייטונג קאן אפט ניט זיין פאסיק אין א בוך פון אויטאר.
ווייל מיט דערקענען דעם דיכטערישן פרצוף פון פאָעט, מוזן מיר זיך
ווענדן צו זיינע אַרויסגעבענע ווערק. דאָ אַנטפלעקט זיך פאַר אונדז
דער שרייבער אין דער פולער מאַס.

די מערסטע דיכטער אונדזערע זיינען נאָך יונג אין יאָרן. די וויכ-
טיקסטע, רייפסטע זאכן האַלטן נאָך ביים געשאַפן ווערן. נאָך יעדער
איינער פון זיי האָט אַפגעשפּיגלט אַמעריקע אין זיינע שוין אַרויסגע-
געבענע ווערק.

לאַמיר נעמען יעדן דיכטער באַזונדער און זען אַמעריקע, ווי ער
האָט זי געזען דורך זיינע לידער. צום באַדויערן וועלן פיר דיכטער שוין
ניט קאָנען מער שפּינען דעם פּאָדעם אונדזערן. יונג זיינען זיי געשאַרבן,
נאָר זייערע ווערק בלייבן לעבן. זיי זיינען: יוסף גרינשפּאַן, יאַסל
קאַטלער, בצלאל פּרידמאַן, און ל. גאַרעליק.

י. גרינשפּאַן איז אַלט געווען 23 יאָר, ווען ער איז אַנגעקומען, אין
1925, קיין ניו־יאָרק. געשאַרבן איז ער אין 1933. עס זיינען אַרויס
צוויי לידער־זאַמלונגען זיינע. אין ערשטן בוך (אַרויסגעגעבן בשותפות
מיט לייבל סאַברין) האָט גרינשפּאַן אַ צאָל לידער וועגן נעגער־לעבן אין
דער סאַוט, לידער וואָס זיינען אַריין אין אונדזערע כרעסטאַמאַטיעס.
גלייך אין די ערשטע לידער אין זיין בוך מאַכט גרינשפּאַן אַ חשבון
הנפש מיט זיינע „שטעטלידיקע יאָרן“. ער זאָגט צו זיי:

„שטעטלידיקע יאָרן,
פּלאַנטערט זיך ניט מער אין מיין זכרון —
אַז אַנדער אינגאַנצן וויל איד ווערן!
לאַזט מיין האַרץ קלאַפּן
צום טאַקט פון עלעקטרישע מאַטאָרן.
לאַזט דעם ריטם פון מיין בלוט פאַרמעסטן זיך
מיטן ריטם פון די באַנען
אין ניו־יאָרקער אונטערערדישע אַרטעריעס.“

און באַלד פּאָלגט נאָך אַ צאָרנדיק ליד וועגן קאַלאָראַדאַ סטריק אין
1927. און אַ ליד וועגן „אַ נאַכט אַזאַ ביים איסט־ריווער“, און וועגן אַר-
בעמלאַזן ברויז־בויער און זיין זון. נאָר דאָס סאַמע געוויכטיקסטע ליד
אין דעם בוך איז זיין גרויסע פּאַעמע „פּאַרטינאַה סטריט“ (פּערצנטע גאַס).
ער זעט די גאַס ניט בלויז פון יוניאַן סקווער ביז סעקאַנד עוועניו, נאָר ער

זעט זי ביז דער ניינטער עוועניו, ארום די האדסאן-האפנס, ער זעט זי ביז צום איסט-ריווער מיט די „חורב-היזער“. פאר אים איז די גאס דער סימבאל פון גאנץ ניריארק, מיט איר גויט און קאמף און האס און ליבע. דיכטער פאר אים האבן זיך יארן-לאנג געדרייט אויף אט דער פאפולערער גאס, נאר זיי האבן זי ניט געזען. גרינשפאן האט זי פאראייביקט אין אונדזער ליטעראטור.

יאסל קאטלער, וואס איז טראגיש אומגעקומען אין 1935, איז אין זיין „מונטערגאנג“ געווען דורך און דורך אמעריקאניש. זיין „געצלבירג“ איז די קעמסקיל-בערג, זיינע אריגינעלע סאטירעס און קאמעדיעס פון יידיש-אמעריקאנער לעבן זיינען אייגנארטיק. זיינע לידער וועגן קריזיס זיינען געווארן פאפולער און זיין „סימכע מיט דער יידענע“ וועט מסתם אריין אין אמעריקאנער יידישן פאלקלאר.

בצלאל פרידמאן, וואס איז געשטארבן פריציטיק, האט זיך ניט בלויז אפגערופן אין זיינע לידער אויף געשעענישן פון טאג, נאר זיינע לעצטע צוויי ביכער זיינען געווען געווידמעט דעם לעבן פון (1) דעם פאר-געסענעם מענטשן (די לעבנס-געשיכטע פון א יידישן ארבעטער אימיר-גראנט און זיין פאמיליע, און (2) דעם העלד פון שפאנישן קאמף קעגן נאציזם, דעם אמעריקאנעם יידן, דעם פליער בען לידער. אויסער דעם האט פרידמאן איבערגעלאזט א פאר ראמאנען אין פערזן, געבויט אויף אמעריקאנער סוזשעטן.

אונדזער ווארט קומט ניט בלויז ארום פון ניריארק. יארן-לאנג האט דער דיכטער אב. וויקטאר (דוכט זיך, דער עלטסטער צווישן אונדז) געשריבן וועגן דעם אינדוסטריעלן צענטער דעטראיט, איבערגעגעבן דיכ-טעריש וועגן וואקס פון דער אויטאמאביל-אינדוסטריע, אויך פאעמעס וועגן מיסיסיפי טייד, וועגן קאלאראדא א. א. אין שיקאגא האט ש. גארעליק, אין זיין בוך „ארום אונז“, געגעבן עכטע אמעריקאנישע מא-טיוון — וועגן שיקאגער שלאכטהייזער, וועגן שיקאגער גאסן, וועגן קא-ליפארניע, וועגן דער יידישער קעלנערין מיטן צלמל „אויפן ווייסן, פון געטאקטן האלדן“. וועגן אמעריקע זאגט ער, אז „אידן ביזן שוין דא א היימישער, א היגער און ליב האב אידן דאס גראנדיעזע לאנד.“ מאטעס דייטש פון שיקאגא האט אין 1935 ארויסגעגעבן „אינם

לאַנד פון די יענקיס" (לידער און פּאָעמעס). דאָרט געפינט זיך די סעריע „מיקי מויז" מאַטיוו, ווי אויך שיקאַנאַ לידער.

אין קאָליפּאָרניע לעבט יאָרן-לאַנג שפרה ווייס. אין אירע ביכער פעלן ניט קיין אַמעריקאַנער מאַטיוו. איבערהויפּט וועגן איר שטאַט קאָליפּאָרניע, „לאַנד פון איל", ווינטרויבן און מאַראַנצו". זי שרייבט וועגן די בערג אַרום, זי רעדט צו אירע קינדער, דאָ געבוירענע, וועגן היגער נויט און עלנט.

אויך דער לאַס אַנדזשעלאַסער ה. גאַלדאָוסקי האָט אין זיין בוך „פּריי-לאַנד" (1927) מאַטיוו פון דער וועסט.

דער יונג-פּאַרשטאַרבענער דיכטער מאַטעס ל. האָט באַזונגען די ראַקיס פון קאַלאַראַדאָ.

אין באַסטאָן האָט שרה פעל-יעלין זיך לעצטנס גענומען צו טעמעס פון דער אַמעריקאַנער געשיכטע. זי האָט לידער וועגן „דאָס וויגעלע פון פּרייהייט", וועגן „טאַמאַס פעין", א.א.

אַליעזר גרינבערג האָט אין זיין בוך „פון אומעטום" (1934) לידער וועגן ניו ענגלאַנד.

פון פּילאַדעלפּיע הערט זיך דאָס קול פון נ. ד. קאַרמאַן. אין זיין בוך לידער „באַרג אַרויף" (1943), וואָס עפנט זיך מיט מלחמה-מאַטיוו, געפינען זיך אויך ספּעציפּיש פּילאַדעלפּיער לידער.

אין נואַרק וואוינט שרה באַרקאָז, וואָס שרייבט אי פּראָזע, אי לידער. זי נעמט אָפּט טעמעס וועגן ניט-יידן. איר ליד וועגן איטאַליענישע מוליערס איז אַ מוסטער פון איר אַרט שרייבן פּאָלקסטימלעך וועגן פּאָלקסטיפּן. „עס זיצן זעקס מוליערס און ריידן. מיר זיצן און הערן זיך איין."

די ניריאַרקער פּאָעטן קענען דאָס לאַנד און אין זייערע לידער פּילט מען דעם אַטעם פון פּרייען וואַנדער. איבערהויפּט צייכנט זיך אויס מאַרטין בירנבוים מיט זיינע וועג-לידער, וועלכע גיבן אונדז איבער גרוסן וועגן „שליאַד סאַנטאַ פעיער", וועגן „פּריסקאַ האַפּן", „גרענד קעניאַן" און מדבר-פּערעירן. זיין „בינאַכט אין אַווטאַבוס" איז איינע פון די טיפּיש-אַמעריקאַנישע לידער אין דער יידישער דיכטונג פון לאַנד.

מאַרטין בירנבוים צוויי לידער-ביכער זיינען דערשינען אין 1934 און אין 1939. אין ערשטן בוך „וויזערס", געפינען זיך אַ צאָל לידער, וואָס

כארקטעריזירן דעם דיכטערס צוגאנג צו אמעריקע. „אין פייכטער היץ פון וועשעריי זעט ער די פערצו-יעריקע סאָליטא, דאָס איטאַליענישע אימיגראַנטן-קינד, וואָס חלומט נאָך פון איר פישער-דאָרף אין איטאַליע. „אָה אַ פעלד אין קאַלאַראַדאָ“ זיצט ער מיטן פאַרס-האַנט אַ/מעלי, וואָס אַנטפּלעקט פאַרן דיכטער זיין לעבן אין אירלאַנד, יאָרן פון מלחמה און צרות אין אמעריקע. מאַרטין בירטבוים איז אַ פאַריער, און אין ביידע בענדער זיינען פאַראַן אַ סך פאַר-לידער. אויך פאַרמאָגט ער אַ צאָל קרעפטיקע נעגער-מאַטיוון. לידער וועגן ניו-יאָרקער גאַסן, וועגן איסט-ריווער, וועגן שיקאַגאָ, לידער וועגן אונדזער באַוועגונג, אַ פּאַעמע וועגן באַנוס-מאַרש. מיר האָבן פאַר זיך דעם פּולבלוטיקן דיכטער, וואָס איז באַהעפּט מיט אַלע חושים צו דעם לעבן פון לאַנד. אויך ל. דינסקי איז אַ פאַריער, און אין זיין ביכל „טעג אין שאַפּ“ (1936) דערציילט ער אונדז וועגן די מענטשן ביי זיין פּאָד, וועגן די באַלעבאַטיים, אונטער וועלכע ער אַרבעט, איבערהויפּט ווערט אַט דער סענטימענט בולט אין זיין פּאַעמע „לייבל דער פאַריער“.

אַן אַנדער דיכטער, וואָס האָט זיין בוך אַ נאַמען געגעבן „מייסע שאַפּ“, איז אהרן ראַפּאַפּאָרט. דאָס בוך איז אַ נעמיש פון פּראָזע און דיכטונג. מיר דוכט זיך, אַז די פּראָזע איז דאָרט קערנדיקער. ראַפּאַפּאָרט איז אַ מאַשיניסט. זיינע לידער זיינען מערסטנס וועגן מאַשינען, עלעק-טרישע מאַטאָרן —

„דער עלעקטרישער מאַטאָד הויערט ווי אַ לייב אונטערן טיש,
 דרייט זיין שטאַלענעם עק — דעם וואָל.
 און רעדל צו רעדל שלענגלען זיך די פּאַסן,
 גליטשן זיך און רעדלען, גליטשן זיך און רעדלען.“

משה שיפּריס, וואָס איז אי אַ פּראָזאַאיקער, אי אַ דיכטער, האָט אין 1937 אַרויסגעגעבן אַ בוך „מלחמה טעג“, אַ פּאַעמע וועגן דעם וועטעראַן פּרענק. אַ צאָל לידער זיינע זיינען שוין לאַנג פּאַפּולער, ווי די פּאַעמע אין פּראָזע „קוני דער נאַר“, דאָס ליד פון שויד-פּוצער, און איבער-הויפּט די פּאַעמע וועגן פּאַרד רוזש פּלענט, וואָס גיט איבער אין ליד דעם טעמפּ פון דער פּאַרדיזאַציע —

„אַ האַנט גיט אַ דריי,
 אַ האַנט גיט אַ שרויף,
 אַ האַנט גייט אַראַפּ,
 אַ האַנט גייט אַרויף.“

לייבל סאכרין האט אין די ערשטע יארן געשריבן לידער פון שאפ, א ליד וועגן אלטן אפרעיטאר, וועגן אפהאלטטערערס, וועגן ברעד-לאזן, וועגן פארק עוועניו און דער איסט-סייד.

פאראן ביי אונדז דיכטער, וואס האבן זיך אליין באשריבן אין זייערע לידער, נאר וואס פאר אן אונטערשייד פון זייער צוגאנג צו זיך מיטן צוגאנג פון פריערדיקן דור דיכטער! פריער איז געווען — פעס-מיוז, אונטערזאנג, זעלבסט-באויער, האפענונגסלאזיקייט, אפהענטיקייט. ביי אונדזערע דיכטער איז פאראן מענלעכקייט, מענטשלעכקייט און מו-טיקייט. איד האב אין זינען ז. ווינפערס אויטאביאגראפישע פאעמע „פיניע“, וואס איז ארויס אין בוד-פארם. ז. ווינפער איז פארמעל ניט לאנג מיט דער פראגרעסיווער דיכטונג, נאר „פיניע“ איז אונדזערער. דאָ זעען מיר פאר זיך דעם נייעם דיכטער, דעם געזעלשאפטלעכן מענטשן, דעם מיטגליד פון כלל, וואס גייט דעם לעבן אנטקעגן מיט אפענע ארעמס. „פיניע איז א דיכטער אויך אן דער לבנה“, כאראקטעריזירט זיך ז. ווינפער טרעפאלער.

ז. ווינפער האט א צאל לידער אויף אמעריקאנישע טעמעס. ער טרויערט אויף סאקא און וואנעטי, „נאר שעמענדיק זיך, הענגען מיר דאך ניט די קעפ אראפ.“ ער איז שטענדיק אן אפטימיסט, און כאַטש „אין ניו-יארק פאחבלייבן מיר פראווינציאלן“, דאך „אויף די טורעמס איבער גרויס ניו-יארק וועט מען אונדז דערזען.“ ער האט א גרעסער ליד, „מיר, אמעריקאנער“, אין וועלכן ער סומירט זיין צוגאנג צו דער נייער היים —

„דורך שאפגערויש און קוימען-דויד
וועט אונדזער ליד מיט נייעם כוח
זיך דא דערהערן.“

וואס מער א דיכטער דערנענטערט זיך צו אונדז, אלץ מער ווערט ער אמעריקאנישער. ארייננעמען אמעריקע אין ליד מיינט פארברייטערן דעם דיכטערישן האריזאנט, מיינט — ברענגען דאס ליד נענטער צו די מאסן, מיינט זיך אליין פארפאלקאמען.

אין 1929 האט ש. ליעוו ארויסגעגעבן „מעטראפאליע“, מיט סעריעס וועגן „וואלסטריט“ און וואלקנראצער. דער יונגער דוד סעלצער האט ארויסגעגעבן א בוך „בראָנווילער

געזאגט (1942), וואו ער זינגט אויך וועגן מאנהעטן און וועגן דאקאטא און אלבאמא.

ניט אלע לידער וועגן אמעריקע, געשאפן פון אונדזערע דיכטער, זיינען געזאמלט געווארן אין בוך-פארם. אזא דיכטער ווי א. פאמערמאן, למשל, האט נאך קיין בוך ניט ארויסגעגעבן, נאך עם געדענקט זיך זיין פאעמע „ניאגארא פאלס“. עם געדענקט זיך אויך נחום ווייסמאנס פאעמע „טיימס סקווער“. דער דיכטער חיים שווארץ דרוקט לידער אויף אמעריקאנישע טעמעס. יצחק אפרת האט געדרוקט לידער וועגן ברעד-לאינס און קוילן-מאניערס.

מען האט די פראלעטפען דיכטער אפט פארגעווארפן, אז זיי שרייבן פלאקאטן, אנטשטאט לידער. די דיכטער האבן ניט געליקנט, אז א פלאקאט אין לידער-פארם איז אפט נויטיק, ווען ער דינט זיין באשטימטן צוועק. א פלאקאט צו אז ערשטער מאי דעמאנסטראציע, צו א סטרייקדערמור טיקונג, איז פונקט אזוי וויכטיק — און נאך וויכטיקער — ווי א קלאנג ליד אויף דעם דיכטערס פארלוירענער ליבע.

די סאציאלע לידער וועגן אמעריקע שטייען קינסטלעריש העכער, ווי א סך קונסט-ליש-קונסט לידער פון צום הימל גלאצנדיקע פאעטן. זייערע פאעמעס וועלן אונדז ווייטער רעגן און אויפרעגן און ווייזן די אמעריקע, וואס מיר דארפן זען.

ג

אמעריקע איז גרויס און רייך — און יונג. פארן היגן דיכטער איז די טעמע „אמעריקע“ ניט דערשעפלעד. מען דארף נאך קאנען זען, הערן און — דערפילן. אמעריקע איז ראד די מיניאטור פון דער גאנצער וועלט. א פאלק, וואס נעמט אריין אין זיך אלע פעלקערשאפטן, א לאנד, וואס איז צונויפגעשטעלט און צונויפגעשמעלצט פון מנהגים, קולטורן, מעלות און חסרונות פון אלע לענדער.

עס איז דערפאר ניט קיין צופאל, וואס גראד ביי אונדז אין לאנד איז געבוירן געווארן דער דיכטער פון דעמאקראטיע — וואלט וויטמאן. ער האט געוויזן דעם וועג פאר די היינטיקע דיכטער, ער לעבט אין די זוערק פון אונדזערע יידישע פראגרעסיווע פאעטן. ער איז אין זיין

צייט אטאקירט געווארן פון די רעאקציאנערן, סיי אויפן געזעלשאפט־
לעבן, סיי אויפן דיכטערישן געביט. גראד ווי אונדזערע אייגענע היינטיקע
דיכטער. ער האט געליטן נויט זיין גאנץ לעבן, אט אזוי ווי אונדזערע
דיכטער היינט־צורטאג. נאָר זיינע לידער וועלן לעבן און ווירקן, ווי עס
וועלן לעבן די לידער פון אונדזערע יידישע דיכטער אין אַמעריקע.
וועגן די לידער פון אונדזערע דיכטער קאָן מען זאָגן דאָס, וואָס
וואָלט וויטמאַן האָט געשריבן פּראָפּעטיש וועגן זיינע אייגענע :

„חבר! דאָס איז ניט קיין בוך;
ווער עס רירט דאָס אָ, רירט אָ אַ מענטשן.“

ווייל וועגן מענטשן שרייבן אונדזערע פּאָעטן און צו מענטשן ווענדן
זיי זיך. איינפאָד, פּאַרשטענדלעך, ווי גלייכע צו גלייכע. דאָרף טאַקע
דער פּאַראַיטרייל צו דיכטונג פּאַרשווינדן ביי אונדזערע לייענער; מעגן
זיי זיך אוועקזעצן מיט אַ בוך לידער פון אונדזערן אַ פּאָעט און זיך
אַריינלעבן אין אים, לערנען און געניסן פון און מיט אים.

5. מילער האט אויפגעטאן א גרויסע און דאנקבארע זאך, וואס ער
האט איבערזעצט וואָלט וויטמאַנען אויף יידיש. וואָלט ער ניט געווען
קיין פּראָגראַעסיווער דיכטער, וואָלטן די קריטיקער פון יענעם לאַנד, אַט דו,
וואָס וויינען אויפן בידנעם גורל פון דער יידישער קולטור ביי אונדז אין
לאַנד, געשריבן און געשריבן וועגן דעם אויפטו. נאָר 5. מילער שרייבט
פאַר די מאַסן — דאָרף מען אים פאַרשווייגן, ווי זיי האָבן פאַרשווייגן
די ווערק פון די מיטגלידער פון דער פּראָלעטפּעז־גרוּפּע.

מיט איבער 20 יאָר צוריק האָט מילער געהאַט אַרויסגעגעבן זיין
ערשט ביכל לידער, „אויף גאָטס וועלט“. אין 1939 איז אַרויס זיין צווייט
בוך — „דאָ איז מיין היים“. דער נאָמען פון אַט דעם בוך רעדט שוין
פאַר זיך אַליין וועגן זיין אינהאַלט. דאָ איז זיין היים קומען פאַר פּראָ-
טעסט־דעמאָנסטראַציעס, הונגע־מאַרשן, דאָ האָט געהערשט קעניג פאַרד,
דאָ הערט ער דאָס קול פון וואָלט וויטמאַן. מילער גיט אונדז איבער, ווי
דער אַרבעטלאָזער רעדט צו זיין קינד, וואָס די פרוי פון אַרבעטלאָזן דער-
צוילט פון שאַפּ, א.א.וו.

נאָר איז זיין ערשטן בוך איז מילער באַקאַנט געוואָרן דורך זיינע
טעניס־לידער, וואָס זיינען דאָן געווען ניי און געבליבן ניי אין אונדזער
ליטעראַטור —

„קומט א פרעמדער באַל צופליען,
ווייל זיך אויסבאהאַלטן לעבן מייע פּיס.
יאַנט נאָך אים זיך אין דער לופטן נאָך
א קלינגענדיקע פּרויען-שטים:
„באַל, פּלי—ז!“

אין די טענים-לידער האָט זיך געפילט אזא גראַציעזע שפּילעוודיקייט,
אזא יונגט-זאָרגלאָזיקייט, וואָס איז געווען מעגלעך אין יענער צייט בלוין
אויפן אַמעריקאַנער באַדן.

די דיכטער, וואָס האָבן איינגעוואַנדערט אַהער אין די שפּעטערדיקע,
נאָך-מלחמה-יאָרן, האָבן מיט זיך מיטגעבראַכט דעם מלחמה-גרויף אין
זייער וואַרט. צו די דיכטער אונדזערע, וואָס קאָנען ניט פאַרגעסן יענע
שרעקלעכע יאָרן, באלאַנגט מעינסקע קאַץ. כאַטש ער האָט אָנגעשריבן
א קרעפטיקע פּאַעמע וועגן לינטשעריי („די לינטשענדיקע קראַ“), דאָך
ווידמעט ער זיין טאַלאַנט צום אַמאָליקן היימישן שטעטל. די ווינציקע
אַמעריקאַנער מאַטיוון זיינע זיינען ווערטפול. אַט ווי ער גיט איבער די
שטימונג פון אַז אַמעריקאַנער אַרבעטער, וואָס ווערט אַ שיקיינגל —

„איד בין אַ שיקיינגל מיט פּליצעס ווי קלעצער דעמבענע,
מיט אַרעמס ווי שלעפּ-שטריק שטאַרק.
איד וואָלט הענקער געבונדענע
שלעפּן אויף מיין קאַרק.
טראַג איד אין די שטאַרקע הענט
שטעקעלעך פאַר לאַרדן
און קליידער זיידענע
מיט וואַכן פּראַצע אין יעדן פּאַלד.“

אין 1939 איז אַרויס דאָס ערשטע בוך לידער פון בער גרין („בלומען
אונטער שניי“). געפינען מיר ביי אים לידער וועגן: זעקסטער מערץ,
1930; אַרבעטלאָזע; גאַסטאַניאַ; סעריע נעגער-לידער; אַ סעריע
וועגן אַמעריקאַנער מאַרטירער. אַ באַזונדער סעריע איז געווידמעט דער
אַמעריקאַנער לאַנדשאַפט („מיר באַוואונדערן דיך און באַזינגען דיך,
אַמעריקע“).

בער גרין האָט אויך איבערזעצט לידער פון אַמעריקאַנער אינדיאַנער
שכּטים, נאָר זיי זיינען צעזייט דערווייַל איבער פאַרשיידענע זשורנאַלן.
איינאַרטיק און אַריגינעל איז מלכה לי אין איר דיכטונג, און כאַטש
זי רעדט וועגן זיך ווי „אַ קינד פון די קאַרפּאַטן-בערג“, האָט זי אַבער

אין אירע ביידע ביכער לידער געשריבן און געזונגען וועגן אמעריקע
„מיט ליבשאפט און מיט ווייטאָג“. איר ערשט בוך לידער אין דערשיגען
אין 1932. פארגלייכט זי דאָרט בראָדוועי —

„ווי אַ ציגיינערין מיט שרייענדיקע קרעלן,
רופט בראָדוועי מיט ליכטער פון האַמעלן.“

זי זעט דעם כינעזישן לאַנדרימאַן אַ פרעמדן דאָ אין לאַנד; אין
זיינע אויגן — רייזפעלדער צעבליטע. זי ווייטאַגט איבער „גאַטס
שוואַצער לאַם“ — דעם געלינטשטן נעגער. און די אַרבעטסלאָזע —
„יונגען געזונטע ווי דעמבענע ריזן, בעזימער אין הענט, און ליפן פאַר-
ביסן.“

„ניטאָ קיין מיסט אויף טראַטואַרן —
דעם הונגער פון שטאַט זיי שאַרן און שאַרן.“

אין איר לעצטן בוך („געזאַנגען“, 1940) האָט מלכה לי גאָר אַ סך
אַמעריקאַנער לידער. אַ ליד וועגן פאַטער לינקאָלן מיט זיין שטייפן הוט;
לידער וועגן נעגערס, א.א.נ.ד.

די סעריע „לידער פון מיין לאַנד“ צייכנט זיך אויס מיט גאָר פייע
מאַטיוון.

„מיט שכורע טריט איד גיי און גיי,
מיט פעלקער צוזאַמען אין האַרץ פון בראָדוועי.
מענטש, מיין מענטש — געביין פון געביין,
פאַרוואַס־זשע קריצן פעלקער מיט די ציין?“
„איד זינג מיט אַלעמען צו דיר אַ הימן,
ווי קינדער פון איין מאַמען און איין טאַטן;
אין בונד פון פעלקער — אונטער פרייען הימל,
זיי געבענטשט, דו לאַנד מיינס פון די שטאַטן!“

די „טראַיענגעל־טראַגעדיע, די טראַגעדיע פון סוועט־שאַפּ אמעריקע,
געפינט אַ הייסן אַפּקלאַנג אין מלכה ליס גרויסער פאַעמע „טראַיענגעל־
פייער“. זי זינגט וועגן איר שכניש יינגל, וואָס איז געפאַלן אן שפּאַניע
אין קאַמף קעגן פאַשיזם. און דער אַלטער ייד, וואָס איז געקומען פון
ברוקלין איר דאַנקען און לויבן פאַר אירע לידער, גיט איבער זיין לעבנס־
געשיכטע, די לעבנס־געשיכטע פון טויזנטער ענלעכע יידישע אימיגראַנטן
אין אמעריקע.

אין 1935 איז אַרויס דאָס ערשטע בוך לידער פון מ. א. סול („דאָס
ליכט אויף מיין גאַס“). סולס גאַס איז די אמעריקאַנער גאַס און זיינע

לידער זיינען וועגן דעם דרויסן, וועגן דעם מענטשן, וואָס לעבט זיך אויס אויף דער גאָס. די פּאַרטיי גייט צו די מאַסן, סוף גייט מיט, „עפנט אויף — דאָס זיינען מיר“ אין דער קאַפּ פון זיין ליד. און באַלד קומט „עוויק-שאַן“ און „פּראַספּעריטי כראַניק“. און די שטיקער זייד, וואָס הענגען אין די וויטרינעס, דערמאָנען אים אין פעטערסאַנער וועבער — „אין וויטרינעס הענגען שטיקער לעבן“.

אין קיין לאַנד געפינען זיך ניט אזוי פיל עלנטע נפשות ווי ביי אונדז אין לאַנד. דער אויסדרוק „פּוירנישד רומס“ איז געשאַפן געוואָרן אין אַמעריקע. סוף ווייסט, אז די איינזאַמע זיינען פּראַדוקטן פון אונדזער גרויזאַמער אומאַרדנונג און ער, דער פּראַלעטאַרישער פּאַעט, ברענגט אַרויס פאַר אונדז די טיפּן, וואָס געפינען זיך דאָרט.

„פיר הוילע ווענט.

א מענטש.

א בענקל און א בעט.

דער קאַפּ באַגראַבן אין די הענט,

און אויפן טיש

אז עפל און האַלבער סיגאַרעט.“

סקאַטסבאָראָ, אַנדזשעלאָ הערנדאָן, פּעדלער פּאַעטן אויף וואַשינגטאָן סטאַן סקווער — אַט דאָס זיינען טעמעס אין ערשטן בוך.

אין 1938 גיט סוף אַרויס זיין צווייט בוך — „דעם טאַג אַנטקעגן“. אַ ליד וועגן אַפּהאַלטערער, וואָס וועט דעם ערשטן מאָל מאַרשירן דעם ערשטן מאַי. אַ סעריע „פּוירנישד רום“ לידער — לידער וועגן מענטשן, וואָס האַלטן זיך דאָרט אויף: דער מאַטראָס, דער אַלטיטשקער. אַ גרויסע אַרבעט וועגן בערל בעקער („בערל האָט געציילט די זעמל און דאָס ברויט, נאָר קיינמאַל גיט די יאָרן“).

סוף דרוקט ווינציק, נאָר אַלי, וואָס ער שרייבט, אין וועגן אַמעריקע, וועגן דעם אַמעריקאַנער מענטשן. ער איז צווישן אונדזערע יינגסטע דיכטער און מ'קאָן נאָך פון אים אַ סך דערוואַרטן.

פּאָליטיק איז ניט קיין ענין פון פּאָליטיקער. ס'איז — געזעלשאַפּט-לעד לעבן. עס רירט אָן יעדן איינעם פון אונדז, צי מען וויל, צי ניט. דער דיכטער קאָן דערפאַר ניט שטיין אויסער פּאָליטיק. פּאַרקערט, ער, וואָס טאָר ניט פאַרמאַכן זיינע אויגן אויף געזעלשאַפּטלעכע געשעענישן, דאַרף אויף זיין אומן רעאַגירן אויף די פּאָליטישע דערשיינונגען פון טאַג.

דאס פאליטישע ליד איז א וויכטיקער בייטראג צו דער מאדערנער דיכטונג.

אהרן קורץ איז אונדזער פאליטישער דיכטער. זיין לעצטע דערשיי-
נענע ארבעט איז וועגן אונדזער ניט-פארגעסענעם משה אלנין. איז דאס
א ביאגראפיע פון פארשטארבענעם באליבטן פירער ? ניין. אהרן קורץ
האט אין דער געזעלשאפטלעכער געשטאלט פון אלנינען געזען דאס
גאנצע אמעריקאנער יידיש געזעלשאפטלעכע לעבן. „משה אלנין“ איז
א פאליטישע פאעמע.

אין 1935 האט אהרן קורץ ארויסגעגעבן „די גאלדענע שטאט“,
א בוך לידער פון א ניו-יארקישן כאראקטער. דאס בוך איז אבער מער
ווי ניו-יארקיש — עס איז אל-אמעריקאניש. דאס איז א בוך וועגן יידן
און ניטיידן און דאך איז עס א טיפיש יידיש בוך.
„איד בין א יידישער פאעט,
רייד איד צו יידן.“

און קורץ רעכנט אויס צו וועלכע יידן ער רעדט. ניט „צום יידישן
קורח, צום יידישן המן“ רעדט ער. ער טענהט זיך אויס מיטן פאלק. ער
דערמאנט אים זיינע הימישע יארן און זיינע ערשטע אימיגראנטישע
יארן „מיט דער מארק-קולטור פון איסט-בראדוועי.“ קורץ זינגט וועגן
ארטשאַרד סטריט — „דער זוילדער גריווע, ניט צעוואַשן, ניט צעקעמט.“
ער דערציילט אונדז די לעבנס-געשיכטע פון מענרל מוזיקאנט — א שטיק
טראגיש לעבן פון דער יידישער אמעריקע.

אהרן קורץ קען די ניו-יארקער גאס און ער פילט זיך הימיש גענוג
מיט איר צו זיין פער דו. נעמט ער זיך צו דער בויערי, איז דאס ניט
קיין מאלעריש בילד פון איר, נאר ס'איז א פאליטיש ליד וועגן איר. די
28-מע גאס איז ביי אים די גאס פון בלוט און בלומען. („בלומען איז
איין זאך, עפעס אנדערש איז — דער גאלד-פאך“).

אהרן קורץ קען אויך די מענטשן אויף דער יידישער און אלגעמיינער
ארבעטער-גאס. מאדים לאנגער איז פאר אים ניט בלויז א מארטירער
פון די פאריער, נאר „איד קוק אויף דיר און פרעג זיך: „וואס איז מוט?“
קורץ איז באנייטערט פון שלמהקע שניידער: „פערציק יאָר ביי שער
און אייזן“, „פון בריסק ביז יוניאן סקווער“. ער קאן ניט פארגעסן יאָסל
קאטלערן — „וועסט אייביק איז אונדז זינגען — ליבער חבר יאָסל.“

זיינע טעמעס זיינען: דער שוסטער סאקא, ברודער גידא סיריא, אלפרעד ליווי. ער ווידמעט א ליד דעם אַנדענק פון איינעם, וועמען סאבוועי-גארדס האָבן דערשלאָגן צום טויט צוליב אַ ניקל. די סאָוועי איז פאַר קורצן בכלל אַ ברויזנדיקע טעמע.

קורץ האָט ליב די מאַסע. אין אויטאָמאָט געפינען זיך אַרימע עסער, דער אויטאָמאָט איז די טעמע פאַר אַ גרויס ליד, אַ פּאָליטיש ליד.

„מאַסע. מאַסע. מאַסע.
צו פּולער, פּולער ניקלדיקער קאַסע.“

נאָר לעצטנס איז אַרויס דאָס ערשטע בוך לידער פון דאָראַ טייטל-בוים „אינמיטן וועלט“ (1944). דאָס בוך עפנט זיך מיט דער סעריע „פון שלאַכטפּעלד“ און גייט אַריבער צו אַ סעריע וועגן ניריאָרק.

האַבן אונדזערע דיכטער אויסגעשעפט די טעמע אַמעריקע איז דער יידישער דיכטונג? נאַטירלעך, ניט. אונדזער ליטעראַטור איז יונג, דער דיכטער אַנטוויקלט זיך כסדר. דער לייענער אָבער איז ווייט נאָך הינטער-שטעליק. מען האָט אים אָפּגעוואוינט פון לייענען אַ בוך. מיר דאַרפן אים צוריקברענגען צום ליד און דאָס ליד צו אים.

ווען איד האָב איז מעקסיקאָ געזען, ווי באַרוועסע, אַנאַפּאַכעטישע אינדיאַנער פון די דערפער קומען אין די שטאַטשע פּאַלאַצן אַריין צו זען די פּרעסקאָס פון די מעקסיקאַנער מאלער, איז מיר קלאָר געוואָרן די מאַכט פון קונסט, ווען זי אַפּעלירט צו דער מאַסע און זי דערהויבט איד צו זיך אין דער זעלביקער צייט. די פּרעסקאָ איז אַ הויכער אויסדרוק פון קונסט, פון דעם וואָס קונסט דאַרף זיין. קלאָר, איינפאַד, שיינ, דער-הויבנדיק, טעכניש רייח און מייסטערהאַפט.

אונדזער ליד, דאָס ליד פון אַמעריקע און וועגן אַמעריקע, דאַרף אויך אַזוי זיין. אַז דער לייענער זאָל אי הנאה האָבן, אי זיך אַליין דערהויבן צום שיינעם וואָרט.

פּאַעטן זיינען באַרעכטיקט, אַז דער לייענער זאָל זיך מיט זיי נעענטער באַקענען. זיי זיינען אייגענע מענטשן. זיי ברענגען אוצרות דעם לייענער און מען דאַרף באַדויערן יענעם, וואָס זאָגט זיך אָפּ פון אַ שיינ געזאַנג, וואָס קאָן זיך ניט פּאַרטיפּן אין אַ ליד פון אונדזערן אַ דיכטער.

דער פּראָגרעסיווער דיכטער זינגט וועגן אַמעריקע. אַמעריקע, די יידישע אַמעריקע, דאַרף הערן און פּאַרנעמען.

צוויי דערציילער

א. — ש. מיללער

די צען דערציילונגען, וואָס געפינען זיך אין ש. מיללערס זאַמלונג „די שמאַלץ-גרוב“ (ווילנער פּאַרלאַג פון ב. קלעצקין, 1933, 415 זייטן) שטעלן מיט זיך צונויף איין גאַנצע נאַוועלע פון אַמעריקאַנער לעבן. זיי נעמען אַרום אי דאָס יידישע, אי דאָס ניט־יידישע לעבן. צווישן מיללער און ברוד גלאַזמאַנען איז פאַראַן אַ געוויסע ענלעכ־קייט, אַיזן סטיל און אין טעמע, אין זייערע אַמעריקאַנער זאַכן. ביידע זיינען גאַליק, שטעכיק, ביטער. נאָר מיללער איז קאַמפּאַקטער אין סוּשעט און אין זיינע רייד. אויך איז זיין צוגאַנג אַמעריקאַנישער, דאַאיסער, אפילו ווען ער רעדט וועגן אימיגראַנט.

יעדע פון זיינע דערציילונגען איז „שמאַלץ-גרוב“ איז אַן און פאַר זיך אַ סקיצע פאַר אַ פּוּבליסטיקן ראַמאַז פון אַמעריקאַנער לעבן. נעמט, למשל, „אין טאַטנס פיסטריט“, אַ זאַך פון איבער 50 זייטן. ס'איז די געשיכטע פון יידישן בעזים־פּעדלער ברוד גוזיקאָו פון פּיטסבורג און די אַרומיקע שאַכטער שטעטלעך. ער האָט זיך אַרויפגעאַרבעט. פון גוזיקאָו איז געוואָרן — גאַס, וואָס וואוינט אין אַן אייגן הויז, וואו אויפן טויער איז צוגעקלאַפּט אַ ווייס שילדל מיט בלויע בוכשטאַבן, „קיניע פּעדלער דערלויבט“. מיר זעען פאַר זיך אַ גוט־באַקאַנטן צייט־אַפּשניט פון דער יידישער פּראַווינץ. מיר דרינגען אַריין אין דער יידישער אויפ־געקומענער היים, וואו איין זון ירשנט באַצייטנס דעם פאַטער און וואו דער צווייטער זון איז דער היפּוד פון דער געלט־מאַניע און ער קומט צום באַשלוס צוריק אַנהייבן זיין לעבן אַט אזוי ווי דער פאַטער זיינער האָט אַנגעהויבן, נאָר נאָר אויף אַן אַנדער אופן.

„איינזיגס־רייען, קוילן־גריבער, דאַרט האָט עס דיין טאַטע גע־

שמעלט די ערשטע טריט. גיין אין טאטנס פיסטריט. זען די קוילן-
גריבער, אייזן-גיסער, אויפקלייבן אלע שטיין-געבליבענע זייגערלעך, אלע
שווארץ-געווארענע רינגעלעך, צעשמעלצן אלץ, אויסשמידן א נייעם דינג,
אז אייזערנעם דינג . . ."

אט אזוי ענדיקט מיללער די פינע דערציילונג און איר האט דעם
געפיל, אז זי איז ניט פארענדיקט, אז עס איז ווי א פראלאג פון א
גרויסער זאך.

"גאלד", מיללערס ערשטע דערציילונג אין בוך, דערמאנט אייד אין
גלאזמאנס "קאנסערוון". פאראן די זעלבע צינישקייט און גאלוקייט.
דער סעילסמאן מר. געווייזן לעבט א מאנאטאן נוצלאן לעבן, ווייל דאס
"מאכן א סעיל" איז אים אריין אין די בלוטן און ער וויל אפילו פארקויפן
זיין פארשטארבענער ווייבס גאלדענע ציין אין מויל. ווי גלאזמאן, דער-
גיט מיללער צום אומזיניקן, ווען ער וויל באשרייבן דעם לוסט נאך געלט,
וואס הערשט אין אמעריקע.

שרייבנדיק מערסטנס פון פראווינץ-לעבן, קומט מיללער אין קאנ-
טאקט, אין זיינע דערציילונגען, מיטן ניט-יידישן ארום, מיט שטייגער-
לעבן. דער שמאטע-פעדלער פייסי פרימאק ווערט ארויסגעטריבן פון דער
אמעריקאנער באלעבאסטע, בשעת ער קומט אריין אין גארזש צונעמען
אנגעזאמלט פאפיר, דערפאר וואס ער קוקט איר אין אפענעם בוים אריין
און זי רופט אים "שיני". דאס שיקסל אין באנק, רופט אים פוירסן. אויך
אין דער דאזיקער דערציילונג ("פאפיר") שפילט געלט די הויפט-ראלע.
קארגשאפט, בארדער-מיסים, צעקראכן פאמיליע-לעבן — אלץ גאנג-
בארע טעמעס ביי אונדזערע דערציילער, נאר ביי מיללערן קומען זיי ארויס
זיכערער, צעמענטירטער.

דער דזשאנקי-פעדלער לייזער גינזבורג אין לאס אנדזשעלאס ווערט
מיט דער צייט לעסלי עף גיינזבאראה און ער קויפט אפ די היים פון
א מאווייסטאר אין האליוואוד. צום חנוכת הבית לארט ער איין אי
זיינע בערעזאווער לאנדסלייט, ווייל ער איז דער ערן-פרעזידענט פון דער
סאסייעטי, אי די קרוסטן פון דער באנק, אין וועלכער ער האנדלט.
איינער פון די לאנדסלייט, זיענדיק אונטערן גלעזל, זאגט דעם באלעבאס
אריין וואס איז קארט און לייזער זאגט זיך אפ פון דער סאסייעטי, הגם
פארן באליידיקן דעם ערן-פרעזידענט ווארפט מען יענעם ארויס פון דער

לאנדסמאנשאפט. ווען די געסט גייען זיך פאנאנדער און לייזער בלייבט אַלײן מיט דער נעגערשער דינסט, פאסירט וואָס עס דאַרף ניט פאסירן, נאָר, זאָגט לייזער צו איר, „איר בין באַלעבאָס“. די דערציילונג הייסט „אויפן לייטער“ און דער נאָמען דאָ איז, נאַטירלעך, אַ איראַנישער.

ניט בלויז פּעדלער אַרבעטן ביי מיללערן זיך אַרויף אין זיינע דער- ציילונגען. אין „אז ישיר“ זעען מיר ווי אַ פשוטער יוניאַן-מאַן אַ סטאַלער, און שפּעטער אַ ביזנעס-אַגענט פון דער יוניע, ווערט מיט דער צייט אַ בויער. פון לייבוש קאַלינסקי ווערט מר. קאַלינס. אויך אין דער דערציילונג „אַפּעטיט“ ווערט פון אַרבעטער אַ פאַרזיכערונג-אַגענט, וואָס לאָזט זיך אַוועק אויף שווינדלערישע און קרומע וועגן.

אין דער דערציילונג „דער טערק“ געלינגט מיללערן איבערצוגעבן אַ בילד פון אַ ציגאַרן-פאַבריק, וואו עס אַרבעטן פאַרשיידענע נאַציאָנאַל- ליטעמן. איבערהויפט איז כאַראַקטעריסטיש די סצענע, וואו מען צע- שלאָגט זיך צוליב עפענען אַדער פאַרמאַכן דאָס פענסטער — אַ סצענע, וואָס חזרט זיך איבער ביזן היינטיג-צייטאָג אין אַ סך שפּעטער. דער העלד פון דער דערציילונג וואַנדערט איבערן לאַנד און מיר באַקומען מער ווי איין בילד פון סביבה און מענטשן.

קאַליפּאָרניע פאַרנעמט אַ בכבודיקן אָרט אין מיללערס זאַכן פון בוד. אין אַ „סטאַנציע“ באַשענען מיר זיך מיטן לעבן פון יידישע פאַרמערס אין קאַליפּאָרניע. מיר געפינען אויס, אַז „ביים ברעג פון אַ מאַראַנצן- סאָד זיינען פאַרפלאַנצט עקאַליפטוסן, פאַלמעס, אַנדערע ביימער, זיי זאָלן פאַרהיטן דאָס ציטערדיקע קינד, דאָס מאַראַנצן-ביימעלע, עס זאָל זיך חלילה ניט פאַרקילן. און טאַמער איז דאָס נאָך ווינציק, אַז ס'קומט דער ווינטער, עס כאַפט אַ פרעסטל, שטעלט מען אונטער יעדן ביימעלע אַז אייוועלע, גיכער אַ פּיער-טעפּל.“

די לעצטע דערציילונג אין „שמאַלצגרוב“ איז „דער פּיער-טאַנץ“, פון לעבן פון די קאַליפּאָרניער אינדיאַנער. אין איר געלינגט מיללערן איבערצוגעבן דעם גייסט פון דעם פאַרשווינדנדיקן, אַפּשטאַרבנדיקן שמאַלצן אינדיאַנער. דער סוזשעט איז ניי אין אונדזער ליטעראַטור און מיללער שרייבט פּיין און דאָך איינפאַך אויף דער טעמע.

„די שמאַלצגרוב“ איז אַ באַשטימטער בייטראַג צו אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראַטור. גוט איז וואָס די דערציילונגען זיינען ניט פון

ניו-יאָרקער לעבן, נאָר פון נייע ווינקלען, וואו יידן אַרדנען זיך איין אויף אַן אַנדערשדיקן אופן און וואו דאָס לעבן מיט די ניטיידן הייבט אַן פאַרנעמען מער אַרט אין אונדזער פּראָזע.

ש. מיללער איז ניט טיף. זיינע דערציילונגען זיינען אַפּט צור־סקי־צירט, נאָר ער פאַרמאָגט די גרויסע מעלֶה לַגְבִּי אַנדערע דערציילער, וואָס ער פאַראַינטערעסירט זיין ליענער און די דערציילונג זיינע איז שטענדיק אַנגעפּיקעוועט מיט אַ פּאַבולע.

ב. — מ. באַרנשטיין

אין 1936 איז אין ניו-יאָרק אַרויס דאָס ערשטע — און ביז איצט דאָס איינציקע — בוך דערציילונגען פון משה באַרנשטיין, אונטערן נאָמען „צווישן שטאַלענע רעדער“. פון דאָן אָן האָט מען זיינע דערצייר־לונגען זייער ווינציק געזען אין דרוק. און דאָס איז אַ שאַד. מ. באַרנשטיין איז צווישן די געציילטע יידישע שרייבער אין אַמעריקע, וואָס פאַרנעמען זיך מיט סוזשעטן פון דער גרויס־פּאַבריק. אמת, ס'איז פאַראַן אַ גרויסער חסרון אין דעם אויסוואַל פון זיינע טעמעס: כמעט אַלע טיפּן אין בוך זיינען ניט קיין יידן און עס פילט זיך אַ האַמעטנעקייט, אַ טרוקנקייט און ניט זיכערקייט פון מחבר צו זיינע העלדן. דער ענטפער דערויף קאָן מסתם זיין, אַן צווישן די אַרבעטער אין די טראַקטאָר־פּאַבריקן, וועלכע ער באַשרייבט, האָבן זיך ניט געפונען קיין יידן. נאָר אויך דער ענטפער קאָן באַשטרימן ווערן, דערפאַר וואָס, הגם יידן האָבן אויסגעמאַכט זייער אַ קליינעם פּראָצענט צווישן די אַרבעטער אין די שווערע אינדוסטריעס, זיינען זיי אָבער יאָ געווען פאַרטראַטן אומעטום, און דער שרייבער אַליין איז אַ באַשטעטיקונג דערפון. און עס וואַלט געווען אַ סך אינטערעסאַנטערער מאַטעריאַל מיט יידן אין די סוזשעטן. דער שרייבער אַליין וואַלט זיך געפילט הימישער אין זיין דערציילן.

די דערציילונגען אין „צווישן שטאַלענע רעדער“ גיבן זיך אָפּ מער מיט טיפּאָזש פון די העלדן, ווי מיט דער פּאַבולע. דער סיפור המעשה איז כמעט אין אַלע זייער אַ באַשרענקטער און אַן איינגעשרומפטער. דער „ספּיראַפּ“ דערברענגט צו אַ סך אומגליק־פּאַלן און צווישן די וועכ־

טערס און אויפפאסערס פון די גרויסע פאבריקן געפינט מען קרבנות פון צופאלן ביי די מאשינען און קאנווייערס.

אי. מ. באַרנשטיינס דערציילונגען זעט מען אַמעריקע פון אינווייניק. זיינע טיפן זיינען די פון דורות דאָ געבוירענע אַמעריקאַנער, גוטע פּאַכ-לייט, מעכאַניקער, וואָס קוקן קרום אויף יעדן ווימיגראַנט אָדער נעגער און וואָס זיינען פון דער נאַטור קאַנסערוואַטיוו און רעאַקציאָנער. נאָר באַרנשטיין שטעלט זיי אונדז פאַר אין איבערנאַנג-פּעריאָד, ווען דער קרויז פון לאַנד, ווען די כּסדרדיקע אַרבעטלאַזיקייט נעמט צו דעם באַדן אונטער זייערע פּיס; ווען זייערע הייזער, וואָס זיי האָבן זיך איינגעקויפט מיט דעם שוויים פון זייער פּראַצע, האַלטן אין פּאַרלירן גיין; ווען די, וואָס האָבן שטאַלצירט מיט זייערע „סטודעבעיקערס“, דאַרפן אַנקומען אין דער ברויטריי.

די מכות פון גרויס־קאפיטאליזם פרעסן זיך אריין אין די לייבער און אין די מוחות פון די שטאַלצע אַמעריקאַנער. יעדן טאַג ווערן אָפּגע-זאַגט טויזנטער און טויזנטער אַרבעטער און די וואָס בלייבן נאָר ביי דער אַרבעט ציטערן פאַר זייער פעל. ווער איז שולדיק אין דעם? וואו איז אַהינגעקומען די זיכערקייט פון דער שווער-אינדוסטריע? וואָס הייסט — דער יענקי וועט דאַרפן דורכגיין די זעלבע צרות ווי דער וואָפּ און דער פּאַלאַק!

מ. באַרנשטיין האָט אַריינגעבראַכט אין דער היגער יידישער ליטע-ראַטור גאָר אַ וויכטיקן צוגאַב, אַ שטיק אַמעריקע, וואָס איז בלוט און פלייש פון לאַנד. טשאַרלי האַפּקינס ווערט אויף דער עלטער אַן אויסגע-שפּיגענער מענטש, אויסגעשפיגן פון זיין באַלעבאַס, וועמען ער האָט געטריי געדינט אזוי פיל יאָרן. און ווען דער באַס מאַכט אים אַן אַנשטענ-דיקע לויב, דאַן רעכנט ער אויס, אַז די אַרבעטער זאָלן צושטייער געבן די קאַסטן פון דער לויב.

קריסטאָפּער פ. עדעמס, דער טיפּ פון מיליאָנען זאַמע, צופרידענע מיט זיך אַמעריקאַנער, פאַרלירט מיטאַמאַל זיין גייסטיקן באַלאַנס, ווען ער דאַרף זיך פון אַ הויך קוואַליפּיצירטן מעכאַניקער פאַרוואַנדלען אין אַ „שוואַרצן“ אַרבעטער. דזשעיַמס פאַרקער, וואָס אַרבעט אין דער ערשטער הילף-סטאַנציע פון טראַקטאָר-פאַבריק, קאַן מער ניט אַריבערטראַגן די

צעפליקטע גופים, וואס מען ברענגט כסדר אריין צו אים, ווי א רעזולטאט פון דעם ספידראפ.

אין „פאטער און זון“ קומט פאר אן אינטערעסאנטער קאנפליקט צווישן פאטער, דעם וועכטער און נייטיקן באשיצער פון די אינטערעסן פון גרויס-קאפיטאל, און זיין זון, דעם אגיטאטאר, וואס רעדט צו די ארבעטער קעגן דעם אומגליק פון קאפיטאליזם. פאטער איז אויפגערבראכט קעגן זון, כאטש דעם יונגס רייד האבן אין זיך א סך אמת. עס איז דאך אבער ניט אמעריקאניש צו רעדן קעגן סאלעבאס. נאר ווען פאליציי שפאלט דעם זון דעם קאפ, דאן מישט זיך דער פאטער אריין אויף דער זייט פון זון.

אין „די פאבריק שליסט זיך“ און „אין א הייסן אונט“ חזרן זיך איבער כמעט די זעלבע סוזשעטן פון די פריער-דערמאנטע דערציילונגען—ארבעטלאזקייט און רוף צום קאמף פון רעדנער ביי די פאבריקטויערן. אזוי, אז אין גאנצן בוד איז בארנשטיין צופיל באגרענעצט אין זיין סוזשעט. פון יעדער דערציילונג וויעט מיט שווערקייט, מיט אויסערלעכן און אינערלעכן קריזיס.

צי אין דעם איז שולדיק די טעמע אליין, אדער דאס איז געווענדט אין שרייבערס סטיל, וואס איז שטייף און קאלט — איינס איז זיכער: מ. בארנשטיין גייט אויף א ניט-אויסגעטראטענעם וועג. זיין טעמע איז ניי, זיין צוגאנג איז אנדערש. אין דעם ליגט זיין פארדינסט.

די יינגסטע

א

עוועט קלינגען ווי א פארדאקס, נאָר עס איז א פאקט, אז אונדזערע קריטיקער און אונדזערע רעדאקטארן סטימולירן ניט דאָס שאַפן אויף אמעריקאנישע טעמעס. אליין ניט אמעריקאניזירט, ניט האַבנדיק אייגענזאָפּט אין זיך דאָס פיין־קולטורעלע פון לאַנד, פילן זיי זיך ניט אין דערהיים אויפן געביט פון אמעריקאנער טעמאַטיק. ניט זיי קאַנען זאָגן מבינות איבער א ווערק, וואָס פאָדערט באַהאַונטקייט מיט דער אינערלעך כער אמעריקע, ניט זיי זיינען בכוח צו וויסן וואָס אויסצוקלייבן.

דערפאַר קומט אויס דעם שרייבער, וואָס האָט זיך דאָ דערצויגן, וואָס וויל איבערגעבן זיין סביבה און דאָס וואָס איז אים נאָענט און אייגן, צו ליידן חיבוט הסבר, איידער ער זעט זיין זאך געדרוקט. פון הערן א מיינונג פון א קריטיקער נאכדעם ווי זיין זאך איז אָפּגעדרוקט איז שוין אָפּגערעדט.

ווי קאָן מען דערוואַרטן, אז די יידישע ליטעראַטור אין אמעריקע זאָל זיך אַנטוויקלען, ווען אירע וואַרט־זאָגער זיינען שולדיק אין אַבאָר־טירן די נייע שרייבער? בלוין דער וואָס קאָן זיך צוריק אַריבערטראַגן אין זיין שאַפן אין דער אַלטער היים, נאָר דער וואָס קאָן שרייבן פאַר־טיפט און פאַרבענקט וועגן נעכטן — קאָן דערוואַרטן צו באַקומען אויפ־מערקזאַמקייט מצד די רעדאָקטארן פון אונדזערע פאַר חודש־שוורנאַלן. אַנשטאַט צו באַגריסן יעדן פאַרזוך פון אַרייַנברענגען א פריש וואַרט, א ניי בילד פון אמעריקע איז אונדזער אמעריקאנער ליטעראַטור, אַנשטאַט צו ווידמען פלאַץ דער יוגנט, וואָס שרייבט אין יידיש וועגן דער מאַדערנער אמעריקע, אַנשטאַט צו סטימולירן אַזעלכע פאַרווכן — יוערן די פראוון אי פאַרשוויגן, אי אָפּגעטויט.

איד וויל זיך דא אפשטעלן אויף צוויי מוסטערן פון עכט-אמערי-
קאנישע יונגע שרייבער, וועגן וועלכע מען האט גארניט געשריבן און
וועלכע האבן געהאט די ווערט, אז מען זאל זיך וועגן זיי אפרופן און
באגריסן און עפענען ברייט אונדזערע סקריפענדיקע טירן פון די זשור-
נאל-דעדאקציעס און זיי איינלאדן מיטצוארבעטן.

די צוויי שרייבער זיינען: שלמה שווארץ פון שיקאגא און סילוויא
גובערמאן פון ניו-יארק.

איד ווייס, אז דער לייענער וועט אויסגלאַצן די אויגן און א קוועטש
טאן מיט די אקסלען און זאגן: „ניט געהערט פון זיי!“

שלמה שווארץ האט אין 1938 ארויסגעגעבן א בוך לידער „בלוי-
מאנטיק“. אין 1940 איז ארויס זיין בוך לידער „אמעריקע“, פארלאג
מ. צעשינסקי, שיקאגא.

איד קאן זיך ניט דערמאנען, אז איד זאל ערגעצוואו האבן גע-
לייענט עפעס וואס זאל האבן געצויגן מיין אויפמערקזאמקייט צום שריי-
בער אדער צו זיין בוך, וואס טראגט דעם צוזאגנדיקן נאָמען „אמעריקע“.
פארקערט. איד האָב אפט געלייענט א לאַנגע פילפּויליסטיק פון אונדזערע
געקרוינטע קריטיקער וועגן דעם סטאַטוס קוואַ פון יידיש; נאָכאַמאל
פלאַכטעס וועגן לייוויקן און מנחם באַרישאַ; וועגן קאדיע מאַלאַדאָור
סקים חקירות, און וועגן די נעגאַטיווקייטן פון דער סאַוועטישער יידישער
ליטעראַטור. . . .

שלמה שווארץס בוך „אמעריקע“ איז פארשוויגן געווארן. איד האָב
א פארדאכט, אז דאָס איז ניט דערפאר, וואָס ער איז א פראַווינציאַל,
נאָר דערפאר, וואָס זיין טעמע איז — אַמעריקע. וואָלט ער געדיכטעט
וועגן בעל שם טוב, וואָלט מען זיך געווען אַפּגערופּן.

שלמה שווארץ איז געקומען קיין אַמעריקע פון פּוילן אין 1919,
אין עלטער פון צוועלף יאָר. הייסט עס, אז ער איז כמעט אז אַמעריקאַנער
פראַדוקט. זיינע לידער אין בוך „אמעריקע“ באַשטעטיקן דאָס. עס פילט
זיך אין זיי דער ריטם פון לאַנד, הגם דער דיכטער איז צאָרט און זיין
אינסטרומענט איז ווייך-ליידיש. עס מערקט זיך אין זיינע פּערוזן דער
איינפלוס פון די אַמעריקאַנער פּאַעטן, איבערהויפט פון קארל סאַנדבורג
און עימי לאַועל. נאָר דאָס האָט ניט געדאַרפט זיין קיין חסרון ביי קאַנ-
סטרוקטיווע קריטיקער.

„אמעריקע,

מנטער פון אַלץ און פון אַלעמען.

געמיש פון בלוט אין דיין יעדן שטערן.“

מיט אַזעלכע שורות עפנט זיך דער לידער־ציקל „יענקיש“. יונג,
פריש, אַמעריקאַניש. און אַמעריקאַנער געבוירענער יידיש לייענער וועט
זיך דאָ פילן אין דערהיים.

„דזשאַנסאָן איז געפאָרן קיין טעקסעס,

יוסטאָן, לי, דזשאַנס — אַדלערס אין ווילדן וועסט.

וואַשינגטאָן האָט מיר געגעבן די פּאָז,

לינקאַלן האָט מיר געגעבן — ווידערגעבורט,

איר האָב דיר געגעבן מיין זיידנס שאַרבן.“

ליענסט ליד נאָך ליד. עס פעלט רייפיקייט, פאַרטיפטיקייט, געדאַנקענ־
רייכקייט, נאָר דער טאָן איז אַ געבענטשטער, דער פערז איז פּרילינגדיק,
דער מאַטיוו איז אַ היינטיקער און אַ דאַאיקער. שוואַרץ איז דורך און
דורך אַמעריקאַניש, יידיש־אַמעריקאַניש, אפילו זיינע יקדיש־אַרטן זיינען
ניי און היגיג.

„די ערד רעדט צו מיר,

אַנקל סעס, די ערד גריסט מיך:

— האָו דו יו דו!“

שוואַרצס פּילאַזאָפיע וועגן אַמעריקע איז די אַנגענומענע פון מיר
ליאַנען איבערגעפלאַנצטע און איינגעבירגערטע אימיגראַנטן, ווען ער
שרייבט, אַז ער וועט שוין דאָ אייביק בלייבן, ווייל זיין טאַטע האָט אים
געשאַנקען אַ שטיקל קרקע אויפן גראַזיקן פעלד, דאָן דריקט ער מיט
דעם אויס געפיל פון זיין דור. ווען ער שטעלט אַנטקעגן די גאָוה
פון דאָ־געבוירענעם קעגן אימיגראַנט — דריקט ער דאָס אויס אויף
אַ טרעפּלעכז אופן:

„מאַהדזשי רייצט מיך:

גאַנץ טעקסעס געהערט צו מיינע ברודער.

טאָם היצט זיך:

מיין טאַטע פאַרמאַגט גאַנץ סוסקעוואַנאַ.

דזשיל פלאַמט:

די קופּער־מינען אין יוטאַ זיינען אונדזערע.

איר באַרים זיך:

גאַנץ אַמעריקע איז מיינס.“

און אין זיינע לידער נעמט ער אַרום דאָס, וואָס איז אַמעריקע.
דעם פאַרמער און דעם שטאַט־מענטש, דעם אינדיאַנער און דעם יענקי.

און ווי אז אמעריקאנער, האָט ער ליב די באַז און צו לאָזן זיך אין איר
איבער דער ברייט און ווייט פון לאַנד. זיין „סאָנטאָ פעי“ איז כאַראַקט-
טעריסטיש פאַר אים.

„רעלסנרייד.

האַב ליב די פרייד, די רן פון פאַרן.“

ניטאָ קיין פעסימיסטישער ניגון ביי אים, ניטאָ קיין קראַצן פון אייגענע
וואונדן אין דער עפנטלעכקייט — אַ ליבלינג טעמע ביי אונדזערע אָנגע-
זענסטע דיכטער. (די דאָזיקע וואונדן האָבן זיי אַריינגעבראַכט געזונטע
קריטיק.)

ווען שוואַרץ שרייבט :

„אויף נעוואַדאָס טעלעפּאָן-דראַטן
הענגט דער ווינט זיין באַנדזשאַ
און שפּילט
אַ זוניק ליד.“

האַט ער פאַרדינט, אַז מען זאָל זיך צו אים צוהערן. נאָר פאַרן קריטיקער
ווי פאַרן רעדאַקטאָר פון ליטעראַרישן זשורנאַל זיינען אַזעלכע פּערזן
אַ פּרעמדע שפּראַך.

סיי אויסערלעך, סיי אינערלעך איז שלמה שוואַרץ, „אַמעריקע“
אַ בייטראַג צום יידישן וואָרט אין אַמעריקע. די פיינע ווינעטן פון
טאָדרעם געלער, דאָס גוטע פאַפיר און דער געשמאַקפולער איינבונד —
אַלץ האַרמאָנירט מיטן אינהאַלט.

שלמה שוואַרץ ערשטע זאַמלונג לידער איז דערשינען אין 1938.
זי הייסט „בלוימאַנטיק“ — אַ טיפיש אַמעריקאַנער אויסדרוק, וואָס איז
אינגאַנצן ניי אין אונדזער ליטעראַטור. דאָס בוך איז אַרויס אין פאַרלאַג
„ל. מ. שטיין“, וואָס האָט זיך קונה שם געווען מיט זיינע געשמאַקפולע
אויסגאַבעס. אויך „בלוימאַנטיק“ איז אַ מוסטער פון שיינקייט, אויסער-
לעך. אינערלעך זיינען די מאַטיוון דורכאויס אַמעריקאַניש. ער פאַרמאַגט
אַ פיינע סעריע וועגן נעגערלעכן. ער זינגט וועגן קאַליפּאָרניע, וועגן
שיקאַגאָ, וועגן פּרעירי. דער גאַנצער צוגאַנג זיינער איז אַרבעטסטיש
און מאַדערן-אַמעריקאַניש.

ער אידענטיפיצירט זיך דיכטעריש מיט דער גרופע „אינזיד“, און

אין דעם ליגט זיין גרויסער חסרון. ווי זיי, לאָזט ער זיך אַרײַן אין אימאָזשן, וואָס זײַנען מער וואָרט־קאָזשעלעס ווי קונסט. „בלוימאָנטיק“ פאַרמאָגט אַלע אָנזאָגן פֿון אַ טאַלאַנטפֿולן דיכטער, פֿון לידער, וואָס האָבן געדאַרפט ציען די אויפֿמערקזאַמקײט פֿון די קריטיקער און דורך זײַ די לײַענער. „בלוימאָנטיק“ איז פאַרשוויגן געוואָרן . . . „אַמעריקע“, וואָס איז דערשינען אין 1940, איז פאַרשוויגן געוואָרן. דער דיכטער שרײַבט מסתם ווייטער, נאָר ווער קוקט זיך אויף אים אַרום? אַז ער איז, נעבעך, אַ פרעמדער אין אונדזער לאַגער, אַז ער שרײַבט נאָר וועגן אַמעריקע . . .

ב

סילוויא גובערמאן איז געבוירן געוואָרן אין ניו־יאָרק. זי האָט גע־ענדיקט ייִדישע עלעמענטאַר־שול, אַ מיטל־שול, אויפֿגענומען הע־כערע ייִדישע קורסן, זי האָט באַקומען אַן אַקאַדעמישע אַלגעמײַנע בילדונג; זי איז אַ פּיזשפּילערין און אַ מאַלערין, נאָר פֿון אַלץ האָט זי אויסגעקליבן צו ווערן אַ ייִדישע שרײַבערין.

וועגן וואָס שרײַבט סילוויא גובערמאן? וועגן איר אייגענער סביבה, וועגן דעם אַמעריקאַנער אַרום, ווי עס פאַסט אים אויף אַן אַמעריקאַנער יוגנטלעכע. זי קוקט מיט אַנדערשדיקע אויגן פֿון פּרײַערדיקן דור ייִדישע שרײַבער אין אַמעריקע. זי האָט אײַראָפּע ניט אײַנגעזאַפט אין זיך, זי קען בלוין אַמעריקע. זי קען די אימיגראַנטישע אַמעריקע, נאָר זי גײַט צו צו איר אַנדערש, ווי די אַרײַבערנעקומענע שרײַבער. סילוויא שרײַבט בלוין דערצײלונגען, און זי האָט אַנגעהויבן אַ ראַמאַן וועגן דער ייִדישער אַמע־ריקאַנער יוגנט.

האָט סילוויא גובערמאָנס דערשיינונג אין אונדזער ליטעראַטור אַרויסגערופֿן אַן אינטערעס צו איר שרײַבן? האָבן זיך די רעדאַקטאָרן און קריטיקער אָפּגעשטעלט אויף איר פּרײַשקײט און אַמעריקאַנישקײט? ווי ווייט איר ווייס האָט קײַנער זיך אױף איר שאַפֿן ניט אומגעקוקט, איבערהויפּט ניט די קריטיקער, וואָס וויינען אויפֿן חורבן ייִדיש אין אַמעריקע. מיר איז אויך באַקאַנט, אַז אַלץ, וואָס זי האָט אָפּגעדרוקט

אין זשורנאלן, אין געלעגן חדשים לאנג, אזוי לאנג ווי דרייפערטל יאר, אין די רעדאקציעס, ביז זי האט אופגעגעבן די האפענונג פון דרוקן זיך. עם וועט זיין כראי זיך אפשטעלן אויף א פאר געדרוקטע זאכן און זען צי זי האט פארדינט אזא ליטערארישע מערכה. און אויב זי האט זיך פארדינט, אז מען זאל זיך דערפרייען מיט א נייעם טאלאנט פון היגן באדן, דאן זאל גי שולד פון אונטערגאנג פון יידישן ווארט דא אין אמעריקע פאלן אויף די, וואס שטייען ביים רודער און פארטרייבן פון זיך דאס שפראצנדיקע, דאס פרישע, דאס פריילינגדיקע פון אונדזער ליטעראטור.

„אויגן“ איז א קורצע דערציילונג, געדרוקט אין „אידישע קולטור“ (פעברואר - מערץ נומער, 1942). מערי, די אויפגעקומענע יונגע, זאטע באלעבאסטע, גערווארט א דינסט־פרוי, וואס דארף קומען פארנעמען דאס פלאץ פון איר שטענדיקער דינסט. עם קומט אן א פרוי מיט א קינד, א יינגעלע. מערי קוקט מיט פארדאכט אויפן קינד. די פרוי האט אים ניט וואו צו לאזן. ער וויל זיך אויפפירן גוט. דאס יינגעלע האט אבער גלייך דערפילט, אז ער איז דא ניט ווילקאמען און ער לאזט זיין בליק ניט אראפ פון דער פרעמדער פרוי, ביי וועמען זיין מאמע וועט ארבעטן א גאנצן טאג. די גאנצע דערציילונג האט צו טאן מיט די שטומע בליקן צווישן דער באלעבאסטע פון הויז און דעם קינד סידני, וואס דערפילט ניט אין איר קיין גוטן פריינט. זיין בליק פארפאלגט זי וואו זי גייט. זי איז אומרויאק דערפון. זי פרואווט אים געבן א שפילצייג, אבי ער זאל זי צורו לאזן, כאטש ער האט זי ניט געטשעפעט.

„אין קיך האט מערי ניט געקאנט בלייבן. זי האט ניט געוואוסט פארוואס. דאס קינד האט זי צערודערט. פארוואס איז ער אזוי שטיף? פארוואס קוקט ער אויף איר ווי זי וואלט אים עפעס שולדיק געווען? וואס אזוינס האט זי אים געמאן? הלוואי וואלט ער געלאפן איבערן הויז און געטומלט; הלוואי וואלט ער עפעס צעבראכן. איי, וואלט זי געוואלט אויף אים שרייען, אים אגזידלען. פארוואס צווינגען זיינע אויגן ארויף אויף איר אזא באוואוסטזיניקייט?“

ערשט ווען סידני איז שוין געווען אין דרויסן האט מערי ארויס געקוקט פון פענצטער און געזען: „דאס קינד גיט זיך א לאזן איבער דער שנייאיקער לאנקע ווי א באפרייטע חיה.“
א פייער דערציילונג, א ווערטפולע זאך.

ווי עם ווייזט ואויס, איז די נאר-וואָס דערמאָנטע סקיצע אַ טייל פֿון אַ לענגערער זאָך וועגן דעם אויפגעקומענעם יידישן מיטלשלאַס, ווייל די זעלבע מערי פּיגורירט אין אַ צאָל אַנדערע געדרוקטע זאַכן פֿון סילוויא גובערמאַן. אויך דער נאָמען פֿון שטעטל (העווענוויל) גייט דורך אין די אַלע זאַכן, ווי אַ סימבאָל פֿון זאַטן, נאָר געפּערלעך נודנעם און פּוסטן לעבן פֿון די גראַבע אַלראַיטניקעס. די מערים און די העווענ-ווילס וואַרטן אויף זייערע שרייבער און עס איז גוט וואָס סילוויא גובער-מאַן האָט זיך פֿאַרנומען מיט דער טעמע.

די דערציילונג „קינד“ איז וועגן אַן אַבאָרט, וואָס אַ יונג מיידל גייט דורך, צוליב דער שלעכטער עקאָנאָמישער לאַגע. סײַ די טעמע און סײַ דער אָפּן ווי זי ווערט באַהאַנדלט איז טיפּיש אַמעריקאַניש.

איז „קאָנטשערטאָ“ גיט אונדז סילוויא גובערמאַן אַ בולט בייד פֿון דעם אַמעריקאַנער יידיש קינד, וואָס דאַרף, נעבעד, אויסשטיין מוזיק לעקציעס, צי עס האָט אַ געפּיל און אַ געהער און אַ פֿאַרלאַנג דערפֿאַר, צי גיט. סעלמאַ לערנט זיך שפּילן פּידל ביי אַ „פּראַפּעסאָר“, און דערפֿון קומט אַרויס אַ טראַגעדיע, וואָס ווערט פֿון דער שרייבערין גאַנץ הומאַ-ריסטיש איבערגעגעבן. און וויפּיל עלטערן האָבן זייערע לעצטע פֿאַר-דינסטן צעטרענצלט אויף אַט דער דאָזיקער „טראַדיציע“, מיט וועלכער טויזנטער יידישע היימען האָבן זיך אין משך פֿון צענדליקער יאָרן אַנ-געשטעקט!

איז גוט וואָס סילוויא גובערמאַן האָט זיך אויך צו דער דאָזיקער טעמע גענומען און זיך מיט איר גאַנץ פיין געספּראָוועט. וואָלט זיך וועלן זען מער דערציילונגען פֿון דער יונגער אַמעריקאַנער געבוירענער שרייבערין. די קריטיקער פֿאַרשווייגן זי טאַקע. די זשורנאַלן זיינען גיט פֿאַראַינטערעסירט אין איר. נאָר סילוויא אַרבעט אויף זיך. זי שרייבט גרעסערע זאַכן אין אונדזער היגער ליטעראַטור. דער לייענער וועט זיך געפינען. און אפשר וועט זיך אויך באַווייזן אַ קריטיקער, וואָס וועט שטיין מיטן פנים צו אַמעריקע.

מעמארן

א

מעמארן זיינען דער ניט־דערשעפלעכער רעזערוואַר אי פארן בע־לעטריסט, דעם ראַמאַנען־שרייבער, אי פארן היסטאָריקער, סאַציאַל־לאַג און עטנאָגראַף. זיי דינען ווי אַ מאַנומענט פאַר אַן אויסגעלעכטער עפאָכע; זיי פרישן אין אונדז אַפּ דעם אינטערעס פאַר אונדזערע אייגענע קינדעריאָרן, אָדער די יאָרן פון אונדזערע עלטערן און זיידעס; דורך זיי דערקענען מיר דעם שטאַם אונדזערן. הויפטזעכלעך אָבער פירן זיי אונדז אַרײַן אין אַן אינטימער סביבה און פאַרטרויען אונדז זייערע אינערלעכ־סטע איבערלעבונגען און פאַסירונגען.

די יידישע ליטעראַטור איז רייך אין זכרונות. דאָס איז אי אַ מעלה, אי אַ חסרון. די וויכטיקסטע בעל־עטריסטישע ווערק אונדזערע זיינען געבויט אויף אויטאָביאָגראַפֿישן מאַטעריאַל. דער יידישער שרייבער האָט געלעבט אין אַן ענגער פּערופּעריע. צוליב אַ סך סיבות האָט ער זיך ניט געקאָנט פאַרטײַפּן אין לעבן פון אַנדערע מענטשן אויסער זיין אייגענעם קרייז. אַן אויסנאַם זיינען, נאַטירלעך, די היסטאָרישע ראַמאַנען־שרייבער, ווי שלום אַש און י. אַפּאַטאַשו. אַ באַזונדער אַרט אין יידישן ראַמאַן פאַרנעמט אויך רוד בערגעלסאָן. זיין סוזשעט־מאַטעריאַל, כאַמש אָפּט אויטאָביאָגראַפֿיש, האָט אָבער בולט אַרויסגעשטעלט נייע, אַנדערע פיגורן אין דער ליטעראַטור. אַ דאַנק דעם געענדערטן סדר פון לעבן פון די יידן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, אַ דאַנק די גינסטיקע פּערזענלעכע און גייס־טיקע באַדינגונגען פאַרן יידישן שרייבער דאָרט, ווערט געשאַפּן אַ ראַמאַן אויפן גרויסן, וועלטלעכן שטייגער. אין אַלגעמיין אָבער דערפֿילט מען אָפּט אין יידישן ראַמאַן דאָס מעמאָרישע. די מחיצה צווישן קינסטלע־רישן סטיל און דעם נוסח פון זכרונות איז אָפּט אַ דינע.

מע טאָר ניט פאַרמינערן דעם קינסטלערישן ווערט פון דער מע-
מואַרן-ליטעראַטור. זי איז אַפּט, אין די הענט פון אַ מייסטער, אינטער-
רעסאַנטער פון ראַמאַן. אין ראַמאַן איז אויך וויכטיק דאָס קרעאַטיווע,
די מייסטערשאַפט פון קינסטלערס טאַלאַנט, דאָס גאַט-געבענשמע. ווען
דער שרייבער פאַרוואַנדלט אַבער מעמואַרן אין כראַניק, אַדער, נאָך
עהנער, ווען כראַניק ווערט אַן אַרגאַנישער טייל פון ראַמאַן-באַשטאַנד,
דאַן לייַדן ביידע.

מעמואַרן זיינען אייגנטלעך דער קינסטלערישער דינ-זחשבוּן פון
לעבן, דער קורצער סך-הכל פון לעבן, דער לויטערער דויערהאַפטיקער
פּייער.

אונדזערע קלאַסיקער האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייערע מעמואַרן.
ס'איז געווען נאַטירלעך, אַז אין די הענט פון מייסטער, זאָל אַט דער
ליטעראַרישער זשאַנר ווערן אַ קונסט-ווערק. „שלמה ר' חיים" איז פון
מענדעלע'ס רייפסטע ווערק. איד בין גענייגט מסכים צו זיין מיט ש.
ניגערן, ווען ער זאָגט, אַז „אַבראַמאַוויטשעס דערציילונגען — דאָס איז
איינ גרויס קינסטלעריש מעמואַר-בוך פונם קלוגן, געניטן, אין אַלע
ווינקלעך אויסגעוועזענעם מענדעלע מוכר ספרים. איין גרויס קינסטלע-
ריש מעמואַר-בוך, וואו איר געפינט אַלץ, וואָס איר ווילט: פאַלקס-
פּאַעזיע און פאַלקס-פּסיכאָלאָגיע, קולטור-געשיכטע און עטנאָגראַפיע,
מאַראַל און הומאַר . . .”

י. ל. פּרצעס אויטאָביאָגראַפיע „מיינע זכרונות" פאַרמאַגן עלעמענטן
פון פּרצעס פאַלקסטימלעכע געשיכטעס, חסידישע מעשהלעך און די
פּרצישע אייגנאַרטיקייטן.

שלום-עליכמס „פונם יאָריד" איז די אַנזאַמלונג פון חכמה-קוואַל,
וועלכער ריזלט דורך אין אַלע ווערק. זיין באַרימטע צוואַה איז ווי אַ טייל
פון זיינע מעמואַרן.

מרדכי ספּעקטאָרס דריי בענד „מיינ לעבן", וואָס איז אַרויס נאָך
זיין טויט, דאַרף פאַררעכנט ווערן צווישן אונדזערע וויכטיקע ווערק,
הגם די אַרויסגעבער האָבן זיך דאַרטן דערלויבט „פּרייקייטן", וואָס
האָבן דעם מחבר קיין גוטס ניט געטאָן.

אַ שאַך וואָס די מערסטע מעמואַרן-שרייבער אונדזערע האָבן איבער-
געלאָזט ניט פאַרענדיקטע זכרונות, אַדער ווי יעקב דינעזאַן — בלוין

אנגעהויבענע ערינערונגען. גוט געטאן האט אונדזער ערשטע מעמוארן־ שרייבערין גליקל האמעל (גליקעל פון האמלען), וואס האט איבערגעלאזט זיבן ביכער זכרונות, פון איר געבורט־יאָר 1645, ביז דעם יאָר 1719. זי האט אזוי פּרעכטיק געמאלט אין אירע זכרונות זיך און איר צייט און איר דור. יחזקאל קאטיקס זכרונות, למשל, וועלן באשטימט בלייבן אַ זויכ־ טיקער און נויטיקער צושטייער צו אונדזער ליטעראטור און קולטור.

ב

דר. גרשון לעווניס „דאָס בוך פון מיין לעבן“ (פּרילינג יאָרן אין לובלין) פּאַרלאַג „יהודית“, 1937, און זיינע זכרונות וועגן י. ג. פּרצן פּאַרנעמען אַ חשובן פּלאַץ אין אונדזער מעמוארן־ליטעראטור. מיר פּאַרמאַנן די איינגאַרטיקע „נאַטיצן פון אַ יידישן מלחמה־אַפיציר“ פון יעקב מעסטעל. איצט זיינען אויך אַרויס ז. ווינפּערס דעראינערונגען וועגן יידישן לעגיאָן. די יידישע אַרבעטער־באַוועגונג ווערט אָפּגעשפּיגלט אין די זכרונות פון וואַדימיר מעדעם, ב. מיכאַלעוויטש, ת. ג. פּאַזאַנסקי, הלל בלום, א.א.

ווען מיר קומען צו די מעמוארן אין דער יידישער ליטעראטור פון אַמעריקע, קומען מיר אייגנטלעך צו דער געשיכטע פון דער איראַפּיאַיאַ־ שער איינוואַנדערונג דאָ אין לאַנד.

אויב אין די מעמוארן פון אונדזערע איראַפּיאַיאַישע שרייבער גע־ פינען מיר זייער לעבנס־שטייגער, אויב זיי הייבן אַלע, אָן אויסנאַם, אָן זייערע זכרונות מיט זייערע קינדער־יאָרן, מיטן פונדאַמענט, מיט די וואַרצלען, פון זייערע אבות — אין אַבער די היגע מעמוארן־ליטעראטור פון גאָר אַן אַנדער שטייגער. אַהער אין מען געקומען שוין אויסגע־ וואַרצלעטע, איבערגעשראַקענע, ניט־זיכערע, דערשלאַגענע.

זעכציק יאָר יידישע מאַסן־אימיגראַציע קיין אַמעריקע האט דערווייל אַרויסגעבראַכט געציילטע יידישע שרייבער, וואָס זיינען דאָ הי געבוירן געוואָרן, אָדער געקומען אַהער אין זייערע קינדער־יאָרן. די דאָזיקע זיינען נאָר צווינגן זיך צו פּאַרנעמען מיט זכרונות; זייער שאַפּן ביז איצט אין נאָך ניט גענוג קלאַסיש, אַז זייערע מעמוארן זאָלן האָבן אַן אינטערעס פאַר דעם לייענער. עס איז אַבער ניט אויסגעשלאָסן, אַז גראַד פון דעם

דורך שרייבער זאל ארויסבליען א מעמוארן-ווערק, וואס זאל זיין פון גרויסן ווערט פאר דער קולטור-געשיכטע פון אמעריקע.

ווייל מיר זיך פארנעמען מיט מעמוארן פון יידישע שרייבער אין אמעריקע, מוזן מיר צוגיין צו זיי — סיי צו די ווערק און סיי צו די מחברים — פארזיכטיק און קריטיש. דאָרט וואו דער שרייבער איז אַ קינסטלער אין פולן זין פון וואָרט; וואו דער אמת וועגן זיך און זיין אַרום באַקומט זיין פולן תיקון, — דאָרט דערפילן מיר דאָס פונדאמענט טאַלע פון ווערק, וואָס מאַכט עס פאַר אַ תושב אין אונדזער ליטעראַטור. דאָרט אָבער, וואו דער שרייבער נוצט אויס זיינע ווערק ניט ווי אַן אַריינדרינג אין דער אינגענער נשמה, נאָר, פאַרקערט, ווי אַ שליער צו פאַרשטעלן דעם אינערלעכן איד, מוזן מיר זיך באַציען פאַרזיכטיק צו די ווערק.

דורך די מעמוארן פון באַוואוסטע פערזענלעכקייטן פון אונדזער היינער וועלט באַקענען מיר זיך מיט דער געשיכטע פון יידישן געזעל־שאַפטלעכן לעבן, מיט דער אַרבעטער-באַוועגונג, מיטן יידישן טעאָמער, מיט אַנגעזעענע פערזענלעכקייטן אין אונדזער וועלט. קומען מיר אָבער צו געשיכטע, ווערט דער ענין פיל שווערער. און היות ווי די מעמוארן שרייבער זיינען אויך געווען די דאָזיקע, וואָס האָבן אַליין געשאַפן, אָדער געהאַלפן שאַפן, די געשיכטע, — קאָן שוין דאָ קיין רייד ניט זיין פון אויסגעלייטערטע זכרונות, פון קינסטלערישער אַביעקטיווקייט.

אין זיין הקדמה צו י. קאַפּעלאַווס „אַמאָל אין געוועזן“, פאַרלאַנג מאַקס מייזעל, ניו-יאָרק, 1926, שרייבט דר. חיים זשיטלאַווסקי:

„דער מעמואַריסט, וואָס איז מסיח לפי תומו, אָן זייטיקע פּניות, איז ערלויבט צו זיין אַ סך אַביעקטיווער, איידער דער קינסטלער, וואָס איז פאַראַינטערעסירט אַרויסצוברענגען וואָס בולטער זיין אינווייניקסטן בליק אויף דער זאך און איר אַפּשאַץ אין זיין געמיט.“

אונדז אינטערעסירט איצט דאָס פּראַבלעם — אמעריקע אין דער יידישער מעמוארן-ליטעראַטור. מיר ווילן וויסן, ווי אזוי האָט דער שרייבער פון די מעמוארן באַהאַנדלט אמעריקע אין זיינע ווערק, נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגעלעבט מער צייט דאָ ווי אין זיין אַלטער היים. און אורדאי אין די אַרבעטער-באַוועגונג אַ טייל פון דעם, וואָס מיר ווילן האָבן אין „אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראַטור“. אמת, אונדזער אויפנאָבע

איז ניט צו פארנעמען זיך מיט דער געשיכטע פון דער יידישער ארבעטער-
באוועגונג. אונדז אינטערעסירט איצט דער שרייבער פון די ווערק און
וואס און ווי אזוי ער האט איבערגעלעבט; עס גייט אונדז אויך אן דער
קינסטלערישער ווערט פון ווערק, און דאס געזעלשאפטלעכע לעבן פון
מענטשן, וואס רעפּלעקטירט זיין פּערזענלעכן מהות. ווי אזוי דער שרייבער
באהאַנדלט די געזעלשאפטלעכע דערציילונגען, אין וועלכע ער איז געווען
באַטייליקט, קאָנען מיר דערקענען די פּערזענלעכקייט פון שרייבער. ער
אַנטפּלעקט זיך פאַר אונדז גראַד דאָרט, וואו ער האָט זיך געוואַלט פאַר-
שלייערן אַדער אויספיינען.

ג

די מעמואַרן-ביכער אין דער היגערי ליטעראַטור שטאַמען פון צוויי-
ערליי מחברים: באַרימטע — שרייבער, אַרבעטער־פירער, געזעל-
שאַפטלעכע פּערזענלעכקייטן, און צווייטנס — טיפּן פון פּאָלק, מענטשן,
וואס זייער הויפט־פאַרדינסט באַשטייט טאַקע אין די מעמואַרן, וואָס זיי
האַבן אונדז געלאָזן.

גראַד לעצטנס איז אַ גערעטעניש אויף מעמואַר־ווערק אין דער
יידישער אַמעריקע. ס'איז אַ סימן פון עלטערן זיך אין דער ליטעראַטור,
אַ רעזולטאַט פון די יוביליען. יעקב מילכס זכרונות אין דער „מאַרגן
פרייהייט“; פרץ הירשביין אין „טאַג“; אַסיף דימאָו אין „פאַרווערטס“;
מדרכי דאָנציס אין „טאַג“, און עס גרייטן זיך נאָך און נאָך. א. ראַבאָי
האַט געדרוקט זיינע זכרונות אין דער „מאַרגן־פרייהייט“. יעקב גלאַט-
שטיינס „יאַש“ איז אַן אַריגינאַל מעמואַר־ווערק פון קינסטלערישן
פאַרנעם.

איד האָב ניט ברעה צו געבן אַ ביבליאָגראַפיע פון אלע ווערק, וואָס
געהערן צום מעמואַר־זשאַנר אין אַמעריקע. איד וויל זיך אַפּשטעלן בלויז
אויף די וויכטיקסטע. איד וועל דערווייל פאַרבייגיין די זכרונות וועגן
יידישן טעאַטער. דאָס איז אַ קאַפיטל פאַר זיך אַליין.

אגב, ס'איז איצט אַרויס ר. גראַנאווסקיס „יצחק יואל לינעצקי און
זיין דור“, ערשטער טייל, ניו־יאָרק, 1941. אין זיין פאַרוואָרט צום ווערק
שרייבט אברהם רייזען:

„די מעמוארן פון איין שרייבער לייענען זיך ווי א גרויסע פאעמע, ווי אז עפאפיי, און די מעמוארן פון א צווייטן לייענען זיך אין בעסטן פאל — ווי קולטור אָדער ליטעראַטור־געשיכטע; פון א דריטן — ווי טרוקענע כראַניק פון א פארגאנגענעם דור, פון א געוויסער עפאכע.“

לינעצקי אליין האָט איבערגעלאָזט זיינע מעמוארן „מיין ספר הזכרונות“, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן העפטנווייז אין 1882-1883. עס זיינען דערשינען 8 העפטן. צו זיין 70-יאָריקן געבוירנטאָג האָט ער צום לעצטן מאל אַרויסגעגעבן אַ ביכל „פונם יאָרד“ (1909), וואָס איז געווען אַ מיין לעבנס־זווידוי. אין סאַוועטן־פאַרבאַנד האָט זיין טאַכטער, די בינע־קינסטלערין אַראַדענבערג, פאַרעפנטלעכט „פאַרצייכונגען וועגן מיין פאַטער“.

דאָס וואָניקסטע און לענגסטע ווערק וועגן אַמעריקע אין דער יידישער ליטעראַטור איז אב. קאהאַנס פינף בענד (דער פינפטער באַנד באַשטייט פון צוויי דיקע טיילן) „בלעטער פון מיין לעבן“. די פיגור אב. קאהאַן איז געשיכטע, איז אַ שטיק געזעלשאַפטלעכער לעבנס־שטייגער. די פינף בענד זיינען געווידמעט אַמעריקע. זעלט־ווען האָט אַ ווערק וועגן זיך אליין אַזוי גוט אונטערשטראַכן די ווירקונג און אַפּשפּיגלונג פון זיין צייט. אב. קאהאַן איז ווי די „פאַרווערטס־געביידע (איבער וועלכער ער טורעמט) אויף דער איסט־סייד. זי זעט מען אַרויס אויף גרויסע שטחים. איר עלעקטרישע שילד רייסט אויף די אויגן ביינאַכט. אָבער אַזוי ווי ס'איז ניטאָ קיין יידישער ערנסטער שרייבער, וואָס זאָל ניט פילן, אַז דער „פאַרווערטס“ און אב. קאהאַן זיינען אַ סך שולדיק אין דעם נידעריקן צושטאַנד פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע, אַזוי איז ניטאָ קיין פראַגרעסיווער, באַוואוסטזיניקער קענער פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין אַמעריקע, וואָס זאָל ניט האַלטן, אַז די ריכטונג, פון וועלכער אב. קאהאַן איז דער פאַנעז־טרענער אַזוי פיל יאָרן, האָט גע־בראַכט צו דער הפּקות, צו דער „קאַרטנשפּיל־קולטור“, צום באַסיום אין יידישן אַרגאַניזירטן אַרבעטער־לעבן אין אַמעריקע.

אב. קאהאַנס „בלעטער פון מיין לעבן“ זיינען די מעמוארן פון דעם אב. קאהאַניזם אויף דער יידישער גאַס. פאַר דעם קולטור־היסטאָריקער, פאַר דעם פאַרשער פון יידישן אַרבעטער־לעבן זיינען זיי טשיקאָווע דער־מיט, וואָס אב. קאהאַן, דאָס קרוינדעלע פון דער צען־שטאַטיקער „פאַר־

ווערטס" געביידע, האָט געשריבן מעמוואַרן מיט דעם זעלבן מעטאָד, ווי ער האָט רעדאָקטירט דעם „פאַרווערטס". אב. קאהאַן איז דער צענטער פון דער יידישער אַהבעטער־באַוועגונג; אב. קאהאַן איז די יידישע אַר־בעטער און סאַציאַליסטישע באַוועגונג, און נאָט איז גערעכט און אב. קאהאַן איז גערעכט.

דער באַשאַפער פונם געלן זשורנאַליזם אין יידיש האָט אויך געשאַפן די געלסטע מעמוואַרן אין יידיש. וואָס פאַראַ געלעגנהייטן אב. קאהאַן האָט געהאַט מיט זיין מאַטעריאַל זיך צו דערהויבן קינסטלעריש אין זיינע מעמוואַרן! ביי אב. קאהאַנען איז אַבער געבליבן די שאַלעכץ פון די געשעענישן; פאַר אים זיינען וויכטיק געווען דאָס אויספֿינען זיך מיט נעמען. מיט דעם זיך באַגענגט, מיט יענעם בין איך אויפגעטראָטן, נאָט זעט סאַראַ „גראַמאַטנער" מענטש איד בין.

„בלעטער פון מיין לעבן" זיינען נאַטיצן, אַן קיין שום דרד־אַרץ פאַרן אינטעליגענטן לייענער, אַן יעדן פאַרזוך צו אַרבעטן איבערן סטיל, איבער דער שפראַך אָדער פאַרם. עס איז — „משה, נאָדיר!" אַט ווי אב. קאהאַן, דער הויפט־רעדאַקטאָר פון „פאַרווערטס", שרייבט וועגן זיך אַליין:

„איז פאַרלויה פון די נעקסטע עטלעכע טעג איז אין יעדן נומער „פאַרווערטס" געווען אַ בולעטין פון מיין געזונט־צושטאַנד. איין טאַג איז אין „פאַרווערטס" געווען אַ מעלדונג, אַז דער טעלעפאָן הערט ניט אויף צו קלינגען", א.א.וו. (באַנד 5, זייט 283).

און אַ ביסל ווייטער:

„איז דעם „פאַרווערטס" פון ערשטן אַפּריל איז אויף אַ פּראַמינענטן פּלאַץ געשטאַנען אַן איבערשריפט:

אב. קאהאַן אַרויס פון האַספיטאַל!" (ז. 285).

דער פאַרשער פון יידישן לעבן אין אַמעריקע וועט זיך ניט קאַנען באַגניין אַז קאהאַנס מעמוואַרן. זיי זיינען וויכטיק אין אַ סך פרטים, פונקט ווי מיר באַנוצן זיך מיט דער געלער פרעסע און מוזן פון איר סענסאַציאָ־נעלן שטאַף אַרויסנעמען דאָס, וואָס קאָן האַבן אַ ווערט פאַר אונדז. לַמשל, אב. קאהאַנס באַשרייבן דעם יידישן קוואַרטאַל אין די אַכציקער יאָרן איז פון אַ געוויסן ווערט. אמת, ווי נאָר ער לירט זיך צו צום מאַטעריאַל, וואָס האָט מער ווי אַן עפיזאָדישן אָדער אַנעקדאָטישן ווערט, מוז מען

שוין זיין פארזיכטיק. אזוי ווייזט אונדז אן דער פארשטארבענער דר. ק. פארנבערג אין זיין ארבעט וועגן דער יידיש-רוסישער אימיגראציע אין אמעריקע (יארבוך פון אמאפטייל, ארויסגעגעבן פון "ייווא", 1939), אז "דער שרייבער פון "בלעטער פון מיון לעבן" האט זיך ניט גענומען די טרחה נאכצוקוקן וויפיל יידן עס האבן זיך דעמאלט געפונען אין די פאראייניקטע שטאטן, און עס איז אן עוולעה, וואס דער שרייבער האט ניט געפרובירט אפילו צוזאמענבינדן זיינע אייגענע באהויפטונגען . . .

ווי קאן מען זיך פארלאזן אויף אזוינע עדים מומחים?"

איד וויל דא ציטירן ווי א מוסטער פון סטיל, אינהאלט און צוגאנג א פולע זייט פאראגראפן, וואס זיינען כאראקטעריסטיש פאר די "בלעטער".

"דער לעבן פון דעם יידישן ארבעטער אין די סוועט-שעפער אין געווען שווער. און דאך האט דער דורכשניטלעכער יידישער אימיגראנט געפילט, אז אין פארגלייך מיט זיין אלטער היים איז אים דא א גורען. דער ארבעטער האט דא געגעסן א סך בעסער און זיך געקליידט א סך בעסער ווי אין דער היים. און אויב מע האט נאך געהאט א סטעדי דזשאב, האט מען אפגעסיפט א פאר דאלער אויך. אין דער היים האט א שניידער פארדינט דריי-פיר רובל א וואך. אין אמעריקע האט מען שוין דא א באי אויף א פעקטארי געצאלט מער ווי א דריי-פיר דאלער א וואך. און א שניידער פון דער היים, א גאנץ געוויינלעכער בעל-מלאכה, האט באקומען צוואנציק, דרייסיק און פערציק דאלער א וואך."

"די קלאק טרייד איז שוין דאן געווען א סעזאן טרייד, און פילע וואכן זיינען דאס רוב פון די ארבעטער אין איר ארומגעגאנגען ליידיק, דערפאר אבער האט מען אין סעזאן פארדינט אזעלכע ווייזשעס, וועלכע האבן אין דער אלטער היים געקלונגען אונגלויבלעך. איד האב געקאנט דאמסקע שניידער פון ליטווישע שטעט, וועלכע האבן אין דער היים גע-ארבעט פאר פיר רובל א וואך, און וועלכע פלעגן דא אפנעמען צו זיבעציק און צו אכציק דאלער א וואך. און די קלאוסס אפערטיאָרס, וואס האבן די טרייד זיך אויסגעלערנט אין אמעריקע, פלעגן אין א קורצער צייט פארדינען נאך מער ווי דער דורכשניטלעכער שניידער. מע פלעגט אין סעזאן ארבעטן כמעט טאג און נאכט. די ווייזשעס זיינען אבער געווען אזוי גרויס, אז עס איז געווען מער ווי גענוג אויף א גאנץ יאָר."

"די פרייזן אויף שפייז, קליידער, רענט זיינען געווען פארהעלטניס-מעסיק קליין. אלזא, האט מען געמאכט א פיינעם לעבן און מע האט אפגעשפארט געלט.

"דאס האט זיך אויף דעם אימיגראנט געפילט אויף פארשיידענע אופנים — אויף אים גופא און אויף זיינע קינדער. די קינדער זיינען דאס רוב אויסגעוואקסן העכער, שטארקער און בעסער געבויט ווי זייערע

עלטערן. צו זען א 16-יעריקן באי, וואס איז העכער פון זיין פאטער, איז אין אונזער קווארטאל געווארן א געוויינלעכע זאך." (באנד 2, ז. 214).

אב. קאהאז, דער באשאפער פון „פאטעיטא“-ידיש האט ביי זיין אנקומען אין 1883 ניט געקאנט פארטראגן וואס מע פארדארבט דא זיין לשון. עס וועט פלינגען איראניש, נאך אטרוואס ער האט דאן געשריבן. (ז. 109, באנד 2.)

„ווען איד פלעג הערן אזא פראזע, ווי „ער מאכט א לעבן“, פלעג איד שיעור ניט קריצן מיט די ציין. איד געדענק ספעציעל דיזן אויסדרוק, „ער איז ווערט צען טויזנט דאלער“, היינט די „ווינדעס“ מיט די „סי-לינגס“, מיט די פאטעיטאס“.

נאך אז הונדערטער טויזנטער פריינט פון דער יידישער שפראך קריצן היינט מיט די ציין אויף דעם יידיש, וואס ער האט איינגעפירט אין „פארווערטס“, פילט עס דען אב. קאהאז?
אינטערעסאנט איז פאר אונדז קאהאנס באשרייבונג פון זיין ער-שטער באגעגעניש מיט מארים ראזענפעלדן.
„אינימאל זאגט צו מיר פייגענזאן:

„ס'איז פאראן א שניידער, וואס שרייבט פאָעזיע. מע רופט אים ראזענפעלד.“

פייגענזאן האט פאר מיר פארגעשטעלט א יונגען מאן, ניט קיין הויכן, מיט שווארצע געקרייזלטע האָר. ער איז געווען בוכשטעבלעך אָפגעריסן און אָפגעשליסן. קיין אויבער העמד און קיין קאַלנער האָט ער ניט געטראָגן. ער האָט ניט אויסגעזען ווי קיין שניידער, נאָר עפעס איינער פון יונגען, וואָס אַרבעטן אויפן ברעג פון טייך וויליאַ אין ווילנע, ביי די פליטן — אזא איינדרוק האָט ער אויף מיר געמאַכט.

ווען ער האָט פאר מיר פארגעלעזן זיינע אַ געדיכט, בין איד ער-שטוינט געוואָרן. איד האָב ניט געגלויבט, אז די ליד ווייזט אויף אַן אַנטוויקלטן טאַלאַנט. זי איז אָבער דאָך געווען זייער גוט — שײן און שטאַרק. ווי קומט דאָס צו אזא מענטשן? “ (ז. 376, באנד 2).

(פארגלייכט לעאָן קאַבריןס זכרונות וועגן זיין ערשטער באגעגעניש מיט מארים ראזענפעלדן („יידישע קולטור“, דעצ. 1941), און זעט ווי אַ קינסטלער באהאנדלט דעם זעלבן ענין.)

צום בעסטן איז אב. קאהאז איז זיינע זכרונות, ווען ער דאַרף געבן אַ צייטונגבראָיכט. דאָס איז זיין פעלד. ער באשרייבט, למשל, אויסגע-צייכנט דעם פאראד פון „דודס האַרף“, אַ געזעלשאַפט, אין וועלכער די

ביזנעס פון אן אַרדן מיט לאַדזשעס האָט געזאָלט זיין פאַראייניקט מיט
טעאַטער-ביזנעס. (ז. 395, ב. 2.)

ד

בכלל איז די היגע מעמואַרן-ליטעראַטור רייד אין מאַטעריאַל וועגן

דעם אָנהייב פון דער היגער יידישער מאַסן-אינוואַנדערונג.
א מער ערנסט ווערק וועגן „פּערציק יאָר אין דער יידישער אַרבע-
טער-באַוועגונג“ איז ב. וויינשטיינס זכרונות אונטער דעם נאָמען. דאָס
בוך איז אַרויס אין 1924, צוויי יאָר איידער עס זיינען דערשינען אב.
קאַהאַנס „בלעטער“. ב. וויינשטיין איז אב. קאַהאַנס אַ נאָענטעד מענטש.
(קאַהאַן שרייבט טאַקע אַ פאַרוואַרט צום בוך.) אין 1929 דערשיינט ב.
וויינשטיינס „די יידישע יוניאָנס אין אַמעריקע“, בלעטער געשיכטע און
דעראינערונגען. דאָס בוך האָט אַ פאַרוואַרט פון קאַהאַנס „באַגלייבטן“—
ה. לאַנג. ביידע ביכער פאַרמאָגן מאַטעריאַל פון זעלבן סאַרט, ווי זייערע
נעמען גיבן איבער. דאָרט וואו וויינשטיין פאַרנעמט זיך מיט זכרונות
וועגן יידישן אַרבעטער-לעבן אין די ערשטע יאָרן אין אַמעריקע, דאָרט
איז ער ערלעד און אַ גוטער באַאָבאַכטער. פאַרגלייכן מיר דעם זעלבן
מאַטעריאַל ביי קאַהאַנען, דאָן זעען מיר, אַז וויינשטיינס שטייט העכער
אין אַלע פּרטים. ער ווייס מער, ער האָט מער דורכגעפילט און דורכ-
געלעבט. וואו וויינשטיין פאַרנעמט זיך אָבער מיט געשיכטע, דאָן פאַלגט
ער געטריי אַויס אב. קאַהאַנס מעטאָדן פון אַדער דיסקרעדיטירן די
קעגנער פון דער „פאַרווערטס“-קליקע, אַדער זיי טויטפאַרשווייגן. לַמשלָ,
זיין דערציילן וועגן דער פאַריערס יוניאָן און איר באַליבטן פירער בען
גאַלד איז אַ מוסטער פון פעלשונג און זידלעריי.

די זכרונות פון ב. וויינשטיינען, מינוס די געשיכטע פון די יוניאָנס,
זיינען אַ וויכטיקער צושטייער צו דער מעמואַרן-ליטעראַטור פון אַמעריקע.
אין שאַרפן קאָנטראַסט פון די אויבן-ציטירטע פאַראַגראַפן פון אב.
קאַהאַנען זיינען די פאַקטן וועגן יידישער אַרבעטער-נויט דאָ אין לאַנד,
ווי זיי ווערן געשיקערט פון ב. וויינשטיינען.

„די צרות און ליידן, וואָס די יידישע אימיגראַנטן האָבן געהאַט
אויסצושטיין די ערשטע יאָרן פון זייער אַנקומען אין אַמעריקע, איז גאָר
אוממעגלעך צו באַשרייבן. געפאַרן זיינען אַלע מיט דער דערוואַרטונג

צו שארן דא גאלד מיט לאפעמעס. אויסגעלאזן אבער האט זיך, אז אלע אז אויסנאם האבן געמוזט ארבעטן שווער און ביטער פאר דעם שטיקל ברויט. די שכירות, וואס א יידישער ארבעטער פלעגט אין יענע צייטן פארדינען, האבן באטראפן בלויז א פאר דאלער א וואך. די ארבעטער האבן אלע געארבעט פון שטיק און דאס העכסטע, וואס א גרינער ארבעטער האט געקאנט אויסארבעטן, איז געווען פון צוויי און א האלב ביז דריי דאלער א וואך. די ארבעט שטונדן זיינען דאמאלט געווען פון 15 ביז 18 שטונדן אין מעת לעת. געארבעט האבן די מערסטע יידישע אימיגראנטן הויפטזעכלעך ביי העמדלעך, ביי זעק, ביי שמאמעס, ביי קינדער-הייזלעך און ביי ביליקע רעק. א טייל האבן אויך געארבעט אין בלעד פאבריקן און אין סיגאר פאבריקן.

(„די יידישע יוניאנס אין אמעריקע“, ז. 49.)

„שרעקלעך איז אין יענע יארן געווען די לאגע פון די יונגע יינגלעך און מיידלעך, די קינדער פון די ערשטע יידישע אימיגראנטן-ארבעטער. אנטשטאט צו גיין אין סקול פלעגן די מערסטע קינדער פון די יידישע ארבעטער אנפילן די אלע סוועט שעפער פון דער איסט סייד.“ (דארט ז. 56.)

סיי קאהאן און סיי וויינשטיין באשרייבן די זעלבע צייט, נאך זעט דעם צוגאנג פון איינעם און דעם צווייטן.

אינטערעסאנט זיינען וויינשטיינס דעראינערונגען „די ערשטע עטלעכע יאר“, וואס ער האט אפגעדרוקט אין „געווערקשאפטן“ בוך (זאמל-בוך צו 50 יאר לעבן פון די פאראייניקטע יידישע געווערקשאפטן, דעצ. 1938). אין געציילטע שטריכן באקומען מיר אן אויסגעצייכנט בילד פון יידישן געזעלשאפטלעכן לעבן פון יענער צייט, וואס ווייזן אונדז די יידישע אמעריקע, ווי זי איז אין דער אמת געווען.

„איז יענער צייט (מסתמא 1884, י. א. ר.) איז אין ניריאַרק געווען בלויז איין יידישע צייטונג, „די יידישע גאזעטן“, וועלכע פלעגט ארויס-קומען איינמאל א וואך. דער ארויסגעבער פון דער ארטאדאקסישער צייטונג, הרב שרהזאן, האט ניט געוואלט דרוקן קיין נייעס פון ארבעטער-יוניאנס און פון ארבעטער קאמף. די צייטונג פלעגט אפט פארראמען די יידישע יונגעלייט, וואס האבן געגרינדעט ארבעטער-יוניאנס און אגיתרט פארן סאציאליסטישן אידעאל. פלעגן דערפאר די באריכטן פון יידישע יוניאנס דערשיינען אין דער דייטשער סאציאליסטישער „פאלקסצייטונג“, וועלכע פלעגט טעגלעך געדרוקט ווערן אין ניריאַרק.“

דאס האט אבער ניט געמיינט, אז די יידישע פרומע ארבעטער האבן זיך צוגעהערט צו דער פרומער פרעסע.

דערציילט אונדז וויינשטיין ווייטער אין זעלבן ארטיקל:

„די קאמיטע לייט פרעסערס זיינען געגאנגען אָנגעטאָן מיט היימישע קאפּאַטעס. אזוי זיינען זיי אַרויף אין שאַפּ און האָבן גערעדט מיט די סקעבס אין נאָמען פון „משה רבנו“, וועלכער, ווי זיי האָבן געזאָגט, איז געווען דער ערשטער „וואַקינג דעלעגאַט“ אַרויסצונעמען די יידן פון מצרים.“

איינדרוקספּול זיינען אויך די דעראינערונגען אין זעלבן „געווערק-שאַפטן בוך“ פון מאַקס פּיו, א.ג. „טעג וואָס זיינען שוין לאַנג אַוועק“. פון אַ קורצן פּאַראַגראַף באַקומט זיך אַ בילד וועגן אַ יידישער אַרבעטער-פּאַרזאַמלונג אין יאָר 1890.

„איך האָב מיט מיין נאַנצער אויפּמערקזאַמקייט שטודירט די פּאַר-זאַמלונג. די דייטשע אַרבעטער זיינען מערסטנס געווען פּלייציקע, גע-זעצטע מענער; די יידן, וועלכע זיינען אין דער מערהייט, זיינען געווען איבערהעאָרעוועטע, פּאַרהושכטע, מוטלאַזע.“ (זייט מב.)

אינטערעסאַנטע שטעלן געפינט מען אויך אין א. ראָזענבערגס בוך „די קלאַקמאַכערס און זייערע יוניאָנס“ (דעראינערונגען), 1920, וואָס זיינען מער פּאַרדעמואַרזן.

ה

דער הויפט-חסרון פון די אויבן-דערמאָנטע מעמואַרן-ווערק איז, וואָס זיי זיינען געשריבן געוואָרן פון מענטשן, וואָס זיינען ניט פּריי צו שרייבן דעם אמת. צוגעבונדן צום צענטן שטאַק פון 176 איסט בראַדוועי, וואָס האַלט זיי אויס, מוזן זיי אים דינען. זיינען אַרויסגעקומען זכרונות, וואָס מוזן אַלע אָן אויסנאַם לויבן זיין „גרויסקייט“, אב. קאהאַז, און אינגאַנצן זיך ניט וויסנדיק מאַכן וועגן דער ראל פון אַנדערע בויער פון דער יידישער געזעלשאַפּטלעכקייט אין אַמעריקע בלוין דערפאַר, וואָס יענע זיינען ניט קיין „גענאַסן“.

יעקב מילר, למשל, האָט געשפּילט גאָר אַ זויכטיקע ראל אַ ריי יאָרן אין דער יידישער סאַציאַליסטשער באַוועגונג. ווערט זיין נאָמען דער-מאַנט אין ב. ווינשטיינס בוך בלוין צוויי מאל. אב. קאהאַז אַנערקענט אים אויך כמעט ניט. שוין אָפּגערעדט וואָס אין „געווערקשאַפטן“ בוך, וואָס איז אַרויס ווען מילר איז שוין געשטאַנען מיט ביידע פּיס אויפן פּראַד-גרעסיוון באַדן, ווערט זיין נאָמען בלוין דערמאַנט אין צעטל פון די סקערע-

טארן פון די געווערקשאפטן. אין די ארטיקלען אבער ווערט זיין טעטי-
קייט אלס סעקרעטאר (1893-1894) גאנץ פון פארשוויגן.

דערפאר איז אן אפפריש צו ליינען זכרונות פון צד שכנגד. יעקב
מילכס „די אנטשמייאונג פון „פארווערטס“ און זיין קאמף מיטן „אבענד-
בלאט“, ארויסגעגעבן פון מחבר אין יאר 1936, זיינען ניט בלויז, ווי ער
רופט זיי, זכרונות, נאר זיי פארמאגן אין זיך מער געשיכטלעכעס ווי
מעמאריסטיק.

י. מילך שטעלט זיך אפ אין זיינע זכרונות אויף א וויכטיקן קאפיטל
אין דער געשיכטע פון דער יידישער פרעסע אין אמעריקע — אויף די
סיבות, וואס האבן געבראכט צום ווערן פון „פארווערטס“. מיר באקומען
א פיינע כאראקטעריסטיק פון ב. פייגענבוים, פון 5. מילערן („מיט די
רויטע בעקלעך“) און פון אב. קאהאן. עס וועט זיין גענוג צו ציטירן
א שטעל פון י. מילכס ביכל צו דערפילן די אטמאספער פון יענעם קאמף :

„עס איז געווען א מיניאטור-קאמף פון אינטעלעקטואלן און ארבע-
טער ווי עס פירט זיך ביי לייטן. ניט מער, דא זיינען עס געווען די אזוי-
גערופענע אינטעליגענטן, וואס האבן אויפגעהויבן דעם קאמף. לואי
מילער האט דעם פארוואלטונס-ראט אנגערופן א „קליקע“. אב. קאהאן
האט זיי גערופן „בעגראמאטנע סוואלאטש“. דער פארוואלטונגס-ראט
ווידער האט געענטפערט מיט דעם, וואס ער האט זיי גערופן די „גרא-
מאטנע“, לגנאי. און אין דעם האט געשטעקט א סך מער איראניע.“

אין זיינע זכרונות, וואס שטעלן זיך הויפטזעכלעך און ספעציפיש אפ
בלויז אויף א באשטימטן פעריאד און וואס זיינען א וויכטיקער צושטייער
צו דער געשיכטע פון דער יידישער פרעסע אין אמעריקע, ווי אויך צו דער
אנטוויקלונג פון דער סאציאליסטישער באוועגונג אויף דער יידישער גאס,
באמיט זיך יעקב מילך צו זיין אזוי אביעקטיוו ווי מעגלעך, נאר אזוי ווי
ער איז געווען א נוגע בדבר, געלינגט דאס אים אויך ניט. ער, דער
פארקאכטער דעליאניסט, אונטערשאצט די ראל פון דעבסן אין דער אמע-
ריקאנער ארבעטער-געשיכטע און זיין ווירקונג אויף דער יידישער אר-
בעטער-באוועגונג, הגם דעבס איז ניט געווען קיין אויסגעהאלטענער
מארקסיסט.

פון מילכס ווערק באקומען מיר א בולטע פארשטעלונג פון דעם
פעריאד 1893-1902.

עס איז קלאר, אז ווען י. מיכל וועט צוקומען אין די זכרונות, וואס ער דרוקט אין דער „מארגן-פרייהייט“, צו אמעריקע, וועט דאס זיין אז אינטערעסאנט מעמוארן-ווערק פון אמעריקע.

דער פראצעס פון מעמוארן-שרייבער איז א לאנגזאמער. דר. חיים זשיטלאווסקי האט דערווייל ארויסגעגעבן פיר בענד מעמוארן, נאך צו אמעריקע איז ער ניט צוגעקומען. ער האט אפגעדרוקט אין „טאג“ א פאר פראגמענטן וועגן פנחס רוטנבערג אין אמעריקע.

וועגן דר. ח. זשיטלאווסקי גופא, למשל, געפינען מיר אינטערעסאנט טע זכרונות אין דעם זשיטלאווסקי זאמלבוך (צו זיין 60-סטן געבוירן-טאג, פארלאג בושאזע, 1929. (זע ש. עלסבערגס „דר. זשיטלאווסקיס טעטיקייט אין אמעריקע“).

זכרונות וועגן שרייבער האבן אונדז געגעבן: מארק שווייד „מיט פרעז“, פארלאג „ווערבע“, ניו-יארק, 1923; ז. וויינפער „משה ליב האלפערז“, פארלאג „אויפקום“, 1940.

דער סוחר מ. פייסיוק האט ארויסגעגעבן פינף בענד זכרונות (דאס יאר פון דערשיינען ניט אנגעגעבן אין קיין בוך), פארלאג „אחיאסא“, ווארשע. דער פינפטער באנד שילדערט (אויף א נענאטיוון אופן) זיין לעבן אונטער די באלשעוויקעס.

דער „בראנווילער סטאלער“ (ב. גרינפעלד) האט ארויסגעגעבן „הובלשפענער“, אויטאביאגראפישע סקיצן, ניו-יארק-לאס אנדזשעלאס, 1933. מאקס טענען האט פארעפנטלעכט „צוויי וועלטן“, 18 יאר אין אייראפע; 48 יאר אין אמעריקע, ניו-יארק, 1937.

ס'איז א שאד וואס א צאל זכרונות-שרייבער קוקן זיך ארום צו שפעט און עס געלינגט זיי ניט צו פארענדיקן זייער ארבעט. עס מישט זיך אריין דער מלאך המות און — א סוף, אדער די מעמוארן בלייבן איבער אין כתב-יד און ס'איז נישטא די מעגלעכקייט זיי ארויסצוגעבן.

א. פרומקין האט דערלעבט ארויסצוגעבן בלויז דעם ערשטן באנד פון זיינע זכרונות, א.ג. „אין פרילינג פון יידישן סאציאליזם“, זכרונות פון א זשורנאליסט, ארויסגעגעבן פון א. פרומקין יוביליי-קאמיטעט, נ. י., 1940. אין דעם פארווארט, וואס דער מחבר האט אין בוך, שרייבט ער:

„אין מיינע זכרונות בין איד צוגעקומען צום סוף פון יאר 1898. אין די ערשטע וואכן פון 1899 האב איד פארלאזט אייראפע. דאס פעלד

טראַנט זיך איצט אַריבער קיין אַמעריקע. אַ נייע וועלט, אַ קאַלירפּול לעבן; נייע באַנענענישן, נייע דערפאַרונגען און אינטערעסאַנטע טיפּן. עס קומט אַ פּעריאָד פון פיר רווישיקע, קאַכעדיקע יאָרן. די באַוועגונג אַרום דער „פּר. געזעלשאַפּט“ און דער „פּר. אַרבעטער שטימע“; מיין פאַרבנדונג מיטן „פאַרווערטס“; מיין מיטאַרבעט אין דער ניו־יאָרקער „ידישע וועלט“. אַ חוץ דעם אַ ריי פאַרבנריכע געשטאַלטן: פּיליפּ קראַניץ, יעקב נעטער, מאַקס נ. מייזעל, מ. קאַטיץ, לעאַן מאַיסעוועו, נפתלי הערץ אימבער, יוסף זעף א.נ.א. אַ רייכער מאַטעריאַל פאַר ווייטערדיקע זכרונות, וואָס איר האָב בדעה צו שרייבן. אָבער דאָס הענגט אָפּ פון דעם שיקוואַל, וואָס אַט דער ערשטער באַנד וועט האָבן.”

איר ווייס ניט, צי פּרומקין האָט איבערגעלאָזט נאָך בענדער זכרונות. באַלד נאָכדעם ווי דער ערשטער באַנד איז דערשינען, איז דער מחבר געשטאַרבן. פּרומקין איז געווען איינער פון די זעלבסטשטענדיקסטע און ערלעכסטע יידישע זשורנאַליסטן און זיינע זכרונות זיינען פון גאָר גרויסן ווערט.

די מערסטע יידישע פּראַמינענטע אימיגראַנטן אין אַמעריקע זיינען אויך געווען פאַרבוטן מיט דער אַרבעטער־באַוועגונג אין ענגלאַנד. שפּילט דערפאַר לאַנדאָן אַ ראַל אין אַ סך מעמואַרן. ענגלאַנד איז אָפט אַ מיין אַרדינפיר צו די זכרונות וועגן אַמעריקע. א. פּרומקין, געבוירן אין ירושלים, ווידמעט אַ סך פּלאַץ אין זיין באַנד מעמואַרן דער געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין לאַנדאָן. זיינע דעראינערונגען וועגן לאַנדאָנער „אַרבעטער־פּריינט“ זיינען פאַר אונדו זיער וויכטיק אויך מיט דעם, וואָס די מערסטע פּערזאָנען, וועלכע ער דערמאַנט, האָבן דערנאָך געשפּילט אַ וויכטיקע ראַל אין דער געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין אַמעריקע. פּיליפּ קראַניץ, בנימין פּייגענבוים, מאַריס ווינטשעווסקי, מ. באַראַנאָוו, ש. יאַנאַווסקי, א.א. אַ צאָל שרייבער האָבן מיטגעאַרבעט אין דער לאַנדאָנער יידישער פּרעסע.

פּרומקין איז אין 1892 געקומען קיין אַמעריקע. סוף 1894 איז ער צוריקגעפאַרן קיין אייראָפּע און אין 1899 איז ער צוריקגעקומען קיין אַמעריקע און פון דאָן אָן געשפּילט אַ ראַל אין דער אַנאַרכיסטישער באַ־וועגונג. אַזוי ווי זיינע זכרונות זיינע געשריבן מער עפּיזאָדיש ווי כּראַ־נאַלאָגיש, געפינען מיר אויס מער וועגן אַנדערע ווי וועגן אים אַליין. ביז גאָר אינטערעסאַנט איז פּרומקין'ס קאַפיטל וועגן אַלעקסאַנדער האַר־קאוויץ, מיט וועמען ער האָט זיך באַקענט אַ פאַר וואָכן נאָכדעם ווי ער

איז אַרונטער פון שיף. וויכטיק זיינען אויך זיינע שילדערונגען פון וואַלטערין דע קלעיר און די אַנדערע טיפן פון דער אַנאַרכיסטישער באַ-וועגונג אין אַמעריקע. זיין פאַרטעט פון דר. מיכאַל קאַהן איז מער ווי אַ פאַרטעט, ס'איז אַ שטיק יידישע אַמעריקע. דר. קאַהן איז געווען אַ פּאַפּולערע פיגור אויף דער יידישער גאַס יאָרנאַל און אַלס מעדיקער, אי אַלס אַנאַרכיסטישער שרייבער און מעצענאַט פון דער „פרייע אַרבע-טער שטימע“, אי אַלס דערפּאָליגרייכער ריעל-עסטימט מאַן, אַ דערשיינונג, וואָס איז געווען אַ גערעמעניש צווישן אַ צאָל אַנאַרכיסטן און אַנדערע „גענאַסן“.

1

אין די צען בענד געזאַמלטע ווערק פון „זיידן“ מאָריס ווינטשעווסקי האָבן מיר צוויי (די לעצטע צוויי) בענד דעראינערונגען. קלמן מרמר, וואָס האָט פלייסיק רעדאַקטירט די שריפטן, דערציילט אין פאַרוואָרט צום צענטן באַנד :

„דעם פּאָדים פון זיין „דעראינערונגען“ האָט דער זיידע אויפגענומען ערשט 17 יאָר שפעטער, אין דער „פרייהייט“, 1927. נאָר ער האָט איבער-געהיפּט זיינע זכרונות פון די לאַנדאַנער יאָרן (1887-1894) און אַנגע-הויבן פון זיין פאַרלאָזן ענגלאַנד און זיין אַנקומען אין אַמעריקע סוף 1894. ליידער איז דער „זיידע“ באַלד קראַנק געוואָרן און ניט געקאַנט פאַרזעצן מער ווי 19 זייטן (223-252), וואָס זיינען דאָ פאַרעפנטלעכט.“

קיין וויכטיקע זאַכן דערציילט אונדז דער זיידע ניט אין די 19 זייטן. עס זיינען בלויז אַנדייטונגען, אַז ער קלייבט זיך צו דערציילן וויכטיקע זאַכן, ווי —

„דעם ערשטן מאי 1895 איז דערשינען דער „אַמת“.
 „דאָס וועט זיין אַ וויכטיקער טייל פון מינע אַמעריקאַנישע דעראי-נערונגען.“

דערפאַר געפינען מיר אַ סך זאַכן וועגן אַמעריקע אין דעם „זיידעס“ פעליעמאַנען. אין זיין „אַ בריוו קיין לאַנדאָן“ (באַנד „פעליעמאַנען“) שרייבט ער :

„ . . . דאָ איז ניריאַרק, אין דעם יידישן קוואַרטאַל, וואוינען מענטשן ווי סאַרדינקעס אין אַ עסמעלע. און איר גייט אַרויף אויף עסעקס סטריט

אין א זומערדיקן אָוונט, דוכט זיך אייד, אז איר זעט פאר זיך אן אלטן בית-עולם, וואו עס זיינען מיטאמאל אויפגעשטאנען תחית-המתים טויזנטער מענטשן, אלטע און יונגע, זכרים און נקבות פון פיל דורות, אלץ לעבעדיק געווארענע מתים, זועלכע רירן און באזעגען זיך, און איר וואונדערט זיך ווי אזויפיל צווייפטיקע ברואים פאָמיעסטשען זיך אויף אזא שמאל שטיקל פלאץ.

„ . . . און אזוי איז אומעטום אין דעם גאנצן קווארטאל, וואו ווילנער זעמעלעך און קאוונער דארע קישקע און מינסקער אונערקעס און בערדיטשעווער קללות און וויטעבסקער יידיש, און גראדנער טייטש, און ווארשעווער באָסן און אָדעסער גאוה, און מאַסקווער „מי שברכס“ און מאָליווער תורה און סאוואַלקער דרד-אָרץ טרעפן זיך אלע צוזאַמען און שטעלן פאר איין „גרויסע קאָמפאָסטע מאַסע“, ווי דער טייטש זאָגט, ווען ער רעדט מיט פרעמדע ווערטער. אָבער אזוי איז דער עולם אין דער מדינה כמעט ניט ניכר און די מדינה איז רייך, פול מיט כל טוב סלה, חוץ אידיען.“

אגב, אין 1926 זיינען אין פארלאַג „שול און בוד“ (מאַסקווע) אַרויס מ. ווינטשעווסקיס „דעראינערונגען“.

די „עם-עולם“-גרופע ווערט דערמאָנט ביי אַ צאָל מעמואַרן-שרייבער. אלעקסאַנדער האַרקאווי האָט אָנגעהויבן זיינע זכרונות אין העברייאיש, און עס איז אַ שאַר וואָס ער האָט זיי ניט פאַרגעזעצט. אין אַ פאַר נומערן „יידישע קולטור“ (1939) זיינען דערשינען די זעלבע זכרונות אין יידיש א.ג. „קאָפיטלעך פון מיין לעבן“.

אין אַ בריוו צו זיין ברודער (19-טן מערץ, 1882) שרייבט אַ האַרקאווי:

„איר האָב באַשלאָסן צו פאַרלאָזן דאָס לאַנד און איר פאַר קיין אַמעריקע . . . איר האַף, אז דאַרט וועל איר געפינען רו און אַפּרו, ווייל אַמעריקע איז אַ געבענטשט לאַנד אין אַלע הינזיכטן . . . איר וועל דאַרט ווערן אַ ערד-אַרבעטער.“ (יידישע קולטור, נ' 6).

א. האַרקאווי האָט זיך פאַרדונגען ביי אַ ניטיידישן פאַרמער אין פּאָלינג, ניריאַרק. וועגן זיינע ערשטע דערפאַרונגען דאַרט דערציילט ער:

„ווי נאָר איר פּלעג זיך דערנענטערן צו די קי, פּלעגן זיי אַנטלויפן. עס האָט געטראָפּן, אז ווען איר בין נאָכגעלאָפּן איין קו, איז געקומען אַ צווייטע און איבערגעקערט דאָס שעפּל מילך, וואָס כ'האָב אויסגעמאַלן פון אַ אַנדער קו.“

א. האַרקאווי האַלט, אז באַזונדערס האָבן געליטן דאָ די אירעאַליסטן,

וואס זיינען געקומען קיין אמעריקע מיט גרויסע צילן און אויפגאבן, נאך אן א פאר אין האנט. משיקאווע איז זיין עפיזאד וועגן דעם בוכהענדלער היימאן סאקאלסקי, וואס איז געקומען אהער אין די 60-ער יארן. ער האט אנגעהויבן זיין טעטיקייט אויף אן אריגינעלן אופן. פלעגט ארומפארן איבער די קליינע פראווינץ-שטעט און געטראפן דארט יידן. האט ער אויף א פורל מיטגענומען מיט זיך א ספר-תורה מיט טלית און תפילין און אזוי אנשפארן אין די פארווארפנסטע שטעטלעך און דערפער. האט ער אנגעטראפן אויף יידן, האט ער פאר זיי פארגעלייענט א פרשה פון דער סדרה (אויך די טעג ווען מען ליענט ניט אין דער תורה) און געגעבן זיי לייגן תפילין. יידן האבן אים פיין אויפגענומען און גוט באצאלט. אויב א. הארקאווי האט געלאזט נאך זכרונות, איז א גרויסער שאדן, וואס זיי זיינען ניט פארעפענטלעכט.

דער פארשער פון יידישן לעבן אין אמעריקע וועט זיך ניט קאנען באניין אן י. ד. אייזענשטיינס „אוצר זכרונותי“. צו דער מעמוארן-ליי טעראטור דארף מען אויך צורעכענען מארים הילקוויטס לעבנס-געשיכטע, וואס איז איבערזעצט געווארן פון ענגליש (ארויס אין 1935, דורכן יידישן סאציאליסטישן פארבאנד). אין 1940 האט דער בילדונגס-קאמיטעט פון ארבעטער-דינג ארויסגעגעבן הלל כץ בלומס „זכרונות פון א בונדיסט“ — בילדער פון אונטערערדישן לעבן אין צאר-רוסלאנד. אין 1937 איז דער-שינען „צעבראכענע גראטעס“ פון מ. אלגין (פארלאג ייד-ביורא, ניו-יארק), א בוך (234 זייטן) קינסטלערישע זכרונות פון טורמע-לעבן אין צאר-רוסלאנד. מע קאן אויך ניט פארבייגיין מ. מ. ראזענבאומס „דער-אינערונגען פון א סאציאליסטיש-דעוואלוציאנער“ צוויי בענד, דר. זשיטלאוו-סקי פארלאג, ניו-יארק-ווארשע, 1924.

א צאל מעמוארן פון שרייבער און טוער געפינען זיך אויף די פאר-געלטע שפאלטן פון צייטונגען און זשורנאלן. דאס איז א פארלוסט. אונדזער עולם ווייס היינט ווינציק וועגן רעווערענד צבי הירש מאס-ליאנסקי, וואס איז אמאל געווען איינע פון די פאפולערסטע פיגורן פון דער איסט-סאיד. אין 1924 זיינען ארויס אין בוד-פארם מאסלאנסקיס זכרונות. זיי אנטפלעקן פאר אונדז א ווינקל פון יידישן היגן לעבן — דאס רעליגיעזע ווינקל. דאס פלאץ דערלויבט אונדז ניט אפצושטעלן זיך מער אויף אט די זכרונות. עס וועט אבער זיין גענוג צו ציטירן א פאר

פאראגראפן, צו זען, אז זיי זיינען א בייטראג צו אונדזער מעמוארן-ליטעראטור.

„פאר „עלינו“ האט דער שמש א מאומדיקן שטארקן פאטש געגעבן אויף דער בימה מיט זיין לעדערנעם פאטשער אויף דעם לעדערנעם האלבו-ווייכן קישן אויפן שולחן און האט מיט א משונהדיקן קול אויסגעשריען: „קינער זאל קיין קדיש ניט זאגן! יארצייט.“

איד בין נשתומם געווארן פון דעם ווילדן אויסגעשריי און ניט פאר-שטאנען וואס דאס מיינט. ווארום זאל מען ניט זאגן קיין קדיש? און וואס פארא שייכות האט דאס צום יארצייט? ווער האט יארצייט? און אויב איינער האט היינט יארצייט, ווארום זאל ער ניט זאגן קיין קדיש? ... אט די אלע פראגען האט מיר פארענטפערט מיינער אז אלטער בכבודיקער לאנדסמאן:

דאס איז אז אמעריקאנער מנהג, וועלכער איז אין קיין לאנד ניטא, ווייל דאס שמעקט מיט אמעריקאנער ביזנעס, וועלכע האבן זיך שטארק אנטוויקלט און אריינגעדורונגען איבעראל אין די אנטשטאלטן, אין אלע שולן, אין די האספיטאלן און זאגאר אויף די „בית-עולם“. אז איר וועט עלטער ווערן אין אמעריקע, וועט איר דאס פארשטיין.“

ווען מאסליאנסקי האט געשפרייט איבער די גאסן פון דער איסט סאיד „האבן מיר די גרויסע יידישע שילדן ניט צורו געלאזט. דאס ווארט „כשר“ אויף די אלע שפייזהייזער און אין זייערע קעלערן. און דער טיטול „ארבעטער-פריינט“ איבער אלע סאלונען, שענק-הייזער.

„רבנו של עולם: אזוי פיל כשרות און ארבעטער-פריינטשאפט וויפיל דו האסט אין ניו-יארק, האסטו ניט אין דער גאנצער יידישער גלות-וועלט, איבער דעם גאנצן ערדקוגל.“ („מאסליאנסקי זכרונות“, פערציק יאר לעבן און קעמפן, פארלאג „זרובבל“, 1924, ניו-יארק).

צוויי מעמוארן-ווערק, וואס זיינען געווען אין זייער צייט זייער פא-פולער ביים יידישן עולם אין אמעריקע, זיינען געשריבן געווארן פון ניט קיין פראפעסיאנעלע שרייבער. זיי פארמאגן א באזונדערן חן און אינ-טערעס.

דאס זיינען: י. קאפעלאוו „אמאל אין אמעריקע“ (1928), זכרונות פון דעם יידישן לעבן אין אמעריקע אין די יארן 1883-1904, און ישראל איסר קאצאוויטש „זעכציק יאר לעבן“, דעראינערונגען אייגענע און אל-געמיינ-יידישע (1919).

י. קאפעלאוו זכרונות זיינען די אינטערעסאנטערע. ער נעמט אריין

אויך די יידישע ליטעראטור און פרעסע פון אמעריקע. זיין באשרייבונג וועגן דוד ערעלשטאטן האט א וויכטיקע באדייטונג.

די מערסטע שרייבער האבן ווייטער פון ניריארק זיך ניט א ריר געטאן. קאפעלאוו דערציילט אונדז וועגן יידישע טיפן אין ניי-ענגלאנד אין די אכציקער יארן, — זאכן וואס זיינען אינטערעסאנט סיי פארן קולטור-היסטאריקער און סיי פארן קינסטלער.

„מילא צו א פרעמדן גרינעם האט זיך אזא נפש (אן אמעריקאניזירטער ייד—י.א.ר.) אפילו דערקענען ניט געלאזט. דו רעדסט צו אים יידיש, דייטש, רוסיש, און כאטש גיב אים א קרענק, בראקט ער נאר ענגליש און „יא טעביע ניע בענדע“. פון איינלאדן צו זיך אין שטוב, געבן אפעסן אדער לאזן איבערנעכטיקן איז גאר קיין רייד נישט געווען. און ניט ווילנדיק זיינען ארויפגעקומען אויפן זינען אונדזערע היימישע ישובניקעס מיט זייער ברייטהארציקייט און זייער הכנסת אורחים. סטייטש, סטייטש, האב איר זיך געוואונדערט, דאס זיינען דאך אלץ די זעלביקע יידן פון סאוואל, קאלוארי, וכדומה. וואס איז געווארן פון זיי?“

דער נארוואס דערמאנטער באנד איז דער צווייטער פון י. קאפעלאוו'ס דריי בענדער זכרונות. דער ערשטער באנד הייסט „אמאליקע יארן“ (איבערלעבונגען פון א יידיש יינגל פון דער אלטער היים), פארלאג „מתנת“, 1931, ניריארק, אילוסטרירט פון טאדערעס געלער.

דער דריטער, לעצטער, באנד איז „אמאל און שפעטער“ — די לעצטע יארן פון פאריקן יארהונדערט ביז די צוואנציקסטע יארן פון היינטיקן יארהונדערט אין אמעריקע. פארלאג „אלטניי“, ווילנע, 1932. אט דער באנד איז אן אוצר פארן קולטור-היסטאריקער פון אמעריקע. אין אים געפינט מען מאטעריאל, וואס איז ניט בנמצא ביי קיין איין אנדערן יידישן שרייבער, סיי וועגן דער אמעריקאנער סביבה, סיי וועגן דעם יידיש-געזעל-שאפטלעכן לעבן. למשל, קאפעלאוו'ס דערציילן וועגן דער גרינדונג פון דער יידיש-וועלטלעכער שול אין אמעריקע איז פון באזונדערן ווערט. אזוי איז אויך זיין איבערנעבן וועגן דער ווירקונג פון דר. זשטאלאווסקין אויף דער היגער יידישער אינטעליגענץ און אויף דער יוגנט.

צו קאצאוויטשעס אויטאביאגראפיע האט דוד פינסקי אנגעשריבן א פארווארט, אין וועלכן ער זאגט:

„אמתע זכרונות, אלץ איבערלעבונגען, איבערלעבונגען... איינפאר, פשוט, מיט דער נאאוויטעט פון א ריינעם געמיט. אבער דערפאר ניט

ווייניקער אינטערעסאנט. דער עיקר דורך זיין פרט זעען מיר שטענדיק דעם כלל. אין אלע זיינע איבערלעבונגען געדענקען מיר, אז דאס איז נישט בלויז זיין לעבן."

דריי מאָל איז קאָאָוויטש געווען אין אמעריקע. עס האָט אים אַלץ געצויגן צוריק קיין רוסלאַנד, הגם ער איז געווען איינער פון דער „עם-עולם"-גרופע. זיין לעבן דאָ איז געווען טיפיש פאַר טויזנטער יידישע פאַמיליעס. — דאָגמאָפּרנסה איז געווען די אַקס, אַרום וועלכער עס דרייען זיך זיינע זכרונות. ווי אַ סך יידישע אינטעליגענטן אָדער געזעלשאַפּט-לעבע טוער, האָט ער געמיינט, אז ער קאָן ווערן אַ יידישער פאַרמער. ער באַשרייבט אויסגעצייכנט זיין פאַרמער-לעבן. אויב פון אַ פאַרם האָט זיך גאַרניט אויסגעלאָזט, האָט ער אָבער דערפאַר דערוואָרבן פּראַקטישן און טעאָרעטישן וויסן וועגן דעם ענין און ער איז מיט דער צייט געוואָרן אַ מיטערדאָקטאָר פון „יידישן פאַרמער".

קאָאָוויטשעס זכרונות נעמען אַרום די יאָרן 1859-1910. מער ווי אַ העלפט פון בוד איז געווידמעט זיין לעבן אין רוסלאַנד.

7

פּרין הירשביינ זכרונות, געדרוקט איין מאָל אַ וואָך אין „טאָג", שטייען אויף דער הויכער קינסטלערישער מדרגה, ווי אלע זיינע שריפטן. די לעצטע קאָפיטלען פאַרנעמען זיך שוין מיט אמעריקע. זיי זיינען פאַר אונדז אַן אָפּפּרישונג שוין דערפאַר, וואָס הירשביין איז ניט געווען איינער פון די „אכציקער" אָדער „ניינציקער". ער איז געקומען קיין אמעריקע אויפן גרייטן, אזוי צו זאָגן, אין יאָר 1911, ווען דאָ זיינען שוין אַרויסגעגאַנגען פיר טענגלעכע צייטונגען. ער דאַרף שוין קיין גע-שיכטע ניט שרייבן. ער איז דער חשובסטער גאַסט, וואָס ווערט אין זיינע ליטעראַרישע און דראַמאַטישע קרייזן אויפגענומען מיט כבוד און ליב-שאַפּט. הירשביין איז געקומען ווי אַ שרייבער צו שרייבער, ווי אַ דראַמאַ-טורג צום טעאָרעטער-קרייז. פאַר אונדז שטעלט ער שוין פאַר דוד פינסקין, אברהם רייזענעו, יהואשן, יעקב ב. אַדלערז, באָריס טאַמאַשעווסקין, דוד קעסלערן און יואל ענטינעו.

„די דראמאטישע פאראיינען האבן מיר באגענוט ווי אן אייגענעם.
זיי האבן שוין מיט א פאר יאר פריער געשפילט געוויסע פיעסעס מינע.
גרעסערע פיעסעס און איינאקטערס . . .”

הירשביינס זכרונות זיינען שטימונגספול. ווי א קינסטלער כאפט
ער אויף אין א פאר שטריכן געשטאלטן, וואס פארקריצן זיך אין זכרון:
„שטארק צעווארימט האט מיר יענעם אויפדערנאכט דאס געשטאלט
פון אליקום צונער. אזוי אומגעריכט איז ער מיר אויסגעוואקסן פאר די
אויגן. אין דוסלאנד, וואו ער האט אויך געהייסן אליקס בדהן, איז ער שוין
יעמאלט געווען א שטיק לעגענדע און ניט מער. מע האט געזונגען זיינע
לידער און זיין „אין דער סאכע ליגט די מזל ברכה“. אבער וואו ער איז,
וואוהיז איז ער פארפליגן? דאס האבן מיר אין יענע יונגע טעג ניט גע-
וואסט. און מיטאמאל האלט אליקום צונער מיין האנט, קוקט מיר אין
פנים אריין, שמייכלט אזוי גוט, און זאגט:

— גוט וואס יינגערע שרייבער קומען אהער אריבער. מע דארף
האבן יונגע מענטשן . . .”

אויך מירכי דאנצין דרוקט זכרונות פון „מיין שטעטל איסט-בראד-
וויל“. ער דערציילט וועגן דעם יידישן געזעלשאפטלעכן לעבן מיט 35 יאר
צוריק, עפיזאדן וועגן יידישע שרייבער, א סך פון די עפיזאדן זיינען
טשיקאווע, די אמאליקע איסט-סאיד לעבט פאר אונדז ווידער אויף.

וועגן עלנטן אימיגראנט דערציילט ער, אז —
„ער האט זיך געטוליעט צו לאנדסלייט. ער האט ניט פארפעלט קיין
„מיטינג“ פון זיין פאראיין, ווייל קומענדיק אהין איז ער אויף א ווייל
אריבערגעטראגן געווארן אין דעם היימישן שטעטל.

„און אט דער עלנטער מענטש האט אויך געהאט א פלאץ, וואו ער
פלעגט קומען, כדי צו פארטרייבן זיין עלנט און בענקען. דער פלאץ איז
געווען די באנק, וואו ער האט אפגעשפארט יעדע וואך פון זיינע פאר-
דינסטן . . . זיינען די באנקען פון דער אמאליקער איסט-סאיד געווען
עפעס מער ווי פינאנס-אינסטיטוציעס . . . זיי זיינען געווען צענטערן,
וואו דאס לעבן פון טויזנטער אימיגראנטן האט זיך קאנצענטרירט.”

ווי ס'איז צו זען פון די דערמאנטע ווערק, האבן זיך כמעט אלע
שרייבער פארנומען מערסטנס מיט זייערע גרינע יארן. די גרויסע אמע-
ריקע האבן זיי פאקטיש ווינציק באשריבן. אדער די איסט-סאיד איז גע-
בליבן זייער שטעטל, אדער זיי זיינען נאך ניט צוגעקומען אין זייערע
זכרונות צו דער אמתער אמעריקע. געוויס זיינען פאראן שרייבער, וואס
האבן אפגעלעבט דא אין לאנד א פערציק יאר און די אמתע אמעריקע ניט
געזען און זי ניט דערפילט. ווי עס איז אויך אפט דער פאל מיט אונדזער

היגער ליטעראטור. דארפן מיר האבן געדולד און צוואוארטן ביז די מע-
מוארן־שרייבער וועלן אונדז געבן זייערע איבערלעבונגען ווי איינגע-
ווארצלטע אויפן היגן באדן.

איד וויל זיך דא אפשטעלן אויף נאך א ווערק, וואס האט צו טאן
מיט אונדזער טעמע. דאס איז אלגינס כווד „אמעריקע“, וואס איז ארויס
צו זיין צווייטן יארצייט, סעפטעמבער 1941. די ערשטע העלפט פון כווד
איז זיין אויטאביאגראפיע, די צווייטע העלפט באשטייט פון איינדרוקן,
עסקיזן און באשרייבונגען וועגן אמעריקע, אין א געוויסן זין — אויך
מעמוארן. אונדז אינטערעסירט אבער אין איצטיקן מאמענט דער ערשטער
טייל פון כווד. געשריבן איז דאס געווארן אין ענגליש, אויפן אויפטראג
פון אן ענגלישן פארלאג. איבערזעצט האט אים אויף יידיש נ. בוכוואלד,
וועמען ס'איז געלונגען אנצוהאלטן אלגינס יידישן סטיל און חז.

אלגינס מעמוארן הייבן זיך אן מיט זיין אנקומען קיין אמעריקע
אין 1914 און זיי ווערן דערפירט צום מאמענט, ווען ער האט גענומען
גרייטן זיין דיסערטאציע פארן דאקטאר־טיטול ביים פארענדיקן קאלאמב
ביא אין 1918.

אלגיין איז געקומען קיין אמעריקע ווי א גרויס־שטאטישער, ווי א
קאסמאפאליט. ער איז אויך געקומען אהער מיט א פאפולערן נאמען און
ער איז אויפגענומען געווארן פון די יידישע מאסן ווי א באליבטער פירער.
זיינע דעראינערונגען, געשריבן פאר אמעריקאנער, זיינען דערפאר דורך
און דורך אמעריקאניש. ער באקענט זיך גלייך מיט דער אמעריקאנער
ליטעראטור, ער דערפילט די קאנטראסטן און שטעלט זיך אליין, און אנט-
דערע, א סך פראגעס און זוכט אן ענטפער אויף זיי.

מ. אלגיין ווידמעט א סך ארט דער סאציאליסטישער באוועגונג און
מיט זיין שארפן אנאליטישן מוח קלייבט ער זיך גלייך פאנאנדער אין די
חולאתן פון דער באוועגונג.

אלגיין איז דער ערשטער פון די מעמוארן־שרייבער אין דער יידישער
אמעריקע, וואס זעט אמעריקע, וואס טאפטשעט זיך ניט אויף דער איסט-
סאיד. ער שרייבט וועגן נעגער, וועגן שטאל־ארבעטער, וועגן די פארד-
פאבריקן, וועגן דער אמעריקאנער לאנדסשאפט.

„איד האב געלערנט א סך וועגן אמעריקע. איד האב זיך צוגעוואוינט
צו דער אמעריקאנער סביבה. א סך שטריכן פון אמעריקאנער לעבן זיינען

מיר שטארק געפעלן. וועגן א סך אמעריקאנער דערנרייכונגען בין איך געווארן באגייסטערט. איך האב איצט געקאנט שפאנען אויף דעם אמעריקאנער באדן מיט מער זיכערקייט און מיט גרעסערע האפנונגען, ווי צום אנהייב. איך בין בארייכערט געווארן אין דעם סאמע פראצעס פון פרואוון איינזאפן און פאראייגענען דאס לעבן פון א ניי לאַנד.

די מעמוארן־פארם איז לעצטע יארן געווארן איינע פון די פאפולערסטע אין דער אמעריקאנישער ליטעראטור. עס מערקט זיך אויך א שטארקער אינטערעס פון יידישן ליענער פאר אזא ליטעראטור. מיר האבן א צאל וויכטיקע ווערק פון דעם דאזיקן מיז ליטעראטור, דאך פעלן אונדז נאך ווערק, וואס זאלן אפשפיגלען אמעריקע פון אלע זייטן. פארן ראמאניסט, דיכטער, דערציילער און היסטאריקער זיינען די מעמוארן־ווערק זייער וויכטיק. אונדזער היגער לעבן איז נאך יונג, נאך דאך פארשווינדן שוין, א דאנק די גרויסע צייט־ענדערונגען, שטיקער געשעענישן פון דעם היגן לעבן. דער מעמוארן־שרייבער פרישט עס אפ פאר אונדז מיט זיין זכרון.

II

אונדזער שרייבער איז, ווייזט אויס, נאך נישט גרייט צו באהאנדלען ברייט און טיף די טעמע אמעריקע. ער האט נאך נישט די אָנגע־זאמלטע דערפארונג וועגן אמעריקע.

עס געפינען זיך אבער א סך פשוטע פאלקס־מענטשן, ניט קיין פראָ־פעסיאנעלע שרייבער, וואס האבן דאָ פיל מיטגעמאכט, וואס האבן איבער־געלעבט געשעענישן, וואס דער שרייבער איז נאך דערווייל צו זיי ניט צוגעקומען.

דער סארט פאלקס־מענטש דארף ברענגען זיינע דערפארונגען און איבערלעבונגען דער ליטעראטור.

עס איז שוין צייט מיר זאלן זיך א געם טאן צום אמעריקאנער יידישן פאלקלאָר אין אלע זיינע פארמען, סיי דעם מינדלעכן, סיי דעם שריפטלעכן. מיט דער הילף פון דער אמעריקאנער רעגירונג איז א גרופע יידישע ארבעטסלאָזע שרייבער געלונגען, אין 1938, צו שאפן דאס „לאַנדסמאָן־שאפט בוך“, וואס האט אין זיך אן אפטייל פון זכרונות פון יידישע

אימיגרנטן וועגן זייער הימשטאט און אויך איינדרוקן פון זייער נייער היים. אט דער מאטעריאל איז א רייכער קוואל פארן פאלקלאריסט.

טויזנטער סאווועניר זשורנאלן, טויזנטער קאנסטיטוציע-ביכלעך האבן די לאנדסמאנשאפטן ארויסגעגעבן אין משך פון די זעכציק יאר פון זייער עקזיסטירן. עס איז קיינעם ניט איינגעפאלן צו זאמלען די פאלקס-אויסגאבן, צו שטודירן זייער שפראך און רעדנסארטן, צו לייענען זייערע זכרונות. וואס פאר א פרעכטיקער מאטעריאל איז דארט פארגראבן! די שרייבער-גרופע פון „לאנדסמאנשאפט בוך“ האט די דאזיקע ביכלעך ארויסגעשלעפט פון קעלער פון אן „אנשי-של“, אפט צעגרזישעטע פון מיין. די עטלעכע הונדערט ביכלעך, וואס זיינען צונויפגעקליבן גע-ווארן, האבן מיר אוועקגעגעבן דער שטאט-ביבליאטעק, וואו זיי געפינען זיך ביזן היינטיקן טאג.

אין „לאנדסמאנשאפט בוך“ האבן מיר אפגעדרוקט מוסטערן פון דער לאנדסמאנשאפט-ליטעראטור. קיין סך פלאץ האבן מיר ניט געהאט. די פערציק מוסטערן, וואס געפינען זיך דארט, זיינען פון מיר אויסגעקליבן געווארן. איד האב אויך צוזאמענגעשטעלט די אנטאלאגיע פון דער לאנדסמאנשאפט-פאעזיע, וואס איז אן ענין פאר זיך.

די מוסטערן פון די סאווועניר זשורנאלן ווייזן אונדז, אן זיי זיינען ניט דורכגעגאנגען קיין רעדאקציע. ווען דער פרעזידענט פון דער סא-סיעטי האט אריינגעגעבן א באשרייבונג אין סאווועניר, איז דאס אריין מיט זיין „עברי“ און אין זיין נוסח. אין זעלבן זשורנאל קאן מען גע-פינען כל-ערליי אויסלייגעכצן — און קיין איינע ניט גראמאטיקאליש. אונדז אינטערעסירן די זכרונות פון די שרייבער, וואס זיינען עכטע פאלקס-מענטשן און האבן א געזעלשאפטלעכן הויש און א פאראנווארט-לעכקייט פארן כלל. וועט זיין אין פלאץ צו לאזן די סאסיעטי-מענטשן אליין רעדן וועגן זייערע ערשטע יארן אין לאנד; וועט אויך זיין ניט אויסער פלאץ צו געבן א פאר מוסטערן פון רעדנסארטן פארן פאלק-לאריסט.

איד וועל אנהייבן מיט א באריכט פון א סאסיעטי פרעזידענט, ארויסגענומען פון אינדעפענדענט פוירסט פילאזאפער קראנקן אונטער-שטיצונג פאראייז, פון יאר 1931.

עס שרייבט משה שאץ, דער פרעזידענט:

„עם איז יעצט דאס 17-טע מאל, וואס איר האט מיר ערוויילט דאס איד זאל זיין אייער פרעזידענט. אונטער די צייט האבן מיר געפייערט א 10-יעריקן יוביליאום. און ביי אלע יוביליאוםס האט איר מיר צוגעד טיילט דעם כבוד און איר האט מיר ערוויילט צו זיין אייער פרעזידענט. און יעצט, ווען מיר האבן דערלעבט צו פייערן דעם 25-יעריקן יוביליאום און איר האט מיר ווידער דערוויילט צו זיין אייער פרעזידענט. דאס וועט שוין זיין אן אנדערענסונג פאר מינע קינדער אויף זייער גאנץ לעבן. ווען די צייט וועט קומען און איר וועל שוין מיט איר ניט זיין און ווען עס וועט אויסקומען צו פייערן א יוביליאום וועלן מינע קינדער דאן מיט שטאלץ זאגן, אז ביז יעצט, ווען עס איז געפייערט געווארן א יוביליאום, האט מען דעם כבוד נישט געגעבן נאר מיין פאטער. און מיט גרויס פרייד באגרייס איר איד און ווינטש איר מזל-טוב און זאג איר אלע א הערצ-לעכן ווילקאמען.“

אין 25-יאריקן יוביליי זשורנאל פון דער שידלאווער בענעוואלענט סאסייעטי, 1934, געפינט מען פאלגנדיקעס:

„איר האב אפגעלעבט אין דעם קלינעם שטעטל שידלאווע כמעט אלע מינע יארן. גאט האט מיר געהאלפן און מיין גוטער זון צמח האט מיר נאך אמעריקע געבראכט, איבערגעלאזט דארט מיין טייערן מאן, זכרונג לברכה, אויף דעם הייליקן ארט אונטער דעם פרייען הימל. נו, מן הסתם איז דאס געווען גאטס ווילן.“

„איר פריי מיר, וואס איר האב די זכיה געהאט צו דערלעבן די פייערונג פון דעם 25-יעריקן זילבערנעם יוביליאום פון די שידלאווער סאסייעטי. עס איז מיר אויך א גרויסער כבוד, וואס מיין ליבער גוטער זון צמח איז אייער פון די עקס-פרעזידענטן פון דער סאסייעטי.“

יעצט, זאל די ברכה פון א 78-יעריקע שידלאווער אירישע טאכטער מקוים ווערן, דאס איר זאלט דערלעבן צו פייערן אייער גאלדענעם יוביליאום.

רייטשעל קופער, די מוטער פון עקס-פרעזידענט קופער.“

איבער דער „ברכה“ שיינט אראפ א פאטאגראפיש בילד פון דער מוטער, א פנים וואס מע קאן ניט פארגעסן.

שרייבט דער פארשטארבענער וויליאם באקסט (וועלפעק רחל מירלס)

אין 45-יאריקן יוביליי-זשורנאל, פון די אשמאנער, 1937:

„איר וואלט געמענט אנשרייבן א גאנצן בוך מיט עפיזאדן פון די ערשטע יארן פון פאראיין . . . דער פאראיין האט אפגעשאפט די היימישע יחסנות, די וואס זיינען געבוירן געווארן אויפן זאסטשעניק הינטערן באד, זיינען געווארן גלייך ווי די וועלכע האבן זיך ערצויגן אין זופראנער גאס, און דורכגעגאנגען די אויערנע אומטשילישטשע, דער שניידער אדער

שומער אינגל איז געווען אין פאראיין אזוי חשוב ווי דער היימישער זיידענער יונגערמאנטשיק . . . די ערשטע יארן איז דעם לעבן פון פאראיין זיינען פאר אונז געווען די גליקלעכסטע יארן. און קיינער פון אונזערע איצטיקע זקנים און אמאליקע יונגע יינגלעך וועלן עס קיינמאל ניט פאר-געסן."

עס זיינען דערשינען א צאל פנקסים און זאמליכער פון לאנדסמאנך שאפטן, חברות און סאסיעטים, אין וועלכע ס'איז פאראן ווערטפולער מעמוארן-מאטעריאל. כ'וועל דא, פארבייגייענדיק, אויסרעכענען עטלעכע: "וויילנע", "פעלשטיין", "טויזנט יאר פינסק", ביאליסטאקער אויסגאבעס (א מאסע מאטעריאל), אויסגאבע פון פוילישן פארבאנר, "לאדזשער אל-מאנאר", יוביליי פון טשארטקאווער שפירא פאראיין און א צאל אויס-גאבעס פון די פאמיליען-קריוון.

עס ליגן באהאלטן אוצרות אין די זשורנאלן. עס געפינען זיך אוצרות פון מעמוארן ביים פאלק. מיר ווערן עלטער. דעם יונגען דור איז איך גאנצן פרעמד וואס דער אלטער דור האט איבערגעלעבט. אפט קאן מען זיך אפילו מער ניט צוזאמענרעדן, מע פארשטייט זיך מער ניט. ס'איז א בבל פון קולטורן און געדאנקען-גאנגען.

עס וואלט, גלויב איך, כדאי געווען זיך צו פארטראכטן ערנסט וועגן דעם ענין מעמוארן איז אונדזער היגער ליטעראטור. דערמוטיקן דאס שרייבן, מיטהעלפן ארויסצוגעבן פארטיקגעווארענע זכרונות, העלפן זיי פארשפרייטן.

און די זכרונות, וואס געפינען זיך אין פאלקס-מויל — זיי דארף מען וואס-ניכער פארנאטירן און ארויסבאקומען. טאן קאן מען דאס דורך די לאנדסמאנשאפטן, דורך די מושב-זקנים, דורך אייגענע קאנטאקטן מיט ארבעטער אין די שעפער, דורך א דורכאויס פאראנטווארטלעכער באציר-אונג צום גאנצן ענין.

זאל צוגעגרייט ווערן א זאמלונג פון פאלקלאר, א זאמלונג פון זכרונות מיט די נעמען און קורצע לעבנס-געשיכטעס פון די, וואס האבן דערציילט. זאל מען זיך אויך א נעם טאן אויפזוכן די סוואועניר-זשורנאלן פון די פארשידענע פאראיינען און חברות.

א חשובער שרייבער האט מיר ניט לאנג צוריק דערציילט, אז זיין פארמעגלעכער זון האט זיך צו אים געווענדט מיט דער בקשה, אז ער זאל

אויפגעבן זיין רעדאקציע-ארבעט און זיך אוועקזעצן שרייבן זיינע זכרונות.
דער זון האט געזאגט :
— אפגעלעבט א לעבן מיר דיר, טאטע, און איד קען דיר ניט. איד וועל
דיר צאלן וואס די רעדאקציע צאלט דיר און שרייב דיין לעבנסגעשיכטע.
איד וויל זיך באקענען מיט דיר, טאטע.
אויך מיר ווילן זיך באקענען מיטן יידישן לעבן אין אמעריקע, פון
דער ערשטער האנט.

דער נעגער

אין אונדזער ליטעראטור

א

צווישן די פיל פעלקערשאפטן ביי אונדז אין לאַנד פאַרנעמט קיינער נישט אזא רעלאטיוו אַנגעזעענעם אַרט אין דער יידישער ליטעראטור ווי דער נעגער. לעבן מיר דאָד אין אַ צאל שטעט אין שכנות מיט אונדז דערע אַמאָליקע לאַנדסלייט — פּאַלאָקאָ, אוקראַינער, רוסן, רומענער, דייטשן — דאָד געפינען מיר אַ קנאַפּע אָפּשפּיגלונג פון זייער לעבן אין דער היגער יידישער ליטעראטור. אפילו דער אַמעריקאַנער יענקי פאַרנעמט נאָד דערווייל נישט קיין סך פּלאַץ אין אונדזער דערציילונג, ליד אדער ראַמאַז.

אַנדערש איז דאָס דער פּאַל מיטן נעגער. עס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דער דיכטונג, אַז כמעט אין יעדער לידער־זאַמלונג פון עלטערן און יינגערן דיכטער איז פאַראַז אַ ליד וועגן נעגער און זיין מערכה. נאָר נישט בלויז אין דער פּאַעזיע אַליין. אונדזערע פּראָזאַאיקער האָבן אים אויך געשאַנקען אַ סך אויפּמערקזאַמקייט. און נישט אומזיסט.

אַט דאָס ווידמען זיך צו אַ ניי ווינקל אין דער ליטעראטור איז נאַכאַמאַל אַ בולטער באַווייז, אַז דער יידישער בעלעטריסט איז נישט אַ סאַציאַל, אַז די געשעענישן פון אַרום לאָזן אָפּט איבער אַ טיפּן הוּתם אויף זיין קינסטלערישער פּערזענלעכקייט.

טאַקע דערפאַר וואָס דער נעגער איז דער געפּייניקטסטער פון אַלע פעלקער־גרופּן ביי אונדז אין לאַנד, רופּט ער אַרויס נישט בלויז סימפּאַטיע צו זיך ביים יידישן שרייבער, נאָר אויך נאַענטע אויפּמערקזאַמקייט מצד דער יידישער ליטעראטור. עס איז נישט בלויז די אַנדערשקייט פון קאַליר און אויסזען, נישט בלויז די מַחיצה, וואָס עקזיסטירט דאָ צווישן וויים און שוואַרץ, נאָר גראַד די אחים־לצרה קרובּהשאַפט, די פאַרפּאַלגונגען וואָס דער ייד איז פון דורות אָן אויסגעשטאַנען, די דיסקרימינאַציעס,

וואס אים קומט אויס צו לײַדן אומעטום אין דער פרייער און דעמאקראַט־
טישער אַמעריקע מצד געוויסע שיכטן פון דער באַפעלקערונג — דאָס
אַלץ און נאָר מער (אינערלעכע וואַרימקייט פאַרן לײַדנדיקן בכלל) ברענגט
אַרײַן דעם נעגער אויף די זײַטן פון ייִדישן בוך.

אינטערעסאַנט איז, אַז די קינסטלערישע באַהאַנדלונג איז אָפהענג־
ניק אין טעמפּעראַמענט פון יעדן שרייבער גופא. י. י. שוואַרץ גײט צו
צום נעגער אינגאַנצן אַנדערש ווי ה. לײַוויק, יהואש אונטערשיידט זיך
אינגאַנצן פון מ. ל. האַלפּערינעז. יעדער איינער האָט געגעבן זיך אין
זײַן שאַפונג וועגן נעגער.

גײט נאָר דער אַמעריקאַנער ייִדישער שרייבער האָט זיך גענומען
צו דער טעמע. אין וואַרשע האָב איד, אין 1935, בײַגעוואוינט אַ פּראַכט־
פּולע אויפֿפירונג (אונטער דער דירעקציע פון מ. ווייכערט, דעם פון די
נאַצײס דערמאָרדעטן טעאַטער־קענער) פון ל. מלאַכ׳ס „מיסיסיפּי“, אַ
דראַמאַטיזירונג פון דער סקאַטסבאָראַ־טראַגעדיע. גײט אין אַמעריקע איז
די פּיעסע געשטעלט געוואָרן, נאָר אין פּוילן. און דער מחבר אירער
איז געווען פון אַרגענטינע.

אין 1936 איז אַרויס זישע באַגישס ביכל לײַדער „דאָס געזאַנג פון
נעגער־פּאַלק“, איבערדיכטונגען. געדרוקט איז דאָס ביכל געוואָרן אין
רומעניע און אַרויסגעגעבן האָט עס דער מ. צעשינסקי פאַרלאַנג אין שײ־
קאַנג. דער ערשטער טײל באַשטייט פון פּערצן לײַדער פון לענגסטאַזן הײַז
מיט פּאַלנדיקער באַמערקונג: „די איבערדיכטונגען, וואָס קומען אַרײַן
אין דער דאָזיקער אַפּטיילונג זײַנען געמאַכט געוואָרן מיט דער ספּעציעלער
דערלױבעניש פון נעגער־פּאַעט לענגסטאַזן הײַז.“

איד ווייס גײט, צי באַגיש האָט געקענט ענגליש. נאָר דער דיכטער
האַט זיך מסתם געמוזט וואונדערן, וואָס פון דער ווייטער רומעניע ווענדט
זיך צו אים אַ ייִדישער שרייבער פאַר אַ דערלױבעניש.

די אַפּטיילונג עפנט זיך מיט אַ קורצער ביאָגראַפּיע פון נעגער־פּאַעט.
אין דעם צווייטן טײל גײען אַרײַן נײַן פּאַלקס־לײַדער, ווי „דזשאַן הענרי“,
„בעלינדא און דזשאַן“.

דאָס נעגער־פּראַבלעם איז גײט קײַן ספּעציפּיש אַמעריקאַנער פּראַב־
לעם, הגם עס קאן זיך אויסערלעך אַזוי אויסווייזן. די פּראַגע פון
מענטשן־גלײַכהײַט און ראַסן־ און פּעלקער־גלײַכהײַט איז אַ וועלט־פּראַב־

לעם. אויב איר ווילט איז זי איינע פון די הויפט־סיבות פון דער איצטיגער קער גרויזאמער וועלט־מלחמה. אזוי לאנג ווי דער נעגער וועט ניט באהאנדלט ווערן ווי א גלייכער מיט אלע גלייכע, אזוי לאנג וועט די שווערד פון פארפאלגונג הענגען איבער די קעפ פון אלע מינאריטעטן, פון ייד און ניט־ייד צוגלייך. מיטן אויסראטן פון דער היטלער־טעאריע פון „הערז־פאלק“, מוז מען גלייכצייטיק אויך אויסראטן די פארשימלטע טעאריעס פון די צוריקגעשטאנענע און ניט־דעמאקראטישע וויסע דזשענטלייט פון אונדזער סאט. און אויך זייער שעדלעכן איינפלוס אויף די איבעריקע טיילן פון לאנד, אריינגערעכנט דעם זעלבן איינפלוס אויף א קליינער צאל יידן, געבוירענע און דערצויגענע אין דער סאט. אין אונדזער היגער ליטעראטור האט דער שרייבער געפרואווט אפ־שפיגלען דאס נעגער־פראבלעם, נאר זיין צוגאנג צו אים איז ניט שמענדיק געווען דערפרייענדיק, הגם זיינע כוונות זיינען תמיד געווען גוט־מיינענדיקע.

ווי אזוי דער שרייבער אליין קומט ארויס פון אט דעם פראוואו, וועט דא ווייטער אילוסטרירט ווערן.

ב

פון די יידישע פראָזאָאיִקער האַט י. אַפּאַטאַשו צום בולטסטן אַרויס־געבראַכט אויף אַ קינסטלערישן אופן די שוידערלעכע לאַגע פון נעגער ביי אונדז אין לאַנד. דער פינפטער באַנד פון זיינע געזאַמלטע דערציילונגען הייסט „לינטשעריין“. אויך ברוד גלאַזמאַן, וואָס באלאַנגט צווישן די אַמעריקאַנישסטע דערציילער, האָט זיינעם אַ באַנד דערצייל־לונגען אַ נאַמען געגעבן „אויף די פעלדער פון דזשאַרדזשיאַ“. נאָר אַ סך פריער, נאָר אין 1909, געפינען מיר אין דוד עדעלשטאַטס „שריפטן“ די דערציילונג „די אונדאַנקבאַרע נעגערין“. ווי אַלע זיינע דערציילונגען, איז אויך די זאַד שטאַרק סענטימענטאַל. די האַנדלונג קומט פאַר גלייך נאָכן בירגערקריג. דער פּלאַנטאַטאר דזשעיס אַרמסטראַנג, וואָס איז געווען אַן אַבאָליציאָניסט, באַפרייט זיינע שוואַרצע שקלאַפּן, מיטן אויס־נאַם פון זיין קינדס ניאַנקע מעגי. דעם קינדס מאַמע איז געשטאַרבן און מעגי איז צוגעבונדן צו זיין אויפאַסעריין, ווי צו אַ מוטער. מעגי פילט

זיך אבער אומגליקלעך. זי זעט ווי אלע פון איר אפשטאם זיינען אוועק, אין דער ברייטער פרייער וועלט. קומט זי צו איר באלעבאס און בעט זיך ביי אים: „לאז מיך אויך פריי!“ ער דערקלערט איר אבער, אז טשאַרלי זיין קינד קאן און איר ניט לעבן. דאך באפרייט ער זי, נאכדעם ווי ער באשולדיקט איר אין אומדאנקבארקייט. דאס קינד גייט אויס פון בענק-שאפט נאך דער דינסט. דער דאקטאר הייסט זי געפינען. דאס קינד שטארבט. „ס'איז צען אוהר ביינאכט. דער פאטער זיצט אליין לעבן ארון פון זיין געליבטן קינד.“ דאן עפנט זיך מיטאמאל די טיר און מעני לויפט אריין און פאלט אויף די קני פארן ארון. זי גייט זיך פאנאנדער אין א הארצרייסטריק געזאנג, וואס דריקט מיט זיך אויס די לידן פון איר ראסע אין קאמף פאר פרייהייט. דאן ווערט אלץ שטיל. ארמסטראנג גייט צו צו מענין און ער דערזעט, אז די אומדאנקבארע נעגערין איז געווען טויט.

אין דער נאאיווער מעלאדראמאטישער זאך האט עדעלשטאט גע-וואלט ארויסברענגען דעם אינערלעכן געראנגל, וואס איז אנגעגאנגען אין דער נעגערנים הארץ, וואס איז געווען צוגעבונדן פון ליבע צום קינד, נאך וואס האט מער און דער פרייהייט ניט געקאנט לעבן. אפשר איז זי אויך אויסגעגאנגען פון בענקעניש נאכן פרעמדן קינד, וואס איז איר געווען אייגן? אפשר איז די נייע פרייהייט, צו וועלכער זי האט גע-שטרעבט, ניט געווען גרייט זי אויפצונעמען?

דוד עדעלשטאטס פרוואו צו פארטראכטן זיך אין דער לאגע פון נעגער גלייך נאכן בירגערקייט איז ניט געווען באזירט אויף די אקטואל-ליטעטן, נאר אויף סענטימענטן. ווען מיר נעמען אין באטראכט, אז עדעלשטאט אז נעשטארבן איז דעם אנהייב פון זיין שריפטשמעלערישער קאריערע, דאן קאן מען קומען צום באשלוס, אז וואלט ער געלעבט, וואלט די נעגער-טעמע פארנומען מער פלאץ אין זיין מוח און הארץ. יוסף אפאטאשום ניכטערער, דורכבויערנדיקער אריינדרינג אין זיינע סוזשעטן, זיין שטרעבן צום אמת און זיין זיכערע כירורגישע האנט האט נעשאפן איינע פון די בעסטע דערציילונגען אין דער יידישער שפראך, די דערציילונג „לינטשערוי“.

א ווייסער פארפירט דעם נעגערס 14-יעריקע שוועסטער. איר ברודער בוקערט נעמט נקמה. דאן הייבט זיך אן די לינטשינג וואקאנאליע נאך

אים. מיר זעען פאר זיך דעם מאב, אט אזוי ווי ער איז אין דער אמת. דער שערף פרואווט מילך זיך איינשמעלן פארן געזעץ. א יענקי פרואווט אפעלירן, נאר דאס היהשע בלוט פון המון איז פארשיכורט. אויך א ייד געפינט זיך צווישן די לינטשערס. דער היגעבוירענער זון פון אימיגראנט ליווי. דער פאטער בעט זיך ביי אים, אז ער זאל ניט גיין, ניט באדעקט ווערן מיט דער שאנד פון מענטשן-מאָרד. דער פשוטער ייד פארשטייט אויסגעצייכנט די ווירקונג פון לינטשער. ער וואַרנט דעם זון: „אז מען וועט היינט לינטשן א נעגער, מאַרגן — א ייד.“

אפאטאשוו שילדערט פאר אונדז ניט בלויז די לינטש-סצענע, נאר ער שמעלט פאר אונדז פאר בוקערטס זיידן, וואָס דערמאנט זיך אין אנדערע סצענעס פון זיין געפייניקטן לעבן:

„ער האָט זיך דערמאנט, ווי אין הלום, ווי מען האָט ביי אים יונגער-הייט צוגענומען ברידער און שוועסטער, ווי מען האָט זיין פאָטער געדשמיסן. די בייטש איז געפלוין מיט א פייה איבערן לייב, זיך איינגעגעסן איז בלוט און אַן איינגעבוירענער שרעק, וואָס מעגלעך זיינע אורעלמערן האָבן איבערגעלעבט אין די אפריקאנער וועלדער, ווען זיי זיינען געקראַכן אויף אַלע פיר, זיך אויסבאַהאַלטן ניט צעריסן צו ווערן פון א ווילדער חיה — די זעלבע שרעק האָט זיך גענומען וועסן אין אים, די שרעק, מען זאל זיין בוקערטן ניט אויפהענגען . . .“

אפאטאשוו איז קיינמאל ניט סענטימענטאַל, נאר זיין בילדערישקייט קריצט זיך איין אין זכרון, זיין וואַרט דרינגט אַריין אין בלוט און זיין קראַפט אַטעמט מיט עכטקייט, ווייל ער לאָזט קיין דעטאַל ניט דורך, ווייל ער איז דער אַרכימעקט פון זיין שאַפן. א סך דיכטער האָבן אויסגעדריקט אין זייערע פערזן זייער צאָרן קעגן לינטשעריי, נאר זיי האָבן דאָס געטאָן אימפולסיוו, ווי א מאַמענטאַלער אויסגעשריי. אנדערש איז אַבער געווען מיט אפאטאשוו „לינטשעריי“. ער איז צוגעגאַנגען צו זיין טעמע אויף א קלינישן אופן. ער האָט יעדע פאַזע אַנאַליזירט קאַלטבלוטיק. ער האָט דעם מאב ניט געשאַלטן. פאַר אים איז ער געווען —

„מענטשן, וואָס האָבן זיך כמעט ניט געקענט צונויפּרעדן, זיך אויס-געמיטן ס'גאַנצע לעבן, זיך פיינט געהאַט, האָבן מיטאַמאַל אוועקגעוואַרפן אַלע פאַראַרטיילן, זיך מער ניט געטוילט אין אַמעריקאַנער און סלאַוון, פאַרגעסן אַן דעם איינצלענעם, ווי ער וואַלט גאַרנישט עקזיסטירט און זיך פאַראַייניקט.“

בוקערט שטארבט אין די ברענענדיקע יסורים, נאָר ער זינגט אויסגייר
ענדיק. „דער עולם איז געשטאנען אויף די שפיץ נעגל, זיך איינגעהערט...
בוקערטס שטימע האָט געקלונגען אַלץ העכער און קלאָרער. די אויגן
געווענדט צום הימל, ווי אַ הייליקער. אזוי האָבן געמוזט אויסזען די
ערשטע קריסטן, ווען זיי זיינען געשטאנען פאַר די שייטערהויפּנס.“

דאָ האָט אַפּאָטאָשו אויף אַ קינסטלערישן אופן באַנומען די טראַג-
געדיע ניט בלויז פון דעם איינצלנעם נעגער, נאָר די טראַגעדיע פון דער
גאַנצער ראַסע, וואָס ווערט ווי אַ ראַסע געקרייציקט פון אַ המון, וואָס איז
מעכטיקער אין צאָל און ניט דערהויבן צו מענטשלעכקייט.

„לינטשעריי“ לאָזט איבער אויף אייך אַ מוראדיקן איינדרוק. זי
איז געשריבן געוואָרן, ווי דערמאָנט, אָן היסטעריע, אָן געדיכטע מעלאַ-
דראַמאַטישע עפעקטן, נאָר גערעכט איז נחמן מייזל אין זיין באַהויפטונג,
אַז „די דערציילונג קאָן מען רואיק, אָן ציינקריצעניש, ניט לייענען.“
אגב איז „לינטשעריי“, וואָס איז אָנגעשריבן געוואָרן אין 1915, איבער-
זעצט געוואָרן אין פּאָלגנדיקע זיבן שפּראַכן: פּראַנצויזיש, דייטש, ענג-
ליש, רוסיש, פּויליש, אוקראַיניש, העברייאיש.

אין זעלבן באַנד פאַרמאָנט אַפּאָטאָשו אַ צווייטע דערציילונג אויף
אַן ענלעכער טעמע. זי הייסט „פיר נעגער“. אַ שרעקלעכע, אַ שוידער-
לעכע שפּאַנונג. פיר נעגער, וואָס זיצן אין טורמע, הערן ווי דער המון
רייסט זיך צו שטורמען די טורמע, אַרויסצונעמען איינעם פון זיי, דעם
באַשולדיקטן, און גרייטן פאַרן לינטש-מאכ. די דריי נעגער ווייסן, אַז אויך
זייערע לעבנס זיינען אַצינד אין געפאַר. ווען דער המון וועט זיך אַריינ-
ברעכן, וועט ער ניט איבערקלייבן. דער קרבן בעט זיך ביי זיי, זיי אַליין
האַבן איינזעעניש מיט אים אויפן מאַמענט, נאָר די מורא פאַרן טויט איז
שטאַרקער, ווי זייער סאָלידאַריטעט צום אייגענעם שטאַם. זיי וואַרפן אים
אַרויס. אַפּאָטאָשו ענדיקט די דערציילונג אזוי:

„מיטאַמאַל האָבן זיי זיך אַ וואַרף געטאָן אויף דזשאַנען, געעפנט די
טיר, אים אַרויסגעשליידערט, ווי מען וואַרפט אַ קאַלב צי אַ פּערד צו
אַ סטאַדע וועלף, אַבי צו קאַנען אַנטלויפן, זיך ראַטעווען דאָס לעבן.“

אין זיין צוועלפטן באַנד דערציילונגען „קלאַנסקאַמף“ געפינט זיך
אַ קורצע פּערלדיקע זאַך „נעגערס“. איר העלד איז דער אַכטייעריקער
נעגערל פּרעד. דאָס קינד איז דורכגענומען מיט אַן אומבאַוואוסטן פחד

קעגן די ווייסע. ער כאפט זיך אויף פון שלאף מיטן געדאנק, אז מען פירט טאטע־מאמע הענגען. ער ווייסט, אז די ווייסע פארפאלגען אלע נעגערס פון ישוב, זינט מען האט געפונען א ווייסן פארמער א דערשאַט־סענעם. שוין צוויי נעגערס האבן מיט זייערע לעבנס באצאלט. נאך דאס איז נאך ווינציק. און ווען א מאשין שטעלט זיך אפ ביים הויז, וועקט דער קליינער פרעד אויף דעם כראפענדיקן פאטער און הייסט אים זיך באהאלטן, ווייל ווייסע קומען. דער פאטער פאלנט. די ווייסע קומען אריין און נעמען אויף א קרייצפארהער פרעס מאמע. פרעד זעט אלץ, הערט אלץ. זיינע פויסטן און ליפן זיינען פארקוועטשט, זיין האס צו די ווייסע געוועלטיקט איבער אים. ער לעבט איבער די שאנד און די דער־גידערונג, וואס זאפט זיך איין אין זיין בלוט און וואס וועט מיט דער צייט שאפן דעם אומצוטרוי און האס צו יעדן ווייסן.

י. אפאטאשו האט אויך געפרוואווט זיך פאנאדערקלייבן אין דעם פראבלעם פון געמישטע צוזאמענלעבנס. נאך דאס איז אים ניט געלונגען. דא האבן זיינע השכונות מיט די יידישע קאמוניסטן גענומען די אויבער־האנט איבער זיין קינסטלערישן מהות.

אין זיין דערציילונג „זיגל“, אין זעלבן באנד, וויל ער שילדערן פאר אונדז א יידישע קאמוניסטישע משפחה. דער מאן קומט צוריק פון סאוועטן־פארבאנד, וואוהין ער איז געפארן זען מיט די אייגענע אויגן ווי דער ארבעטער „זיצט אין זאטל“. די פרוי זיינע באמערקט אין זיין אפשוועננקייט ווי זייער טאכטער גייט ארום מיט א נעגערשן בחור. איר געפעלט עס ניט. זי זאגט צו איר:

— האסט שוין קיין אנדערן חבר ניט געקאנט געפינען ווי א נעגער?
און דערצו נאך מיט אזא פאר ליפן?
ענטפערט די טאכטער:

— האסט מיר אליין געלערנט, אז אלע מענטשן זיינען גלייך.
— זוד דיר בעסער אפ א ווייסן בחור, — ענטפערט די מוטער.
די שיף קומט אז. מוטער און טאכטער ווארטן אפ זייער ליבן גאסט. נאך די טאכטער האט מיט זיך געבראכט איר פריינט, דעם נעגער. אזוי נאך ווי דער פאטער כאפט זיך ארום מיטן עולם, אזוי באמערקט ער גלייך דעם שווארצן און זיין גאנצע אויפמערקזאמקייט איז געווענדט צום נעגער.

ווען ער האט זיך געלייגט שלאפן האט ער נאך געמראכט וועגן דעם. נאך
לאמיר אפאטאשן לאזן אליין דערציילן דעם סוף :

„דער שלאסער גראָס, דער רעוואָלוציאָנער, האָט זיך געערגערט,
וואָס עפעס אַ שוואַרצער דזשאַן לאַזט אים ניט איינשלאָפן, שווימט יעדע
וויילע אַרויף און רייסט זיך אַריין אין זיין לעבן, אין זיין טאכטערס
לעבן. ער האָט געוואוסט, אַז עס איז ניט שוין אַזוי צו טראַכטן, עס איז
אַ זינד. ער האָט זיך אָבער ניט געקאָנט העלפן, איז געלעגן מיט פאַר-
מאכטע אויגן און געהאַלטן אין איין זינדיקן.“

די זאך איז געשריבן אין יאָר 1929. יעדער איינער, וואָס האָט
געלעבט אין יענער צייט צווישן יידישע קאָמוניסטן, ווייסט, אַז אַפּאָטאָשום
אַנאַליז איז פאַלש. די טאָכטער איז קוים זיבעצן יאָר אַלט. אירע עלטערן
האַבן אַמאָל באַלאַנגט צום „בוטן“ אין דער אַלטער היים, דערנאָך איז דער
אַמעריקאַנער סאַציאַליסטישער פאַרטיי און שפעטער איז דער קאָמוניס-
טישער פאַרטיי. די טאָכטער האָט באַלאַנגט, צו זייער צופרידנקייט, צו
דער „יאַנג וואַרקערס ליג“. גלויבט זיך דערפאַר ניט, אַז זייער באַציאונג
צו אַ נעגער-בחור זאָל זיין אַזאַ שאַקירנדיקע, ווי אַפּאָטאָשן וויל זיך פאַר-
שמעלן. ס'איז קלאַר, אַז דעם מחברס פאַראורטיילן קעגן דער יידישער
קאָמוניסטישער באַוועגונג (ס'איז געווען אין יאָר פון די טראַגישע פאַר-
לעסטיגער געשעענישן) האָבן אַרויסגעבראַכט אין אַ זייער אומגעלונגענער
פאַרם זיין „זינד“.

אין 1927 איז אין קלעצקין פאַרלאַג, ווילנע, אַרויס „אויף די פעלדער
פון דזשאַרדזשיאַ“, דער פערטער באַנד פון ברוד גלאַזמאַנס געקליבענע
ווערק. אויסער דער לייטנדיקער דערציילונג פון נעגער-לעבן, וואָס טראַגט
דעם נאָמען פון בוד, געפינט זיך דאָרט נאָך אַ דערציילונג אויף דער
זעלבער טעמע. דאָס איז „אַ נאַכט אין אַ דרום שטאַט“. אויך איז די
ערשטע דערציילונג אין גלאַזמאַנס דריטן באַנד, דערציילונגען („אויף
יענער זייט אַקעאָז“) 1928, אַ שילדערונג פון נעגער-לעבן. זי הייסט
„דער טאַנץ פון די נעגערס“ און זי באַלאַנגט צו זיינע בעסטע שאַפונגען.
עס איז פאַראַן אַ שאַרפער אונטערשייד פון גלאַזמאַנס צוגאַנג צו
דער נעגער-טעמע אין פאַרגלייך מיט אַפּאָטאָשן. דער אונטערשייד ליגט
אין זייער סטיל און שפראַך און אין אויסוואַל פון סוזשעט. אַפּאָטאָשן
איז מער אימפעטיק און פּוֹלֵבְלוֹטיק. זיין וואַפן איז אַפּט אַ חלף, זיין

בילדער-שאץ שפארט איין זיין סכום פון ווערטער. גלאזמאן איז לאנג-
זאם, מאנאטאן. דער יינגערער פון די צוויי, איז ער דאך אלמאדישער
אין זיין פארם. זיין סטאטישקייט איז אפט ניט צוגעפאסט פארן מא-
דערנעם נערוועזן ליינער. נאך גשרולדיקערהייט בוים ער אויף זיין סאלידן
בנין פון ווערטער און אינהאלט. ער לאזט ניט דורך דעם קלענסטן דעטאל,
ווי אומנויטיק ער זאל ניט זיין. ער רעכנט זיך ווינציק מיטן ליינערס
אויפנעם-פייאיקייט.

גראד געהערן גלאזמאנס נעגער-זאכן צווישן זיינע בעסטע דערצייר-
לונגען און שילדערונגען. גראד אין זיי פילט זיך א ריטם, וואס איז ניט
בנמצע אין גלאזמאנס אנדערע שאפונגען. איבערהויפט איז דאס ניכר
אין זיין „טאנץ פון די נעגערס“. אהרן בעקערמאן, וואס האט ארויסגע-
געבן א מאנאגראפיע וועגן גלאזמאנען, דריקט זיך אויס, אז „גלאזמאנס
„טאנץ פון די נעגערס“ איז א גרויסער פראטעסט און אנטלאנג מצד דער
נעגער-ראסע לגבי די ווייסע. עס וואקסט אויס אין דער פולער שארפקייט
דאס ראסן-פראבלעם גופא אין דעמאקראטישן אמעריקע.“ (ז. 67).

בערנארד קאהען קערט זיך אום אויף דער שיף פון ניו-יארק קיין
נארפאלק, צפון קאראליינא. ער איז גאך ניט קיין סימפאטישער מענטש,
דער מר. קאהען. בכלל האט גלאזמאן א שטארקע נייגונג צו נענאטיווע
טיפן. וואס נענאטיווער זיי זיינען, אלץ געלינגענער קומען זיי ביי אים
ארויס. קאהען איז רייך, אנגעזען אין זיין שטאט, וואו דער נענער איז
נאך אלץ הפקר. ער האט אמאל פאראומגליקלעכט א פופצן-יעריקע
מולאטקע-דינסט. זי איז געשטארבן ביים געבורט פון איר קינד, וואס
וואקסט אויף און קומט צום פאטער, וואס וויל זיך ניט ארויסגעבן און
ער ברעכט נאך דעם יונג אן די ביינער פאר דער חוצפה. מר. קאהען
איז היפשלעך דעגענערירט. אין ניו-יארק פארט ער זינדיקן. ער פארט
צוריק אויף דער שיף א קראנקער, אן אויסגעשעפטער. ביינאכט אין
באל-ציימער איז „נעבן אים געשטאנען א נעגער, מיט א שניירווייסן נאז-
טיכל אדער סערוועטל איז האנט און האט אים ארומגעווישט דעם אויס-
געבראכענעם מיסט, וואס ארום מויל און האלז.“ און דאן האט מר.
קאהען דערזען ווי די שווארצע באדינער און פארוויילער פון שיף האבן
זיך פארזאמלט אין זאל, געטאנצט, צווישן זיך „געשריען, געטומלט און
ווילד געלאכט“.

גלאזמאן לאזט זיך אריין אין א לענגערער שילדערונג פון דעם טאנץ פון די נעגערס, נאכדעם ווי די געסט זיינען שוין אוועק שלאפן, און ווי פארציטערט די ווייסע ווערן, ווען זיי קומען צוריק און דערנען דעם גבורהדיקן פארנעם פון זייערע באדינער. עס כאפט זיי ארום א גרויל. איבערהויפט קלאפט מר. קאהענען א צאן און א צאן. "דער שרעק פון די ווייסע פאסאזשירן אין דער הויך אויפן שיף-באלקאן אין אים נאך פארפילפאכט געווען, ס'האט זיך אים אלץ געדוכט, אז ער איז עס בא- שטימט צו זיין דער ערשטער קרבן אין דער שחיטה, וואס וועט זיך באלד אנהויבן דא . . . ער האט אטגעהויבן שטאמלען, פלאפלען עפעס . . . זיך געבעטן ביים נעגער, וועלכער האט זיך געפארעט ארום אים, אז מען זאל אויף אים רחמנות האבן, אים לאזן גיין צוריק אין זיין קאיומע אריין. — אז ער איז דא אין גארניט שולדיק, אין גארניט."

גלאזמאנען געלינגט דא אויף אז עפעקטיוון שטייגער צו ווייזן אונדז דעם קאנטראסט פון געזונטן, יונגען און ארכעטזאמען נעגער מיט דעם אפשטארבנדיקן, פיזיש און גייסטיק אויסגעשפילטן מר. קאהען. עס איז ווי א סימבאל פון פראטעסט פון נעגער, וואס דערפילט זיין גבורה אין דער פארשקלאפטקייט אויף דער שיף. דער נעגער-כאך, וואס מישט זיך אויס מיט די באדינער, דער ליידנשאפטלעכער טאנץ פון שווארצן נאכדעם ווי דער ווייסער שלאפט שוין, דער פחד פון די לעידים און דזשענטלייט, ווען זיי דערנען ווי דער שווארצער וואנט צו טאנצן אין זייער באל-זאל — אלץ איז דא אז אנוואג אויף עפעס גרעסערס און ברייטערס. די שיף איז די גאנצע געזעלשאפט, די אמעריקאנער, וואס באנוצן זיך מיטן שווארצן ווי מיט א דינער, וואס שאפן זיך מיט אים ווי א שטארקער מיט א שוואכן, דערפילן איצט מיטאמאל, אין זייער טאנץ, דעם צייכן אויף דער וואנט. מר. קאהען דערמאנט זיך אין זיינע אמאליקע זינד קעגן דער יונגער מולאטקע און איר קינד, זיין זון. ער האט א סך געזינדיקט קעגן זיי, קעגן די שווארצע. איצט דוכט זיך אים, אז זיי וועלן אין אים נקמה נעמען. זיין סוף איז גאענט, זיין סוף קומט.

ביי אפאטאשוו לעבט דער נעגער אין איין שרעק פארן ווייסן; ביי גלאזמאנען האט דער ווייסער אפט אין דער שטיל מורא פארן שווארצן. איר געפינט א מאסע נעבעכדיקע יידישע טיפן אין גלאזמאנס מערסטע ווערק. נאך אנדערש ווערן געמאלן די נעגערס, די ארימסטע

פון זיי. אין „א נאכט אין א דרום שטאט“ שילדערט ער א נעגער-געסל מיט איינגעפאלענע צעפוילטע הייזלעך, מיט אויסגעבראָכענע שויבן, פאָר-שטעקט מיט פאָפיר און שמאָטעס, נאָר דאָרט טאַנצט דער עולם דעם שימי-טאַנץ.

אַט ווי גלאַזמאַן באַשרייבט עס :

„אַט אין דער טאַנץ שטיל-שעמעוודיק און זיס אַזוי, און שפּילעוודיק מיט אַ פאַרשעמט שמיכעלע, — די טאַנץ-באַוועגונגען זיינען אַזעלכע פאַמעלעכע און וויינענדיק זיך בעטנדיקע, ווי אַ הונט, וועלכער וואָיעט אין דרויסן פאַר אַ טיר און בעט מען זאָל אים אַרײַנלאָזן אינווייניק. און אַט ווערט דער טאַנץ שטאַרקער, וועלפּיש-אַרויסדרינגענדיק, היהדיק גיך — מען נעמט זיך אַלע אַרום אין אַ פאַרציקנדיק דריידל.“

אין דער דערציילונג „אויף די פעלדער פון דזשאָרדזשיאַ“, וואָס טראַגט דעם נאָמען פון דער זאַמלונג דערציילונגען פון באַנד, שילדערט גלאַזמאַן אַ ייִדישן פרומען פעלדער, וואָס בלייבט שטעקן אין אַ פאַרנאַכט אויף אַ פעלד. זיין פאַמיליע געפינט זיך אין ניו-יאָרק. ער זעט זיי זעלטן, ווייל ער איז פון זיין פרנסה פאַרוואַרפן געוואָרן אין דער סאַוט. ער דערפילט ווי עס איז שוין אַונט און ער דאַרף דאָ איבערנעכטיקן אין דער פרעמד.

דער פעלדער, דער וואַנדערנדיקער סוחר, איז אין דער היגער ייִדישער ליטעראַטור ניט קיין נייעס. אויסגעצייכנט שילדערט אים ש. מילער אין זיין נאָוועלע „אין טאַטנס פיסטריט“. גלאַזמאַן איז, דוכט מיר, דער איינציקער, וואָס ווייזט אונדז דעם פעלדער אין דער סאַוט. דער ייד קוקט פון דרויסן אויף די באַלויכטענע וואַרימע פענסטער. ער וואָלט דאָר אויך געקאָנט זיין אין אַזאַ אַונט ביי אַ לאַמפּ-באַלויכטענעם טיש. קלאַפט ער אָן אין אַ טיר מיטן בייטש. „שנעל עפנט מען זי פון אינוויי-ניק, אַט פונקט ווי מען וואָלט אויף אים געוואָרט.“

עס קומט אים אַנטקעגן אַ נעגערטע. ווייזט אויס, אַז זי האָט אויף וועמען געוואָרט. זי איז פריינטלעך צום פרעמדן יידן. ער וועט זיין אַן אַנגעלייגטער גאַסט, כאַטש ניט אויף אים האָט זי געוואָרט. זי וועט אים געבן אַ וואַרימען נאַכטלעגער און עסן מער ווי פאַר צוויי.

ס'איז געווען קריסטמעס אַונט-און געוואָרט האָט זי אויף איר מאַן, וואָס האָט זי פאַרלאָזן, און געהאַפּט, אַז ער וועט היינט, אין דער היילי-

קער נאכט, צוריקקומען. דער טיש איז געגרייט ווי פאר א סעודה, הגם דאס שטיבל איז ארים.

ס'איז דא אינדיק אויפן טיש, נאר דער יוד רירט זיך צו קיין זאך ניט צו. ער דערקלערט איר וועגן זיינע מנהגים. זי איז ניט שאקירט. זי האט דרדרארץ פאר יידן. דער רעווערענד האט ניט איינמאל אין קירך דערציילט וועגן פאטער אברהם, וואס האט געהאט א נענערשע פרוי הגר, פון וועמען זי האט א קינד געהאט.

דער יוד און די נענערטע — ביידע פאלקסמענטשן, ערלעד און געטריי צו זייערע טראדיציעס. ער וועט דאך ניט שלאפן מיט איר אין איין צימער. בעט זי אים אויס אין א צווייטן צימער. זי גייט ארויס אויפן פעלד און ברענגט אריין א גרויסן קאוון און צעשניידט אים. ניין, אויך צו דעם רירט ער זיך ניט צו. מיד איז ער, גייט ער אריין שלאפן אין טונקלען צימער.

„בלייבט זי איבער אלעין ביים טיש.
„מיט גרויסע אויגן, באגאסענע, קוקט זי אויפן צעשניטענעם, אומ- בארירטן וואטערמלאך, ווי א גרויס הארץ א צעשניטנס און אן אויפגע- עפנטס . . . נא, זע . . . מען האט מיד אויפגעשניטן און געלאזן אומ- בארירט . . .
און אז איז טונקלען צימער דארטן איז שטיל, מאכט זי אויך טונקל דא. זאל אלץ אויפן טיש בלייבן ניט אויפגעגעסן! גיט זי זיך א רים ביים לייב און לייגט זיך שלאפן.“

ביידע קאנען ניט איינשלאפן. זי טראכט, אז אדער ער וויל איר שווארץ לייב ניט בארירן, אדער ער איז א פרומער, א הייליקער.

ער ציטערט און ער האט מורא, אז ער וועט שוין ניט אוועקגיין פון דאנען אזא ווי ער איז געקומען. נאר ער רייסט זיך פלוצלינג ארויס. און ווען זי קומט אריין צו אים אין פרימארגן און געפינט זיין בעט ליידיק, ווארפט זי זיך ארויף אויף דעם מיט א רעווענדיק געוויין.

דאס געשטאלט פון דער נענערטע קומט ביי גלאזמאנען ארויס בולט און זי רופט ארויס צו זיך א סימפאטיש געפיל. זי איז עכט און גוט און א פאלקסמענטש אין פולן זין פון ווארט. דער יוד איז אבער אויך געטריי צו זיין שטאם פון טהרת משפחה. די גאנצע דערציילונג ליענט זיך ווי א פאלקס-מעשה. זי איז אנגעהויבט מיטן גייסט פון י. ל. פרעס „פאלקס- טימלעכע מעשות“.

סיי אפאטאשו, סיי גלאזמאן קערן זיך אין זייער שאפן לעצטנס צוריק צו נעגער-סוזשעמן.

אין דער קורצער דערציילונג „א גנבה“, דערשינען אין „טאָג“, אקט. 15, 1944, דערציילט אפאטאשו ווי א נעגערטע אין געכאפט גע- וואָרן אין א דעפארטמענט קראָם פון א דעמעקטיוו, בשעת זי האָט באַ- געבעט א פליכטלינג, א פראַנצויזיש-יידישן דאָקטאר, וואָס איז געקומען איינקויפן מיט זיין פרוי. די באווייזן זיינען קעגן דער נעגערטע, וואָס האָט שוין א רעקארד אַלס א גנבע. בעת דער דעמעקטיוו פירט די דריי אין זיין אויטאמאביל אין געריכט אַרײַן, טענהט דער פליכטלינג איין מיט זיין פרוי דאָ אויף פראַנצויזיש, דאָ אויף ייִדש:

„ — איד וועל צוריקציען די קלאַגע . . . דו, טימא, צי אויך צוריק.“
די אורזאָד וואָס זיי האָבן זיך באַצויגן אזוי ברייטהאַרציק צו דער גנבע, וואָס איז געכאפט געוואָרן ביי דער האַנט, איז געווען, וואָס אין זייער נייער ליבע צו די פאַראייניקטע שטאַטן „איז אבער אויך געווען א פגימה, ווי א פלעק אין א שיינער משפחה. דאָס איז געווען לינטשעריי . . . אז זיי האָבן געליענט אין א צייטונג וועגן א לינטשינג, האָבן זיי זיך געערנערט, ווי ס'וואַלט געווען א פאַגראַם אויף ייִדן.“

אין ב. גלאזמאנס קורצער דערציילונג אין „מאַרגן זשורנאַל“, אין סעפטעמבער, 1944, „פון די ווייגענע לענדן“, פאַרט ר' צמח, דער אַלטער שטאַט-חזן פון אויגוסטא, דושאַרדזשיא, מיט זיין זון קיין אייקעו, דרום קאַראַליינע, אין א טראַמוויי. ער פאַרט זינגען אויף א בר-מצוה. דער ווייסער טייל פון קאר איז איבערגעפאַקט. דער שוואַרצער איז ליידיק. דער אַלטער צמח פילט זיך ניט גוט און ער וויל זיך אוועקזעצן אין דעם נעגער- אַפטייל. ער דערמאַנט זיך אבער וואָס דער זון האָט אים אַמאָל, ביי אַן ענלעכן פאַל, געוואַרנט:

— טאַטע, אויב דו וועסט דאַרט זיך אפילו איינמאָל אנדערזעצן, וועל איד גלייך אויף מאַרגן אַנטלויפן פון שטאַט.

„דער אַלטער האָט קיינמאָל ניט געקאַנט פאַרשטיין, פון וואָנען האָט זיך גענומען צו זיין זון אַזאַ רשעות צו די נעגערס. וואָס שטייט עס אים ניט אַז אזוי, וואָס? גאַטס ברואים, ווי מיר אַלע, און טשעפען קיינעם ניט, אויב נאַר מען לאַזט זיי צורו, און אפילו דאָן ציטערן זיי, דוכט זיך, פאַר א וויסנס דעך.“

ר' צמח קאָן מער אויף די פיס ניט שטיין. אין ווייסן אָפטייל מאַכט קיינער ניט קיין פאַרזוך אים צו געבן אַ פּלאַץ. דערפאַר אָבער אין דעם נענער־אָפטייל, וואָס איז שוין איצט אויך געווען באַזעצט, האָט מען אים אנגעבאַטן אַ פּלאַץ און געהאַלפן זיך זעצן.

— סיט, דאון, פאדהער.

„אַרויס פון דער קאַר זיינען פאַטער און זון דורך צוויי באַזונדערע אַרויסגאַנגען — דורך דעם נענערשן און ווייסן. דער זון האָט זיך אויפן פאַטער אפילו ניט אומגעקוקט. דער אַלטער האָט דורך טרערן געמורמלט: „וויי איז צו מיר . . . און דאָס האָב איך אַליין אַרויסגעבראַכט. דאָס איז מיין אייגן קינד, אַ שפּראַץ פון מייע לענדן!“

ג

אויך אונדזער גרויסער שלום־עליכם האָט אין זיין „מאַטל פּייסיס אין אַמעריקע“ אָנגעהויבן באַמערקן דעם נענער. אויף זיין לאַכנדיקן שטייגער, דערציילט ער וועגן די וואונדער פון הענגען אויפן סטראַפּ אין „צאַבהיי“, דאָס יאַגעניש נאָך פאַרכאַפן אַ פּלאַץ און „איר קוקט זיך אַרום, יצט איר צווישן צוויי גוים, ביידע שוואַרצע. אַ נענער מיט אַ נענערטע. מנושימדיקע ברואים. מוראדיק גראַבע ליפן. גרויסע ווייסע ציין און ווייסע נעגל.“ זיי קיען נאָם, און דאָס איז פאַר מאַטלען גאָר אַ נייעס. אַ צווייטן מאל האָט דער וואַגאָן פיניען גענעבן אַ שלידער פון די פיס און „אין אַ וויילע אַרום איז ער שוין געלעגן ביי אַ שוואַרצער גויע אויפן שוים.“ איז געוואָרן אַ געלעכטער.

אין לאַמעד שאַפּיראַס געדרוקטע קאַפיטלען פון זיין נאָך ניט דער־שינענעם ראַמאַן „דער אַמעריקאַנער שד“ פיגורירט אָפט דער נענער ליוק. „אין די קוילנמינען פון פענסילוועניע איז ער געוואָרן אַ מיטגליד פון דער קאַמוניסטישער פּאַרטיי. אין אים איז פאַרבליבן אַ געוויסער פאַר־באַרגענער אומצוטרוי צו דער פּרײַנטלעכקייט פון די ווייסע און אַ נייגונג — אַ ירושה פון טאַטן — צו ריידן פון צייט צו צייט אַ ביסל מליצהדיק און ביבליש, און דעמאָלט פאַלט ער אַרײַן אין „ברודער“ אַנשטאַט „חבר“ און רעדט מיט פּסוקים, וואָס אָפטמאל פאַרפאַסט ער זיי עקספּראַמפּט.“ „ליוקס פאַטער האָט יאַרנלאַנג געוואַנדערט איבער די דרומדיקע שטאַטן, האָט געפּריידיקט „גאָטס וואָרט“ צווישן זיינע שוואַרצע ברידער,

געטובלעט גאנצע מחנות פון זיי אין וואסערן פון דער מיסיסיפי און געלעבט אין אומגלויבלעכער דרחקות. אבער אויפן זון, אויף ליוקס, הגם ער איז בפירוש געווען א נאמען נאכן אפאסטאל, האט דאס פייער פון גלויבן עפעס קיין שליטה ניט געהאט. אים האט שוין מער געצויגן די באוועגונג פון מארקוס גארווי, וואס האט זיך געשטעלט פאר א ציל ארויסצופירן די גענערס פון אמעריקע קיין אפריקע, „ווי גאט האט ארויסגעפירט די קינדער פון ישראל פון מצרים.“ דערנאך, ווען די באַ-וועגונג האט געפלאצט, האט ליוק געוואַנדערט און געטאָן אלערליי אַרבעט ביז ער איז אַריין אין דער באַוועגונג.

אין דער נאכט פון דער סאַקא וואַנזעמי הינריכטונג האט זיך ליוק געפונען אויף יוניאן סקווער אין דער לינקער קאפעטעריע. ווען די שרעק-לעכע נייעס איז באקאנט געוואָרן, האט „ליוק געשוויצט קאלט און קלעפּיט ניט געקוקט אויפן הייסן אָונט.“

עס וועט זיין אינטערעסאַנט צו זען ווי אזוי שאַפיראַ האט דעם גאַנצן ליוק אַרויסגעבראַכט אין זיין ראַמאַן. שאַפיראַ גייט קיינמאַל ניט אויף קיין אויסגעטראַמענע וועגן און ליוק איז מסתם אַרויסגעקומען ניי און אַריינעל.

שלום אש האט אין זיין ראַמאַן „טויט-אורטייל“ אַרויסגעבראַכט דעם נענער רעפ ווי איינעם פון די שטאַרקע פיגורן פון בוך. דער ייד סטאַזן געפינט זיך אין סינג סינג פאַראורטיילט צום טויט. אַמאַל איז ער געווען רייך און אַנגעזען. איצט איז ער פאַרלאָזן פון אַלעמען. איבער-הויפט קרענקט אים וואָס זיין פרוי און קינד ווילן אים ניט זען. ער איז איינזאַם, נאָר ער שטאַרקט זיך דאָס ניט אַרויסצואווייזן. אין זיין טויט-קאַמער הערט ער „דורך דער וואַנט אַ מאַדנע ברומען, אזוי ווי אַ הונט וואַלט געקלאַנגט הינטער דער וואַנט.“ ער קאַן דאָס ניט אַריבערטראַגן. ער רופט דעם וועכטער און יענער דערקלערט אים, אַז דאָס איז זיין שכן רעפ דער נעגער, וועלכער וויינט אויס זיין אומשוֹלד ביז ער שלאַפט איין. רעפ איז נאָך פאַקטיש קיין אַכצן יאָר ניט אַלט, נאָר איז די פאַפירן איז געשטאַנען, אַז ער איז עלטער. סטאַזן דערפילט אַ נאַענטקייט צו רעפ, דערפאַר וויל ביידע זיינען פאַרלאָזן פון אַלעמען.

אפילו אין טויט-הויז טיילן זיך די פאַראורטיילטע אויך איין אין העכערע און נידעריקערע קלאַסן, וועמען עס שטייט ניט אַז זיך צו הברן

צווישן זיד. רעפ האט באלאנגט צום „נידעריקסטן פון די נידעריקסטע. צווישן אים און די „אריסטאקראטן“ איז נאך אפילו געשטאנען דער איטאליענער טאני, וועלכער איז געווען פאראורטיילט פאר שרעקלעכן לוסט-מאך אויף קליינע קינדער, וואס ער האט פארנארט אין א קעלער. מיט דעם איטאליענער האבן זיי נאך ווען עס איז געוועקלט א ווארט. רעפס שרעקלעכע זינד איז געווען — די פארב פון זיין הויט.”

זיי, די „אריסטאקראטן“, די ווייסע מערדער האבן געטראכט, אז מען דארף פאר די שווארצע האבן א ספעציעלן טויטן-שטול. און דער-פאר וואס דער „באנקיר“, ווי די אריסטאקראטן האבן גערופן סטאונען, האט זיך געהברט מיט רעפן, האבן זיי געקוקט אויף אים קרום. א גרויסע איבערקערעניש איז פארגעקומען אין סטאונס נשמה זינט ער איז געווען אין טויטן-הויז. ער, וואס האט געהאט א קנאפן אינטערעס פאר א צווייטן מענטש, פון וועלכן ער האט ניט געקאנט האבן קיין נוצן, ער האט איצט פארגעסן אין זיין אייגענער לאגע און זיך גענומען צום הארצן די לאגע פון נעגער-יינגל.

סטאון שיקט א פעטיצע צום גאווערנאר, אבער ניט פאר זיין אייגן לעבן בעט ער, נאר פאר דעם נעגער-יינגל רעפ. אין סטאונען, וועמען ער רופט איצט „באס“, געפינט איצט רעפ זיין איינציקע טרייסט.

עס איז געווען די איינזאמקייט, וואס האט דעם פריערדיקען וויצע-פרעזידענט פון א באנק דערנענטערט צום פארווארלאזטן נעגער-יינגל. איצט זיינען זיי ביידע געווען גלייכע. אש נוצט די ווירקזאמע דיאלאג-פארם צו פארברידערן זיי. רעפ פרעגט אויס סטאונען וועגן די נאענטע זיינע, וואס וועלן זיך פאר אים איינשטעלן. סטאון געפינט זיך איצט אין א לאגע, וואו ער איז גלייך מיט רעפן. ווי יענער, האט ער מער ניט קיינעם אויף דער וועלט, וואס זאל עפעס טאן פאר אים. און ווען דער שמועס איז פאריבער, ניבן זיי זיך די הענט און צעשיידן זיך.

און ווען דער ווארדן האט אויסגעדריקט זיין דערשטוינען, וואס סטאון זארגט זיך אזוי פאר רעפן, האט סטאון אויף דעם געענטפערט אזוי:

— איד ווייס ניט. מיר דוכט זיך, אז איך בין מער פאראינטערע-

סירט אין דעם יינגל ווי אין מיר.

— איד וואונדער זיך — (האט באמערקט דער ווארדן.)

— דאס בעסטע, וואס איד האָב געהאַט צו נעמען פון לעבן, האָב איד גענומען. אבער ער איז דאָד נאָר אַ קינד. ער האָט דאָר נאָר קיין פרוי ריכטיק ניט געקענט.

דער גאָווערנאָר האָט אָפגעזאָגט סטאונס פעטיציע פאַר רעפּן, נאָר סטאַון האָט געהאַלטן אין איין מונטערן און פאַרויכערן דעם נענער־יינגל, אַז אין דער לעצטער מינוט וועט ער באַקומען אַ פאַרדאָן, הגם ער האָט גוט געוואוסט, אַז רעפּ וועט באַלד אומקומען אויפן עלעקטריק־שטול. און ווען רעפּ האָט געפרעגט סטאַונען פאַרוואָס מען וויל אים שיקן דעם פריסטער, האָט סטאַון אים אַלץ פאַרויכערט, אַז דער פאַרדאָן וועט נאָר קומען, וועט קומען דאָן, ווען ער וועט שוין זיצן אין טויט־שטול. יענעם אָונט האָט סטאַון מער ניט געהערט דעם נעגער וויינען דורך דער וואַנט. ער האָט אים געהערט בעטן און זינגען קירד־לידער מיט אימיצן. סטאַון, וואָס איז קיינמאָל רעליגיעז ניט געווען, האָט אין יענער נאַכט, ניט טראַכטנדיק וועגן שלאָף, מיטאַמאָל אַליין אָנגעהויבן בעטן גאָט פאַר רעפּן.

— גאָט, ראַטעווע דאָס יינגל. גאָט, ראַטעווע דאָס יינגל. — האָט ער געברומט פאַר זיך, איבערחזרנדיק דעם זאָץ אַז אַ שיעור מאָל.
„און אַ וואונדער: די איינפאַכע ווערטער האָבן געשטילט דעם דורשט און ער האָט זיי געטרונקען, ווי אַ פאַרחלשטער דורשטיקער.“
רעפּ איז געשטאַרבן גלויבנדיק, אַז דער פאַרדאָן קומט.

ד

אין די ווערק פון דעם יינגערן דור אַמעריקאַנער דערציילער געפינען זיך זאָכן פון נעגער־לעבן. דעם פאַרשטאַרבענעם א. מייזלס „דער טויט פון טעד דעניס“ איז אַ שילדערונג פון אַ לינטשעריי. מייזל אָפער רירט געוויינטלעך מיט אַ שפּיזיקן סאַרקאַזם, וואָס קלייבט זיך אין די ביינער אַרײַן. אין דער נאַרוואָס דערמאַנטער דערציילונג ניט ער איבער ווי דער זיבעצן־יעריקער נעגער טעד ווערט פון דער אַרבעט אַוועקגענומען און אין דער פאַליציר־סטאַנציע צעשלאָגן. דאָן ווערט ער אין ליכטיקן געריכט געבראַכט. מען האָט אים דאַרט אויף אַ ווייכן שטול אַוועקגע-

זעצט, פארמשפט געזעצלעך און שפעטער אים געפירט לינטשן. ער איז אנטלאפן. א ווילד געיעג מיט הינט. טעד פרוואוט די הינט בארואיקן. זיי האבן געבולן. פייגעלעך האבן אין וואָלד געזונגען. דער לינטש-מאב איז געווען פארשלאפן. א פאבריק-קוימען האט זיך צעפייפט. א זון שטראל האט זיך געשפילט מיט אן אויפגעהויבענער ברעם פון דעם אויפ-געהאנגענעם טעד דעניס. פלאמען האבן דערלאנגט צו זיינע באַרוועטע פיאַטעס.

דער דיכטער און דערציילער אהרן ראפאפארט שילדערט אין זיין דערציילונג „מאזעס קעניגרייך“ א שאפ פון ליאַלקעס. דאָרט אַרבעטן יידישע און איטאַליענישע פרויען. מאַזעס דער נעגער איז דער בן-יחיד. ער זינגט ואון איז איבערגעפולט מיט מונטערקייט. זיין קעניגרייך איז דער בעזים און יעדער איינער ווענדט זיך צו אים נאָך עפעס. דעם ברענגט ער וואסער, יענעם אויל. פארנאכט, ווען אַלע גיען אוועק, בלייבט מאַזעס איבער מיט די ליאַלקעס. זיין קעניגרייך.

אין בוך דערציילונגען „א בריק איבערן אטלאַנטיק“ פון פסח מארקוס, וואס איז דערשינען אין 1932, געפינען זיך א צאל זאכן פון נעגער-לעבן. די ערשטע דערציילונג אין בוך הייסט „ווייס בלוט“. אין שטעטל זיינען די ווייסע און שוואַרצע אָפגעטיילט אין צוויי באַזונדערע שטרעקעס. ווייסער האט פיינט שוואַרצן און פארקערט. „די שוואַרצע זיינען שטענדיק מונטער, פריילעך, הייבן די פיס גיך און שנעל, ווי צום טאנץ געגאַנגען.“

„די ווייסע זיינען שטענדיק אומעטיק, בלוין אין די זונטיקס צעשיינען זיך זייערע פנימער.“ עפיואַד פון האס פון ווייסן צום שוואַרצן. נאָר דאָס איז אַלץ נאָך ניט דער עצם סוזשעט. ווייסע לאָזן זיך אין נעגער-געסל זינדיקן. דער ליטווישער אימיגראַנט מיקאס לעבט מיט א יונגער נעגער-טע. עס ווערט געבוירן דער מולאַט, „ווייס-בלוט“ דזשימי, קליין און שוואַד, א קארליקל כמעט. די נעגערס האָבן אים פיינט געהאַט. ער פאַר-ריכט שיד. ער איז פאַרליבט אין דער נעגער-מויך סאַלי. זי צעקריגט זיך מיט איר געליבטן נעגער הענרי און קומט צו דזשימין. הענרי הרגעט אים שיר ניט אוועק. דזשימיס הונט מור ראַטעוועט אים, מור איז דזשימיס איינציקער טרייסט, און ווען דער הונט פאַרלאָזט אים, גייט ער אַרויף אויפן בוידים און הענגט זיך. מורן געפינט מען מיט פאַרסקאַריטשטעמע ציין

אויפן פרישן בערגל זאמד, וואו עס איז געלעגן באגראבן „ווייס-בלוט“ דזשימי.

אין דער צווייטער דערציילונג „נעגער-בלוט“ האבן מענטשן אָנגע-נומען דעם נעגער ראָלף פאַר אַ ווייסן פון דערווייטן. ער אַליין האָט פיינט געהאַט שוואַרצע נעגערס. „אַ נעגער איז גאָר קיין מענטש ניט,“ טענהט ער איין מיטן נעגער-גלח. ראָלף וויל אַנטיילנעמען אין אַן אויטאָ-דעיס, נאָר דער פאַרוואַלטער דערקענט, אַז ער איז אַ נעגער, און דערקלערט, אַז קיין נעגערס ווערן ניט צוגעלאָזט. ראָלף טרינקט זיך אַז און לאָזט זיך מיט זיין „רעיסער“ איבער גאַסן און פאַרט איבער אַ פרוי, און דער עולם שרייט: לינטשן!

אין „שוואַרץ און ווייס“ האַנדלט זיך וועגן בעם יידן דזשאָן און דעם נעגער דזשאָן, וואָס ווילן איינער פון צווייטן אַנטלויפן די אַכצן יאָר, וואָס זיי קענען זיך, און קאַנען ניט. דזשאָן נוצט תמיד אויס דזשאָנען אין זיינע געשעפט-ספעקולאַציעס. דזשאָן פאַרדעכטיקט ניט, אַז דזשאָן מיינט ניט זיין טובה, און ער פאַלנט דזשאָנען. ביי דזשאָן פאַלט דורך דזשאָנען אַרײַן. דאַן כאַפט אים דזשאָן אַן פאַרן האַלדז און „דזשאָן צאַפּלט מיט די פיס.“ אין „אַ נעגער שטאַרבט“ ברענגט דער נעגער טעקסי-מאַן דזשעקסאָן אַהיים דעם שכורן נעגער בראָון און נעמט ביי אים צו דאַס ווייב. צום סוף דערשטעכט בראָון דזשעקסאָנען אין סאַלון.

אין „אַ שמאַט אין דער וועסט“ איז דער נעגער פאַרקער דער דזשע-ניטאַר פון יידישן טעמפל, נאָר ער איז אַליין אַ גלח און ער פאַרברענגט מיט ראַבאָי פרידמאַן אין דיסקוסיעס וועגן דער ביבל. דער נעגער אינטע-רעסירט זיך אויך מיט דער טעמפל-פּאַליטיק.

פסח מאַרקוס פאַרמאַגט ניט אין זיין בוך קיין איין פּאַזיטיוון טיפּ. אויב דער נעגער איז שלעכט, עראַטיש, שכורט, איז דער ייד אויך ניט קיין צדיק. מאַרקוס געפינט זיינע אידעאַלע טיפּן אין זיינע לעצטע דערציילונגען וועגן דער אַלטער היים אין דער ליטע, נאָר זיי זיינען אין דעם בוך ניט פאַראַן.

פעסי באַך איז דער מחבר פון אַ בוך דערציילונגען, וואָס איז דער-שינען אין 1941. זי דרוקט זיך ניט לאַנג און, ווי מאַרקוס, האָט זי אין איר בוך אַ צאָל זאַכן פון נעגער-לעבן. אין „אַ חשד“ ווערט אַ יונגער נעגער העראַלד אומזיסט באַשולדיקט אין אַ מאַרד פון אַ ווייסן. מען פייניקט

אים אין טורמע, נאר שפעטער ווערט ער באפרייט. ווען ער קומט אהיים, געפינט ער זיין פאטער טויט פון א הארץ-שלאג.

„הילדא“ איז א נענער-קינד, וואס לידט אין דער פאבליק סקול פון דער ווייסער לערערין. ביז עס קומט א נייע יונגע פראגרעסיווע לערערין און זי באפריינדט זיך מיט איר. אויך א פאך ווייסע קינדער דערנענטערן זיך צו הילדא. הילדא ווערט איבערגעפארן. אירע נויטבאדערפטיקע על-טערן ווערן פארפאלגט פון א יידישן אדוואקאט, וואס זאגט זיי צו ארויס-צוקריגן א גוטן סעטלמענט מיט דער קאמפאני. זיי געטרויען אים ניט. א בילד פון ארימסטן נענער-לעבן אין ניו-יארק. אומצוטרוי צום ווייסן. מורא און שאנד.

„דזשאן“ איז אין כעס, וואס די מאמע, אליין א נענערין, רופט אים שטענדיק „שווארצער“. ער האט פיינט געהאט זיינע אינגעלעך, ווייל זיי זיינען געווען מולאטן און ער איז געווען דער איינציקער אמת-שווארצער. ער האט דערפון געליטן ביי דער ארבעט, אין גאס און צווישן פריינט. צום סוף שלאגט ער אויס פראטעסט אן דער מאמען.

א דריטל פון פעסי באכס בוד באשטייט פון נענער-דערציילונגען. זי איז דער קעגנזאץ פון פסח מארקוסן. איר סימפאטיע איז שטענדיק אויף דער זייט פון דעם ארימען קינד און פון דעם ניט-אנערקענטן, פאר-שמויסענעם און אונטערדריקטן נענער. ער איז ביי איר איינער פון אירע אלגעמיינע טיפן פון בוד, וועלכע זיינען קרבנות פון אן אומארדענונג, וואס רופט זיך ארדענונג.

די געזעלשאפטלעכע דערוואכונג, דאס אנטויל נעמען אין א פראטעסט-פארזאמלונג קעגן דער סקאטסבארא פארשווערונג, איז די טעמע פון י. א. ראנטשם דערציילונג „די גריפינס פון וויליאם סטריט“, געדרוקט אין דער „מארגן פרייהייט“, אפריל 27, 1940.

אין משה שיפריסעס בוך „ציגל“, וואס איז ארויס אין 1929, שטעלט זיך דזשים דער ווייסער איין פאר די שווארצע, וואס ארבעטן צוזאמען מיט אים אין דער ציגעלניע. ער ארגאניזירט זיי צו א סטרייק. די קלעניקעס רעכענען זיך אפ מיט דזשימין און זיי באפאלן די נענערס. דזשימין גע-ליבטע, א נענערין, „דערפילט אין זיך דעם צאפל פון א נייעם לעבן.“

5. פארעם שילדערט א נעגער־פארל אין א דערציילונג „דאס געזעץ קאז מען ניט אפגארן“, אין בוך „קארמען“ (1939).

דא זיינען אנגעגעבן געווארן דערציילונגען, מיט וועלכע דער שרייבער איז באקאנט. ס'איז אין קיין פאל ניט קיין אויסגעשעפערט מאטעריאל. ניט אלע דערשיינענע אין אמעריקע ביכער קאז מען קריגן אין ניריארקער ביבליאטעקן. ס'איז בכלל ניטא קיין געהעריקער קאטאלאג פון יידישע אויסגאבן אין אמעריקע.

דר. הערי אווערסטריט, דער באוואוסטער פסיכאלאג, האט אין צוויי ארטיקלען אין דער „סאטורדעי רעווי או ליטעראטשור“ (אויגוסט 26 און סעפט. 2, 1944) אויפגעהויבן די פראגע: צי קענען און צי פאר שטייען די אמעריקאנער בעלעטריסטן דעם נעגער? ער דערקלערט, אז זיי זיינען אין א גרויסער מאס געווען פאראנטווארטלעך פאר א סך פאלישע און פארפירערישע פארשטעלונגען וועגן נעגער, וואס האבן באאיינפלוסט דעם לייענערס מוח. זיי, די שרייבער, האבן אים מערסטנס באנוצט אלס מאטעריאל פאר דער פארוויילונג פון ווייסן לייענער, אדער ווי א באווייז צו אונטערשטרייכן דעם ווייסנס סופעריאטעט. אדער זיי האבן דורך דער פען אנגעפירט דעם גערעכטן קאמף פאר אים. נאר בשעת זיי האבן דאס געטאן, האבן זיי פון אים געמאכט א טיפ, וואס איז צו גוט פארן לעבן, אדער זיי האבן אים פארוואנדלט אין אן אביעקט פון רחמנות. קיין רעספעקט צו אים האבן זיי מיט זייער שרייבן ניט ארויסגערופן. זעלטן, זאגט דר. אווערסטריט, האבן די שרייבער געפרואווט שאפן א נעגער־טיפ פון א גאנצן מענטשלעכן וועזן, וואס זאל פסיכאלאגיש פארשטאנען ווערן און אפגעשאצט ווערן פון ווייסן לייענער. ער האלט אבער, אז אין די לעצטע עטלעכע יאר האט זיך אנגעהויבן באווייזן א נייגונג אין דער אמתער ריכטונג, און ער ברענגט ריטשארד רייטס ראמאן „נעיטיוו סאן“ אלס א ביישפיל פון דער שלעכטער ווירקונג פון דעם ארום אויפן כאַראקטער. דאס זעלבע איז אויך חל אויף ליליען סמיטס ראמאן „סטרינדזש פרוט“.

אין אונזער ליטעראטור איז נאך דערווייל ניט געשאפן געווארן קיין ראמאן מיט קיין נעגער אלס א הויפט־העלד. מיר האבן זיך נאך ניט גענוג איינגעבירגערט ליטעראריש. מיר האבן נאך פאקטיש ניט קיין איין

גוטן יידישן פאלקס-מענטשן אפגעשפיגלט אלס א טיפ אין א היגן ראמאז, שוין אפגערעדט פון אן אמעריקאנער געבוירענעם יידן, אדער פון א גוטער דערציילונג וועגן היגער יידישער יוגנט.

דאך דוכט זיך מיר, אז פון דעם וואס איך האב געלייענט וועגן נעגערס אין אונדזער ליטעראטור קומט ער ארויס מער מענטשלעך, מער פארשטענדלעך, ווי אין א סך זוערק אין דער אמעריקאנער ליטעראטור. ער ווערט ניט סענטימענטאליזירט, ער ווערט ניט איבערשאצט אדער אונטערשאצט. דער יידישער שרייבער מיט זיין סאציאלן צוגאנג צו זיין שאפן, פארשטייט די לאגע פון נעגער און ער זעט שטענדיק דעם רעאלן, ניט פריינטלעכן ארום, וואס האט זיין אומגינסטיקע ווירקונג אויפן נעגערס לעבן. דער יידישער שרייבער, א קינד פון א ליינדדיק און פראטעסטירנדיק פאלק, קאן דערפילן און דערהערן דעם נעגערס שטומען אדער אקטועלן פראטעסט קעגן ווייסן. עס ווענדט זיך, נאטירלעך, אין שרייבערס טאלאנט דאס ארויסצוברענגען.

ה

אויב דער דערציילער אפערירט מערסטנס מיט ניכטערע פאקטן און רעאלע בילדער, איז אבער דער פאעט, פריער פאר אליי, עמאציאנעל. די גרויסע צאל לידער און פאעמעס, וואס עס זיינען פאראן ביי אונדז וועגן נעגער, איז דער רעזולטאט פון דעם דיכטערס אויסגעשריי וועגן דער מיאוסער באהאנדלונג, וואס זיין מיטבירגער דער נעגער דארף אויס-שטיין אין זיין אייגן לאנד. ער רעגיסטרירט זיין פראטעסט, דער יידישער דיכטער. ער טוט דאס אויף א לירישן אדער אויף א דידאקטישן אופן. וואס שטארקער און יבולטער דער ווייאקט קעגן נעגער, אלץ העפטיקער און מערער זיינען די פראטעסט-לידער פון יידישן דיכטער. דערפאר פארמאגן מיר אזוי פיל לידער קעגן לינטשעריי און פראטעסטן קעגן דער סקאטסבארא קעיס. נאר די טעמעס ווערן וואס ווייטער אלץ פילזייטיקער און די קינסטלערישע קוואליטעט זייערע — דערהויבענער.

דוד עדעלשטאט, וואס איז געווען פון די ערשטע צו שרייבן וועגן נעגער אין זיין קליינער צאל פארעפנטלעכטע דערציילונגען, איז אויך געווען צווישן די ערשטע דיכטער, וואס האט געשריבן אויף דער טעמע.

אין זיין ליד „דזשאן בראון“ פארנגלייכט ער דעם ארבעטער צום נעגער-
שקלאַף. ער זאגט:

„צוזאמען מיט אונדזער ברודער דעם שווארצן
זיינען מיר פארקויפטע קנעכט;
דאך לעבט דזשאן בראון אין אונדזער הארצן —
דער גייסט פון פרייהייט און רעכט.“

און יהואש, וואָס איז געווען באַאיינפלוסט אין זיינע לידער פון
אַלטן יידישן קוואַל, פאַרמאָגט איינס פון די פראַכטפולסטע נעגער-דיכ-
טונגען אין אונדזער ליטעראַטור. זיין „לינטשן“ איז געשריבן געוואָרן
אין ביבלישן טאָן.

„דיינע נעגל האַסטו
אין זיין ריפ געגראָבן,
מעסערס אין זיין ברוסט געשטאַכן.
אים אַ גוססן באַשפיגן,
אים געלאָזט זיך וויגן
אויף אַ בויס.“

דאָס ליד איז דאַטירט 1919.

דער ערשטער יידישער שרייבער, וואָס האָט געשמעלט די סאָוט אויף
דער יידישער ליטעראַטישער מאַפע, איז געווען י. י. שוואַרץ מיט זיין בוך
עפישע פאַעמעס „קענטאַקיי“. דאָס ווערק איז געבליבן קלאַסיש אין
אונדזער ליטעראַטור, ערשטנס, צוליב זיין הויכן קינסטלערישן ווערט,
צווייטנס, צוליב דער פרישקייט און נייקייט פון דער טעמע, און דריטנס,
צוליב זיין ברייטן פאַרנעם. ביז איצט האָט קיינער נאָך ניט, סיי אין דער
פראַזע, סיי אין דער פאַעזיע, איבערגעשטיגן י. י. שוואַרצס „קענטאַקיי“.
דאָך לידט דאָס בוך פון אַ פאַר קאַרדינאַלע חסרונות, וואָס זיינען פאַר-
דריסלעך, נאָר די שולד ליגט אין דיכטערס אַסאַציאַלקייט, אין זיין פאַר-
שטעלן זיך די אויגן, כדי ניט צו זען דעם ביטערן אמת.
„קענטאַקיי“ איז אַן עפישע אידיליע, הנם עם שפילן זיך אָפּ אין
ווערק טראַגעדיעס, נאָר איבער אַלץ וויעט אַן אַנהויב פון אַביעקטיוויטעט
און רואיקייט.

דער ייד דזשאַש קומט מיטן „פאַק“ קיין קענטאַקיי, גלייך נאָכן ביר-
גער-קריג. די ניטיידישע איינוואוינער, די ווייסע, העלפן זיך אים איינ-
אַרדנען. זיי האבן פריער קיין יידן ניט געזען אין זייערע געגנטן. מיט
דער צייט אַרבעט ער זיך אַרויף, ווערט רייד, און זיין זון האָט חתונה

מיט א שיקסע, און דאס אייניקל גייט אי אין קירד, אי אין סינאגאגע, וואס דער זידע האט געהאלפן גרינדן. ס'איז די געשיכטע פון יידישן אויפגעקומענעם אימיגראנט אין א פארווארפענעם ישוב. די שילדערונגען זיינען עכטיקנסטלעריש, לויטער און שטאנדהאפטיק. די געשיכטע פון דזשאשן און זיין דור ווערט איבערגעגעבן אין דער פאעמע „נייערד“. זי פארנעמט דעם הויפט־טיל פון בוד. יאנגעשריבן איז זי געווארן אין 1921. די אנדערע פאעמעס אין „קענטאקי“ זיינען „דזשאן“, „דזשאן“ און „דזשארדזש וואשינגטאן“. דער העלדישער דזשאן האט ליב געהאט פרויען, פערד און בראנפן, לויטן נוסח קענטאקי. נאך דזשאן ווערט דערשאסן פון א פאטער, וועמעס פופצן־יעריקע טאכטער ער האט פארפירט. דער טאן איז דא א געלאסענער, דער ריטם א פאמעלעכער; אידיליש־עפיש. „דזשאן“ איז א יידישער פערלער, וואס האט זיך פארטשעפעט מיט א קענטאקיר שיקסע און ער האט פארגעסן צוריקצוקומען פערלען אין אירע מקומות. האבן אירע ברידער אים אויפגעזוכט אין זיין שטאט, אין זיין יידישער היים, און זיי ברענגען אים צוריק צו זיך, און ער האט חתונה מיט דער שוועסטער, נאך איר יינגערער ברודער טראגט אויף אים א האס, און איינמאל דערלאנגט ער אים אזעלכע קלעפ, פון וועלכע דזשאן שטארבט.

„דזשארדזש וואשינגטאן“ איז וועגן נעגער־לעבן. אין „נייערד“ קומט דער ייד אין טעגלעכן קאנטאקט מיטן נעגער. דזשאשעס שכנים זיינען ווייסע, דאך געפינען זיך נעגערס שטענדיק ביי דזשאשן אין הויף און זיין געטרייער דינער סעם איז מיט זיין באלעבאס ביז זיין האר גייט אויס פאר זיינע אויגן.

אונדזער ערשטע באקאנטשאפט מיטן נעגער ביי שווארצן קומט פאר, ווען דזשאש פארמאגט שוין א ברייטן הויף, וואס איז „פול געווען מיט ברוכזארה, מיט שטיקער אלטע שימלדיקע אייזנס, מיט טויזנטער פאר־שטויבטע אלטע פלעשער.“

דארט זיינען אין שאטן פון אלטן שיער געשטאנען צוויי געבויענע

פיגורן :

„א נרויסער שווארצער נעגער אויף די סני,
האלב־נאקעט, גלאנצנדיק, די רויטע צונג
פארביסן אין די שטישירנדיקע ציין,

פעסט האַלטנדיק אַן אייזן אין די הענט,
און ס'האַט דער ייד געבראַזגעט אויפן אייזן,
געשווינגט דעם שווערן האַמער און געשלאַגן,
און איטלעך מאַל, ווען ס'איז דער האַמער אויסגעפאַלן,
האַט זיך דער נעגער אויף צוריק געכאַפט,
ניט אָפגעלאָזט די רויטע שווערע אויגן
פון פליענדיקן האַמער אין דער לופט."

דזשאַשעס פרוי טרעפט אָפט איר זונעלע יאַנקעלע (דזשעיקאַב) אויפן

קאַרק פון הויכן גראַבן גלאַנצנדיקן נעגער.
„דער נעגער טאַנצט און לויפט איבערן הויף,
און שפּרינגט מיט אייזערנע און שוואַרצע פיס
אויף פלעשער גלאַז און שטעכעדיקע אייזנס.
און איר, דער מאַמען, פאַלט דאָס האַרץ איין, ציטערט,
דער ווילדער שוואַרצער מענטש זאַל דאָס קינד ניט צעשעדיקן."'

צווישן דער יידישער משפּחה און דעם נעגער אין הויף זיינען די
באַציאונגען אין פּרט פון ראַסע גלייכע. דער ייד דער אימיגראַנט קוקט
אויפן נעגער ווי אויף אַ פיזיש ריזיקן און גייסטיק פרימיטיוון, גוטמוטיקן
מענטשן, נאָר זיין דאָ דערצוויגענער דזשעיקאַב איז שוין אָנגעשמעקט פון
די פאַראורטיילן, וואָס די ווייסע סביבה פאַרשפּרייט קעגן שוואַרצן שכן.
דזשאַש טוט אָבער איינטענהן מיטן זון, „דערצוילט די פיינע מעשה
פונם חומש, פון פאַמער נח מיט די זין: פון שם, פון חם און יפת, אַז
דער ברודער חם איז דאָך ניט שולדיק פאַר זיין שוואַרצער הויט, נאָר
דזשעיקי האַלט זיך ביי דאָס זייניקע: אַ נעגער איז אַ נעגער — און
דאָס נאָר."'

די עלטערן זיינע קוועטשן מיט די פלייצעס און קאַנען אים ניט
פאַרשטיין.

עס שטאַרבט אַ קינד ביי דזשאַשן. די ערד נעמט עס צו און דאָס
לאַנד ווערט אים שוין אייגן רורכעם. עס ווערט געבוירן נאָך אַ זון.
מען פּראַוועט אַ ברית. אַ שוחט קומט אַראָפּ פון אַן אַנדער שטאַט צוליב
דער סעודה, און ווען ער פאַרט אַוועק לאָזט ער איבער נאָך זיך אַ שטעל-
פאַרטרעטער — דעם נעגער, „וואָס האַט זיך אויסגעלערנט שעכטן ווי דער
ראַבין. אַנשטאַט דאָס קעפל אָפּדרייען, ווי פריער, איז ער זיך קורם כל
מכין צו דער אַרבעט: ער נעמט דאָס הינדל פאַר די פליגל אַן און פליקט
די פּעדערן פון דינעם העלדזל, פאַרגלאַצט די ווייסע אויגן אין דער הויך

און פירט אין העלדזל מיט א שטומפיק מעסער." אין דעם שטעקט די איראניע פון דיכטער איבער דער פארשווינדנדיקער יידישקייט, וואס לאכט אפ פון זיך אליין.

פון שטעמל איז געווארן א שטאט און דער ייד איז מיט איר אויס-געוואקסן. ניט ווייט אבער פון דער פארפוצטער הויפט-גאס פארקריכט מען גלייך אין דער נעגערשער געטא, וואו „די ברעטלידע הייזלעך זיינען אן פענסטער און אן קוימנס."

עס קומען אן ליטווישע און דייטשע יידן אין שטאט. די צוויי שיכטן יידן האבן זיך ניט ליב. די ליטוואקעס באזעצן זיך אין די ארימע טיילן פון שטאט. זיי זיינען די שניידערס, די שוסטערס, די היטלמאכערס. זיי וואוינען אין שכנות מיט „די וואוילע שווארצע".

י. י. שווארץ שטעלט זיך אפ אויף די באציאונגען צווישן אימיר גראנטישן ייד און דעם נעגער און ער קומט צום פאלגנדיקן שלום:

„און מערקווירדיק איז עס געווען: ווי שנעל די מענטשן אן א צונג האבן באגריפן — און קלארער זאגנדיק — דערשמעקט, דערטאפט, דעם נאקעטן מהות פון פרעמדן נעגער, פון דער עקזאטישער און ווייטער ראסע, מיט יעדן זייער קנייטש און ריר און דריידל, מיט זייער אויפריכטיקן קינדערשן לאכן און מיט דעם שפעטער איינגעפלאנצטן אומעט, מיט זייער גוסט און ריין טראפישן געשמאק. און ס'איז געווען נאטירלעך, וואס דער נעגער האט פון זיין צד באלד דערשמעקט אן די — זיי זיינען עפעס נענטערע מענטשן; געהערן טאקע צו דער ווייסער ראסע, נאר ווייסע ראסע פון אן אנדער מין."

און, ווי שוין דערמאנט, איז דאס געווען בלויז אןגעווענדט אויף דעם אימיגראנט און ניט אויף דעם דאָגעבוירענעם זון. ווי מיר ווייסן שוין, האבן דעם זעלבן געדאנק אויך ארויסגעבראכט די שפעטערדיקע שרייבער אפאטאשן און גלאזמאן. דזשאָשעס זון דזשעיקאב איז שוין אויפגעוואקסן אין דער נייער לופט און דער אלטער יידישער קרעכץ און טרויער האבן ניט געהאט די שליטה איבער אים, צו מאכן אים פילנדיק און גערעכט צום אונטערדריקטן. דער יונג איז ניט געווארן איינער פון

מאב, נאָר ער האָט צוגעזען אַ לינטשינג מיט אירע גרוילן און ניט אָנגע-
נומען זיך פאַר די געליטענע.

דזששאַשעס קינדער וואַקסן אויס און מישן זיך אויס מיט דער ליליע-
ווייסער אַטמאָספּערע פון דער סאומ. בלויז דער אַלטער דזששאַש, וואָס
איז זאָט אין געלט און אין יאָרן, פילט זיך אָפט פרעמד און איינזאַם דאָ.
דאָז ווענדט ער זיך צום אַלטן סעם, דעם ערשטן נעגער, וואָס האָט אָנגע-
הויבן מיט אים צו אַרבעטן אין יענע יאָרן. סעם איז שוין אויסגעדינט,
דאָך הייסן הייסט עס, אַז ער פאַרדינט זיך נאָר זיין ברויט.

דזששאַש און סעם פילן זיך גוט צוזאַמען. ביידע דערציילן זיך ניט-
געשטויגענע, ניט-געפלויענע מעשות. און דזששאַש שטאַרבט אַ רואיקער
אין שלאָף.

אַט אזוי האָט י. י. שוואַרץ פאַראייביקט אין דער יידישער ליטע-
ראַטור דעם ניט-טיפישן פאַר דער סאומ יידן. עס זיינען זיכער געווען
אַ צאָל יידן, וואָס זיינען געקומען מיטן פאַק אין לעצטן יאָרהונדערט
און האָבן זיך אַרויפגעאַרבעט, נאָר די מערסטע יידן, וואָס האָבן זיך
באַזעצט סיי אין דער סאומ, סיי אין דער וועסט, האָבן זיך איינגעאַרדנט
ניט עהגער און ניט בעסער ווי דער געוויינטלעכער איינוואוינער דער
דאַרטיקער.

די גרויסע פּאָעמע „דזשאַרדזש וואַשינגטאָן“ איז אינגאַנצן גע-
ווידמעט דעם נעגער-לעבן. ווי די פריערדיקע טיילן פון בוך, איז אויך
די זאך געשריבן געוואָרן אין אַ אידילישן טאָן. דזשאַרדזש איז דער פריי-
לעכער קבצן, וואָס ווען ער קומט אָפּגעמען די וועכנטלעכע שכירות פאַר
זיין אַרבעטן מיט אייזלען און פּערד, זינגט ער און טאַנצט און טרינקט
זיך אָן און גייט צום „היברו-מאָז“ אויסלייזן זיינע זונטיקדיקע בגדים,
וועלכע ער פאַרזעצט גאַנץ פינקטלעך יעדן מאָנטיק.

זיין ווייב מעגי קען איר מאַן, נאָר זי איז אויך אזוי גוטמוטיק ווי
ער. זיי קריגן זיך אויף אַ הומאַריסטישן אופן. זי זאָגט אים אַריין אין
זיבעטן ריפ און ביידע האָבן הנאה דערפון. דאָס לעבן פליסט בני זיי
נאַרמאַל. זייער סאַציאַלע ניט-גלייכקייט ווערט פון דיכטער אינגאַנצן
פאַרשוויגן.

י. י. שוואַרץ שילדערט אַ גאַטעסדינסט אין קליינעם נענערשן קירד-
הויז, וואו די לידער-תפילות ווערן געזונגען מיט עקסטאַז און די באַ-

גייסטערונג דערגרייכט „צום ווייסן שוים ארום די שווארצע מילער.“
דא פילט זיך דער הייסער אטעם פון יידישן דיכטער, וועמען דער גייסט
פון רעליגיעזן אויסגעשריי איז גוט באקאנט פון דער יידישער שול און
וועמעס ביבלישע נעגער-מאטיוון זיינען אים נאָענט.

„א, מרים, ניט באַדויער און ניט וויין,
א, מרים, ניט באַדויער און ניט וויין,
פרעהס חיל איז דערטרונקן —
א, מרים, וויין ניט מער!“

נאָר אויך אין דער קירך שפילט זיך אָפּ די מענטשלעכע דראַמע.
דזשאַרדזש איז אייפערזיכטיק אויף טאַמאַס, וואָס קומט ניט אַרײַן אַהער
דאוונען, נאָר אַראַפּפירן די ווייבער פון גלייכן וועג. דעם נעגער, זאָגט ער,
דאַרף מען לינטשו, ווייל ער איז אַ לײַדיקנייער און ער לעבט אויף די
קעסט פון מענערס האַרעוואַניע.

טאַמאַס געלינגט אָבער צו ווערן דער גאַסט צום טענקסגיווינג-
מאַלצייט ביי דזשאַרדזשן אין הויז, ווייל מעני איז צו אים ניט גלייכגילטיק.
טאַמאַסעס סוף איז ניט קיין גוטער. ער ווערט מיט דער צייט גע-
בראַכט פאַרן ריכטער און פאַרמשפט צום טויט. ער קוקט אויף לינקאַלנס
בילד אין געריכט און וויינט פון טיפן צער.

„פאַטער לינקאַלז, האָב דו רחמנות אויף אַ בלודנעם נעגער!“

ווען „קענטאַקי“ איז דערשינען האָט דאָס געמאַכט אַ רושם אין
אונדזער אַמעריקאַניש-יידישער ליטעראַטור. „דזשאַרדזש וואַשינגטאָן“
איז געווען נאָר אַ נייעס. די פּרישקייט פון עפּישן פּערז און פון דער
טעמע, שוואַרצם זוניקייט אין אַלץ, צו וואָס זיין פּען רירט זיך צו, האָבן
דערפּרייט דעם לייענער. דזשאַרדזש, מעני און טאַמאַס זיינען אים געוואָרן
נאָענט. די אילוזיע איז געווען שיין.

דער קריטיקער נח שטיינבערג האָט אין זיין „פאַרטערט“ וועגן
י. י. שוואַרץ געשריבן: „שוואַרץ האָט פּרוּבירט שילדערן דאָס לעבן
פון צוויי פּעלקער: יידן און נעגער, און עס מעג אויסזען פאַראַדאַקסאַל,
אָבער אַזוי איז דאָס: כאַטש שוואַרץ איז אַ ייד, איז אים בעסער גע-
לונגען צו געבן די פּאַעזיע פון די נעגער, ווי פון די יידן. צו די נעגער
האַט ער געשאַנקען זיין עקסטאַז, זיין אינספּיראַציע, זיין הומאָר און זיין
ברייטן דיכטערישן שוואַנג.“ (אידיש אַמעריקע, זאַמלבוך, 1929).

נאך שווארצם צוגאנג צום נעגער־לעבן איז געווען פאלש און פאר־פירער־יש. די אומגעהייערע לידן פון דעם נעגער אין דער סאנט, די קלוקס קלען גרויף, דער פחד פארן ווייסן בכלל, די עקאנאמישע, פאלי־טישע און סאציאלע דיסקרימינאציע — אלץ האָט געקאָנט קינסטלעריש באַרירט ווערן. י. י. שוואַרץ האָט זיך אַבער באַנוגנט מיט קוקן אויף איין ווינקל פון נעגער־לעבן, און דאָס אויך מיט ראַזווע בליקן. און עס איז אַ גרויסער שאַד. צוליב דער פּאָפּולערקייט פון „קענטאַקי“ האָט דאָס ווערק געקאָנט האַבן אַ באַאיינפלוסנדיקע זוּרקונג אויף זיינע לייענער. דער איינפלוס איז פאַראַז, נאָר אין אַ פאַרקערטן זין. עס פילט זיך אַ גלאַריפּיצירן פון יידישן גביר און אַ פאַראַדילייעווען פון פינסטערן לעבן פון נעגער. פון אַ יידישן דיכטער, אַן אַפּשטאַם פון נביאים־פּאַלק, האָט מען געקאָנט און געמשגט דערוואַרטן אַן אַנדער צוגאַנג צום נעגער־פּאַלק.

„קענטאַקי“ איז אַ רוין אין דער יידישער ליטעראַטור, נאָר אירע דערנער שטעכן מער ווי אַ געוויינטלעכע רוין.

1

י. י. שוואַרץ באַלאַנגט צו דער פּלעיַארע פון די „יונגע“ אין אונדזער דיכטונג, נאָר קיין טאָן־געבער ביי זיי איז ער קיינמאַל ניט געווען. דערפאַר אַבער האָט מ. ש. האַלפּערן איבערגעלאַזט אַ טיפּן חותם ניט בלויז אויף זיין דור פּאַעטן, נאָר אַ צאָל פון די שפּעטערדיקע פּראַלעט־פּעניקעס זיינען געשטאַנען אונטער זיין פּאַעטישער זוּרקונג.

מ. ש. האַלפּערן האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין רויטבלוטיקן דיכ־טערישן צאָרן און מיט זיין בייטשיקער סאַטירע. אין זיין ליד „סאַלוט“ האָט ער פאַראייניקט ביידע.

„ביי אונדז אין לאַנד איז אויך עפעס דאָ —
און וואו קיין לאַמטערן־סלופּ איז נישטאַ,
איז דאָ אַ בוים, און דאָס מיינט דאָך קלאַר,
אַז אַ נעגער איבער צוואַנציק יאָר
מעג האַסן אַלץ וואָס שטרעקט זיך אַרויף
צום האַלטן דעם, וואָס מען הענגט אים אויף.
נאָר יענער וואָס איד האָב שטאַרבן געזען
קיין פּופּצן איז ער ניט אַלט געווען.“

דער פאָעט באַשרייבט די לינטשינג פּראָצעדור און דאָן גיט ער צו —

„אָבער ניט נאָר האָט מען דעם בהמהניק
פאַרוואַרפן אַרום האַלדן אַ שטריק,
נאָר די פּאָז פון דער רעפּובליק האָט מען אויך
אַרויפגעצויגן אין דער הויך —
און דער הימל איז בלוי — אים גייט ניט אָן —
און ביים ווינט איז אַ שמחה מיט דער פּאָז,
און איד — אַ געשלאָגענער הונט — ניט אַ וואַרט.
ניט אַריינגעלייגט גאַרנישט — אַ שותף צום מאַרד.“

די קרעפטיקע פּאָעמע „סאַלוט“ האָט האַלפּערן אָנגעשריבן אין 1929.
אַ צווייט ליד זיינס הייסט „דאָס ליד פון דער נעגער־מויד“. פאַר-
נוואַלטיקט די מויד און „דער ווייסער לאַכט און ער גייט פאַרביי און
אַ גרום מיט אַ פּוס, און אַ צונאָב אַ שפּיי.“

די וואָס האָבן האַלפּערינען געקענט פּערזענלעך גיבן איבער, אַז דאָס
נעגער־פּראַבלעם האָט אים שטאַרק אָנגערירט. ווען ניט זיין פּריציפּטיקער
טויט (אין 1934), וואַלט ער מסתּם געשאַפן מער לידער אויף דער טעמע.
ז. וויינפּער, האַלפּערנס חסיד און תּלמיד, איז אַוועק אויף אַנדערע
דיכטערישע וועגן. זיין פּערז איז גוטמוטיק און ווייך. ער איז אויך
פּשוטער און ערדישער ווי האַלפּערן. צווישן די ערשטע לידער, וואָס
קינדער האָבן אין די יידישע שולן דאָ געלערנט, איז געווען זיין „די
מעשה פון נעגערל און שלעגערל“.

„די הויט פון שלעגערל — אַ ווייסע,
און אַ שוואַרצע ביי דעם נעגערל.“

פאַרוואָס האָט דאָס ווייסע ייטגל געשלאָגן דאָס נעגער־קינד? ענט-
פּערט דערויף דער דיכטער:

„גאַרניט האָט דאָס שלעגערל
מיטן שאַרפן עלנבויגן
געהאַט צום גוטן נעגערל
מיט די טרויעריקע אויגן.“

דאָס ליד איז צאָרט און אַזוי פּשוט און עס נעמט איד דורך מיטן
גרויסן אמת, וואָס עס ברענגט אַרויס: אַז דאָס שלעגערל מיטן שאַרפן
עלנבויגן האָט ליב געהאַט אַ שטורכע טאָן דאָס נעגערל מיט די גרויסע
שוואַרצע אויגן.

אין זיין נייעם בוך „דאס געזאנג פונם גלויביקן“ (ארויס אין 1943),
וואו וויינפער דער קולטור־שליח באזינגט די שיינקייט פון אלע טיילן פון
לאַנד, שטעלט ער זיך אָפּ אויף דער טרויעריקער לאַגע אין דרום, וואו מען
„דערלאַנגט דעם נעגער־מענטש אינם האַלדז און נאַקן.“ און אין דער
פּאָעמע „שוואַרץ־ווייס“ ווענדט ער זיך צו אויב לינקאַלן מיט —
„נאַר טירן זיינען אין דיין לאַנד נאָר אַלץ באַזונדער
פאַר שוואַרצע און פאַר ווייסע.“

די זון אין אַטלאַנטא איז מילך, נאָר האַרט איז איר אַרעם; און
אַלאַבאמא איז די ערד מטמא; און קאַראָלינאַ באַדט די גלידער אירע
אין בלוט, וואָס פליסט פון שוואַרצער הויט; און „ניט קיין גרויסע
שוואַרצע פּלויס הענגט אַרונטער פון אַ בוים אין דרום, נאָר דאָס האַט
דער ווייסער אַרעם אַ שוואַרצן ברודער אויפגעהאַנגען.“

אייער פון אונדזערע עלטערע יידישע דיכטער, ה. רויזנבלאַט
פון קאַליפּאָרניע, האַט אין זיין לעצטן בוך („מיין ליכטיקע נסיעה“,
פאַרלאַג 5. מ. שטיין, שיקאַגאָ, 1944) אַ סעריע „מיסיסיפּי“, וואָס פאַר־
נעמט 21 זייטן. „דער בונט פון איינעם“ איז אַ באַלאַדע פון אַרום 500
שורות. דער ווייסער היימלאַזער האַלצווערקער אבנר חברט זיך מיטן
שוואַרצן עמוס, וועלכער

„טראַגט אין לייב אין שוואַרצן,
דאָס ליד פון מיסיסיפּי טאַל.“

ה. ליוויק האַט אין זיין בוך „נייע לידער“ (1932) אַ סעריע אויף
נעגער־טעמעס. זיין „נעגערשעס“ איז קרעפטיק און אַרויסרופנדיק. ער
רעדט דירעקט צום נעגער:

„דוכט זיך, — וואָס? — איד בין אַן איבערגעפּייניקטער אַליין,
אַן אויפגעהאַנגענער, ווי איר, אויף שטריק פון ראַסע;
מיין אויסזען איז פאַר איד ניט ווייניקער געמיין,
ווי דאָס אויסזען פון אַ יעדן פון אַ לינטשער־מאַסע.“

דאָד שלאַנגט ער פאַר, אַז דאָס יידישע ליד זיינס זאָל זיין פון די ערשטע
צו פאַרבינדן חברשאַפט צווישן מחנות פיינט.

אין אַ צווייט ליד, „ווייסע לבנה“, וועט ער מיט נעגערס אַרויסגיין
און פאַרכאַפּן די ווייסע לבנה, ווייל, „אַחוץ אונדז, ווער אַנדערש קאָן

דארפן דאס חיות פון וויסקייט צו זאפן. " אין דריטן ליד „לינטש“ טאנצט איבער זאלן א וויסער סקעלעט און א שווארצער סקעלעט האלט אין איין פאלן. אין פערטן ליד זינגט ער וועגן אייניקל פון אנקל תם. אין זיין גרויסער פאעמע „א בריוו פון אמעריקע צו א ווייטן פריינט“ זינגט ער :

„ליפן נעגערשע, — וויפל צערן
עס הענגען פון זיי ארונטער ווי די זעק,
און וויפל געדולד הינטער זיך זיי פארשפארן
יעדעס מאָל, ווי די צונג גיט זיי אַ לעק.“

לייוויק איז שטארק סוביעקטיוו. דער נעגער רופט ביי אים תמיד ארויס א געפיל פון א מין שולד צו אים. ער פילט א קרובהשאפט צו אים און אין דער זעלבער צייט ליגט א טיפער תהום צווישן ביידן צוליב טויזנט און איין זאך, וואָס ווערט דורך עמאָציע טיפער ארויסגעגעבן ווי דורך פאקטן. לייוויק זינגט ווייטער אין דער זעלבער פאעמע :

„עס נעמט מיך דורך אלעמאָל אזא קלעמונג, —
ווען איד זע נעגערס טוען מיט די ווייסלעך א דריי ;
און עס דוכט זיך מיר, אז מיין יעדע באנעמונג
שטעכט זיי דורך ביז בלוט, טוט זיי וויי.“

כאָטש ניט איד, ניט מיין טאטע, ניט מיין זיידע
האַבן אין זייער פארשקלאָפונג געהאַט א האַנט,
פונדעסטוועגן קומט אויס, אז איד בין זיך מודה
אין א שולד, וואָס צו זיי איז עס גאַרניט באַקאַנט.“

די דיכטערין מלכה לי זינגט ליריש און שוועסטעריש וועגן נעגערס. אין איר ערשטן בוך לידער (1932) שילדערט זי א לינטשינג אין וואַלד —

„איין בוים בלוטיקט ביזן שטאַם . . .
איבער אים גייט אויף גאַטס שוואַרצער לאַם.“

אין איר צווייטן בוך „געזאַנגען“ (1940) האָט מלכה לי דריי לידער וועגן נעגערס. אין ערשטן ליד („דער פאָטער לינקאַלן“) זעט זי ווי לינקאַלן פירט די קינדער צום באַגין, ווי שוואַרץ מיט ווייס פאַרבירדערט, און „איד צי אויס מיין שטומע האַנט, לאַמיר גיין מיט אים צוזאַמען.“ אין צווייטן ליד זעט זי ווי דער שוואַרצער סאַלאַמאַן פּוצט מיט

א ווייסן טוד די שויבן, נאָר פאַר איר, אין דער פּאַנטאַזיע, איז ער שלמה המלך, וואָס זיצט אויף זיין טראָן.

„זיין לעבן באַהעפט מיט פאַרנאַנגענע צייטן,
דער טונקעלער קעניג — דער שוואַרצער „סאַלאַמאָן“.

דאָס דריטע ליד, „דער נעגער אין סאַבוויי“, שפּיגלט אָפּ אין איר געדאַנק די דערמאָנונג פון לינטשעריי ביים אַנבליק פון א נעגער. זי הערט זיין יאַמער־געוויין. זי פילט ווי —

„ער הויבט זיין פויסט און בייגט זי ווילד,
אין יעדן ווייסן ער זעט דעם מערדערס בילד.“

קרעפטיק איז דאָס לינטש־ליד פון דער דיכטעריין אסתר שומיאטשער (אַלע טעג, נ. י., לידער און פּאַעמעס, 1939).

„איך פאַל צו צום מת און קוש זיינע טריט —
די לבנה שמייכלט און היט.

טונקעלער ברודער — איד רוף, איד רוף —
אויף פעטליע פון שטריק נעם מיין ווייסן גוף.“

(ז. 195)

א. לעיעלעס האָט אין זיין „אין סאַבוויי“ (ראַנדאָס, 1926) געלונגען אויפגעכאַפט דעם נשמה־פּלאַטער פון א נעגער, וואָס פאַרט מיט א ווייסן מיידל —

„א ווייס מיידל א נעגער.

טרויער

אין דעם דירעווודיקן גרויסן מויער.

ניט אונטן אויף די רעלסן רעדלען רעדער,

רעדער ווירבלען, שווינדלען, ברייען

אין א שוואַרצן, קרייזליקן, אומגליקלעכן קאַפּ.“

(ז. 45).

דער דיכטער בעריש וויינשטיין האָט אין זיין כּוד פּאַעמעס „ברוכ־וואַרנ“ א גרויסע סעריע לידער „נעגערס“. ער איז פּלאַסטיש און פּילאָ־זאַפּיש און זיין שפּראַך איז שווער און דער ריטם איז האַמעטנע. אין ערשטן ליד, „א נעגערש דאַרף“, רעכנט ער אויס מער ווי ער זינגט וועגן די טיפּן, וואָס האַלטן זיך דאַרט אויף. דאָס לעבן איז אַרים־נאַרמאַל, א קינד א טויטס ווערט באַגראָבן ביינאַכט. אינדערפרי קומען נאַנעס און לאָזן איבער עסן, עפּנדיק איטלעכע טיר. אין צווייטן ליד, „ניגראַ

דזשארוזש" געפינט זיך דער דארפישער נעגער אין ניו־יאָרק און כאַט אָן זיינע הענט צו פארדינגען.

דאָס דריטע ליד, „לאַנדרי“, באַשרייבט נעגער־ארבעטער אין אַ לאַנדרי —

„אונטער שוואַרצע הענט בלענדט וויסער די האַרטקייט פון קראַכמאָליעטע לייִוונט.“

דאָס פערטע ליד, „האַרלעמער נעגערס“, געשריבן אין זעלבן מאַנאַ־טאַנעם טאַן ווי די פריערדיקע, קאָנסטאַנטירט, אַז —

„האַרלעמער נעגער־יונגען זיינען שטאַטישער ווי אַנדערע פון אומעטום ניו־יאָרק.“

אין פינפטן ליד, „ניגראַס לעצטע טעג“, ענדיקט דער נעגער זיין לעבן אויף אַ בוים, ווייל ער האָט געגלִוסט נאָך אַ וויסער פרוי.

דאָס זעקסטע ליד הייסט „לינטשינג“. וויינשטיין פאַרזיכערט דעם געלינטשטן נעגער, אַז „אַ סך שטאַרבן אַזוי ווי דו“. ניט בלויז שוואַרצע, נאָר אויך קעמפער ווייסע אין שטעט אין איראָפּע.

בעריש וויינשטיין האָט זיך שפּעטער אומגעקערט צו דער זעלבער טעמע. אין דעצעמבער־נומער, 1938, פון זשורנאַל „אידישע קולטור“, האָט ער פאַרעכנטלעכט דאָס ליד „אַ נעגער שטאַרבט“. ער פאַרענדיקט דאָס ליד מיט פאַלאַגנדיקע שורות:

„די נעגערשע מאַמע מיט אַ זשמעניע גראַז רעדט צום מת ;
ווישט דאָס בלוט פונם מויל, פונם האַלדז —
און אַלע אירע פינגער קלאַמערן זיך אינם טויטנס האַר
מיטצושטאַרבן אויפן קרויץ פון אַ נעגער.“

יעדע ריכטונג אין דער יידישער דיכטונג, יעדע שאַטירונג און יעדער צייט־אַפּשניט האָט זיך אָפּגערופֿן אין פּערז אױף דער לאַגע פון נעגער. ניט שטענדיק האָט זיך געהערט אין ליד דער אָפּקלאַנג פון סימפּאַטיע, ניט שטענדיק האָט געברויזט מיט פּראָטעסט־שטימונג קעגן דער אומגע־רעכטיקייט פון ווייסן אויבערהאַר צום שוואַרצן אונטערטעניקטן, נאָר כמעט יעדער דיכטער האָט דעם נעגער דערזען, דערפילט אים און רע־אַגירט אויף אים. פון אויסטערליש־צינישן, נאָר אינערלעך צערפולן, קלוגן זישע לאַנדוי און דעם אינטראַ־ספּעקטיוויסטישן, יונג־פאַרשטאַר־

בענעם לודוויק, ביז די סאמע יינגסטע; פון די פראלעמפעניקעס ביז די היגע דערצויגענע יידיש-שרייבנדיקע דיכטער.
זישע לאנדוי האט געשריבן אז אפשטויסנדיק ליד וועגן נעגערינס, נאר דאס איז געווען ניט מער ווי א מאניער אזא ביי אים, א חנדל צוליב דער לעצטער שורה אין זעלבן ליד.

„אמאל א קאלב, אמאל א הונט דערמאנען אייערע אויגן,
ווי ביי חזירים זיינען אייערע ליפן גראב,
און אייערע בייכער הענגען גלייך ווי זעק אראפ,
ווי ביי א פראש איז אייער נאז צעצויגן;
און הענט האט איר ווי אפן,
געשאפן גאטס ווערק צו פארשעמען —
אדער מיר ארומצונעמען.“

ראובן לודוויק (1895-1926) איז געווען א פיל צוזאגנדיקער פיינער דיכטער. זיין קראנקהייט האט אים געשטערט צו שאפן, נאר דאס ביסל, וואס איז צונויפגעקליבן געוואהן אין איין באנד נאר זיין טויט, איז אז עדות, אז מיר האבן פארלוירן אין אים א טאלאנט, וואס האט פאר שטאנען אמעריקע. ער האט איבערגעלאזט פיר נעגער-לידער. אין „זינג פרעמדער“ פראקלאמירט ער דעם אימיגראנטס קוק אויף אמעריקע. קלאר איז זיין קול.

„ניט מיר וועלן פארציען די ווייסע שטריק
ארום די שווארצע העלדער פון דזשארדזשיאס זין;
ניט מיר וועלן ציטן שייטער-הויפנס
פארן שווארצן לייב פון לאיזיאנא.
מיר וועלן בלויז זוכן די וואונדער פון לאנד
אויף די וויסטע וועגן פון לאנד.“

א צווייט ליד טראגט דעם קאפ: „ווער האט צעשאסן דעם קרעציקן נעגער? און עס הייבט זיך אז מיט פאלגנדיקן פערז:

ווער האט צעווארפן
ווייסע שטיקלעך וואלקנס
אויף א שווארצ-רויטן הימל?“

אין „צו א נעגער“ שרייבט ער: „ס'האט די ווילדע אפריקע דרך אהער געשיקט און די זון פון אלבאמא האט דרך אויפגעצויגן. ווערן

זאלסטו דער לעבעדיקער אָדער פון די טויטע זאכן דאָ אין צימער, ווערן
זאלסטו זייער האַרץ און זעל."
אין „אירא אַניעל" (1918) באַזינגט ער דעם נענערשן פרייזפּאַיטער
און ער פּאַרענדיקט: „ווערט פון אַניעל — דער שלענגער, דער זיגער —
בלויז אירא אַניעל — דער ניגער."

ז

**עס איז געווען נאַטירלעך, אַז די אויפּמערקזאַמקייט פון די סאַציאַל־
געשטימטע דיכטער זאָל זיין געווענדט צו דער לאַגע פון נענער. די
שרייבער, וואָס האָבן באַלאַנגט צו דער פּראָלעטפּען־גרופּע, אָדער וואָס
זיינען געווען אונטער איר איינפלוס, האָבן פּאַקטיש ניט דורכגעלאָזט
קיין איין געשעעניש, וואָס האָט אַנגערירט דיסקרימינאַציע און פּאַרפּאַל־
גונג פון דער נענער־ראַסע ניט צו לאָזן הערן זייער קול פאַר אמת און
גערעכטיקייט. אַפּט באַלאַנגען לידער פון אַט דעם זשאַנר צו זייערע
בעסטע שאַפּונגען.**

די סקאַטסבאָראַ קעים איז געווען די פּאַפּולערסטע טעמע ביי אַ צאָל
פּאַעטן. בכלל זיינען די פּראָלעטפּען־שרייבער געווען מער איבערן לאַנד,
זיך אַנגעזען און אויסגעפונען פון דער ערשטער האַנט, דורך זייערע וואַנ־
דערונגען אין דער סאָט, וועגן דעם אמתן לעבן פון נענער. און ווי אין
יעדן פּאַל, ווענדט זיך אין דעם מאַס טאַלאַנט און אַלזייטיקייט אָדער באַ־
גרענעצטקייט פון דער דיכטערישער פּערזענלעכקייט די געלונגענקייט און
דויערהאַפּטיקייט פון דעם שאַפּן.

דער עלטסטער פון די דיכטער פון דער פּראָלעטפּען־גרופּע איז דער
73־יעריקער אב. וויקטאָר, וואָס האָט מערסטנס ניט געלעבט אין ניו־יאָרק,
נאָר אין דער וועסט און אין דער סאָט. ער איז צווישן די ווינציקע
יידישע דיכטער, וואָס האָט אַ סעריע לידער וועגן אַמעריקאַנער שטעט.
אין זיין פּאַעמע „סקאַטסבאָראַ" שילדערט ער דעם גרויל פון לינטש.
אין דער פּאַעמע „נינערטאָון" (1933) גיט ער איבער ווי די שוואַרצע
געגנט קוקט מיט פּאַרוואַנדערונג אויף די ווייסע, וואָס קומען זיך איינ־
שטעלן פאַר די שוואַרצע סקאַטסבאָראַ יינגלעך.
דער יונג־פּאַרשטאַרבענער (1902-1934) יוסף גרינשפּאַז האָט אַ סך

געוואנדערט איבער דער סאט. זיין סעריע „שווארצע ברידער מינע“ אונטערשיידט זיך פון די אנדערע פראלעטפענישע לידער וועגן נעגער, וואס זי איז ווינציקער באמבאסטיש און מער דורכגעלייטערט פאעטיש. ער זעט ווי נעגער פארטערס וואשן און רייניקן דעם גרענד סענטראל וואקזאל אין ניו-יארק און ער זינגט:

שווארצע ברידער מינע,
טאנצן אויס אין דער שטילקייט פון דער נאכט,
אין דער רואיקייט פון מירמלשטיין,
א טאנץ פון שווארצער ארבעט.

„די באלאדע פון נעגער דזשאנס עלטער-זידן“ (1927) באשטייט פון 38 סטראפן. אין איר ווערט קיין איין מאָל ניט דערמאָנט דאָס וואָרט „נעגער“, נאָר „ברוינער“. ער רעדט וועגן די ברוינע ריזן, וואָס האָבן דעם ערשטן מאָל דעם טױט דערזען און פון דאָ אַז געוואָרן קנעכט. גרינשפּאַן דער וואַנדערער זעט אין דעם פּולמאַן פּאַרטער אַ מין סימבאָל פון דער-וואַכטן נענער-האַס קעגן דער ווייסער באַהאַנדלונג. „אין אַ פּולמאַן, באַטרונקן לײַגט אַ מינע-באַראַן, אין דערוואַרטונג לײַגט אַ נעגער אויפן דאָך פון וואַנאַן.“

אין „אויף שליאַכן פון דזשאַרדזשיאַ“ דערזעט ער —

„אויף ביידע זייטן
פון דעם שלענגלדיקן וועג
כוואליען פעלדער זיך
באלאדענע
מיט ווייסער מזל ברכה.
אויף יעדן פעלד,
אַ באַהאַנגענע מיט זעק,
וואַגלט אַנגעבוין אום
אַ נענערשע משפּחה.“

אין „משעין נענג“ האַלדזן פאַר ווייטיק ברוינהוויטיקע ברידער דעם גלייאַקן שטיין און לאָזן אים זויגן פון לייבער פון מידע דעם שטומען געוויין. „פאַפּלער איז געוואָרן זיין ליד, וואָס הייבט זיך אַן מיט דער שורה: „עי, יינגעלע, ווי ווייט איז צו אַגאַסטאַ?“ און דאָס נענער-יינגל בלייבט שטיין פאַרגליווערט פון שרעק, וואָס אַ ווייסער רעדט צו אים מענטשלעך. אין אַן אנדער ליד דוכט זיך אים אויס, אַז דער אַלטער

נעגער-באפרייער לינקאלן קארטשעט זיך אין שטומען צער, זעענדיק ווי סיימאן לעגרי הערשט איבער דער סאט.

וועגן „טשעין גענג“ שרייבט אויך דער פארשטאנדענער שיקאגאג דיכטער ל. גארעליק. טאם דער נעגער דרייט זיך ארום און ארבעטלאזער און זיין פרוי איז די פארדינערין און באשולדיקט אים אין פוילקייט. אין „דאס ליד פון דזשעקסאן דעם נעגער“ קומט דער נעגער פון דער סאט קיין שיקאגא און אין ערגעץ איז קיין ארבעט ניטא. אין זיין „פון ניר יארק וביז קאליפארניע“ זעט גארעליק „אזא שפע, אזא שפע אויף מער לאנען-פעלדער און אויף באוול-פעלדער, נאר די באווינונג פארן נעגער איז בלויז צרות און פחד.“

דער פארשטאנדענער בצלאל פרידמאן בייזערט זיך אין זיין „סקאטסבארא“, פארוואס מען לערנט ניט די קינדער דעם אמת וועגן דער לאגע פון נעגער אין די סקולס. און ווען זיין אייגן קינד דערציילט אים ווי לינקאלן האט באפרייט די שווארצע, שיקט ער אים אראפ צום דזשעניטאר רזשים“ (נאמען פון א צווייט ליד), אז ער זאל איר דער-ציילן וועגן זיין לעבן.

מארטין בירנבוים האט אין זיין ערשטן בוך לידער „וויזערס“ פיר נעגער-לידער. אין „לינטש-פראצעדור“ דערמאנען אים די רויטע וואונדן אויף דער שווארצער, צעפאלמעסטער הויט אין א פלאמיקער רויטער פאן. אין „שיקאגא“ הערט ער ווי די נעגער-פרוי וויינט, דעם קאפ צווישן דארע הענט. ער געפינט אויס, אז די ווייסע שטעלן איר מעכל אריין צוריק. ער איז דער בונטאר אין אלע זיינע לידער. אין דער באלאדע „ראי דער מולאט“ האט ראי חתונה מיט א שווארצער און ביידע קעמפן אין די פראטעסטירנדיקע רייען קעגן הונגער, קעגן עוויקשאנס, צוזאמען מיט די ווייסע. אין דער פאעמע „דער גייסט פון סיימאן לעגרי“ איז עס דאס קול פון באלשעוויק, וואס קעמפט קעגן שייטער-פלאמען, קעגן תליה-שטריק. מעינקע קאץ האט אין זיין בוך „די וועלט אין טאגן“ א פאעמע „די לינטשנדיקע קרא“, אין וועלכער ער פרואווט ארויסברענגען דעם קאמף פון נעגער און ווייסן קעגן דעם אלגעמיינעם שונא — דעם לינטשער. י. א. ראנטש האט אין זיין בוך „הונגעריקע הענט“ א סעריע „שווארץ און רויט“, וואס באשטייט פון פינף נעגער-לידער. דעם נעגערס האפענונג ליגט אין זיין פאראייניקן זיך מיט די ווייסע קעמפנדיקע אר-

בעטער (גענער-ארבעטער); אין „סקאטסבארא“ דראָט דער שוואַרצער זיין שטייפע פּוּיסט דעם פּיינט אין פנים. אין „אַלאַבאַמאַ“ גיט דער ווייסער לינטשער איבער זיין דערפאַרונג. אין „נאַרמאַן טיבאָראָ“ גיט דער שוואַרצער בחור איבער ווי ער האָט זיך געראַטעוועט פון אַ ליַיַט טשעריי. „בלוי גראָז“ איז די געשיכטע פון אַנדזשעלאָ הערנדאַנס קאַמפּ. אהרן קוריץ האָט געשריבן אַ סך אויף נעגער־טעמעס. אין זיין בוך „די נאַלדענע שטאַט“ גייט אַרײַן אַ סעריע לידער וועגן האַרלעם. „אַלפּרעד ליווי“ האָט זיין לעבן אָפּגעגעבן פאַר לענינס אמת. „דזשאַרדזש וואָט שינגטאַן“ איז אַ בילד פון האַרלעם — „האַרלעם איז אַ הייל פון נײַר יאַרקער דלות“. אין אַ צווייט האַרלעמער בילד, „בלעק יענק“, האַלט יענק ביים שטאַרבן. דאַס גאַנצע נעגער־לעבן פון זיין ראַסע גייט פאַר זיין אויג פאַרביי. די פּאַעמע „האַרלעם“ איז טיפּיש פאַר קורצס סטיל.

„האַרלעם־האַרץ“

פון אורבאַנישן וואַנדער

ניו־יאָרק:

זומפּיק ליגסטו — אָפּגעזונדערט,

טאַליק.

דיין געוויין איז טוויזנטקויליק, —

ווי נאָך אַ פאַבריק־שרפּה אין שטאַטישן מאָרגן.

אויך וואָלף יוניו האָט אין זיין בוך „לידער“ (1936) אַ גרעסערע פּאַעמע „האַרלעם אין אַקטאָבער“, אין וועלכער ער שילדערט דעם ביטערן דלות און די אומצופרידנקייט פון דער נעגערשער באַפֿעלקערונג, וואו —

„צווישן אַלע נעמען

איז קיין נאָמען גאָר ניטאָ פאַר דעם,

וואָס וואַרגט דיר, האַרלעם.“

5. מילער האָט אַ סעריע אין זיין בוך „דאָ איז מײַן היים“ (1939)

„ליימענדיק לענגסטאַן יוהז“. אין זיין „קענט יו סי?״ גיט ער איבער זיין דערשטוינונג, ווען ער האָט אין דער סאָוט געפרוּאוּוט אַרײַנגיין אין אַ דזשיטני קאַר, וואָס איז באַשטימט פאַר שוואַרצע. דער דיכטער דער־פּילט, אַז ער איז איינער פון די נעגער —

„איך בין אַצינד אַליין —

דער נעגער־שקלאָף, וואָס טראַגט ביי זיך אין בלוט

באַליידיקונג און שרעק — דורך דורות אָנגעזאַמלטע.“

דער דיכטער בער גרין האט אין זיין בוך „בלומען אונטער שניי“ א סעריע פון 13 לידער „נעגערס“. אין זיי דריקט ער אויס די קאמפס אָנגעהעריקייט פון ווייסן אַרבעטער מיטן שוואַרצן אַרבעטער. („א, שוואַר-צע ברידער מיינע, צינדט אָן דאָס לויכט פון אייער נאַכט.“ אין ליד „נייגעזאַנג“ הערט ער דעם נעגער זינגען „א ניי געזאַנג פול בראַנז און ברוין און שטאַל“.

דער דיכטער זעט נאָר קאַמף און צאַרן און גבורה אין האַרלעם. אין ליד „אַנזאַג“ זינגט דער נעגער: „מיינע לעצטע „שאַנד־פּלעקן“ שנייד איך אויס, וואָרף וועלט אין פּנים.“ דער נעגער איז אים אַ ברודער און ער זאָגט צו אים אין „מיון ברודער“: „א, נעגער: איד, דער ווייסער ברודער, בלוטיק אין איין מחנה מיט דיר.“ אין ליד „אַ רעדנער“ ווערט פון „שוואַרצע האַנט, ווייסע האַנט — אַ האַנט.“ אין ליד „בייאַכט“ איז פאַראַן אַזאַ שורה:

„אונטער שוואַרצער הויט לויכט אַ העל געזאַנג.“

אין „אַ מאַרש“ זינגט ער: „אין אונדזער בלוט — אַפּריקעס געזאַנג.“ אליעזר גרינבערג שעמט זיך וואָס ער דאַרף טרעפן דעם שוואַרצן ברודער זיינעם „אין גראַבן אַרבעטס־העמד פון פּראַסטן געוואַנט, איד טרעף דיר אָפּט — (עס איז ניט שיין דאָס אַרט זאָל ווערן דאָ דערמאַנט) מיט אַ בעזים אין דער האַנט.“ ער בעט זיך ביי אים: „טו אָפּ דיין געל פאַרדאַכט פון מייין ווייסער הויט. דאָס זאַל־וואַסער אין דינע אויגן איז הייס און פייכט ווי מיינע טרערן.“ („גאַסן און עוועניו“, ז. 37).

5. פיינבערגס גרויסע „באַלאַדע פון נעגער דזשים“ איז צוגעשניטן געוואָרן צו זיין אַמאַליקן אַריבערלויף צו די לינקע: זי איז באַמבאַסטיש און פאַלש.

לייבל סאַברין האַט אין בוך לידער, וואָס ער האַט אַרויסגעגעבן צוזאַמען מיט יוסף גרינשפאַן (ערעו־צייט) אַ פּאַר לידער וועגן שוואַרצע פרויען, וואָס באַוויינען זייערע זינד מיט ווייסע מענער.

שרה פעל־ליעוין באַוואַנדערט אַ שוואַרצע מיידל ביים ים, וואָס איז „אַ דענקמאַל פון בראַנז אין פאַרנייענדער זון . . . זי פּוצט אויס דעם ברעג און ווייס ניט דערפון.“

אויך די ייטנסטע יידישע דיכטער האָבן אין זייערע ערשטלינג־ביכער אַריינגענומען לידער אויף נעגער־טעמעס. מ. א. סול האָט אין זיין „דאָס ליכט אויף מיין גאָס (1935) אַ ליד, וואָס האָט אים געמאַכט זייער פאָר־פולער אויף דער יידישער גאָס, ווייל זיין „הענקער“, נעם אַוועק דיין האַנט!“ איז דעקלאַמירט געוואָרן אוממעטום, וואו עס זיינען פאַרגעקומען סקאטסבאָראַ דעמאָנטסראַציעס. אויך אין אַלע קינדער־שולן האָט מען דאָס געלערנט. זיין צווייט ליד וועגן סקאטסבאָראַ „געבליבן וואַלט שוין היינט פון זיי“, איז דערפאַר אָבער באַקאַנט בלויז צו די לייענער פון זיין בוך. אויך זיין „אַנדזשעלאַ הוינדאָן קריגט די פאַסט“ איז רעציטירט געוואָרן אין דעם קאַמף פאַר הוינדראַנס באַפרייאונג און דאָס ליד איז געוואָרן אַזוי פאַפולער ווי זיין ערשט סקאטסבאָראַ ליד.

ש. מאַלץ האָט דריי נעגער־לידער אין זיין בוך „לידער פון ברויט און זאַלץ“. אין איין ליד זאָגט ער:

„ניט ווייסע טעכטער ביסטו
געקומען צערטלען — נאָר
נאָר ברויט בלויז באַגערט —
פראַצע פון דינע הענט.“ (t. 69)

דוד סעלצער האָט אין זיין בוך „בראַנזווילער געזאַנגען“ (1942) אַ סעריע „האַרלעמער מעלאָס“ אין נעגערשן פאַלקסטאָן. דרייצן לידער, געשריבן פאַלקסטימלעך - לייכט.

„אין פלעטבוש געווען איז אַ געסל
מיט הילצערנע שטיבער בלויז פיר,
און יידישע און נעגערשע קינדער
געשפילט האָבן זיך ביי דער טיר.“

אין אַן אַנדער ליד אין זעלבן ביכל „נעגער־יונג פון אַלאַבאַמאַ“ פרעגט ער: „נעגער־יונג פון אַלאַבאַמאַ, וואָס טוסטו דאָ אויף יוניאָן סקווער? אויף קאטן־פעלד דאָרט קלאָגט דיין מאַמע, גיסט נאָר דיר איר לעצטע טרער.“

די יונגע דיכטערין דאָראַ טייטלבוים זינגט וועגן דער נעגערשער דינסטמויד, וואָס שטייט אויפן ראַג גאָס אויף אַ טאַג אַרבעט.

שלמה שווארץ פון שיקאגא, מעגלעד דער אמעריקאנישסטער צווישן די יינגסטע דיכטער, האט אין זיין ערשטן בוך „בלוימאנטיק“ (1938) א צאל פיינע לידער וועגן נעגער. עס איז אבער ניט בלויז די טעמע, נאר דער צוגאנג זיינער. וביי וואס אין די לידער ווערט דאס נעגערשע אידיאָ-מאטיש אמעריקאניש. מיט רעכט באַגרייפט ער, אז מען קאן ניט דיכטן וועגן אמעריקע און ניט ארייננעמען דאס נעגערשע ווי א טייל פון היגן לעבן. ער דריקט דאס, למשל, וואס אויף א טרעפלעכן אופן אין אזעלכע שורות ווי —

„אין מיר ליכטיקט היינט אן אנדערשקייט,
א נעגערשע געדולד זניקט אין מיר.“ (ז. 72)

זיינע „צוויי עטיוודן“ וועגן נעגערס אין דזשעקסאן פארק טיך און אין וואשינגטאן פארק זיינען פון אן אנדער שטאף געקאנטן ווי די לידער פון די מערסטע ביז איצט דערמאנטע פּאָעטן. ער באַדויערט זיי ניט, ער זעט זיי ניט ווי אַ ראַסע, נאר ווי יחידים, וואָס האָבן הנאה פון זייער פּאַר-וויילונג און וואָס רופן אַרויס צו זיך אינטערעס. די שווימערס דערמאָנען אים אין —

„א סטארע גלאַנצנדיקע ים-לייכן (וואָס) האָבן זיך אויסגעלייגט

אויפן זאַמד ביים ברעג,
שרייען, פילדערן און טרינקען לימענאַרע.
לאַכן מיט געצונדענע אויגן און שטיפן מיט דער זון.“

אין זיין סעריע לידער וועגן „סאַמבאַ“ פּראַוואַט ער איבערגעבן דעם נעגער-אידיאָ אין יידיש. אין אַ ליד וועגן זיך אליין דערמאָנט ער סאַמבאַ — דעם לאַנגיאַריקן טונקעלן וועכטער, וואָס „טראַגט אין זיך שטיקער נאַכט אין מיטאַנדיקע שטונדן.“

די „סאַמבאַ“-סעריע באַשטייט פון פּאַלננדיקע פינף לידער: סאַמבאַ רעדט; סאַמבאַ זינגט; סאַמבאַ וויזיע; סאַמבאַ גרויוויל; סאַמבאַס הספד. דער דיכטער פּראַוואַט, ניט געלונגען, קאַמבינירן זיין אימאַזשיום מיטן גייסט פון „ספּיריטשועל“: —

„זיבן זין, ווראַנעס אין אַ רעגן,
ניט געפּלויגן,
ניט געבויגן.
לאַרדי, לאַרדי,

איז איר פריילעך, איז איר מלך ?
ס'וויינט נאכט מיט פערצן אויגן. (33.1)

שוואַרצם באַנעמען די וויכטיקייט פון נעגער אין אַמעריקאַנישע
מאַטיוון איז כאַראַקטעריסטיש פאַרן נײַעסטן דור פּאַעטן.

אַ באַזונדערן פּלאַץ אן דער היגער יידישער ליטעראַטור פאַרנעמט
דער אַריגינעלער קינסטלער, הומאַריסט און דיכטער, יאַסל קאַטלער, וואָס
איז פּריציפּיק געשטאַרבן אין זײַן בליפּעריאַר. אין זײַן איינציק פאַר-
עפּנטלעכן בוך „מונטערגאַנג“, וואָס איז דערשינען אַ יאָר פאַר זײַן אומ-
קום, געפינט זיך דאָס ליד „נעקסט“. ס'איז איינס פון די קרעפטיקסטע
נעגער־לידער אין דער יידישער ליטעראַטור.

„אפשר האָט איר אַ ביסעלע צײַט
און אײך ווילט זיך
אַ ביסעלע פאַרברענגען,
נעמט און הענגט עפעס.
הענגט, הענגט,
שעמט זיך ניט.
אַ שטריק איז דאָ,
אַ בוים איז דאָ.
הענגט, הענגט,
הענגט אַ נעגער־מענטש.
אַן אַלען נעגער,
אַ יונגען נעגער,
אַ זידע־נעגער,
אַ באַבע־נעגער,
אַ בעיבי־נעגער —
אַ חיות צו הענגען
די נעגער אויף תּליות.“

נאַר, פאַרזיכערט קאַטלער, עס וועט קומען אַ נעקסט אויך צום הענגער.
אין אַ צאָל אַנטאַלאָגיעס זײַנען אַרײַן לידער אויף נעגער־טעמעס.
טײל פון די שוין דערמאָנטע פּאַעטן, וועמעס ווערק זײַנען דערשינען אין
בּוּד־פּאַרם.

אין דער אַנטאַלאָגיע „מיטוועסט מערב“ (שיקאַגאָ, 1983) געפינט
זיך בן שלוםס ליד „שוואַרצהוויטיקער ברודער מינער“, גאַרעליקס ליד
„דושעקסאָן“, און ה. רויזנבלאַטס „איזיעקל רעסטום בראון“, אַ פּאַעמע

וועגן א לינטשעריי און א נענערשן גלח, געשריבן מיט א סך פאטאס און
אין א האלברייבלישן סטיל.

אין מ. באסינס אנטאלאגיע „אמעריקאנער יידישע פאעזיע“ געפינען
זיך טיילן פון י. י. שווארצס „קענטאקי“, און ר. לודוויקס „צום נעגער“.
אין וו. אייבראמסעס און ק. מרמס „רעוואלוציאנערער דעקלאמא-
טאָר“ (1933) זיינען אריין פאלגנדיקע נעגער-לידער: א. קורצס „אט-
לאַנטע“, ל. מילערס „קענט יו סי“, מ. שיפריסעס „ליד פון שווארצן
שיכפוצער“, שרה באַרקאנס „מיון קונקי“, נחום ווייסמאנס „דאָס ליד
פון שוואַרצע שקלאָפּן“.

אין דער זאַמלונג „די היינטיקע פראַלעטאַרישע יידישע דיכטונג
אין אַמעריקע“, וואָס איז דערשינען אין מינסק, אין 1932 (צונויפגע-
שטעלט פון ד. קורלאַנד און ס. ראַכקינד) זיינען אריין: מאַרטיז בירנ-
בוים „לינטש-פראַצעדור“, בצלאל פרידמאַנס „דזשעניטאָר דזשימי“
און „סקאַטסבאָראָ“.

II

די פאָמע יינגסטע יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע איז די קינדער-
ליטעראַטור. עס איז ערשט אינגאַנצן אַ 25 יאָר זינט מען האָט
געמאַכט אַן ערנסטן פאַרזוך צו בויען אַ שול-באַוועגונג, און נאָר וויי-
ציקער ווי דאָס, זינט מען האָט אָנגעהויבן צוגרייטן אַ קינדער-כרעסטאָ-
מאַטיע. נאָר עס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם אינטערעס, וואָס דער
נענער רופט אַרויס אין אונדזער לעבן, אַז סיי די ערשטע שרייבער, סיי
די כרעסטאַמאַטיעס האָבן אַריינגענומען זאַכן וועגן נעגער.

די מערסטע זאַכן זיינען וועגן נעגער-קינדער, געשריבן ספּעציעל
פאַרן קינד. עס זיינען אָבער אויך דאָ לידער וועגן נעגער-קינדער, וואָס
זיינען ניט געמיינט געוואָרן פאַר קינדער-ליטעראַטור. אַזאַ ליד איז,
למשל, אברהם רייזינס „אַ נענערל“, וואָס איז אַריין אין זיין בוך „דורך
פינסטערע טויערן“ (ערשטער באַנד, נייע שריפט, נ. י., 1920). עס וועט
זיין כדאי איבערצוגעבן דאָס גאַנצע ליד, ווייל עס איז כאַראַקטעריסטיש
פאַר רייזינס סטיל.

„אַ נענערל אַ קליינס, ווי סאַזשע שוואַרץ,
האַב איר געזען זיך שפּילן ביי אַ הויז,

עם האָט געטרויערט און געשראָקן זיך מיין האַרץ :
מיין גאָט! ווי מיאוס דיין באַשעפעניש זעט אויס!

און פּלוצלינג האָט דאָס קינד דאָס שוואַרצע זיך צעלאַכט,
זיך קייקלענדיק און שפּילנדיק אויף דער ערד :
מיין גאָט, וואָס איז מיט מיר אַזוינס? האָב איך געטראַכט,
וואוּ האָב איך ערגעץ אזאָ לאַכן לאַנג געהערט?

איך האָב דערמאָנט זיך, אַז מיין ברודערל אַמאָל,
מיין ווייסער ברודערל, ווען ער איז געווען קליין,
האָט אויך געלאַכט אַזוי, עס איז דאָס זעלבע קול —
און גלייך איז מיר דאָס שוואַרצע קינד געוואָרן שיין..."

אינעם פון די פּאָפּולערסטע קינדער־דערציילונגען, וואָס איז אַרײַן
אין די מערסטע כרעסטאָמאָטיעס, איז „דזשימי“, פון מ. זאַרודין. דאָס
נעגער־יינגל דזשימי האָט געענדיקט פּאַבליק־סקול און דער פּרינציפּאַל
אַליין האָט אים געלויבט. עס איז גראַדוואַירט־טאַג, און זײַן מאַמע, דער
דזשעניטאַר פון אַ הויז, האָט פאַר אים צוגעגרייט עפעס, אויף וועלכן ער
האָט זיך ניט געריכט — אַ ווייסן אַנצונ און ווייסע לײוונטענע שיד.
דזשימי איז גליקלעך און כאַפט אַרום די מאַמע און קושט זי און טאַנצט
מיט איר.

דזשימי איז אַוועק אין פאַרק און דאַרטן האָבן אים פאַרטשעפעט
אַ גרופּע ווייסע יינגלעך און אים אַרײַנגעשטופּט אין וואַסער אַרײַן.
אַנגענומען פאַר אים האָט זיך דאָס יידישע יינגל, הערי ראָזענבערג, וואָס
האָט געוואוינט אין זעלבן בלאַק. „גיב מיר דיין האַנט, — האָט געזאָגט
הערי — לאַמיר זײַן פּריינט.“

די זאַך איז אַנגעשריבן געוואָרן וואַרים און זי ווירקט אויף די
קינדער מיט איר עכטקייט און אינטערעסאַנטקייט. מער האָט מען פון
מ. זאַרודינען ניט געהאַט. עס איז פאַרלוירן געוואָרן אונטער דעם נאַמען
אַ גוטער קינדער־דערציילער.

צווישן די פּאָפּולערע זאַכן געהער אויך יעקב קרעפּליאַקס „שוואַרץ
און ווייס“, די ערשטע דערציילונג אין זײַן בוך „יונגוואַרג“. די מעשה
איז אויך וועגן אַ נעגער־יינגל דזשימי, וואָס וואוינט אויף דער איסט־
סאַיד אין ניר־יאַרק. זײַן מאַמע איז אויך אַ דזשעניטאַר. ער זעט ווי די
גריכישע, איטאַליענישע און יידישע געננס כאַפּן זיך אַרויף אויף די

בופערס פון אויטאמאבילן און באסעס. דזשימי טוט זיי נאך. די וויסע קינדער ווילן ניט לידן וואס א נעגערל רייסט זיך אריין אין זייער טע-ריטאריע.

„א נעגערל פארט אויפן באמפער, שלעפט אים אראפ.“

און דאס יידישע ינגל דעווו כאפט דזשימין אן פארן פוס און דזשימי ווערט פארוואונדעט. מען נעמט אים אריין אין דערבייאיקן יידישן שפיטאל. דעיווי דערוואוסט זיך און ער קומט אליין אַנבאַטן בלוט, ווייל ער האָט געהערט, אַז מען דאַרף האָבן בלוט פאַרן נעגערל. דער דאָקטאָר פרעגט אים אויס און דעיווי דערציילט דעם אמת. דער דאָקטאָר נעמט אים אַריין צו דזשימין. ביידע יינגלעך רעדן זיך דורך געמיטלעך. כאַווער פאַווער, אין זיין בוך מעשות וועגן הינטל „לאַבזיק“, האָט אַ זאך וועגן לאַבזיק און דער נעגערלייטגל. דאָס הינטל בייסט דאָס יינגל און דערפאַר דערקלערן אַלע וויסע קינדער אַ באַיקאַט אויף לאַבזיק. „אַ גאַנצע וואָך האָט קיינער ניט געטאַרט אויסרעדן קיין וואָרט צו לאַבזיק.“

אין דער כרעסטאמאטיע „אונזער וואָרט“ (צוזאַמענגעשטעלט פון ז. יעפרויקין און ח. בעז, 1933) געפינען זיך אַ צאָל זאַכן וועגן נעגערלעכן. י. לאַזאַרסאָן שרייבט בילדער פון דער סאָוט („ניט זיכער מיטן לעבן“). לולא וואָרט, אַז איר מאַן זאָל אַהיימקומען. זי שרעקט זיך. די וויסע ווילן ניט אַרבעטן מיט אים צוזאַמען, זיי סטראַשען, אַז זיי וועלן אים מאַכן פאַר אַ קאַליקע.

איר מאַן דזשאַסי אַרבעט אין די קאַטן-מילס. די וויסע אַרבעטער באַפאַלן אים אַמאַל, צעשלאָגן אים און צעברעכן אים די הענט. לולא בלייבט איבער מיט פיר קליינע קינדער.

אַנדערע זאַכן אין דער דאָזיקער כרעסטאמאטיע זיינען אַפּרים אויערבאַכס „דאָס נעגערליינגל בוקער טי“, און ז. וויינפערס „די מעשה פונם נעגערל און דעם שלעגערל“. בוקער טי איז „אַ טענצערל פון העראָלד סקווער — דער גאַנג איז גרינג, דער בויך איז לער. די פענים קלינגען טויב און האָרט, זוי האַנגל פאַלן זיי אויף שטיין, — געצאַלטס פאַר בוקער טים געביין.“ אין צווייטן טייל פון דער כרעסטאמאטיע „דאָס וואָרט“ איז פאַראַן ב. גלאַזמאַנס „אויף די פעלדער פון דזשאַרדזשיאַ“, און אין דריטן טייל — י. אַפּאַטאַשום „לינטשעריי“.

איז „מיון בוך“, לערנבוך פארן פערטן קלאס (צוזאמענגעשטעלט פון א. גאלדבערג און מ. שיפרים) זיינען אריין י. קרעפליאקס „שוואַרץ און ווייס“, און שיפריסעס „שוכפוצער“. איז „מיון בוך“ פון צווייטן לערניאר (צוזאמענגעשטעלט פון ב. פרידמאן) געפינט זיך זארודינס „דזשימי“. איז דריטן טייל „מיון בוך“ איז דא ז. וויינפערס „די מעשה פונם נענערל“ (1938).

איז „אונזער בוך“, ליטערארישע כרעסטאמאטיע פאר דער מיטל-שול (1939), צוזאמענגעשטעלט פון א. בעהגמאן און א. גאלדבערג, זיינען אריין: „אויף שליאכן פון דזשאַרדזשיאַ“, פון י. גרינשפאן; י. אַפּאַ-טאַשום „לינטשעריי“, אַן איבערזעצונג פון לענגסטאָן יוהו „אויך איד זינג אַמעריקע“.

איז „קינדער“, לערנבוך פארן צווייטן יאָר, 1936, איז אריין „דזשי-מי“. איז „קינדער“ פארן צווייטן יאָר, וואָס איז ארויס אין 1930, צו-זאמענגעשטעלט פון ד. טאַראַנט און ב. פרידמאן, געפינט זיך אַן אַפּטייר לונג „נענער“ מיט פּאַלגנדיקן אינהאַלט: „ווי נענער-לעבן“, פון בוקער ט. וואַשינגטאָן; „בלויז פאַר ווייסע“, פון לענגסטאָן יוהו; „דזשימי“, פון זעלדיו; און „ברידער“, פון י. ל. פּרין.

איז „אַרבעטער-שול“, לערנבוך פארן ערשטן יאָר, 1934, זיינען אריין: „דאָס נענער-מידעלע“; „טאַם“; „שוואַרצע און ווייסע“.

איז „אַרבעטער-שול“ פארן דריטן יאָר, צוזאמענגעשטעלט פון א. מייזעל און ב. פרידמאן, געפינט מען: „די סקאַטסבאָראַ ינגלעד“; „אַנדזשעלאַ הערנדאָן“; „אַ נענער מאַמע“, פון וו. דזשעראַם; „דער קליינער טאַם“; „לינטש“, פון ב. פרידמאן; „דער אַמעריקאַנער ביר-נערקריג“; „דער גייסט פון סיימאָן לעגרי“.

איז י. שטיינבוים „אונזער פּאַלק“, אַ לייענבוך פאַר עלטערע קינדער, 1932, איז דאָ י. י. שוואַרצס „דזשעיק“.

איז „אידיש“ פון ב. אַסטראַפּסקי און ב. הורוויץ, 1925 (פארן דריטן און פערטן לערניאר) איז פאַראַן „דזשימי“.

ווי אזוי איז דער נענער אַפּגעשפּיגלט אין דער היגער יידישער לי-טעראַטור?

דער שרייבער האָט אין אים, פריער פון אַלץ, געזען אַ גלייכן
צו זיך מענטשן. אמת, אַ נייעם, אַ פרעמדן, פון אַן אנדער הויט און
אנדערע פירונגען. דאָך האָט דער ייד זיך דערפילט נענטער צום נעגער,
ווי צו אנדערע פרעמדע נאַציאָנאַליטעטן דאָ אין לאַנד. ערשטנס, דער-
פאַר וואָס דער נעגער באַלאַנגט אויך צו דער אונטערדריקטער גרופע, ווי
דער ייד. צווייטס, אין דער יידישער שרייבער געזעלשאַפטלעך עמפּינד-
לעכער און דער נעגער אין פאַר אים אַ טייל פון דער געזעלשאַפט, צו
וועלכער ער באַלאַנגט.

מען קאָן ניט זאָגן, אַז דער יידישער שרייבער האָט געמאַכט וועלכע
ס'איז באַדייטנדיקע קינסטלערישע פּראַווון אַריינצודרינגען אין דעם אינ-
דיווידעלן אַדער סאַציאַלן מהות פון נעגער. דאָך אין דאָס, וואָס איז
פאַראַן אַ גוטער אָנהייב, און מער ווי דאָס. דער נעגער האָט געצויגן צו
זיך דעם יידישן שרייבערס אויפּמערקזאַמקייט, און די זאַכן, וואָס זיינען
געשאַפן געוואָרן אין אונדזער ליטעראַטור, באַלאַנגען צו די וואַגיקע
ווערק אונדזערע.

דער יינגערער דור שרייבער האָט געפּראַווט אַרויסברענגען די
פּראַגרעסיווע ריכטונג פון אַמעריקע אין באַצוג צום נעגער. דער רוף צום
ברודער נעגער איז ניט בלויז אַ סענטימענטאַלער אויסדרוק, נאָר עס איז
אַ באַווייזן פון דער צייט אין דער יידישער און ניט-יידישער געזעלשאַפט-
לעכער שטרעמונג צו פאַראייניקן אַלע עקאָנאָמיש ליידנדיקע שיכטן אונ-
טער דער לאַזונג פון פאַרבירדערונג פאַר דער אַלגעמיינער זאַר.

די באַציאָונגען צווישן יידן און נעגער זיינען, ווי מיר האָבן געזען,
דאָ און דאָרט אַרויסגעבראַכט געוואָרן. דער שרייבער האָט ניט פאַרבאַ-
האַלטן די נעגאַטיווע שטריכן. דער קרעמער נוצט אַפט אויס דעם נע-
גערס באַזונדערע לאַגע פאַר זיינע קרעמערשע אינטערעסן. דער היגער
געבוירענער יידישער יונגעראַמן פון דער סאַוט וויל נאָכטאַנצן דעם
ווייסן דזשענטלמאַן, וועלכער האָט דעם יידן אויך קיין סך ניט ליב.

וואָס עס פעלט אין אונדזער ליטעראַטור, איז אַן אַפּשפּיגלונג פון
דעם יידן, וואָס האָט דערוואַכט צו די נויטן פון נעגער און וואָס האָט
ניט איין מאַל זיך מקריב געווען אין קאַמף פאַר נעגער-רעכט: אין
סטרייקס, אין עוויקשאַנס, אין פּיקעט-לאַינס. ניט איין ייד אַז געגאַנגען
אין דזשעיל פאַר אַננעמען זיך פאַר נעגער-רעכט, ניט איין ייד אין

צעשלאַגן געוואָרן קעמפּנדיק קעגן דזשימ־קראַואַיזם. אָט די טיפּן זיינען דערווייל נאָך ניט ווי געהעריק אָפּגעשפּיגלט געוואָרן אין אונדזער ליטע־ראַטור. סיי דער שרייבער, סיי דער לייענער זיינען אָבער לעבעדיקע עדות געווען פון די דאָזיקע געשעענישן, איז, לאַמיר האַפּן, אַז דאָס וועט קומען צום אויסדרוק.

דער ייד און דער נעגער זיינען אחים בצרה. זיי ווייסן, אַז קעמפּנדיק פאַר זייערע מענטשלעכע רעכט, וועלן זיי זיך דערנענטערן און פאַרבריי־דערן. דער יידישער שרייבער האָט דאָס שוין לאַנג דערפּילט. ער האָט דעם אָנהויב געמאַכט. דער נעגער איז אַז אינטעגראַלער טייל אין אונדזער היגער יידישער ליטעראַטור.

ביבליאָגראַפיע

א. פּראָזע

- אָפּטאַטש, יוסף: „ליניטשעריי“; „פיר נענערס“ — באַנד 5, ווילנער פּאַרלאַג, ב. קלעצקין, 1927.
- אָפּטאַטש, י. י.: „זינד“; „נענערס“ — קלאַסנקאַמף (דערציילונגען) באַנד 12, קלעצקין פּאַרלאַג, 1931.
- אָפּטאַטש, י. י.: „א גנבה“ — אין „טאָג“, אָקט. 15, 1944.
- אַש, שלום: „טויט־אורטייל“, ראַמאַז.
- באַד, פעטי: „א חשד“, „הילדא“, „דזשאַן“ — פון אַ מיידלס טאָג-בוך און אַנדערע דערציילונגען, נ. י., 1941.
- בעקערמאַן, אהרן: „ברוד גלאַזמאַן“ — מאַנאָגראַפיע, נ. י., 1944.
- גלאַזמאַן, ברוד: „דער טאַנץ פון די נענערס“ — געקליבענע ווערק, באַנד 3, קלעצקין פּאַרלאַג, 1928.
- גלאַזמאַן, ב. י.: „אויף די פעלדער פון דזשאַרדזשיאַ“; „א נאַכט אין אַ דרום־שטאַט“ — אויף די פעלדער פון דזשאַרדזשיאַ, באַנד 4.

- גלאזמאן, ב. : „פון די אייגענע לענדן“ — אין „מאָרגן-זשורנאַל“, סעפט. 1944.
- זאַרדיו, ח. : „דזשימי“ (קינדער-דערציילונג) — מיין לייען-בוך, כרעסטאָמאַטיע, 1927.
- כאַווער פאַווער : „לאַבזיק און דער נענער-יינגל“ — לאַבזיק (קינדער-דערציילונגען), נ. י., 1935.
- לאַזאַרטאָ, י. : „ניט זיכער מיטן לעבן“ (בילדער פון דער סאָט) — „אונזער וואָרט“, כרעסטאָמאַטיע, 1933.
- מיזיל, נחמן : „יוסף אפאטאשו, זיין לעבן און שאפן“ — פאַרלאַג ליטעראַרישע בלעטער, וואַרשע, 1927.
- מיזיל, א. : „דער טויט פון מעד דעניס“ — געקליבענע דערציילונגען, קאַאַפּ. פּאַלקס-פאַרלאַג, 1939.
- מאַרקוס, פּסח : „ווייס-בלוט“, „נעגער-בלוט“, „שוואַרץ און ווייס“, „אַ שטאַט אין דער וועסט“ — אַ ברוך איבערן אַטלאַנטיק, דערציילונגען, נ. י., 1932.
- עדלשטאַט, דוד : „די אונדאַנקבאַרע נענערין“ — שריפטן, פאַרלאַג „אַרבעטער פּריינט“, 1909.
- פאַרעס, ל. : „קאַרמען“ (דערציילונגען).
- קרעפליאַר, י. : „שוואַרץ און ווייס“ — יונגוואַרן, דערציילונגען, פאַרלאַג מתנות, 1935.
- ראַפּאַפּאַרט, אהרן : „מאַזעס קעניגרייך“ — מעשה שאפ (דערציילונגען און לידער), נ. י., 1935.
- שאַפיראַ, ל. : „אַמעריקאַנער שד“ (קאַפיטלען פון אַ ראַמאַן) שיפּריס, משה : „ציגל“ און אַנדערע דערציילונגען, נ. י., 1920.
- שלום עליכם : „אין אַמעריקע“ — פאַרלאַג „וואַרהייט“, נ. י., 1918.

ב. פּאַעזיע

- אויטבאָן, א. : „דאָס נענער-יינגל בוקער טי“ — כרעסטאָ. אונזער וואָרט, 1933.
- באַניש, זישע : „דאָס געזאַנג פון נענער-פאַלק“ — איבערדיכטונגען, צעשינסקי פאַרלאַג, שיקאַגאָ, 1936.

- בארקאוו, שרה : „מיין קונקי איז ברוגז“ —
 גוטשפריילינג (לידער), נ. י., 1936.
- בידנבוים, מארטין : „וויוזערס“ —
 (לידער), פארלאג „סיגנאל“, 1934.
- בן שלום : „שווארצהויטיקער ברודער מייער“ —
 אנטאָלאָגיע מיטדוועקט-מיירעוו, שיקאַגאָ, 1932.
- גארעליק, ל. : „ארום אונדז“ —
 (לידער), שיקאַגאָ, 1941.
- גרו, בער : „בלומען אונטער שניי“ —
 (לידער), נ. י., 1939.
- גרינבערג, א. : „נאָסן און עוועניוס“ —
 1928.
- גרינשפאָן, יוסף : „לידער און פּאָעמעס“ —
 קאַפּ. פּאַלקס פּאַרלאָג, נ. י., 1927.
- האַלפּער, מ. ל. : „סאַלוט“ —
 באַנד 1, 1934.
- האַלפּער, מ. ל. : „דאָס ליד פון דער נעגער-מויד“ —
 באַנד 2.
- וויקטאָר, אייב : „איד זע לאַנד“ —
 (לידער און פּאָעמעס), נ. י., 1942.
- וויינפער, ז. : „געקליבענע לידער“ —
 נ. י., 1942.
- וויינפער, ז. : „דאָס געזאַנג פון גלויביקן“ —
 פּאַרלאָג „איקוף“, נ. י., 1943.
- וויינשטיין, בעריש : „ברוכוואַרג“ —
 (לידער), נ. י., 1936.
- ווייסמאַן, נחום : „דאָס ליד פון שוואַרצע שקלאָפּן“ —
 רעוואָלוציאָנערער דעקלאַמאַטאָר, נ. י., 1933.
- טייטלבוים, דאָראַ : „אין מיטן זוועלט“ —
 1944.

- יוני, וואלף : לידער —
ג. י., 1936.
- יעליו, שרה פעל : „געענטער“ —
(לידער), באַסטאָן, 1940.
- לאנדרי, זישע : „גענערינס“.
- לודוויג, ר. : געקליבענע לידער —
ג. י., 1927.
- לי, חלכה : לידער —
ג. י., 1932.
- לי, חלכה : „געזאנגען“
קאָאָפּ. פּאַרקס פּאַרלאַג, 1940.
- לייוויק, ה. : נייע לידער —
ג. י., 1932.
- לעיעלעט, א. : „ראַנדאָם“ —
פּאַרלאַג „אינזיד“, 1926.
- מאַלץ, ש. : „לידער פון ברויט און זאַלץ“ —
פּאַרלאַג צעשינסקי, שיקאַגאָ, 1927.
- חילער, ל. : „דאָ אין מיין היים“ —
(לידער), ג. י., 1939.
- טאַברין, ל. : „ערעווצייט“ —
(לידער), ג. י., 1931.
- טול, מ. א. : „דאָס ליכט אויף מיין גאַס“ —
ג. י., 1935.
- טעלצער, דוד : „בראַנזווילער געזאַנגען“ —
ג. י., 1942.
- עדלשטאַט, ד. : „דזשאַן בראַון“ —
(ליד), שריפטן, 1909.
- עסעליו, א. : „קנויטן“ —
מילוואַקי, 1927.

- פיינבערג, ל. : „באווער לעבן“ —
1938.
- פרידמאן, ב. : „דזשעניטאר דזשימי“, „סקאטסבארא“.
האטילער, יאסל : „מונטערגאנג“ —
האץ, מעינקע : „דער מענטש אין טאגן“.
קורץ, א. : „די גאלדענע שטאט“ —
(לידער און פאעמעס), ג. י., 1935.
- ראוטש, י. א. : „הונגעריקע הענט“ —
(לידער און פאעמעס), פארלאג „סיגנאל“, ג. י., 1936.
- רויזנבלאט, ה. : „מיין ליכטיקע נסיעה“ —
(לידער און פאעמעס), פארלאג מ. ל. שטיין, שיקאגא, 1944.
- רייזען, א. : „נייע שריפטן“ —
באנד 1, ג. י., 1920.
- שומיאטשער, אסתר : „אלע טעג“ —
ג. י., 1939.
- שווארץ, י. י. : „קענטאקי“ —
(פאעמעס), פארלאג מאקס מייזעל, ג. י., 1925.
- שווארץ, שלמה : „בלוי מאנטיק“ —
(לידער), פארלאג מ. ל. שטיין, שיקאגא, 1938.

עס איז נאָרוואַס דערשינען
די צווייטע אויפלאַגע

119

„אייגענע מענטשן“

דערציילונגען פון יידישן לעבן אין אמעריקע

119

י . א . ראַנטש

אינהאַלט:

אויף אַן אינזל אין שמאַט מעין. — אַ הויז אין טאַל. —
ליבע. — מעידזשאַר. — אויף די ווייסע בערג. — דאָס
ציגיינערל. — דריי טירן. — די פריילעכע קאַמפּאַניע. —
אייגענע מענטשן.

240 זייטן — בלוז 75 סענט.

הויפט-פאַרקויף:

מאַקס מייזעל בוך-געשעפט, 424 גרענד סטריט,
ניו-יאָרק.